Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټړون

خپلې قدرمنې، درنې او پښتنې مور ته!

چې د سر وېښته يې د سره اوښتون څپېړو او نادودو، زما د روزنې او سوکالۍ په هيله له وخته مخکې سپين کړه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ســــــريزه

الحمد لله رب العٰلمين و الصلوآ و السلام علي خاتم الانبياء و المرسلين و علي آله

و اصحابه اجمعين.

اما بعد :

په نورو ژبو کي په تېره په عربي ژبه کي زموږ د قبلې (کعبې شريفي)،

مکې مکرمې، مدينې منورې او د حج د نورو سپېڅلو ځايونو د تاريخ او د حج د مناسکو په هکله ډېرکتابونه تاليف سوي دي. عربي تاريخ پوهانو او د اسلامي نړۍ د نورو گوټونو عالمانو په دې هکله ډېرڅه کړي دي .

خو افسوس چي د پښتو ژبي زېرمه د مکې مکرمې او کعبې شريفي د متبرك تاريخ او احوالو له شتون څخه تر اوسه بې برخي پا ته وه، چي په نتيجه کي موږ د خپلي قبلې او دغه ډېر ستر ديني، اسلامي منځي (مرکز) له سوابقو او پرمغې باندي د تېرو سوو حوادثو څخه نا خبره وو .

زموږ حاجيان چي به حج ته تله له ځينو کسانو پرته د حج د مناسکو او د حج د مقدسو اماکنو څخه به يې ډېرلږ معلومات درلودل، دا ځکه چي په پښتو ژبه د مکې،کعبې او د حج د تاريخ په هکله تر اوسه هيڅ کتاب نه وو ليکل سوی. او په نورو ژبو زموږ ډېروگړي پوهيږي نه.

له دې امله به زموږ حاجيانو د حج د سپېڅلو اماکنو په باب د مخکنيو معلوما تو پرته د حج د مناسکو د يوه وړوکي کتابگوټي له مخي حج کاوه. خو لکه چي پوهيږو يو عمل هغه هم د حج عبادت هله ډېر ښه خوندکوي چي سړی د هغه له سر، حکمت او سابقې څخه ښه خبروي. او د يوه ځای او اسلامي اثر زيارت هله ډېر په زړه پوري وي چي سړی د هغه له سوابقو څخه بشپړ معلومات ولري .

له بله پلوه موږ هره ورځ په پنځه وخته لمونځونو او نورو عباداتو او چاروکي مخ پر قبله دريږو، خو حال داوي چي له دې قبلې او د هغې د تاريخي ځرنگوالي څخه ډېر لږ معلو مات لرو چي داسي نه ښايي.

له فرهنگي لحاظه هم که موږ د هر اسلامي هيواد يوه کتابتون ياکتاب پلورنځي ته ورسو، موږ به د کتابونو په فهرست کي ارو مرو د مکې مکرمې د تاريخ او فضايلو په هکله څو کتابونه ومومو، خوکه زموږ د هيواد کوم کتابتون يا کتاب پلورنځي ته ورسو، موږ به په دې هکله هيڅ کتاب و نه مومو او که وي هم به په نورو ژبو وي چي داسي هم نه ښايي .

له دې خبرو پرته هر مسلمان ته په کار ده چي د مکې اوکعبې، دغه راز د رسول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښار مدينې منورې او نورو اسلامي مقدسو عبادتځايونو او آثارو د تېراو اوس مهال څخه د يوه کامل مسلمان په توګه بشپړ معلومات او مطالعه ولري .

نو د دې خبرو په پام کې نيولو سره او زموږ د پښتو خوږې ژبې د دغې بې بضاعتۍ له امله په تېره کله چې دغه خبرې ماته په ځانګړې توګه په 1421 س. (سپوږمیز)کال کې د حج په جريان کې جوتې سوې، نو ما وپتېيل چې د مکې مکرمې او په دغه مبارکه بقعه کې زموږ د سپېڅلي قبلې؛ کعبې شريفې تاريخ په پښتو روانه او آسانه ژبه وليکم .

خو بايد اعتراف وکړم چې ما ته ډېر ژرځرګنده سوه چې زه د دغسې ډېردرانه کار د سرته رسولو واك او صلاحيت نه لرم. ځکه دا چارې پراخه مطالعه او ژور ليد غواړې چې زه له دې څخه بې برخې يم.

له بلي خوا زه او مکه شريفه ډېر سره ليري وو چې د دې کارد ترسره کېدو لپاره هلته تلل او راتلل هم څه آسانه کار نه وو. دغه راز د دې موضوع په هکله د کتابونو د برابرولو په اړه هم بايد وويل سي چې دا کار هم خورا ډېر ستونزمن دی. زموږ په هيواد کې په تېره په دغسې ناسمو شرايطو کې ترڅېړنې د مخه د دې څېړنه ضروري ده چې د موضوع اړوند کتابونه چيرې او څنګه په لاس راتلای سي.

خو په هر ډول څنګه چې مې په دې هکله هوډ کړی وو، خپل همت مې له لاسه ور نه کړ؛ بلکې په تلاښ مې ګوتې پورې کړې. لومړی مې د مکې مکرمې،کعبې شريفې او نورو مقدسو اماکنو په هکله د مأخذونو په تر لاسه کولو پيل وکړ، او بيا د هغو په مطالعه او څېړنه بوخت سوم، څو بالاخره مې وپتېيل چې د مکې مکرمې تاريخ وليکم، چې پای د لوی څښتن په عميم فضل او احسان دا دی د دې درانه او با ارزښته کار ترعهده را ووتلم. دلته زه بايد ومنم او اعتراف وکړم چې دا کتاب نه زما په پوهه بلکې د لوی خدای په اراده بشپړ سوی دی. د کتاب د څرنګوالي په هکله بايد ووايم چې ما په دې کتاب کې د افسانوي او ضعيفو روايتونو له راوړولو څخه تر وسه وسه ډډه کړې ده. او خرافي او مبالغه آميزه خبرې مې نه دي پکښې راوړي. د کتاب د مصادرو په هکله بايد ووايم چې ما د دې کتاب په ليکلو کې له څلور ډوله آثارو څخه ګټه اخستې ده :

لومړی د قرآن کريم آيتونه او د رسول او اصحاب کرامو صحيح احاديث او وېناوې دي. دوهم هغه تاريخونه دي چې د لومړي لاس موادو په ډله کې راځي،کوم چې په مکه مکرمه کې د تاريخي پېښو په مهال او يا هغو ته په نژدې مهال کې په مکه مکرمه يا مکې ته په نژدې سيمو کې ليکل سوي دي. درېيم هغه تاريخونه دي چې په اوس مهال کې د مکې مکرمې يا د هغې د شا وخوا سيمو عربي موْرخينو او نورو پوهانو د لومړی لاس منابعو پر بنسټ ليکلي دي. څلورم هغه آثار دي چې د موضوع په اړه ورڅخه استفاده سوې ده. لکه د تفسير، حديث، مناسکو، ادب او نورو علومو او فنونو معتبرکتابونه. دلته يوه خبره د يادولو وړده او هغه دا چې ما ډېرکوښښ کړی چې کتاب هرڅه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ وليكل سي او حجم يې غټ نه سي. او څنګه چي دا يو معلوماتي كتاب دى كه څه هم ما د خپلي پوهي سره سم تر بحث لاندي موضوعګاني د څېړني د ميتود او د تاريخ ليكني

د معاييرو سره سمي څېړلي دي خو د كتاب محتوا مې داسي راوړې چي د هرلږ لوستي د لوستني وړ سي. له دې امله تكرار په تكرار د كتاب په متن او يا د هغه په لمن ليك كي د مأخذونو تر ښوولو تېر سوم، ځكه كه څه هم دا كار د تحقيق له اصولو او نورمونو سره سم كاردى، خو دلته يې يو د كتاب حجم زيا تاوه او بل د دغه ډول كتاب لوستونكو ته د مأخذ ذكركول دوني ضروري نه برېښي. خو بيا هم په بېلو بېلو برخوكي د ضرورت له مخي ځيني مأخذونه ښوول سوي دي. البته بايد ياده كړو چي د دې كتاب په ليكلو كي دكتاب د وروستۍ برخي د ذكر سوو مأخذونو څخه د كتاب په ډېرو برخو كي ګټه اخيستل سوې. كه څوك غواړي چي د مكې مكرمې په هكله نوره مطالعه وكړي كېداى سي له دغو كتابونو څخه هغه چي د مكې په تاريخ پوري اړه ولري په لاس راوړي او مطالعه يې كړي .

له دغو مأخذونو څخه د امام ازرقي (رح) " تاريخ يا اخبار مكه " ، " سيراً ابن هشام " ،

د ابن جريرطبري، ابن خلدون او ابن كثير تاريخونه د مسعودي " مروج الذهب" ،

"سمط النجوم العوالي" او " شفاء الغرام " د لومړي لاس هغه آثار دي چي ما مستقيماً ګټه ځني اخستې. يو شمېر نور اصلي مأخذونه هم سته چي متاسفانه زما لاسته رانه غلل، لكه د علامه ابن ظهيراً القرشي " الجامع اللطيف في فضل مكاً و اهلها و بناء البيت الشريف "، د علامه

قطب الدين حنفي كتاب " الاعلام باعلام بيت الله الحرام "، د مصرد ابراهيم رفعت پاشا " مراأ الحرمين " او د علامه بتنوني " الرحلاً الحجازياً ". خو بايد ووايم چي د دغو كتابونو زيا تره برخي علامه محمد طاهر كردي په " تاريخ القويم " كي په بشپړه توګه را اخستي كوم چي د مكې مكرمې په هكله يوجامع كتاب دى او په درې ټوكه، شپږو برخو كي چاپ سوى او پر فهرستونو او تصويرونو سربېره څه د پاسه (3240) مخونه لري. زه د هغه او ځينو نوروكتابونو له متن څخه د دغوكتابونو له محتوياتو څخه مستفيد سوم. د مكې شريفي د تاريخ په اړه په اوس مهالوكتابونوكي همدغه " تاريخ القويم "،

"تاريخ المكاً المكرماً " ، " قصاً و تاريخ الحضارات العربياً " ، " تاريخ الحضاراً العربياً " ،

"خلاصاً الكلام" ، " الدين و تاريخ الحرمين " ، " تاريخ ارض القرآن " او " الرحيق المختوم "

او نوردي، چي زما سره سته او ما مستقيماً استفاده ځني كړې ده. دغه او د كتاب په پاىكي نوركتابونه ټول معتبر او موثق منابع دي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پاکي باید ووایم چي دا کتاب ما صرف د پښتو او پښتنو د خدمت او د لوی څښتن د رضا لپاره لیکلی، نو له خپلو پښتنو او نورو پښتو لوستو ورونو څخه په ډېردرناوی هیله من یم چي دا کتاب ترلاسه کړي او ویې لولي او ماته د خدای په دربارکي د بخښني او مغفرت دعا وکړي. البته زه پوهېږم چي زما په دې کار کي حتماً نیمګړتیاوي سته، انسان له سهوي اوخطا خالي نه دی که کوم ځای کومه غلطي را څخه سوې وي د خپلو نېکو او ښو اخلاقو له مخي یې تصحیح کړي اوکه ماته د دې کتاب د بشپړتیا په هکله د لوستونکوګېوري نظریې راورسیږي زه به یې ډېر ممنون سم، اوکه خدای وکړه دکتاب په دوهم ځل چاپ کي به یې په پام کي ونیسو. خو د لوی څښتن له لویه درباره هیله من یم چي کتاب د حاسد او جاهل له بد ویلو وساتي، ما له اجر او ثواب څخه بې برخي نه کړي او په خپل عظیم فضل سره مي تر تېروتنو او ګناهونو را تېرسي .

سبحان ربك رب العزآ عما یصفون و سلام علي المرسلین و الحمد لله رب العلمین .

عبد المالك " همت"

د 1382 لمریزکال د غوا یي د میاشتي 23

د 1424 سپوږمیزکال د لومړی خور 12

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی برخه: لومړني معلومات

2ـ جزیرآ العرب

څنګه چي مکه معظمه د عربو د ټاپو وزمي یو ستر، لرغونی او سپېڅلی ښاردی او د دې ښار د تاریخ، مځکي او نورو په هکله معلومات د عربو او د هغو د ټاټوبي سره په ارتباط کي وړاندي کیږي. ځکه نو لازمه ده چي لومړی د عربو د ټاپو وزمګي او د هغو د اصل او نسب په هکله هم څه معلومات وړاندي سي.

د عربو ټاټوبی د طبیعي حدودو له مخې یوه لویه او پراخه ټاپو وزمه ده چي درو خواوو ته یې اوبه او یوې خوا ته یې وچه ده . خو عرب ورته جزیرآ العرب (د عربو ټاپو) وایي. دغه ټاپو وزمه د آسیا د لویي وچګګي په سهېل لوېدیزکي پرته ده چي د لمرخاته حد یې د فارس خلیج

(عربي خلیج) څخه پیل سوی، د عمان د سمندرګي په ګېون د هند پر سمندر پای ته رسیږي. دغه هند سمندر د عربو د ټاټوبي پر ټولو سهیلي حدودو راګرځېدلی او د هغه پر لوېدیزو او شمالي برخو باندي ترسره سمندرګي (بحر قلزم) پوري رسیږي. او شمال لوري ته یې د سویز آبنا راځي. بیا یې شمالي حدود له هغې کرښې پیلیږي چي په سرکي یې غزه ده. دغه کرښه پرطبریه یا (مردار) سمندرګي تېریږي، د اردن د سیند ختیز ته رسیږي، بیا له دمشق څخه تېریږي،د فرات سیند ته غځېدلې او پرفارس خلیج پای ته رسیږي. البته د ځینو حدودو په هکله اختلافات هم سته .

د عربو ټاپووزمي ته نژدې هیوادونه د ختیز لخوا ایران، د سهېل لخوا هند، د لوېدیزلخوا حبشه، سوډان او مصراو د شمال لخوا سوریه، الجزایر او عراق دي .

عربي ټاپووزمه پراخه مستطیل شکله مځکه ده چي سور یې د (1200) کیلو مترو، اوږدوالي یې د (2000) کیلو مترو په شاو خوا کي اټکل سوی دی. (تاریخ الحضارآ العربیآ الاسلامیآ) او په قصآ و تاریخ الحضارات العربیآ کي یې د هغې ټول مساحت درې ملیونه مربع کیلو متره ښوولی دی. د عربو د ټاپو وزمي لویه برخه وچه او بې کښته بېدیا ده، سیندونه نه لري خو لوی لوی غرونه لري چي له هغو څخه د اوبو چینې راوتلي او په ځینو برخو کي تالابونه اوښاګان د مځکو ناوې (وادی) خړوبوي او شنې کوي. د دغي ټاپووزمي دننه د غرونو یوه لړۍ ده چي " سرات " ورته وایي . دغي لړۍ دغه ټاپووزمه پرلوېدیزاوختیزوېشلې ده. لوېدیزه برخه د سرات له لمني څخه د سره سمندر ګي ترلاندي برخي رسېدلې، ځکه نو د دغي برخي لاندي سیمي ته غور یعني ژوره یا کښته سیمه وایي. او څنګه چي دلته ډېره تودوښه وي. له دې امله یې تهامه بولي. یعني د تندي ځای. ختیزه برخه یې لوړه او سرحدونه یې د عراق سره نښلي. ځکه نو دغي برخي ته نجد یعني لوړه مګځکه وایي. او د دغو دوو برخو په منځ کي چي کومه مځکه ده هغې ته حجاز یعني بېلونکې پوله وایي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو د ټاپو وزمي د زياترو برخو آب و هوا ګرمه او وچه ده، خو ځيني برخي لکه طايف او نور پکښي سته چي د تودوښي په شپوکي يې هوا ډېره ښه او سړه وي. ان چي د يخنی په موسم کي يې ساړه دې کچي ته رسيږي چي د غرونو پر سرونو يې واوري ليدل کيږي. لنډه دا چي د عربو ټاپووزمه داسي يوه ارشوده چي بېلې بېلې هواوي، موسمونه او د ژوند بېل بېل ډولونه پکښي موندل کيږي او په دې ټاپو کي چي کوم وګړي اوسيږي د اروپا د وګړو څلورمه جوړوي .

3ـ عــــرب

عربو ته ولي " عرب " وايي ؟ دې پوښتني ته ډول ډول جوابونه ورکړه سوي دي. " عرب " له اعراب څخه مشتق (اخيستل سوی) دی،چي معنايې ژبوري او د زړه د خبري څرګندونه ده. ځنګه چي د عربو قوم ډېر ژبور او غړاندی وو، ځکه يې نو خپل نوم عرب کښېښووی او نورو ته يې (عجم) يعني ګونګي وويل:

د انسابو پوهان وايي: د دې ملك لومړی اوسېدونکی يعرب بن قحطان وو چي د يمن د عربو لومړی پلار دی، ځکه يې نو د دې ملك اوسېدونکو او دې ملك ته عرب وويل. خو دا بېخي د قياس او تاريخي معلوماتو مخالفه خبره بريښي .

د مځکپوهني (جغرافيې) پوهان وايي: د عربو د ملك لومړی نوم " عرباً " وو چي وروسته " عرب " سو. بيا د دغه ملك اوسېدونکي هم عرب وبلل سول، چي دا درسته خبره

بريښي او تر اسلام وروسته هم دغه نوم پا ته سوی دی .

بل سوال دا دی چي دې ملك ته ولي عرباً ويل سوی دی ؟ اصل دا دی چي په ټولو سامي ژبو کي " عرباً " د بېديا مفهوم رسوي. په عبراني کي "عربا " بيابان او ډګر ته وايي او په خپله عربي ژبه کي د دې لرغوني مفهوم پاتي شوني سته، لکه چي د عراباً معنا بدويت دی او د باديې او صحرا عربو ته تر اوسه هم دغه نوم کارول کيږي .

ځنګه چي د عربو ملك زياتره يو بې اوبو او وچ بيابان دی، په تېره هغه برخه چي له حجاز څخه د عربو ترباديې،شام او سينا پوري غځېدلې ده، ځکه نو د دې ملك نوم " عربا " اېښوول سوی او بيا د مهالونو په تېرېدو سره د دغه ملك اوسېدونکو ته عرب ويل سوي دي. په قرآن کريم کي د عربو ملك ته د عرب نوم نه دی کارول سوی. د حضرت اسماعيل د

اوسېدني په يادونه کي دغه ملك ته " وادي غير ذي زرع " يعني بې کښته ناوه ويل سوې چي دا کټ مټ د عرب ژباړه ده. په تورات کي يې هم د اسماعيل د اوسېدو ځای " مدبار " بللی دی چي معنا يې ناودانه بېديا ده. اوکټ مټ د عرب ژباړه او د " وادي غير ذي زرع " مترادف لفظ دی .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عرب لفظ ترټولو د مخه د عیسی تر زیږیدو (میلاد) زرکاله پخوا د حضرت سلیمان په وختو کي اورېدل سوی او بيا په عامه توګه په عبراني، يوناني او رومي تاريخونوکي ياد سوي دي .

4ـ د عربو اصل او نسب

د اقوامو د تاريخ ليکونکو په اند عرب د سامي ټبر يوه څانګه ده او دا ټبر د حضرت نوح د يوه زوی " سام " اولاده ده. موْرخينو عرب د نسلي پلوه دري ډلي ښوولي دي :

_1عرب بائده: يعني هغه لرغوني عرب تيږ چي ګردسره له منځه تللي او د هغو په هکله ضروري تفصيلات هم په لاس نه سي راتلای ، لکه عاد، ثمود، طسم، جديس، عُمالقه او نور .

_2عرب عاربه يا قحطاني عرب : دا د يمن اوسېدونکي دي چي د يعګرب بن قحطان له اولادې څخه دي،کوم چي په تورات کي يې د يارح بن قحطان اولاد بولي .

_3عرب مستعربه يا عدناني عرب: دا د حجاز، نجد او د هغو د شاو خوا سيمو عرب دي چي د عدنان نومي له نسله څخه دي او عدنان د حضرت اسماعيل له نسله څخه وو. دغه وګړي په (19) قبل المسيح پيړۍ کي په حجاز کي مېشت سوي دي. دوی ته " مستعربه " ځکه وايي چي د اسماعيل مورنۍ ژبه عربي نه وه. ده عربي له جرهمو څخه زده کړه،کوم چي يمني قبيله وه. " مستعربه " يعني عرب سوی قوم.

د جنوبي جزيراَ العرب يعني د يمن اوسېدونکي د قحطان اولاد او د شمالي جزيراَ العرب يعني د حجاز،نجد، تهامې او نورو اوسګېدونکي د عدنان اولاد په خپلو سيمو کي دونه ډېر سول چي بېلي بېلي قبيلې ځني جوړي سوې .

قحطاني عرب تر اسماعيلي عربو ډېرد مخه په تمدن کي وړاندي تللي وه او په تېرومهالونوکي يې ستري ستري واکمنۍ درلودې چي زيا تي مشهوري يې حِمٌيَرٌ ،کهلان

اوسبا وي. اسماعيلي عربو هم ترحضرت مسيح د مخه او وروسته ځيني نوم وتي واکمنۍ درلودې چي تر ټولو نامتو يې نبطي حکومت وو .

5ـ جــده

څنګه چي جده اوس مهال زيا تره په سعودي عربستان کي د نړۍ د حج کوونکو لومړنی تم ځای بلل کيږي او په تاريخ کي ډېرځلي د مکې اوجدې په هکله په ګډه څرګندوني سوي دي چي له دې امله هغې ته دحرمينو دروازه وايي. ځکه لازمه ده چي ددې ښار

په هکله څه وويل سي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په 26 سپوږميز. کال کي چي حضرت عثمان له مدينې منورې څخه د عمرې لپاره مکې معظمې ته تشريف وړی وو، د مکې اوسېدونکو ورته وويل چي د شعيبيې د بېړيو تمځای (بندرگاه) چي د جاهليت له زمانې څخه کار ورځني اخيستل کيږي له مکې څخه ډېرليري دی،نو ته د جدې پرساحل نوی تمځای ودان کړه. له دې امله حضرت عثمان جدې ته ولاړ او د بندرجوړولوځای يې وکتئ او هلته يي د بېړيو د تمځي جوړولو حکم ورکړ .

د مسلمانانوخليفه هلته په سمندرکي غسل وکړاو ويې فرمايل چي:" دا مبارکي اوبه دي."

او حاضرين يې هم غسل کولو ته وروبلل. په دې ډول د شعيبيې پرځای جده د بگېړيو تمځی وټاکل سو چي اوس يې د بېړيو او الوتکو د يوه سترنړۍ وال تمځي (بندر) بڼه غوره کړې ده.

جده د سعودي عربستان يو ستر ښاردی چي پر " باب حرمين شريفين " سر بېره " عروس البحر الاحمر" (د سره سمندرگي ناوې) هم ورته وايي. مساحت يې تر(1250)کيلو مترو زياتيږي او تريومليون زيات وگړي پکښې اوسي. تر1980 ع.کال د مخه جده يو معمولي غونډي ښار وو، خو اوس دې ښار دونه پرمختگ کړی دی چي د امريکې او اروپا د ښارونو سره سيالي کوي. د دې ښارد سمندرپرغاړو باندې پاچهانو او لويو چارواکو لوي لوي محلونه جوړکړي دي چي هغوي ته ماډرني تفريح گانې برابروي .

په جده کي نه يوازې ستري ودانۍ، پراخ سړکونه، ستر ستر پلونه،غټ اوستر بازارونه اولوی لوی خرڅلاوځايونه سته، بلکي فابريکې، تصفيه خانې،کالجونه، پوهنتونونه او دمدنيت نوري ډېري نخښې نښانې هم سته. د جدې په شاو خوا کي هرځای د تمدن او پرمختگ آثار ترسترگوکيږي. او د غير الکولي مشروباتو لکه کوکاکولا، پيپسې کولا، د مېوو د اوبو اونورو

خوراکي شيانو،کارخانې په کارلوېدلي دي. البته هلته نړۍ وال هوايي ډگر او حج ترمينل هم سته. خو هلته د داسي صنعتونو داسي نخښه نسته چي د هيوادونو د پرمختگ لپاره په کار وي .

د جدې د سوابقو په هکله بايد ووايو چي په شفاء الغرام کي وايي چي ابن جبيرپه خپله سفرنامه کي ويلي دي چي :" په جده کي يو ځای وو چي په هغه کي يوه کلکه، پخه او لرغونې گمبته وه او ويل کېدل چي دا د بي بي حوا انا مځکي ته د راکوزېدو ځای دی."

او فاکهي په خپل" اخبار مکه" کې د حضرت ابن عباس په روايت وايي چي:" د حوا انا قبر په جده کي دی". شفاء الغرام زيا توي چي:" په جده کي د حوا انا قبر يو مشهور ځای دی."

د ايران د مظفرالدين شاه قاجار د وختو يو چارواکي مهدي قلي خان هدايت (مخبرالسلطنه) دخپل 1321س.کال په يونليك " سفرنامۀ مکه " کي وايي:" په جده کي د ليدلو وړ ځای زموږ د انا قبردی. دحوا انا قبرنه وو يو قيامت وو؛ پنځوس گامه اوږد دی د دغه قبر د سر او نو پربرابر يوه نيمه ورانه کوټه غوندي وه ". علامه محمد طاهرکردي په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاريخ القويم کي د الرحلاَ الحجازياَ د ليکوال علامه بتنوني له خولې د يوه اوږده بحث په ترڅ کي وايي چي د جدې په ختيزلوري کي د يوه کيلو متر په واټن د هغې د ختيزي دروازې په خوله کي ،کومه چي " باب مکه " يې بولي، يو اوږد قبردی چي (150) متره اوږد، يو مترلوړ او درې متره پلن دی او دغه د حوا انا قبر بولي. خو علامه کردي او علامه بتنوني دواړه دا خبره نه مني اوپه دلايلو وايي چي دغه د حوا انا اصلي قبر نه دی او ځينو ټګمارانو د خرافات خوښو ناپوهانو څخه د صدقو ټولولو لپاره له ځانه جوړ کړی دی. و الله اعلم .

دوهمه برخه: د مکې مکرمې په هکله معلومات

6ـ مکه مکرمه

د عربو په ټاپو وزمه کي د اسلام د مقدس دين د راڅرګندېدو په مهال يو شمېر خپلواك ښارونه وه چي د ځانګړو سيمه ييزوچارواکو لخوا اداره کېدل. په دې ښارونوکي تر ټولو نوموتی د مکې ښار وو .

مکه د عربو او اسلام په پېښليك کي سترځای او ارزښت لري، ځکه چي دا په ټوله ټاپو وزمه کي له سترو ديني مراکزو څخه باله سي او د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه مسلمانان دحج او زيارت لپاره ورته را درومي او درناوی يې کوي .

د اسلامي هيوادونو دا محور او ملجاء ستر سوداګريز مرکز هم دی. خلکو يې هم د تاريخ په اوږدوکي په سوداګري کي ستره ونډه درلوده او اوس يې هم لري. له دې امله يې استوګن د نورو هيوادو له حال احواله ډګ پر خبر او د پراخ نظر خاوندان دي .

په مکه مکرمه کي حضرت محمد زېږېدلی، يکښې اوسېدلی، قرآن پر نازل سوی، د نبوت اعلان يې پکښې کړی او ديارلس کاله يې خپل رسالت پکښي تبليغ کړی دی .

که څه هم د مکې ټولو خلکو لومړی اسلامي بلنه و نه منل او د حضرت رسول سره يې ښه نه کول، خو د مکې ترفتحی وروسته يې د اسلام په خپرولو او د اسلامي پوځ او دولت په قيادت او اداره کي ستره برخه واخيسته .

دا ښارداسي سپېڅلي ښار دی چي تراوسه په ټولو سياسي تحولاتو اوکورنيو او بهرنيو جنګ جګړوکي الهي قدرت، هغه او په هغه کي مقدس مکان (کعباَ الله) د اغيارو له نيوني او بلوسې ساتلی دی .

خدای دې د قيامت تر ورځي همدغسي، خوندي، ودان او ستر ولري آمين.

7ـ د مکې د نامه په هکله

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې ته ځکه مکه وايي چې ګناهونه له منځه وړي. او يا له دې امله مکه ورته وايي چې د لرو اوبو مځکه ده او اوبه جذبوي. قيل : سميت مکآ لانها تمك الذنوب،اى تذهب بها، وقيل: لقلآ مائها. يا له دې امله مکه ورته وايي چې له هره لوري وګړي ورجذبوي او وربولي. وقيل: لانها يوْمها الناس من کل مکان فکانها تجذبهم اليها. يا له دې امله مکه ورته وايي چې وګړي ازدحام پرکوي او يو له بله سره پوري وهي. يا له دې امله مکه ورته وايي چې هر څوك چې هلته ظلم وکړي له منځه يې وړي. و قيل: لانها تمُكُ من ظلم فيها،اى تُهلِکه. ياله دې امله مکه ورته وايي چې د جابرو واکمنو غرور اولويي له منځه وړي. وقيل : لانهاتمك الجبارين: اتُذهب نخوتهم .

8ـ د مکې شريفي نور نومونه

هداياآلسالك وايي چې مکه شريفه خدای په " بکه " بللې او د مکې هماغه د وګړو د ازدحام او يو له بله دسره پوري وهلو معنايې ورته ليکلې ده. و سما ها الله تعالي " بکآ "، قيل: لازدحام الناس فيها تبك بعضهم بعضاً اى يدفع في زحماآ الطواف. په تفسيرکبيرکي هم

د " بکې " معنا په پورته ډول کوي او وايي:" ځينو ويلي دي چې ما محمد بن علي الباقر وليد چې په مسجد الحرام کي يې لمونځ کاوه او ښځه يې د لمانځه تر مخه تېره سوه، نو وايي چې زه ورغلم چې منع يې کړم، مګر هغه وويل چې پرې يې ږده،ځکه مکه له دې امله " بکه " بلل سوې چې وګړي يو له بله ازدحام پکښي کوي؛ ښځه د نارينه د لمانځه ترمخه تېرېږي او نارينه د ښځې د لمانځه تر مخه تېرېږي، په دې ځای کي دا چاري پروا نه کوي."

په تفسير مظهري کي وايي: " بکه " او " مکه " دواړه په يوه معنا دي، عرب " ميم " په

"ب " بدلوي، لکه " نميط " او " نبيط " او " لازم " او " لازب " او " راتب" او " راتم ". خو ځيني عالمان بيا وايي:" بکه " کعبې او يا د هغې سره د طواف ځای ته وايي او " مکه " د مکې د

ښار نوم دی .

په تفسيرکشف الاسرارکي وايي: " بکه د مسجد نبوي نوم او مکه د حرم نوم دی". او امام فخرالدين رازي په تفسيرکبيرکي فرمايي:" شك نسته چې مراد له بکه څخه همدغه مکه ده. او د بکې د نامه يوه وجه دا بولي چې مکه د جابرانو مغزي ورماتوي او ظالم لا بده اراده نه وي پکښي کړې چې بيا يې غاړه ور پرې کړې وي او له لويی يې اچولی وي ."

همداراز په تفسيرکبيرکي د مکې بله معنا داسي کوي:" ځيني وايي چې مکه د مځکي په منځ کي پرته ده او د مځکي د چينو اوبه د مکې د لاندي څخه سرچينه اخلي. چې په دې توګه ټوله مځکه د مکې څخه اوبه اخلي ."

په تاريخ المکآ المکرمه کي محمد عبدالمعبود د علامه محمد طاهرکردي د تاريخ القويم په حواله ليکي چې:" د ابي قبيس او قعيقعان د غرونو ترمنځ برخه بکه ده اوکعبه د دغو دوو غرو په منځ کي واقع ده او مکه د همدغي مکې د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښار نوم دی". د مکې معظمې نور ډېر نومونه هم دي چې له هغو څخه ډېر مشهور يې : " ام القرٰی " او " بلد الامين " دي کوم چې په قرآن کريم کي يې هم ذکر راغلی دی.

علامه طاهرکردي په تاريخ القويم کي د مکې شريفي د دېرشو نومونو په هکله د قاضي

ابوالبقاء بن ضياء الحنفي (رح) يو شعرنقل کړی او محمد عبدالمعبود په تاريخ المکآ المکرمه کي وايي چې علامه جمال الدين محمد جارالله، په جامع اللطيف کي ترديې زيات يعني

(56)نومونه راوړي دي .

9ـ د مکې شريفي جغرافيايي موقعيت

د اسلامي تاريخي رواياتو له مخي رب العزت مکه مکرمه د مځکي د نورو برخو تر پيداکولو دوه زره کاله د مخه پيدا کړېده. (دکعبې شريفي د پيداکېدو په اړه د دې کتاب په

[93]مخ کي تر[58] سرليك لاندي مفصلي خبري سوي دي). په تاريخ المکاآلمکرمه کي وايي چې مکه مکرمه د مځکي د مخ په منځ کي واقع ده، کومه چې د مځکي نو باله سي. ځکه نو مکې ته " ام القرٰی " وايي او دا مځکه د بيت المعمور سايه ده. علامه طاهرکردي ليکي چې مکه مکرمه د نړۍ زړه او د مځکي منځ دی. او کعبه شريفه په مکه شريفه کي داسي نقطې ته ورته ده کومه چې د يوې دايرې په منځ کي وي .

دغه مقدس ښار د طول البلد په 39 درجو،39 دقيقو او30 ثانيو او د عرض البلد په 21 درجو،25 دقيقو کي پروت دی او د سمندر له سطحي څخه (330) متره لوړ دی. د مکې ښار په يوه تنګه ناوه کي واقع سوی چې چارچاپېر يې غرونو طبيعي دېوال پر راګرځولی دی .

10ـ د مکې څلور خوا وي

په تاريخ مفصل اسلام کي ليکي چې: " مکه د عربستان د ريګستاني ټاپو وزمې په لوېديز پلوکي پرته ده چې شمال ته يې مدينه منوره، ختيز ته يې نجد او رياض، جنوب ته يې يمن او لوېديز ته يې جده او سور سمندر موقعيت لري ".

د مکې د ښارپه هکله محمد بن هوقل په کال331 س.کي ليکلي:" د مکې ښارد شمال څخه ترجنوب پوري په اوږدو د معلا (د جنت المعلٰی د مقبرې) څخه تر مسفلې پوري، درې ميله او د جياد له لاندنۍ برخي څخه د قعيقعان غره ترشا پوري په بره، دوه ميله دی .

دغه راز علامه محمد لبيب البتنوني (رح) په 1329 س.کال کي د مکې د ښار حدود

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شمال څخه ترجنوب پوري په اوږدو دري کیلو متره او له ختیزڅخه ترلوېدیز پوري په بره د ابي قبیس له غره څخه د قعیقعان ترغره پوري یو نیم کیلو مترلیکلي دي .

تاریخ المکاّ المکرمه لیکلي چې د انسایکلو پیډیا اف برټانیکا د 1977 ع. کال په ایډېشن کي یې د مکې مکرمې ټوله رقبه (ارشو) لس مربع میله ښودلې ده .

خو دې متبرك ښار د سعودي واکمنۍ په مهال ډېره پراختیا موندلې او اوس لا نور هم مخ پرترقي او لا زیاته ودانی روان دی .

11ـ د مکې اوبه

په مکه کي د سیندونو او ولو رواني اوبه نسته او ټولي اوبه د مځکي له دننه څخه راباسي. د دې ځای خلکو له ډېره پخوا څخه تراسلام د مخه او وروسته د مکې په اړتیا وړځایونوکي څاګان کیندلي وه او د چښنګ اوبه به یې ځني رااېستلې. د اسلامي خلافت له لومړیو څخه ځینو خلفاوو او نورو په مسجد الحرام او عرفات کي د چښنګ د اوبو د برابرولو لپاره کوښښونه کړي دي. په دې لړکي یو وخت خالد بن عبدالله القَسري د سلیمان بن عبدالملك په امر هغوخوړو اوبو ته چې د ثبیر د غره له لمني د " ثقبه " نومي ځای څخه راوتلې، حوض جوړکړاو د هغه اوبه یې د رصاص د نلونو په ذریعه مسجد الحرام ته و رسولې، چې د مقام ابراهیم،حجراسود او زمزم څا په منځ کي جوړ سوي حوض ته د فوارې په بڼه تو یېدلې.

کله چې داکارسرته ورسېدی خالد القَسري لوی خیرات وکړ، اوښان یې حلال کړه، غوښې یې پرخلکو ووېشلې او عامه مېلمستیا یې هم خلکو ته ورکړه. بیا یې خلك د جماعت لمانځه ته راوبلل،کعبې ته نژدې پر منبر وختی، د خدای ترحمد او ثنا وروسته یې وویل : " ای خلکو ! خدای ته حمد وواياست او هغه امیر المؤمنین ته چې تاسي یې د تروو اوبو پرځای په خوږو اوبو اوبه کړاست د عا وکړئ ". تاریخ لیکونکي وایي چې مراد یې له تروو اوبو څخه د زمزم اوبه وې. خو د دغو اوبو چښلو ته چا زړه نه ښه کاوه او د زمزم د اوبو پرچښلو به لا زیاته ګڼه ګوڼه وه.کله چې خالد دا حال ولیدی د یوې خطبې په ترڅ کي یې د مکې خلك له دې امله ملامت کړه. بیاخالد له حوض څخه اوبه د یوه نل په واسطه د صفا د دروازې سره د اودس تازه کولو ځای ته هم ورسولې. د بني امیه وو په پېرکي دغه حوض پرخپل حال پاته وو اوکله چې خلافت بني عباسو ته ورسېدی، د مکې حاکم داود بن علي بن عبدالله بن عباس هغه وران کړاو دغه اوبه یې د مسجد الحرام د دروازې سره یوه حوض ته واړولې. چې په دې کار

خلك ډېرخوشحاله سول. وایي چې بیا د دغه حوض د اوبو پرنل باندي په کال 256 س. کي د هغه وخت د عباسي خلیفه یوه چارواکي بشرالخادم څه کار وکړ او په هغه کي د سمون په راوستلو سره یې بیرته د ګټې اخیستني وړ وګرځاوه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ډول ويلای سو چې د اوبو د نلونو لومړي رامنځته کوونکي د مکې مکرمې

اوسيدونکي عرب دي او د اوبو د نل غځوني کار په دوی کي ديارلس سوه کاله پخوا تر سره سوی دی .

12ـ د زبيدې چينه

زبيده چې نوم يې اماَ العزيز وو او نيکه يې له نازه زبيده بلل، د ابي الفضل جعفرلور، د خليفه منصورعباسي لمسۍ او د هارون الرشيد د اکا لور اومېرمن وه.کله چې دا حج ته ولاړه ويې ليدل چې د مکې اوسېدونکي اوحاجيان د اوبو د لږوالي په سختو ستونزو اخته دي. نو په کال 194 س. کي يې په خپل ځاني لګښت د اوبو رسولو يوه ستره پروژه طرح کړه. هغې

د دې چاري د تر سره کولو لپاره ماهر انجنيران را غونډکړه او د " طاد " د غره او د " کراء "

د غره د لمنو د چينو څخه يې کار پيل کړ. چې پای د دې پروژې په پلي کېګدو سره د ولو او

تر مځکي لاندي سوبو له لارې د " طاد " اوبه مکې مکرمې او د " کراء " اوبه عرفات، د عرفات جبل الرحمت، مزدلفې او بالاخره په منا کي يوه لوی تالاب ته ورسېدلې .

"طاد " غرد مکې مکرمې څخه (35)کيلو متره ليري شمال ختيز لوري ته د

مکې ـ طايف لويې لارې ته نژدې د "حنين" په ناوه کي پروت دی. د دغه غره د چينې اوبو د حنين د اوسېدونکو د کرکيلې مځکې او د خرما وني اوبولې. زبيدې د مخه مځکې له خلکو رانيولې، اوبه يې پردغو مځکو بندي کړې او د خپلې جوړې سوې ولې له لارې يې مکې ته ورسولې .

د " کراء " د غره چينه له عرفات څخه (12) کيلو متره ليري واقع ده. زبيدې د دغې چينې اوبه د " نعمان " د ناوې " اوجر " نومي ځای ته ورسولې او بيا يې له هغه ځايه تر عرفات لوړ د دوو غرونو په منځ کي تېري کړې. د عرفات مځکې، جبل الرحمت، مزدلفې او پاي يې په منا کي هغه تالاب ته ورسولې چې وروسته په " بئر زبيده " مشهور سو .

تاريخونه وايي چې پردې سترکار باندي د زبيدې يو زر اووه سوه زره مثقاله سره زرمصرف سول چې معادل يې يو مليون اووه سوه زره د سرو زرو ديناره کيږي. کله چې دا کارونه پای ته ورسېدل انجنيرانو زبيدې ته د دې کار د لګښت ليکلی حساب وړاندي کړ، هغې چې دغه مهال د بغداد د دجلې د سيند پرغاړه په يوه ستره مانۍ کي ناسته وه، امر وکړ چې د حساب دغه ټول کاغذونه دي دجلې ته واچول سي. او ويې ويل چې ما دغه حساب د ورځې ته پرېښود. که پرچا څه پاته وي، هغه د هغو دي او که د چا پر موږ څه پاته وي وربه يې کړو. بيا يې دغو کارکوونکو ته ښه انعامونه او سوغاتونه هم ورکړه. تردې وروسته

د " طاد " چينه په عين زبيده او د " کراء " چينه په عين عرفات مشهوره سوه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته بیا د نورو خلفاوو او امراوو لخوا د اړتیا پر مهال په دې ولو کې ډېر سمونونه راغلل. خو د اوومې هجري پېړۍ په وروستیو کې دغه اوبه د سیل د راتللو له امله بندې سوې، چې د مکې د ښار خلك له دې امله بیا د سختو ستونزو سره مخامخ سول. په تېره د حج په مهال د اوبو لړوالی تر دې کچې ورسېدی چې یو مشك اوبه به په لس دراهمه پلورل کېدې. دغه مهال د تاتارو د یوه پاچا سلطان ابو سعید خدابنده نائب السلطنه امیرچوپان عراقي خپل یوه اعتمادي سړي ته پنځوس زره دیناره ورکړه او په کال 726 س. کې یې بیا مکې مکرمې ته اوبه رواني کړې. خو دغه اوبه بیا له کال 930 س. څخه تر 970 س. پورې بندې سوې او خلك بیا له داسې سختو ستونزو سره مخامخ سول چې تقریباًدرې لیتره اوبه به په یوه سره پونډ خرڅېدلې. حاجیانو به له ډېرو لیرو ځایوڅخه عرفات ته اوبه وړلې. په عرفات کې به بې وزلو حاجیانو بېله اوبو د بل شي سوال نه کاوه او یا به یې شتمنو ته له ډېرو لیرو ځایو څخه اوبه راوړلې .

علامه قطب الدین (رح) وایي چې په 930 س.کال کې په لیرې ځاګانوکې هم اوبه وچې سوې. دی وایي : زه دغه مهال غټوکی هلك وم او د خپل پلار سره د عرفات پرډګرولاړوم. کله چې زموږ اوبه خلاصې سوې ما ډېرې لړې اوبه د سرو زرو په یوه دینار رانیولې او فقیرانو به له تندې چیغې وهلې او ویل به یې : " دغونه اوبه راکړئ چې حلق مې په لوند سي ". نو هغه وو چې د خدای فضل وسو، نا ببره باران و اورېدی، سیلونه راغلل او خلکو د سیل اوبه وچښلې او خدای ته یې په ژړا وو وژړل .

بیا د دغو دوو ولو او چینو د سمون لپاره د سلطان سلیمان عثماني لخوا د مکې له مجاورینو څخه یو ناظر د مصلح الدین مصطفٰی په نامه وټاکل سو چې په 931 س.کال کې په هغوکې اوبه رواني سوې. بیا دغه ناظر د دغو چینو د څارنې لپاره د حکومت په پیسو تورمریان رانیول، د هغو د ژوندانه د لګښت مدرکونه یې ورته برابرکړل او د تل لپاره یې دې چارې ته وګومارل .

هغه یو وخت د دې کارد رپوټ ورکولو لپاره د سلطان سلیمان پلازمینې ته ورغی،خو له بده مرغه مکې ته د ستنېدو پرلار په کال 939 س.کې په سره سمندرګی کې ډوب او شهید سو. کله چې په کال 970 س. کې دغه ولې بیا وچې سوې، سلطان سلیمان د هغو د اساسي چارې

د موندلو لارښوونه وکړه. نو هغه وو چې د څو تنو پوهانو لخوا رایه ورکړل سوه چې د

عرفات واله دې سمه سي،کوم چې لګښت یې دېرش زره د سرو زرو دیناره اټکل کـړې وو .

دغه مهال فاطمه خانم سلطان یا مهر ماه د سلطان سلیمان مېرمنې د دغه کار سر ته رسول پر خپله غاړه واخیستل .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې خپل يوه اعتمادي نفر ته چې ابراهيم بن طغري بردي دفتردار نومېدی تراټكل سوي لګښت زيات پنځوس زره د سرو زرو ديناره ورکړه او مکې ته يې ولېږی. هغه مكې مكرمې ته په رسېدو سره د پوهانو او مخورو په سلا مشوره لومړی د څښلو د اوبو څو ځا ګان پاك كړه او بيا يې د عرفات د ولې په سمون لاس پوري كړ .

هغه پردې سر بيره چې د دې كار لپاره څلور سوه مريان درلوده، څه د پاسه زرتنه نوركاركران، مهندسان، ځاكيندونكي، پښـان، تركاڼان او بنايان له مصر، بلاد الصعيد، شام، حلب او استنبول څخه ډلي ډلې د ډول ډول اسبابو، اوسپنو، پولادو،قلعيو او نورو سره راوغوښتل. او هري ډلي ته يې د ولې په كار كي د هغو ټك ور وټاكی.

هغو داسي ګڼل چې دا كار به تر يوه كال په لږ موده كي بشپړ سي، چې بيا به دوی د سلطان دربارته ورسي او ستر ستر منصبونه به وګټي. خوكله چې د دې ولې كار د زبيدې ترڅا پوري، يعني ترهغه ځايه پوري ورسېدی چې زبيدې نوركار پر پرې ايښي وو نو پوه سول چې پخوا تردې وړاندې كار نه دی سوی او زبيدې نوركارله دې مجبوريته پرې ايښی وو، چې د زبيدې له ځا څخه تر هغې سوبې پوري چې ترمځكه لاندې په ډېره كې كيندل سوې وه او د حنين د چينې سوبې ته وزي، يو سخت غرګی واقع وو، چې د بنايانو په ګزه دوه زره ګزه اوږد وو، او په ژور والي هم بايد پنځوس ګزه وهل سوی وای. چې دا كارناشونی برېښېدی، خو څنګه چې په دې كار پېل سوی وو، د عثماني ټولواكمنۍ د حيثيت د ساتلو له امله يې بيرته نه سوای پرېښوولای. نو هغه وو چې د غرګی شاوخوا يې لښه كړه، بيا يې سل باره وچ بوټي د غرګی پر اووه ګزه ساحه د پنځوسو ګزو په لوړوالي واوډل او درسته شپه يې ولګول. خوڅنګه چې داور لمبې لوړي تلې پر ډېره يې ډېره لږ اغېزه كول. كارګرو به پستې سوي، ډبري په اوسپنو جلا كړې او بيا به د اورلګېدل تكرارېدل، څو بېخي په نژدې شاوخوا غرونوكي لرګي خلاص سول او له ليري ليري ځايونوبه يې ورته راوړل .

په دې كاركي ډېرشته ولګېدل، خلك په تنګ سول، د امير ابراهيم ټول هست و نيست،

مريان او خادمان پكښې ولاړل، خو ده پرله پسې دغسي له ستونزو ډك كار په خورا ښېړه پرمخ بېوی او بې همتۍ ته بې لار نه وركول، چې پای يې يو زوی په مصركې د ده په نشتون كي وفات سو. بيا يې دوه غټوكي زامن د ډېرو مريانو سره مړه سول او پای خپله دی په دې كاركي د 974 س. كال د خدای تعالی د مياشتي پردوهمه وفات سو. بيا دې كار ته د جدې سنجق (پوځي مشر) اميرقاسم بيګ وټاكل سو او په همدغه 974 س. كال كي سلطان سليمان هم وفات سو، زوي يې سلطان سليم پاچا سو، او دې كار ته يې د مصر دفتر دار محمد بيګ نومی وټاكی. هغه هم په دې كاركي د ډېرو شتو ترښندلو وروسته په 976 س. كال كي وفات سو .

بياهماغه اميرقاسم بيګ دې كارته بېرته وټاكل سو. دی هم په دې كاركي په 979س. كال كي مړسو. بيا شيخ الاسلام قاضي حسين، د دې كاربشپړېده پرغاړه واخيستل. خو دی په پنځو مياشتوكي د دې كار په پايته رسېدوكي بريالی سو اوترلسوكالو شاقه كارونو وروسته د عرفات د چينې اوبه د حنين په واله كي وبهېدلې اود 979 س. كال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میانۍ پر شلمه مکې ته ورسېدلې. چې دغه ورځ خلکو ته د یوه سترجشن او اختر ورځ وه، چې په سترو او پرتمینو مراسمو ولمانځل سوه او د ترکیې دربار ته په تېره خانم سلطان ته په دې هکله زېرى ورکړه سو.

تاریخونه وایي چې پردغه لس کلن کار څه د پاسه پنځه لکه اووه زره د سرو زرو دیناره ولګېدل. تردې وروسته بیا هم په بېلو بېلوکلونوکي عثماني پاچهانو او نورو په دې واله کي بدلونونه او سمونونه راوستل. ان چې د تیري پېړۍ په وروستیوکي د دې ولې د سمون لپاره د بسپني ټولولو څوکمیټې وټاکل سوې. خو ملك عبدالعزیز په کال 1344 س. کي په خپل ځاني لګښت د دې ولې د سمون اساسي چاره وکړه او د هغې اوبه یې په نلونوکي مکې ته ولېږدولې .

د سعودي عربستان حکومت د چېنلو اوبو په هکله نور هم ډېرکارونه کړي دي.

د مسجد الحرام دننه او دباندي او د مکې مکرمې په هرلوري د زمزم او نورو اوبو نلونه او ذخیرې جوړې سوې او ملك فهد په خپل ځاني لګښت د حاجیانو لپاره د چېنلو د اوبو یوه خیراتي پروژه هم په کال 1404 س.کي ایجاد کړې چې د پلاسټیك په بوتلونوکي یخي اوبه برابروي او پرحاجیانو وړیا وېشل کیږي.

13ـ د مکې هوا

د مکې هوا ډېره سوځنده او توده ده او لږ باران پکښې اوري، خو سره د دې کله کله د مکې معظمې له غرو څخه د باران د اوبو ډېر ستر سیلونه راځي او ورانۍ پېښوي. د مکې شریفې په هوا کي ګړى په ګړى مختلف بدلونونه راځي، له دې امله مکیان وایي: " خدایګګ اویا هوا وي پیدا کړي چې نه شپېته یې په مکه او یوه یې په ټوله نړۍ کي ده ."

ډاکټرایچ. بي. خان لیکي: " دا ښارپه داسي وچو غرونوکي راګیردى چې لوړوالى یې له (200) فټوڅخه تر(600) فټو پوري رسیږي". ځیني وختونه د مکې هوا په سړوکي (35) ډګري سانتي ګراډ او په تودوښه کي (50) ډګري سانتي ګراډ ته رسیږي. یعني په یخني کي معمولي ساړه وي او په تودوښه کي سخته تودوښه وي. دلته شپه او ورځ زیاتره یو شانته وي او ډېرفرق چې کوي نیم ساعت وي.

14ـ د مکې وګړشمېرنه

محمد عبدالمعبود په تاریخ المکآ المکرمه کي وایي چې: علامه قطب الدین (رح) په کال 923 س. کي د دې سپېڅلي ښار د نارینه وو، ښځینه وو او ماشومانو شمېر دوولس زره تنه ښوولي دي. او علامه لبیب بتنوني د څوارلسمي لېږدیزي (هجري) پیړۍ په پیل کي دغه شمېره یو لك او پنځوس زره ښوولې ده، چې په هغوکي یې لس زره تنه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سليمانيه او افغانان بللي دي. علامه رفعت پاشا په 1309 س.كال كي د مكې مكرمې د اميريه مطبعي لخوا د يوې چاپ سوي جنترۍ په حواله دغه شمېره تر (120000) تنو زيا ته بولي.

دغه راز علامه طاهركردي چې په 1400 س.كي وفات سوى دى، په خپل عصركي د مكې د وګړو شمېر نيم مليون ښيي،خو وايي چې دا شمېره زما د ګومان اواټكل له مخي ده. بله وروستۍ شمېره د مكې د اوسېدونكو تعداد شپږ لكه تنه ښيي .

15ـ مكه د امن، خوښيو او نعمتونو ټاټوبى

مكه په رشتيا چې د دنيا د عجايبو مځكه ده. خداى تعالي د خپل صنعت او قدرت ټول مظاهر په دې پاكه مځكه كي ځرګند كړي دي. په نړۍ كي څونه بدلونونه راغلل، خوكعبه هماغسي په خپل ورځ ترورځي ډېرېدونكي قدرت او عظمت د مسلمانانو په لاس كي پاته ده او چې حضرت ابراهيم ويلي :" لويه څښتنه ! ماپه يوه وچه، بې اوبو او بې كښته ناوه كي د خپل اولاد يوه برخه ستا د درانه كور ترڅنګ مېشته كړېده، پروردګاره دا ما د دې لپاره كړېده چې دوى دلته ستا عبادت وكړي، نو ته د خلكو زړونه د دوى په تلوسه كړې او ته دوى ته د خوراك مېوې وركړې، ښايي چې دوى شكروباسي ". [قرآن كريم، ابراهيم: 127]

بې شكه چې پاك خداى د هغه دعا قبوله كړې او دا سپېڅلې اُرشو يې د نړۍ د ټولو مسلمانانو قبله ګرځولې، د نړۍ د ګوټ ګوټ څخه د ډول ډول آدابو، رسمونو، مذهبونو، لباسونو، رنګونو او ژبو درلودونكي په پاك نيت او پوره اخلاص او مذهبي اواسلامي ولولو ورته ور درومي او د كعبې چارچاپېر طواف كوي. او د خداى پاك حضور ته د خپل عبوديت او په خلوص او عبادت سره، د خداى د خلافت تمثيل كوي، د خداى د اطاعت ډېره ستره مظاهره كوي، د خداى د شعايرو سترتوب او تقدس پرځاى كوي، يو د بل له احوالو ځانونه خبروي اود اسلامي ورورولۍ مزي ټينګوي. او چې حضرت ابراهيم ويلي:" اى زما ربه ! دا ښارد امن ښاروګرځوه او له اوسېدونكو څخه يې چې څوك الله او آخرت مني هغو ته هر ډول مېوې روزي كړه ". [قرآن كريم، البقره: 126] بېشكه چې خداى د هغه دا ټولي دعاوي قبولي كړي، دا ځاى يې د امن او امان داسي يوه ستره نمونه ګرځولې چې نه د نړۍ كفارو څه په كړي نه د مسلمانانو بې اتفاقيو د هغه امنيت خراب كړى او نه داسي غلاوي او فسق او فساد پكښي سته، لكه د نړۍ په نورو سيمو كي چې ليدل كيږي .

اوسره د دې چې د مكې مځكه وچ دښتونه او غرونه دي، هلته يې د زمزم داسي اوبه پيداكړي چې د دې دونه ډېروكارولو سره سره هيڅ لږېده نه لري. هلته چې ډېري دي، پاكي او خوندوري اوبه ډېري دي. نه د چينتلو د اوبو كمى سته، نه دغسل او اوداسه د اوبو. هره خوا د چينلو د اوبو ډول ډول وسايل برابراوچمتو سوي او هره خوا ډول ډول عصري تشنابونه او د اوداسه تازه كولو ځايونه سته .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحان الله ! د هرشي عجبه پرېماني ده، د هر فصل ډول ډول، ښې ښې مېوې، د وګړو د هوسايي اوراحت ډېر عصري اوښه وسايل، پاكي او نظافت، پراخه او بشپړه علم او پوهه، ښه ښه پوهنتونونه او مدارس، د هر فن په ښكلي او ښه طباعت كتابونه،كتابتونونه او نور علمي او فرهنګي مراكز ګرده خداى تعالي ﷻ هلته په پراخه پيمانه برابركړي دي.

فلله الحمد .

16ـ نيوكه

پر دغسي ډاډمن امنيت او پرېمانو نعمتونو بايد شكر وكاړو. خوكه د دولت لخوا د شيانو پربيو، په تېره د حج په موسم كي،كنټرول واى او لږ څه ارزاني هم واى ډېر به ښه واى. بل د مكې مكرمې او مدينې منورې ټول ماركيټونه د حج په موسم كي د غير اسلامي هيوادونو، په مصنوعاتو ډك وي او د دې مصنوعاتو د خورا ډېرخرڅلاو له دركه هغو ته ستري ګټې په لاس ورځي،كاشكي د دولت لخوا پردغو اموالو بنديز لګېدلی واى او پرځاى يې د اسلامي هيوادونو مصنوعات ننداري اوخرڅون ته وړاندي سوي واى .

بله خبره چې ډېره د تاثر او خواشينۍ وړ ده، هغه د مسلمانانو د بې اتفاقيو خبره ده. په ظاهره خو ټول مسلمانان په ګډه د كعبې طواف كوي، اما زړونه يې مذهبي بدګومانيو او ډول ډول تعصباتو ډېرسره ليري كړي او په نفاق اوكركو يې اخته كړي دي. سنيان نه وهابي مني، نه شيعه. وهابيان نه سني مني نه شيعه او شيعيان هم نه سني مني اونه وهابي ؟ كاشكي زموږ ديني عالمانو او سياسي لارښوونكو د دې كركو د ليري كولو او د (و اعتصموا بحبل الله جميعا و لا تفرقوا) په مقتضا د اسلامي واقعي يووالي لپاره څه رغنده او اغېزمن ګامونه پورته كړي واى .

17ـ په مكه شريفه كي د اوسېدلو په هكله

د مكې شريفي د زيات او منلي فضيلت او درنښت له امله، هلته د خير او ثواب كارونه لكه طا عات اوعبادات، روژې اوصدقات او داسي نور ستر فضيلت او بركت لري. او كومي ښېګڼي او ثوابونه چې د عبادت په نتيجه كي له همدې مقدسي بقعې څخه د چا په برخه كيږی په بل ځاى كي نسي كېداى. خو همدا شان په همدې مباركه خاوره كي ګناه او خطا كول هم دغونه ډېره جزا لري او د خداى ﷻ د لوى قهر سبب كيږي .

ابن مسعود ﷺ وويل: ېبله مكې شريفي په بل هيڅ ځاى كي بنده په يوازي نيت سره د مخه تر عمل نه مواخذه كيږي او د خداى ﷻ دا قول يې تلاوت كړ ﷻ:و من يرد فيه بالحاد بظلم نذقه من عذاب اليم] ﷻ الحج: 25[

ژباړه : او هرچا چې په دغه (مسجد الحرام) كي په ظلم سره د بېلارى اوكج روى اراده وكړه، نو موږ به په هغه دردناك عذاب وڅكو، يعني څوك چې په مسجد الحرام كي د بې لارى او كج روى كوم تمايل ښكاره كوي دهغه چا په نسبت چې دغه كار بل ځاى كوي، سخته سزا به وركړه سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه:

که څه هم ځیني علمای کرام مسجد الحرام صرف دکعبې شریفي مسجد بولي، خو نور ډېر عالمان چې په هغو کي امام ابوحنیفه (رح) هم دی، په دې باور دي چې له مسجد الحرام څخه مراد د مکې ټول حرم دی. او دا خبره په خپله د قرآن کریم له څو آیتونو څخه هم ثابته سوې ده. دلته د جز له یادولو څخه کل مراد دی .

په تفاسیروکي وایي : په حرم کي الحاد په یوه قول د حرامو حلال بلل دي. او نورو ویلي دي چې د هرمنهي عنه تر سره کول ان د حرم خادم ته ښکنځل هم الحاد دی. او ډېرعالمان پردې متفق دي چې په حرم کي د ګناه اراده د عذاب د استحقاق موجب کیږي. هرڅوك چې پرته له حرمه بل ځای د ګنا ه قصدوکړي که یې تر سره کړي سیئه یې پر لیکي، او که یې تر سره نه کړي جزایې نه ورته لیکي. مګرکه په حرم کي د ګناه نیت وکړي که یې تر سره هم نه کړي جزایې ورته لیکي .

حضرت ابن مسعود فرمایلي دي:" که څوك په عدن کي نیت وکړي چې پلانی به په مکه کي وژنم، عذاب الیم به وڅکي". ان چې مفسرین له اړتیا پرته قسم خوړل هم په حرم کي الحاد شمېري. د حضرت عبدالله بن عمر په هکله روایت دی چې هغه دوې خېمې یوه په " حل " یعني د حرم له حدودو د باندي، او بله په " حرم " یعني د مکې په دننه کي درولي وې،که به یې خپلوکورولاوو او خادمانو ته څه سخته خبره کول، نو د مکې د حرم بهرخېمې ته به تی او هلته به یې ورته ویل. دا له دې امله چې ده داسي چاري الحاد بللې. حضرت ابن عباس به ویل :" احتکار او درواغ ویل په حرم کي د الحاد په منزله دي". همدا راز ابن عباس وایي :" که په برکیه نومي ځای کي اویا ګناوي وکړم، ښه دي نه دا چې یوه ګناه په مکه کي راڅخه و سي ."

له همدې بیري به اصحابو ترحج او عمرې وروسته مکه پرېښوول. په تېره حضرت عمر به له همدې بیري حاجیانو ته ترحج وروسته ویل:" ووځئ او خپلوخپلو وطنو ته ولاړ سئ ."

نو ته فکر وکړه چې په دې د فسق او فجور، حرام خورى، د منهیاتو د ترویج او د لهو او لعب او فساد د وسایلو د نشراو خپرېدو په وخت کي به څوك، څنګه له ګناه پاك په مکه کي واوسي ؟ دا چې په دې چارو کي د اخته کېدو او ککړېدو ببره وي، او دا چې په مکه کي اوسې اوخپل وطن دي و یادیږي او په مکه کي دي زړه تنګ سي او په خپل وطن پسي کښنده وي، تردې دا ښه نه ده چې په دې مبارکه اُرشو کي و نه اوسو؟ له دې امله ځینو سا لکانو ویلي دي : ښه دا ده چې اوسې په وطن کي او زړه دي په کعبه کي وي .

حضرت امام ابوحنیفه، امام مالك او نورو (رح) ښه ویلي دي چې په مکه کي اوسېدل مکروه دي. ملا علي قاري (رح) په المسلك المتقسط کي وایي : " دا خو امام ابوحنیفه (رح) د خپل مهال په نسبت داسي ویلي دي او که یې د دغي زمانې (د امام ملا علي قاري د زمانې ـ کوم چې د هرات وو او په کال 1014 س.کي په مکه کي وفات سو ـ)، د مکې د مجاورینو حال لیدلی وای، چې حرام خوري او د مکې تعظیم لکه څنګه چې ښایي نه کوي، حتماً به یې ببله

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

كومه شك او شبهې ويلي واى چې په مكه كي اوسېدل گردسره حرام دي. نو ته فكر وكړه چې كه امام صاحب زموږ په زمانه كي واى، څه به يې ويلي واى ؟

زما په نظرخو هرحاجي ته ښايي چې دا د حج يو څو شپې ورځې چې په مكه كي تېروي لا ډېرمحتاط اوسي او په هرقدم او هره شېبه كي پرځان ډېر ډېرفكروكړي او پام يې وي چې خداى مكړه څه خطا ځني و نه سي. خداى ﷻ مو دي له خطا وساتي (آمين) همدا سبب دى چې ډېرو عالمانو او د خداى ﷻ د لاري سالكانو له ډېري بېري اوله ډېره احتياطه په مكه شريفه كي اوسېدلو ته زړه نه دى ښه كړى. دا چې د مكې شريفي اوسېدل د امام ابو يوسف او امام محمد اونورو (رح) په نزد مستحب بلل سوي، په دې كي خو هيڅ ترديد نسته،)رسول ﷺ ، ابوبكر صديق، بلال اونورو هلته د اوسېدو اود بگېرته د ورگرځېدو هيله كړې(، خو دا هغو كسانو ته دى چې په ځان ټينگ باور لري چې په مكه مكرمه كي خطا نه ځني صادرېږي او د مكې حق ور ادا كولاى سي او صرف حسنات پكښې تر سره كوي. په دې صورت كي د دغسي نېكمرغو انسانانو هلته اوسېدل افضل د عباداتو دى او په دې ډول هلته اوسېدل په اجماع سره او بېله ترديده فوز عظيم باله سي.

18ـ د مكې مكرمې مواصلات

د سعودي عربستان مخابراتي شبكې خورا عصري دي. دغه هيواد د 1993 ع.كال د معلوماتو له مخي 1،46 ميليونه ټيليفونونه لري. په دغه هيواد كي كورنى ارتباط د مايكرو ويف راډيو ريلي،كاكسل كېبل (Coaxial) او فايبرـ اوپټيك كېبل (Fiber-Optic Cable) له لاري نيول كيږي. سعودي عربستان د بحرين، اردن،كويټ، قطر، امارتو، يمن او سوډان سره د مايكرو ويف راډيو ريلي، دكويټ او اردن سره دكاكسل كېبل او د جيبوتي، مصر او بحرين سره د اوبو لاندي كېبل (Submarine) له لارې اړيكي لري .

دغه هيواد په آرام اود هند په سمندرونوكي د انتلسات (5) د عربسات (يو) او د هند په سمندركي د انمرسات (يو) د سټلايټ مځكني سټېشنونه لري .

د راديويي خپرونو مركزونه يې : 13 AM – 43 ,FM-دي او د راډيوگانو شمېره يې په كال 1993 ع.كي پنځه ميليونه وه. د ټلويزيوني خپرونو مركزونه يې په كال 1997 ع.كي

(117)او د ټلويزيونو شمېره يې په كال 1993 ع. كي څلور نيم ميليونه وه. ترديې عمومي

معلوما تو وروسته به په ځانگړې توگه د مكې مكرمې د مواصلا تو او دغسي نورو تاگ‌ سيسا تو په هكله په راتلونكو پا ڼوكي رڼا واچول سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

19ـ د مکې مکرمې د پوستې سیستم

د اسلام په تاریخ کې تر ټولو لومړی حضرت محمد ﷺ د نړۍ واکمنانو ته لیکونه ولېږل. بیا حضرت معاویه د پوستې نظام جوړ کړ. په دغه پېرکې له یوه ځایه بل ځای ته د لیکونو د رسولو لپاره له غاترو، اسانو او خرو او کله ناکله له اوښانو څخه کار اخیستل کېدی چې پر تقریباً هر(23) کیلو متره واټن به ځانګړی ځای جوړ سوي وو، چې تردغه ځایه به د یوه څاروي په ذریعه او بیا به تر بله ځایه د بل څاروي په واسطه لیکونه لېږل کېدل. مثلاً د مکې پوسته چې به یې جدې ته وړل د یوه څاروي په واسطه به یې تر (23)کیلو مترو مسافې پورې الشمیس (حدیبیې) ته رسول. بیا به د بل څاروي په واسطه (23)کیلو متره نور وړل کېدل او بیا به بل وړل، ترڅو چې پر درو څارویو به یې تر جدې ورسول.

په ځینو ځانګړو مواردوکې به د لیکونو او پیغامونو د ژر رسولو لپاره د یو ډول ځانګړو روزل سووکَوْتَروڅخه کار اخیستل کېدی. دغسې کوترې به ډېرې چټکې الوتې، لکه چې په یوه ورځ به یې تقریباً (5040)کیلو متره واټن واهه. د مکې او مدینې تر منځ (500)کیلو متره واټن دی. دغو ښارونو ته به دغوکوترو په یوه ورځ لس واره لیکونه وړلای سوای. د دې کوترو بیه به ډېره جګه وه چې یوه به د سرو زرو د اوو سوو اشرفیو څخه نیولې تر زرو اشرفیو پلورل کېده او د هغو د دوو هګیو بیه به شل اشرفۍ وې. دغه کوترې به د خاصو وګړو لخوا روزل کېدې او په ډېرو ښو او هوا دارو ځایو کې به ساتل کېدې .

اوس اوس که څه هم نوو ساینسي ایجاداتو د دغوکوترو ارزښت له منځه وړی دی، خو بیا هم په ځینو لوېدیزو هیوادوکې د لرغونو توکو په څېر ساتل کیږي .

په مکه مکرمه کې د پوستې رسولو نظام په عثماني پېرکې ډېر پرمختګ کړ ی وو. جدې ، طایف، مدینې منورې او ځینو نورو ښارو ته به هره ورځ پوسته لېږل کېده. چې دا دود تر 1347 س.کال پورې روان وو. وروسته بیا د پوستې لېږلو چارې د موټرانو او بیا د هیواد دننه او د باندې ته د الوتکو په ذریعه تر سره کېدې .

په نوي پېرکې د پوستې او نورو مواصلاتي چارو نوی نظام " الاسعاف الخیري" رامنځته کړی دی. د مکې مکرمې د پخواني واکمن شریف حسین په دورکې پرلفافو د پوستي ټکټونو نښلول هم پیل سول. بیا په سعودي پېرکې د مکې شریفې لویه پوسته خانه په " القشاشیه" محله کې جوړه سوه. په 1379س.کې یې هغه د جیاد د سیمې عماراً الاشراف ته ولېږدول ، بیا یې له دې ځایه په " سوق المعلا " کې یوې ستري ماڼۍ ته و لېږدول .

په کال 1385س.کې په مکه مکرمه کې پنځلس پوسته خانې په بېلو بېلو سیموکې رامنځته سوي وې چې ډېرې مهمې یې په قشاشیه، جیاد، مسفله، شبیکه او جرول کې وې. د حج په ورځوکې په مناکې هم پوسته خانه پرانیستل کیږي. اوس اوس د دغو پوسته خا نو شمېرنور هم زیات سوی دی .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

20ـ په مکه مکرمه کي ټيليګرام او ټيليفون

په مکه مکرمه کي د ټيليګرام او ټيليفون آسانتيا د عثماني ترکيې د واکمنۍ په پېرکي رامنځته سوه. د شريف حسين په وختوکي په مکه مکرمه کي تقريباً (20) ټيليفونه د غټو دولتي چاروا کو لپاره په کار لوېدلي وه . خو کله چې په 1343س.کي په حجاز کي سعودي حکومت ټينګ سو، د هيواد په هره برخه کي پرمختګ رامنځته سو، چې په دې لړکي په هره دولتي اداره کي ټيليفونونه هم په کار ولوېدل او ترکال 1358س. پورې تقريباً (5000) پايې ټيليفونونه نصب سوي وه. اوس اوس د مکې په هرکور او دکان کي ټيليفون سته. ډېرخلك ګرځنده ټيليفونونه هم د ځانو سره ګرځوی، او په ډېرو ځايوکي وګړني ټيليفون ځايونه هم په ډېرو عصري وسايلو سمبال په دې برخه کي خلکو ته آسانتياوي برابروي. د حج د متبرکو اماکنو په شاوخواکي هم د سکه اندازو ټيليفونونو پر مختللي شبکې په کار اچول سوي دي.

21ـ د مکې مکرمې راډيو او ټلويزيون

علامه محمد طاهرکردي وايي: بايد اعتراف وسي او د تاريخ په پاڼوکي درج سي چې د

سعودي راډيويي خپرونو رامنځته کوونکی، ملك سعود دی. کله چې دی لا وليعهد وو په همدې نوي پېرکي په دې خبره باندي په پوهېدو سره چې راډيو د حکومت ژبه او د خلکو د شعور د ويښولو او د هغو د ژوندانه د پرمختيا او د هغو د يوله بله اوبهرنۍ نړۍ سره د اړيکو د ټينګتيا ډېره ښه وسيله ده، نو د هغې د رامنځته کولو په فکرکي سو.

د 1368س.کال په وروستيوکي چې د 1949ع.کال سره سمون خوري د عرفې د ورځې د سهارد رڼا په خپرېدو سره د لومړي ځل لپاره د مکې راډيويې خپروني پيل سوې او تر ټولو لومړي دا غږ ځني خپو رسو :

"هنا مکآ المکرماَ ... ايها المسلمون في مشارق الارض و مغاربها... سلام الله عليکم من الارض الطاهراَ ". يعني: " دا مکآ مکرمه ده ... ای د نړۍ د لراو بر مسلمانانو... له دې سپېڅلي مځکي څخه تاسوته سلامونه ليږو ."

دغي راډيو لومړي د يوې (3) کيلوواټه لېږدونکي (مرسلې) په وسيله خپرونې کولې.

د 1374س.کال دکوچني اخترد مياشتي پر26 نېټه په مکه کي د " المديرياَ العاماَ للاذاعاَ و الصحافاَ و النشر" په نامه اداره رامنځته سوه . په 1375س. (1955ع.)کال کي د مکې له راډيوڅخه دنوي لس کيلو واټه مرسلې په واسطه خپروني پيل سوې او د دې ترڅنګ يې په سټېډيوګانو کي هم سمون او پراختيا رامنځته سوه، چې په دې لړکي دجدې د پخوانۍ سټډيو پرځای دوې نوي سټډيوګاني نصب سوې .

په کال 1377س. (1957ع.)کي د مکې راډيو ته يوه نوې پنځوس کيلو واټه مرسله په کار واچول سو ه او د دې سره سم د يوې بلې قوي (450)کيلوواټه مرسلې د نصبولو لپاره کار پيل سو. چې همدا اوس د مکې مکرمې راډيو د ډېرو قوي او پرمختللو مرسلو له لارې نړۍ والي خپروني کوي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایي: کله چې په نړۍ کې راډیويي خپروني پیل سوې او خلکو په سعودي کې راډیو ګاني واخیستلې په هغود سندرو نیول په ډېره سختي سره منع وه. اوکه به چا له راډیو څخه سندري اورېدلې حکومت به تعقیباوه او راډیو به یې ور ماتول. خو بیا په دې هکله کرارکرار نرمښت راغی، څو چې خبره اوسني حال ته راورسېده .

اما د ټلویزیون له لاري د لومړی ځل لپاره په کال 1378س. (1959ع.)کي په مصرکي خپروني پیل سوې او په سعودي کي د 1385س.کال په لومړۍ خورکي په مکه مکرمه کي ټلویزیون لومړنۍ امتحاني خپروني وکړې، چې بیا په ټوله سعودي عربستان کي دغه خپروني عامي سوې.

په دې وروستیوکلونوکي د سعودي عربستان د ټلویزیون دوه چینله او د راډیو)23(

سټېشنه، د حج پرمهال د حج په اړه اسلامي معلوماتي خپروني کوي،ځیني یې د حج د مناسکو بهیر په ټوله نړۍ کي خپروي او (12) راډیو سټېشنه په بېلو بېلو بهرنیو ژبو،له هغو څخه په پښتو او دری هم نړۍ والي خپروني کوي. دغه راز د سعودي ټلویزیون او راډیو د حج په مهال د اسلامي او عربي هیوادو ټلویزیونونو او راډیو ګانو ته هم خپل پروګرامونه لېږدوي .

22ـ په مکه مکرمه کي له موټرانوکاراخیستل

په کال 1340س.کي د لومړی ځل لپاره مکې مکرمې ته موټر ورغی. دغه موټر د هندوستان یوه مشر سوداګر د حجاز پخواني واکمن د مکې شریف حسین ته په سوغات کي ورکړ. خو شریف حسین له هغه څخه ډېر لږ کار اخیستی، ځکه یو هغه د آس د سپرلۍ ډېر شوقي وو او بل دمکې شریفي تنګي او لوړي ژوري کوڅې د موټرچلولو ته نه وې جوړي .

په کال 1343س. کي چې ملك عبدالعزیز پرحجاز واکمن سو تر ټولو لومړی د حرمینو شریفینو سړکونه پراخه او پاخه جوړ سول .

په 1346س. کي مکې مکرمې، مدینې منورې او جدې ته له لوېدیزو هیوادونو څخه د موټرانو د واردولو لپاره یوه کمپنۍ پرانیستل سوه چې دا چاري وروسته ډېري پراخي سوې .

تر 1348س.کال وروسته په مکه مکرمه کي د موټرانو استعمال ډېر زیات سو چې ورسره سم کال په کال د حاجیانو شمېره هم مخ پر زیاتېدو سوه .

په 1373 س. کي چې ملك عبدالعزیز وفات سو په مکه کي د اوښ او آس نوم لا نه وو او د ښار پرسړکونو په هرلوري کي ګرندي ګاډي تر سترګوکېدل. اوس هلته داسي کور په مشکل پیدا کیږي چې موټر دي نه لري او د ډېرو شتمنوکورنیو هر غړی ځانته موټرلري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پاڼکي دا هم باید وواېو چې اېرکنډېشنډ بسونه په کال 1398 س. کې په مکه مکرمه کې په کار ولوېدل.

23ـ د مکې مکرمې چاپ خونې

زموږ سپېڅلي کتاب قرآن کریم د لومړځل لپاره په عربي تورو په کال 1113س.کې د آلمان په هامبورگ ښارکې چاپ سو، چې د دغه چاپ یو ټوك او س هم د مصرد قاهرې په

"دارالکتب العربیاَ المصریه " کې خوندي دی. بیا په کال 1516ع.کې قرآن کریم د ایټالیې په بندقیه ښارکې چاپ سو. تردې مهاله په اسلامي هیوادونوکي مطبعې نه وې، ځکه نو قرآن کریم هلته چاپېدی.کله چې په عثماني ترکیه کې د دریم سلطان احمد په وختوکي مطبعه په کار ولوېده. د ترکیې شیخ الاسلام په هغې کې د نورو کتابونو د چاپولو د جواز فتوا ورکړه خو د قرآن چاپول یې په هغې کې جایز و نه بلل. بیا عثماني دولت مطبعه بنده کړه. بیا چې لومړی سلطان عبدالحمید پاچا سو بیرته یې د مطبعې په کار اچولو ته اجازه ورکړه. بیا د لومړی سلطان محمود په وختو کې هغې ته ډېره پاملرنه وسوه او لومړی کتاب چې د ترکیې په آستانه کې چاپ سو " صحاح جوهري " وو، چې په کال 1295س. کې یې د چاپ چاري بشپړي سوې .

په کال 1271س.کې د تونس امیر محمد پاشا بای هلته مطبعه په کار واچول. په کال 1698ع. کې په حلب کې مطبعه په کار ولوېده. د لبنان یوه ډېره پخوانۍ مطبعه " قزحیا " ده چې په 1733ع. کال کې تاسیس سوه او لومړی یې په سریاني او بیا یې په عربي تورو هم د چاپ کار ترسره کاوه. دغه رازد بیروت ډېره پخوانۍ مطبعه " الشویر" ده چې په 1733ع. کې یې د لومړځل لپاره د داود مزامیر په چاپ کړه. د بیروت بله ډېره پخوانی مطبعه " القدیس جاورجیوس " ده چې په کال 1753ع.کې په کار ولوېده. بیا په کال 1822ع.کې په مالټا کې د امریکې یوه مطبعه په کار ولوېده چې بیا په کال 1834ع.کې بیروت ته ولېږدول سوه. په کال 1848ع.کې المطبعاَ الکاثولیکیاَ په بیروت کې تاسیس سوه چې لومړی یې په ډېرینو او بیایې په حروفي تورو مواد چاپول. چې دا ترټولو لویه مطبعه ده، کومه چې په عربي، انګریزي، یوناني، سریاني، عبراني او ارمنستاني ژبوکتابونه چاپوي. په مصرکې د لومړی ځل لپاره په کال1798ع.کې ناپلیون بوناپارت مطبعه نصب کړه. ناپلیون کوم چې پرمصر یې یرغل کړی وو په دغه مطبعه کې خپل فرمانونه او اوامر په عربي ژبه چاپول. دغه مطبعه چې " المطبعاَ الاهلیه " (ملي مطبعه) نومېدل په قاهره کې ترکال 1801ع. پوري له مصرڅخه د فرانسویا نو د وتلوتر مهاله وه. بیا تر(20) شلوکالو په مصرکې مطبوعاتي کار بندوو. څو چې محمد علي پاشا هلته واك ته ورسېدی، دغه مطبعه یې بیرته په کال 1821ع.کې فعاله کړه او په مطبعاَ بولاق ونومول سوه. ځکه چې وروسته هغه په بولاق نومي ځای کې نصب سوه او ترهرڅه لومړی یې په کال1822 ع.کې ایټالویۍ ـ عربي قاموس چاپ کړ. دغه مطبعه تر نوي کالو زیاته فعاله وه. په عربي نړۍ کې دا ترټولو لویه مطبعه وه چې بیا په مطبعاَ الامیریاَ ونومول سوه. او تر اوسه ډېرکتابونه په ډېر ښکلي قطع او صحافت چا پوي. پس له دې په مصر اونوره عربي نړۍ کې یو په بل پسې ډېري مطبعې راووتلې. د افغانستان لوی مفکرحضرت علامه سید

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمال الدين افغاني (رح) له هيواده وتلو ته ترمجبوربېدو وروسته اميرشيرعلي خان ته د اصلاحاتو يو پروګرام پرېښود. چې هغه د دغه پروګرام د پلي کولو پربنسټ په کال 1287س. (1870ع.) کي د مصطفوي مطبعې په نامه يوه مطبعه د لومړی ځل لپاره افغانستان ته راوړل. چې بيا زموږ په هيواد کي د مطبوعاتوچاري ډېري ښې پرمخ ولاړې. مګرله بده مرغه اوس زموږ د هيواد طباعتي چاري په ډېرو ابتدائي

وسايلو ترسره کيږي او زياتره کتابونه مو په بهرکي چاپيږي، خو مکې مکرمې ته ترموږ ډېر وروسته په کال 1303 س.کي د حجاز والي عثمان پاشا نوري د لومړی ځل لپاره يوه وړه مطبعه راوړه اوحرم شريف ته نژدې په جياد محله کي يې په کار واچول. د عثمان نوري پاشا دغه مطبعه د مصر په مطبعآ الاميرياً پوري اړه درلوده او مطبعآ ام القرٰ ی يې ورته ويل، چې بيا په سعودي پېرکي په نوو وسايلو سمبال سوه او په (مطبعآ الحکوماً) ونومول سوه. بيا په کال 1327س. کي شيخ محمد ماجد کردي په خپله ځاني پانګه يوه مطبعه په الفلق محله کي په خپل کورکي د (المطبعآ الماجدي) په نامه ودرول چې زښت زيات کتابونه يې په طبع کړه. بيا په کال 1345س. کي شيخ محمد صالح نصيف په مکه مکرمه کي المطبعآ السلفيه په کار واچول چې بيايې خرڅه کړه . دغه رازد طبع و نشر لپاره عربي شرکت په مکه مکرمه کي د المطبعآ العربياً په نامه يوه مطبعه په کار واچول چې د (صوت الحجاز) جريده يې په چاپول،کومه چې بيا په (جريدآ البلاد السعودياً) ونومول سوه. بيا په کال 1373س.کي ځينو کسانو د مطابع الندوه په نامه مطبعه په کار واچول. بيا استاد صالح محمد جمال يوه مجهزه مطبعه، بيا استاد احمد السباعي د (مطبعآ قريش) په نامه او بيا يې په کال 1368 س.کي د مکې مکرمې د قرآن مطبعه تاسيس کړه او بيا نوري ډېري مطبعې يو په بل پسې راووتلې، چې دادی اوس مکې مکرمې اوسعودي عربستان په ښکلو قرآنونو او ښوکتابونو چاپولو اوجلد جوړولوکي نړۍ وال نوم ګټلی دی .

24ـ د مکې مکرمې اخبارونه او جرائد په عربي نړۍ کي لومړی عربي اخبار په کال 1799 ع.کي د مصر په قاهره کي د (الحوادث اليوميه) يعني ورځنۍ پېښي په نامه د ناپليون بوناپارت لخوا راووتی، بيا لومړنی اخبارچي په کال 1858 ع.کي په لبنان کي راووتی (حديقآ الاخبار) نومېدی. بيا په کال 1865 ع. کي په دمشق کي د (سوريا) په نامه اخبار راووتی. په کال 1869ع.کي په عراق کي د (الزوراء) په نامه جريده راووتل. په کال 1879ع.کي په يمن کي د (صنعاء) په نامه جريده راووتل او په 1904 ع.کي په فلسطين کي د (النفير العثماني) په نامه جريده راووتل. په مکه مکرمه کي لومړۍ جريده د (الحجاز) په نامه په کال 1301 س. کي راووتل. دغه جريده چې په عربي او ترکي ژبو يې علمي او ادبي ليکني خپرولې په اوونۍ کي يو ځل د عثماني دولت لخوا تر1334س.کال پوري خپرېدل اوکله چې په دغه کال د عثماني ترکيې واك پر مکه پای ته ورسېدی، د دغي جريدې خپرول هم پای ته ورسېدل. دغه جريده په څلورو مخونوکي په اميريه مطبعه کي چاپېدل. په کال 1327س.کي په جده کي د (الصفا) په نامه جريده په عربي ژبه را ووتل او تر يوې ګڼې خپرولو وروسته بنده سوه. دغه راز په همدغه کال په جده کي د (الاصلاح) په نامه جريده د راغب مصطفی توکل لخوا راووتل چې د ليکني چاري يې د يوه لبناني ورځپاڼه ليکونکي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اديب هراوي په غاړه وې. دغه جريده هم څو مياشتي وروسته بنده سوه. دغه شان په کال 1327س.کي په مکه مکرمه کي د (شمس الحقيقآ) په نامه ورځپاڼه په عربي او ترکي ژبو د محمد توفيق مکي په مسؤول مديريت راووتل، چې مرستيال يې ابراهيم ادهم وو. دغه اخبارچي په مکه کي د يووالي او پرمختګ د ټولني خپرنيز ارګان وو هم څو مياشتي وروسته بند سو. بله جريده په کال 1334س.کي د (القبلآ) په نامه په مکه کي راووتل چې دا هم د لاري په لومړي سرکي ودرېده. په کال 1338س. کي د (الفلاح) په نامه جريده راووتل . دا جريده د مخه په سوريه کي خپرېده، خو کله چې فرانسويان سوريې ته ننوتل، د دغي جريدې خپروونکي عمرشاکر هغه په حجاز کي خپره کړه .

دغه راز په همدغه 1338س.کال کي د مکې د کرني د ښوونځي د زده کونکو لخوا د کرني يوه مياشتنۍ مجله راووتل چې د هغې خپروني هم پايښتي نه سوې. په کال 1343س. کي په جده کي د (بريد الحجاز) په نامه اوونيزه جريده راووتل چې تر 52 ګڼو خپرېدو وروسته په همدغه کال بنده سوه. دا د شريف حسين د وختو وروستۍ جريده وه. بيا د دغه 1343س.کال د لومړۍ خور پر 15 د ملك عبدالعزيز د پېر په لومړيوکي

د (ام القرٰی) د جريدې لومړۍ ګڼه راووتل. بيا په کال 1347س. کي د (اصلاح) په نامه ديني او اخلاقي مياشتنۍ مجله راووتل، خو په کال 1349س. کي بيرته بنده سوه. په کال 1350س. کي د (صوت الحجاز) په نامه جريده د شيخ محمد صالح نصيف لخوا راووتل چې بيا د دغي جريدې امتياز شرکآ الطبع و النشر العربيآ ته ولېږدول سو او په اوونۍ کي يوځل، بيا دوه ځله راوتل. بيا د جګړې په کلونوکي دکاغذ د نشتوالي له امله بنده سوه. بيا په کال 1365س.کي د (البلاد السعوديآ) په نامه راووتل چې دا ځل په اوونۍ کي دوه ځلي او بيا دري ځلي خپرېده. بيا په کال 1373س.کي ورځپاڼه سوه. دغه اخبارد عربي صحافت او ثقافت حق ډېر ښه اداکړ،چې د هري تپۍ خلك يې لولي. په کال1355س.کي د (المنهل) په نامه مياشتنۍ ادبي مجله په مدينه منوره کي د استاد عبدالقدوس الانصاري لخوا خپره سوه. دغه مجله چې د علم او ادب په ارشوکي ښه وځلېده د 1365س.کال څخه په مکه مکرمه کي هم خپرېږي. بيا د 1366 س.کال د خدای تعالی په مياشت کي د (مجلآ الحج) مياشتيزه راووتل چې لومړی مسؤول يې استاد هاشم زواوي وو او په کال 1370س.کي يې د تاريخ القويم مؤلف علامه محمد طاهرکردي مسؤول مدير سو. دغه مجله په عامه توګه اسلامي مسايل او په حج پورې اړوند مسايل څېړي. په دې ډول په عامه توګه د سعودي او په ځانګړې توګه د مکې مکرمې د ډله ييزو اړيکو وسايلوکه دولتي دي،که شخصي ډېره پرمختللې بڼه غوره کړې اود ژورناليستيکو اصولو سره سم پر عربي ژبه سربيره په نورو ژبوهم په زړه پوري خپروني کوي چې کميت او کيفيت يې لا هم ورځ تربلي مخ پر زياتېدو او ښه کېدو دی .

25ـ د مکې مکرمې عامه کتابتونونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مکه مکرمه او مدينه منوره کي له شپږمي لېږديزي (هجري) پېړۍ څخه کتابتونونه وه کوم چې د اسلام خلفا وو او امراوو به دحرمينو شريفينو د مدرسو د زده کوونکو لپاره کتابونه ورکول. پيرغلام دستګيرنامي په خپل (تاريخ مکه معظمه) کي د مکې مکرمې دوه عامه کتابتونونه راښيي. چې يو يې د " سليمانيه " په نامه يادېدی کوم چې د باب السلام سره په در يبه نومي ځای کي وو او عثماني پاچا سلطان عبدالمجيد خان تاسيس کړی وو. په دې کتابتون کي د بېلا بېلو موضوعاتو په هکله کتابونه راغونډ سوي اوله قسطنطنيې څخه هم ډېر ډول ډول کتابونه ورلېږل سوي وه. بل د حجاز د پخواني والي شرواني زاره محمد رشدي پاشا کتابتون ووکوم چې د مسجد الحرام په باب ام هانئ کي وو. په دې کتابتونونوکي ډېرکتابونه په عربي او ځيني په فارسي، اردو، ترکي او جاوي ژبو وه. پير غلام دستګيرنامي وايي : " له دغوکتابونو څخه ځيني غلا سول او ځيني سيلاب ضايع کړه". خو نه وايي چې کله او د چا لخوا غلا سول. اما دونه وايي چې دغه کتابتونونه د نجديانو ترپېرد مخه وه. او د سيلاب کال هم 417 يادوي چې دا هم تېروتنه ده . علامه محمد طاهرکردي هم د تاريخ القويم په دوهم ټوک کي وايي چې په مکه مکرمه کي د وه کتابتونونه سته چې يو يې د (مکي حرم) کتابتون دی کوم چې څو پېړۍ پخوا د عثماني ترکانو يوه واکمن تاسيس کړی وو. او لومړی ځای يې د زمزم د څا د پاسه وو. کله چې ترکي دولت د مسجد الحرام ودانۍ له سره جوړه کړه دغه کتابتون يې د مسجد الحرام دننه، په باب الدريبه کي په يوه خاص ځای کي ځای پرځای کړ. بيا کله چې سعودي حکومت په کال 1375س.کي د مسجد الحرام په پراختيا ګوتي پوري کړې او باب الدريبه يې ونړول دغه کتابتون يې د باب السلام په خوا کي ځای پرځاکړ او دغه ځای له پخواني ځايه ترسلو مترو زيات ليري نه دی. له پورته خبرو څخه څرګندېږي چې دغه کتابتون هماغه سليمانيه کتابتون دی. بل کتابتون علامه کردي د مکې مکرمې د کتابتون په نامه راښيي کوم چې اوس د غزې په بازارکي د رسول ﷺ د زېږېدني په ځای کي ځای پرځای سوی دی. د رسول ﷺ د زېږېدو ځای په کال 1370س.کي د مکې د پخواني ښاروال شيخ عباس قطان او د هغه د زوی لخوا له سره جوړ سو. دغه ښاروال وصيت کړی وو چې په دغه ځای کي دې يو سترکتابتون پرانيستل سي. علامه کردي وايي چې دغه کتابتون د څوکالو راپه دې خوا تاسيس سوی دی. ښايي د دې کتابتون يو څه کتابونه د هماغه شرواني زاده د کتابتون وي او له هماغه پخواني ځايه لېږدول سوی او درسول ﷺد زېږېدو په محل کي اوډل سوی وي او ځيني نورکتابونه هم پر زيات سوي وي. دغه رازعلامه کردي د تاريخ القويم په څلورم ټوک کي ليکي :" د حرم د ځانګړي کتابتون د جوړولو په اړه د واکمنو لخوا امر سوی دی. (نېټه يې نه ده ښوولې) . د دغه کتابتون لپاره چې د مکې مکرمې کتابتون به نوميږي د مسجد الحرام د باب الملك عبدالعزيز د مخامخ ميدانۍ په سرکي، مناسب ځای ټاکل سوی دی. پردغه ځای باندي چې کوم زاړه کورونه وه د هغو له څښتنانوڅخه په نه ميليونه رياله رانيول سول او د کتابتون د ودانۍ کار به د شپږو ميليونو ريالو په لګښت بشپړ سي". په 1423س.کال کي په رياض کي د تاريخ مكآ المكرمآ په نامه د عالمانو د يوې ډلي لخوا په يوه نوي څپاره سوي کتاب کي د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"مکتباَ مکاَ " په نامه يوکوچنی کتابتون ښوول سوی چې حرم ته نژدې واقع دی اونادري خطي نسخې او ډېر ښه کتابونه پکښې سته. دغه راز د مکې مکرمې په " حي الزاهر" کې د پوهني د اداري اړوند عامه کتابتون، په " حي العوالي " کې د " مکتباَ جامع الفرقان " په نامه اود " ام القری " د پوهنتون اړوند کتابتون هم سته.

26ـ ښوونه او روزنه او د مکې

د زده کړو منځې په نړۍ کې هر ولس که هرڅونه بې څواکه او جاهل هم وي بيا هم د پوهني د ښووني لپاره ښېل اوځانګړي ځايونه لري. خو دغه ځايونه د يوه ولس د ښووني د قابليت د فطري استعداد له مخي په ځينو کې لږ وي او په ځينو کې ډېر. په مکه مکرمه کې تر اسلام د مخه لا د هغه مهال د شرايطو سره سم ښوونځي وه. وايي چې د رسول الله ﷺد مېرمني بي بي خديجې د اکا زوی ورقه بن نوفل په عبراني ژبه ليکل کول. او د انجيل آيتونه يې هم ليکل چې له دې څرګندېږي چې هلته د هغه په وړوکوالي کې د ليك لوست منځي (مرکزونه) وه. د مکې مکرمې په اسلامي پېر کې رسول ﷺ لومړنی ښوونکی وو. هغه به خلکو ته د قرآن کريم تلاوت او تفسيرکاوه او د اسلام مبارك دين به يې ورته روښانه کاوه. رسول ﷺ به دغه چاري په جومات او له جومات څخه بهر ترسره کولې؛ لکه چې خلکو به پوښتني ځني کولې او ده به جوابونه ورته ويل. وروسته دغه چاري راشده خلفاوو، اصحابو، تابعينو او علماوو او فقهاوو ترسره کولې. ښوونکی به د جومات په يوه خوا کې ناست وو، خلك به پرراګرځېدلې وه. او د پوښتنو له لاري به يې پوهه ځني ترلاسه کول. عالم به اړنه وو چې د يوې ټاکلي موضوع په هکله ښوونه وکړي؛ بلکې هغه به خلکو ته نصيحت کاوه او د علم او پوهي په بېلو بېلو برخو کې لکه د شعر، نحوي، لغت، تفسير، حديث او فقهي او نورو په هکله به يې د هغو پوښتنو ته جوابونه ويل چې په دې ډول پوهني او د هغې ښووني په سيخه توګه د اسلامي ټولني سره اړيکي لرلې. د هغو د اړتياوو سره د مستقيم تماس په لرلو سره به يې هغو ته خدمت کاوه او د هغو غوښتنو ته به يې جواب وايه. چې هم ښوونه او هم ښوونکي او هم زده کوونکي آزاد وه. او د آزادۍ په فضا کې به يې علم او پوهه ترلاسه کول او دولت به هيڅ مداخله نه پکښې کول. ځکه چې نه ښوونکي د دولت لخوا دې چاري ته ګومارل سوي وه او نه يې کوم معاش ورکاوه. چې دا د اسلام تر راڅرګندېدو وروسته په لومړيو وختونو کې د علم او پوهي د غوړېدو، خپرېدو او تنوع ډېر با ارزښته عوامل جوت سول. بيا څنګه چې د دغسې تعليم او تعلم چارو پراختيا موندل، نو ښېل ځايونه ورته وټاکل سول . دغه ځايونه به يې مدرسې بللې، چې ځيني به د جومات ترڅنګ او ځيني به بيلې وې. د دې ترڅنګ د ماشومانو د ښووني او روزني لپاره هم ښېل ځايونه جوړ سول چې (کتاتيب) به يې ورته ويل. په تاريخ القويم کې وايي چې د مکې مکرمې خلکو د مکې مکرمې او نورو عربو د لومړنيو زده کړو منځو (مرکزونو) ته لومړی کتاب يا مکتب (ښوونځی) ويل. بيا يې د مهالونو په تېرېدو سره، چې مدنيت څه ډېرخپور سو دغو منځو ته مدرسه وويل، چې د درس او تدريس د ځای معنا ورکوي. او کټ مټ هماغه مکتب او ښوونځی باله سي. اوس عرب د لومړنيو زده کړو منځو ته د کُتاب، مکتب او مدرسې درې سره نومونه کاروي او هسې نه ده لکه مورږ چې مدرسه يوازې د ديني علومو د ښووني ځای ته وايو. دغسې عرب د لوړو زده کړو منځو ته " کلياَ " (پوهنځی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

) او " معهد " (انستيټيوټ) وايي او پوهنتون ته " جامعآ " وايي. د علم او پوهې د خپرېدو ډېرلرغوني منځي مکه او مدينه بلل سوي دي؛ لکه چې دغه دوه ښارونه د تفسير، حديث، فقهې او تاريخ پرعلومو سربېره د شعر، ادب او نورو هنرونو په برخه کي هم ډېر مشهور وه. وايي کله چې حضرت محمد ﷺ مدينې مورې ته ورغی هلته د ماسکه نومي ځای يوه يهودي کوچنيانو ته ليکل ورښوول. پردې سربېره هلته څه باندي لس تنه داسي کسان وه چې په ليك لوست پوهېدل چې له هغو څخه يو زيد بن ثابت ووکوم چې په عربي او عبراني ژبو يې ليکني کولې او بيا د رسول ﷺ د ليکونکو د ډلې غړي سو. دغه راز د مدينې منورې د اوس، خزرج او ثقيف قبايل هم په ليك لوست پېژندوی (مشهور) وه.

تاريخونه راوړي چې رسول ﷺعبدالله بن سعيد بن العاص ته امر وکړچي خلکو ته په مدينه منوره کي ليك لوست زده کړي او وايي چې دغه صحابي ډېر ښه ليکونکی وو .

له دې څرګنديږي چې ترمکې مکرمې په مدينه منوره کي ليك لوست ډېر خپور سوی وو. په اسلامي پېر کي مسلمانانو په مدينه منوره کي د ليك لوست چارو ته زيات پام اړاوه. وايي کله چې د بدر په غزا کي مسلمانانو يوه ډله قريش اسيرکړل. د هغو نالوستي يې په فديه ورکولو خوشي کړه،خو د لوستو فديه يې دا وټاکل چې هرلوستی دي د مدينې لسو تنو کوچنيانو ته ليك لوست وښيي. ابن ثعلبه وايي چې د رسول ﷺڅخه مې وغوښتل چې يوڅا ته سپارښتنه وکړه چې ليك لوست را زده کړي. نو هغه مبارك په دې هکله ابي عبيده بن الجراح ته سپارښتنه وکړه او ما ته يې وويل چې داسي سړي ته مې وسپارلې چې تعليم او ادب ښه در زده کړي .

په تاريخ القويم کي وايي لومړی سړی چې کوچنيان يې په ښوونځيوکي د زده کړي لپاره راغونډ کړه حضرت عمر ﷺ وو. هغه د هغو ښوونکی، عامر بن عبدالله الخزاغي وټاکي او لګښت يې له بيت المال څخه ورته مقرر کړ .

داسي ښکاري چې د اسلام د مشرانو سره هماغه وخت لا د نا پوهو او نالوستو خلکو په پوهنه اود ليك لوست په ګېنه د سمبالولو غم وو. خو د هغو له دې څخه ښه نه راتله. وايي چې حضرت عمر ﷺد يوه اعرابي سره مخامخ سو او ورته ويې ويل چې څه لوستلای سې؟

هغه ورته وويل : هو. نو حضرت عمر ﷺورته وويل چې ام القرآن ووايه. (د ام القرآن معنا ده د قرآن مور خو په اصطلاح کي د فاتحې [الحمد لله] سورې ته وايي). اعرابي ورته وويل: قسم دی که مې له لوېو څخه لا څه زده دي ته يې د مور خبره را ته کوې. نوحضرت عمر په دره وواهه او مکتب ته يې واچاوه چې څه ليك لوست زده کړي. هغه ترڅه مهاله هلته واوسېدی او بيا ځني وتښتېدی. کله چې خپل کلي کور ته ورسېدی دا شعر يې ووايه:

اتيـت مهــاجرين فعلموني ثلاثآ اســـطرمـتتابعـات

کـتاب الله فـي رق صـحيح و آيات الـقرآن مفصـــلات

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخطوا لي اباجاد و قـــالوا تعلـــم سعفصاً و قريشـــا ت

و مـــا انا والـــكتاباَ والتهجي و ما خط البنين مع البنات

يعني له مكې راغلو مهاجرو ته ورغلم، هغو درې پرله پسې کرښې راوښوولې، يو د خدای کتاب په ښه او درسته باريکي سره، بل د قرآن مفصل آيتونه او بل يې ماته د ابجد توري وکښل او راته ويې ويل چې" سعفص" او " قرشت " زده کړه. او زه وګوره او ليك اولوست اوحروف تهجي ؟ او زه وګوره او دکوچنيو هلکانو او نجونو غونډي ليك زده کول؟!

په هر صورت وروسته اسلام په دې برخه کي ستر او له وياړه ډك برياليتوبونه تر لاسه کړه او د اسلام په رڼا کي علوم او فنون هره خوا خپاره سول. هره خوا لويي او وړې مدرسې ډېري سوې او ستر عالمان او شخصيتونه يې وروزل.

په دې لړکي مسجد الحرام د دې ترڅنګ چې د مسلمانانو سترعبادت ځی وو. د هغو د اولادونو ډېر ښه ښوونځی او د اسلامي علومو د زده کړي معتبر پوهنتون هم وو. په دې ستر عبادتځي او پوهنتون کي به ديني او عربي علوم لکه تفسير، حديث او د څلورو مذهبونو فقه، بديع او بيان، صرف او نحو او نور، د سترو اوجامعو پوهانو او عالمانو لخوا تدريسېدل او د تاريخ په اوږدوکي يې اسلامي ټولني ته ډېر ستر او نوميالي عالمان وړاندي کړي دي .

پرمسجد الحرام سربېره په مکه مکرمه کي نوري مدرسې هم وې لکه د يمن د واکمن الملك الافضل عباس بن الملك المجاهد مدرسه چې په کال 770 س. کي يې په مکه مکرمه کي د امام شافعي د مذهب د فقهاوو لپاره جوړه کړه. يا لکه د (دارالعجله) مدرسه چې د دغه کال په شاو خوا کي د حنفي مذهب د فقهاوو لپاره جوړه سوه. يا د بنګال د واکمن

غياث الدين اعظم شاه مدرسه چې په کال 813س. کي د اسلام د څلورو مذهبونو د فقهاوو د تدريس لپاره تاسيس سوه او داسي نوري ډېري مدرسې چې د ټولو يادول دلته امکان نه لري .

خو داسي ښکاري چې د عثماني ترکانو د واك په وروستيوکي د 1300س.کال په د مخه وختونوکي په مکه او نورو ځايونوکي د تعليم او تعلم چاري ډېري بابيزي سوي وې. اما د دې سره سره هم دغه مهال لاندي مدرسې په مکه مکرمه کي موجودي وې :

ـ1رشديه مدرسه چې لومړی مسجد الحرام ته نژدې په اجيادو کي وه او بيا يې د المعلا خواته ولېږدول. دغه مدرسه بيا په " المدرساَ السعودياَ " ونومول سوه. بيا په کال 1375س.کي د هغې پرځای " رحمانيه ثانوي مدرسه" رامنځته سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

_2مدرسآ برهان اتحاد .

_3مدرسآ الفخريآ العثمانيه .

_4مدرسآ الخيريآ کومه چې د 1315س. په شاو خوا کې د مکې يوه اوسېدونکي شيخ محمد بن حسين الخياط تاسيس کړې وه. د دغي مدرسې نوم د شريف حسين په وختو کې په

"مدرسآ الراقيه " واوښتی .

_5مدرسآ الزراعيآ کومه چې شريف حسين تاسيس کړه او استادان يې له بيروت څخه ورته راوغوښتل . (دغه څلور مدرسې اوس نسته) .

تر 1300 س. کال په وروسته موده کې په مکه مکرمه کې د قرآن کريم د زده کړې او حفظ، د ليك لوست د زده کړې او د املاء او حساب د مباديو د زده کړې لپاره ځيني نور لومړني ښوونځي هم پرانيستل سول. خود دې سره سره ډېرو خلکو د جهل او نا پوهی په تور تم کې د بي وزلۍ شپې سبا کولې او لږخلك د علم او پوهي له نعمت څخه برخمن وه. چې په عربي او ترکي ژبو يې ليك لوست کاوه او زياتره دولتي چارواکي ، سوداګر او د مکې اشراف وه. اما په سعودي پير کې کله چې په نوره نړۍ کې د علم او پوهي رڼا هره خوا خپره سوه او نوي علمي او مدني پرمختګونه رامنځته سول د 1355س. کال را په دې خوا په سعودي عربستان کې علم هره خوا خپور سو. ښوونځي او پوهنتونونه ډېرسول. په عصري وسايلو سمبال سول. په ښوونيز او تحصيلي نظام کې سمون رامنځته سو. د تعليم او تدريس په چارو کې ډېر په زړه پوري پرمختګونه وسول. له سعودي عربستان څخه بهرته د لوړو زده کړو لپاره د زده کونکو لېږل عملي سول او په ټولو دولتي او ولسي تعليمي منځوکې د انګريزي، فرانسوي او نورو ژبو ښوول عام سول. د دې سره جوخت د سعودي هيواد په نورو ټولنيزو او فرهنګي برخوکي په زړه پوري بدلونونه رامنځته سول، چې د دې پرمختيا وو په رڼا کې د تاريخ القويم او نورو په مطالعه په دې وختوکي يوازې په مکه مکرمه کې پر ولسي مدرسو سربېره (51) لومړني ښوونځي، اووه منځني، دوه ثانوي ښوونځي، درې انستيټوټه او د جامعآ ام القرى په نامه سترپوهنتون سته چې دا شمېره اوس نوره هم زياته سوې ده او په بېلو بېلو علمي ساحوکې شاګردان روزي.

27ـ ام القرى پوهنتون

ام القرى پوهنتون د سعودي له سترو پوهنتونونو څخه دی،کوم چې په مکه مکرمه کې واقع دی. د دې پوهنتون لومړنی زښې د شريعت پوهنځی وو چې په 1369س.کال کې پرانيستل سو او په کال 1391س.کې د ځو نورو پوهنځيو سره په جده کې د ملك عبدالعزيزپه پوهنتون پوري وتړل سو. خو په 1400س.کال کې په مکه مکرمه کې د جامعآ ام القرى په نامه پوهنتون رسماً پرانيستل سو. دغه پوهنتون اووه پوهنځي اود بهرنيانو لپاره د عربي ژبي د زده کړې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

انستیتوت لري اود طایف د روزني پوهنځی هم پوري تړلی دی. په دغه پوهنتون کي د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه زده کوونکي شامل دي اود ماسګترۍ او دکتورا په سویه ډېر شمېراسلامي پوهان ځني وتلي دي

28ـ ډېري ستري تاریخي مدرسې

صولتیه مدرسه:

صولتیه مدرسه چې د مکې مکرمې په " الخندریسه " کوڅه کي واقع ده په کال 1292س. کي د شیخ محمد رحمت الله ابن خلیل الله هندي لخوا پرانیستل سوه. شیخ رحمت الله د ډیلي په (کیرانه) نومي ځای کي زېږېدلی دی. چې ډېرنامتو عالم وو او د " اظهار الحق " د ډېر نامتو کتاب لیکوال دی. هغه له هند څخه مکې ته ولاړی او ډېره موده په مسجد الحرام کي په لوست ورکولو بوخت سو. کله چې په کال 1292 س.کي د " صولت النساء بیګم " په نامه د کلکتې یوه شتمنه ښځه د حج لپاره مکې ته ولاړه شیخ رحمت الله ورسره وکتل او هغه یې په مکه کي د یوې مدرسې جوړلوته وهڅول. هغې د هغه دغه خبره خوښه کړه ،کافي مقدار پیسې یې ورکړې او دغه مدرسه د هغې په نامه جوړه سوه چې په کال 1293س. کي د شاګردانو روزل پکښې پیل سول. په دغه مدرسه کي ډېرو سترو علما وو لکه د " غنیاَ الناسك " د ډېر معتبر کتاب مولف علامه محمد حسن شاه سواتي او نورو درس ورکړی دی او ډېر ستر علما یې هم روزلي دي چې په مکه مکرمه کي یې ستري ستري دندي په لاس راوړې دي.

الفلاح مدرسې: الحاج محمد علي زینل چې د سعودي یو نامتو سوداګر وو او په بمبئ کي یې د جواهرو او مرغلروکارو بارکاوه په کال 1320س.کي په جده کي یوه مدرسه د (الفلاح) په نامه را وایستل. بیا یې بله مدرسه په مکه مکرمه کي په کال 1329س.کي پرانیستل. دوې نوري مدرسې یې په دبی او بمبئ کي هم په دغه نامه پرانیستي دي. د جدي دغه سوداګرد عثماني ترکیې، شریف حسین او سعودي په دروسرو مهالونو کي

د ډېر ښه نوم ښتن وو چې د ډېرو سترو بهرنیو شرکتونو سره یې اړیکي لرلې او په حجاز، پاکستان، هند، بحرین او عمان او نورو ځایونوکي یې د علومو د خپرولو لپاره د یادوني وړ خدمتونه کړي دي. دغه علم خوښوونکی سوداګر د 1389س. کال د برات د میاشتي په لومړۍ ورځ وفات سو. د الفلاح په دغو مدرسوکي ټوله دیني او عصري علوم وړیا ښوول کیږي او سترستر عالمان یې اسلامي ټولني ته وړاندي کړي دي چې ډېرو سترو دندو ته رسېدلي دي. علامه محمد طاهر کردي د تاریخ القویم او نورو ډېرو کتابونو مؤلف د مکې مکرمې د الفلاح له مدرسې څخه تر فراغت وروسته ازهر پوهنتون ته شامل سوی او له هغه څخه تر فراغت وروسته پنځلس کاله د دغې مدرسې مدرس وو.

29ـ له مکې مکرمې څخه بهرته د شاګردانو لېږل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر 1346س. يعني پرحجاز باندي د سعودي د واکمنۍ تردرې کلنۍ پوري څوك له مکې مکرمې څخه د دولت لخوا بهرته د لوړو زده کړو لپاره نه دي ليږل سوي. هغو د ګوتو په شمېر څو تنو چې د مصر په الازهر پوهنتون کي تحصيل کړی، هغه هم د دوی يا د هغو د اولياوو په تشبث وو. خو په سعودي پېر کي په کال 1346س. کي لومړۍ ډله شاګردان چې شمېر يې تر دېرشو اوړي له مکې مکرمې څخه مصر ته د لوړو زده کړو لپاره ولېږل سول. چې تر دې وروسته بېلو بېلو عربي، اروپايي او نورو هيوادونو ته د مکې څخه د شاګردانو لېږل تر اوسه تر سره کيږي. دغه راز په کال 1348س. کي د مکې د الفلاح له مدرسې څخه هم ځيني کسان د لوړو زده کړو لپاره د دغې مدرسې د مؤسس لخوا بمبئ ته ولېږل سول چې وروسته هم دې کار ته ادامه ورکړه سوه .

30ـ په مکه مکرمه کي د نجونو ښوونځي

په مکه مکرمه کي به ډېرو لږو نجونو ته په کورونو کي د هغو د کالخوايانو لخوا ښوونه کېده. خو په کال 1355س. کي د جدې يوه فاضل شتمن په خپل کورکي په يوه کوټه کي خپلې او د خپلو ګاونډيانو لوڼې راټولي کړې او يو سپين ږيری او متدين سړی يې د ښوونکي په توګه ورته وټاکی چې له سهارڅخه ترغرمې به يې ليك لوست ور زده کاوه. کله چې دا خبره نورو واورېده، هغو هم خپلې لوڼې ور ولېږلې. په مکه مکرمه کي هم دغسي وسوه. بيا په کال 1379س. کي په ټول سعودي عربستان کي د نجونو د ښوونځيو د پرانيستلو رسمي امر صادر سو. او له دغه مهاله په مکه مکرمه کي د نجونو ښوونځي يو په بل پسې پرانيستل سول. علامه کردي وايي چې: د دغو ښوونځيو ښځينه ښوونکي له بهره را وغوښتل سوې.

31ـ عربي ژبه او ادب

څنګه چې د مکې مکرمې او د هغې د شاو خوا سيمو او هيوادونو وګړي ټول عرب دي، نو زموږ دا تاريخ به هله بشپړ وبلل سي او د مکې په باب به د لوستونکي معلومات هله بشپړ سوي وي چې د عربي ژبي او ادب په هکله هم لږ څه وليکو .

32ـ عـربي ژبه

عربي ژبه د نړۍ يوه داسي پر مختللې، خوږه، روانه، سپېڅلې او ښکلې ژبه ده چې ساری يې په مشکل موندل کيږي. د دې ژبي د الفاظو مخرجونه پرغوړو ډېرښه پرېوزي. ويندود يې ډېرفصيح او بليغ، تراکيب يې ډېر زړه راکښونکي اوصوتي اهتزازات يې ډېراغېزمن دي. د دې او داسي نورو ښېګڼو اوځانګېړنو له امله وو چې لوی څښتن د خپل سپېڅلي کلام لپاره دغه ژبه وټاکل او قرآن کريم غوندي معجز کتاب يې په دغه ژبه نازل کړ. چې بېله اختلافه د عربي ژبي او ادب داسي يواځنی کتاب دی چې د هغه د يوه سورت ساری هيڅ اديب او شاعر ترننه نه دی راوړی. ترقرآن وروسته په دغه ژبه د لوی څښتن د استازي حضرت محمد ﷺحديثونه راغلي چې په عربي ادب کي بيله اختلافه د فصاحت او بلاغت او معنوي جامعيت له پلوه د زرينو ټوټو حيثيت لري. د ژبپوهانو په اند عربي ژبه د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سامي ژبو يوه څانګه ده چې د نوح ؑ د زوی سام اولادې ويل. دغه ژبه د ترلاسه سوو ډېر ليکونو، نقشونو او داسي نورو له مخي ژبپوهانو پر درو (ګړدودي) لهجوي ښاخونو وېشلې ده :

_1جنوبي عربي لهجه : د دې لهجې کتيبې د يمن په قتبان ، معين، سباء او نورو سيمو کي په لاس راغلي دي .

_2شمالي عربي لهجه : د دې لهجې کتيبې د حجاز په شمال کي د ثمود قوم د اوسېدو په سيموکي ترلاسه سوي دي .

_3آرامي نبطي لهجه : دغه لهجه د پورته دوو يادو سوو لهجو په نسبت نوې ده .

د دغو درو لهجو د ترلاسه سوو لرغونو آثارو څخه جوتېږي چې د هغو په ليکلو کي لومړی يو له بله ډېر توپير وو، خو وروسته د حالاتو په غوښتنه د لهجو اختلاف له منځه تللی، او د هغو د يوځای کېدو د اړتيا، په تېره د ديني تقاضا وو اواغېزوله امله، يوه سپېڅلې اوخوږه ژبه ځني جوړه سوه. په حجازکي چې کومه ژبه ويل کيږي هغه د عدنانيانو ژبه ده او دا د يمني يا قحطاني ژبي په نسبت نوې ژبه باله سي. ځکه چې عدنان د حضرت اسماعيل ؑ له اولادې څخه دی او د اسماعيل ؑ مورنۍ ژبه عربي نه وه. ده عربي ژبه له جرهمو څخه زده کړه کوم چې د يمني يا قحطاني عربو يوه قبيله وه. د جرهمو په نيکه ګانوکي قحطان او د اسماعيل ؑ په نيکه ګانوکي فلج سره ورونه وه او موږ ته چې د جاهليت د دورې د شاعرۍ کومه پانګه راپاته ده هغه په دغه عدناني ژبه ده . څنګه چې قرآن شريف د عدناني عربو د يوې ستري قبيلې قريشو په لهجه نازل سوی دی نو دغې لهجې پرنورو لوړوالی وګاټه او پای يمني او نوري ټولي لهجې د تل لپاره ختمي سوې او يوازې د قريشو لهجه پاته سوه .

33ـ عربي ادب

د ادب معنا :

لکه چې پوهيږو ډېرو عالمانو په خپلوکتابونوکي د لغاتو د مفردا توپه ټولولو، څېړلو او تنظيمولو لاس پوري کړی، د عربي صرف او نحوي د قواعدو په هکله يې کتابونه ليکلي، ادبي کره کتني او بلاغت ته يې پاملرنه کړې او د مهالونو په اوږدوکي يې د شعر، خطبو، رسالو،کيسو، امثالو، مناظراتو اوداسي نورو ودې، پرورښت او پرمختيا ته خدمتونه کړي دي اود ادب يوې برخي ته يې پر پاملرنه بسنه نه ده کړې؛ بلکي دا ټوله يې څېړلي او راغونډ کړي دي. البته چاچي به د ادب په يوه ځانګړې ارشوکي څېړنه کوله، نو د هغې ارشو ځانګړی څېړونکی به سو او په هغې کي به يې نوم وايست. چې په دې ډول د ثقافت اوکلتور په هکله د دوی پوهه او درك عام او پراخه وو او د دې ټولو خوا وو په هکله به يې د دوی پوهه او معرفت تمثيلاوه چې له دې امله د خلکو او په خپله د فرهنګيانو لخوا د اديب او فرهنګي تعريف داسي کېدی : (هغه څوك چې د هري پوهي په يوه پلو پوه وي). چې دا صفت په عامه توګه په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو ادبي تاليفونوکي هم څرګنديږي لکه چې هيڅ يوه کتاب د ادب پر يوه ډول بسنه نه ده کړې. نودې ټکو ته په پاملرنه سره هر ويي پوه (لغوي)، پېښليك پوه، مځکپوه او د نورو پوهنو د اړخونو څېړونکی اديب باله سي. خود دوو اوسمهالومصري پوهانو، استاد احمد اسکندري او استاد مصطفٰی عِناني له نظره ادب عبارت دی له هرغوره فعاليت او تمرين څخه چې انسان د هغه په مټ د يوې ښېګڼې د ترلاسه کولو په لاره کي وړتيا او مهارت ومومي. دغه فعاليت او رياضت لکه چې په کار اوپه چاروکي په دقت او پاملرنه او د نورو له تجربو څخه، په ګټه اخيستنه، ترسره کيږي، د

حکيمانه ويناووپه پلي کولو ـ کومي چې د هرولس ژبه يې لري ـ هم تحقق ومومي. ادب پوهان وايي چې په قرآن کريم کي کوم چې د ټولو سترو اخلاقي تعاليمو او انساني ښېګڼو جامع کتاب دی د ادب کلمه او د هغې مشتقات نه دي راغلي. خو لکه چې ښکاري د ادب لفظ رسول ﷺکارولی دی. روايت دی چې حضرت علي کرم الله وجهه رسول ﷺته وويل: " ای د خدای رسوله ! موږ اوتاسي ټول له يوې مور او پلارڅخه يو، خو زه وينم چې ته د عربو له پلاوو سره په داسي ژبه خبري کوې چې موږ يې په ډېرو نه پوهيږو". نو هغه مبارك وفرمايل : " ادبني ربي فاحسن تاءديبي وربيت في بني سعد ". يعني ماته زما څښتن ادب ښوولی او ډېر ښه ادب يې راښوولې. او بل زه د بني سعدو په قبيله کي روزل سوی يم . (يعني: د بي بي حليمې سعديې په کورنۍ کي روزل سوي يم کومه چې هغه مهال د عربو په قبايلو کي په فصاحت او بلاغت نومانده وه). ډاکټر عبدالحليم ندوي په تاريخ عربي ادب کي وايي : " ترکومه ځايه چې ماته معلومه ده د [ادب] لفظ د لومړي ځل لپاره په عربي ژبه کي د حضرت محمد ﷺ د مبارکي ژبې څخه راوتلی دی او غالب ګومان دادی چې ترهغه د مخه په عربي ژبه کي دغه لفظ نه ووکارول سوی". بله خبره دا ده چې د " ادب " جمع " آداب " ده نه " ادبيات ". لکه چې په هيڅ يوه معتبرکتاب کي د ادب جمع ادبيات نه ده بلل سوې. خو اکادميسين ډاکټرجاويد د دغه ټکي د څرګندولو په ترڅ کي وايي :" که څه هم د ادبيات کلمه د ژبې د قواعدو له مخي درست محمل نه لري خو له هغه ځايه چې ډېره ښکلې برېښېدلې، ځکه نو منلې سوې او معموله سوې ده". دغه راز استاد جاويد د ادبياتو د تعريف په هکله وايي: " د ادبيه علومو مباحثو ته په پاملرنه کېدای سي چې ووېل سي چې ادبيات عبارت دي د عقايدو، اندونو، دودونو او منثورو او منظومو ليکلو او ناليکلو آثارو له مجموعې څخه. په بل عبارت د وګړو ټولي ذهني او فکري ښکارندي او لاسته راوړني او د هغو د ذوق او اندونو ډېبري او په عامه معنا د يوه ولس فرهنګ په هره لهجه او ژبه، او په هره موضوع او مطلب کي چې وي، ادبيات باله سي". د ادب په هکله خبري ډېري دي خو موږ پرهمدغونه خبرو چې ومو کړې بسنه کوو.

34ـ د عربي ادب دورې

عربي ادب د تاريخ د بېلو بېلو پړاوونو، او د مهالونو ډول ډول لوړو ژورو څخه تېر سوی او اوسنۍ بڼې ته رسېدلی دی. چې د هغه په پرمختګ او تلپاته کېدوکي يې ستر رول لوبولی دی. ځکه نو غوره ښکاري چې د هغه بشپړ تاريخ پرهغو دورو او پړاوونو ووېشو چې له هغو تېر سوی دی .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

استادجاوید وایي: " شیخ احمد الاسکندري او شیخ مصطفي العناني په[الوسیط] کي او استاد احمد حسن زیات په[تاریخ الادب العربي] کي چې د عبدالرحمان طاهر سورتي لخوا په اردو ژباړل سوی اود ډاکټر سید طفیل احمد مدني لخوا تلخیص سوی، د عربي ادب تاریخ پر پنځو دورو وېشلی دی". ددې دورو تفصیل په" الوسیط في الادب العربي وتاریخه" کي په لاندي ډول ذکر سوی دی:

_1د جاهلیت پېر: چې د اسلام په راڅرګندېدوپای ته رسیږي او موده یې (150)کاله ده.

_2د صدراسلام پېر: دغه پېرچې دبني امیه وو عصر هم پکښې راځي د اسلام له را

څرګندېدو څخه پیل کیږي اوپه کال132س.کي د بني عباسو په واکمن کېدوسره پای ته رسیږي .

_3عباسي پېر: چې د بني عباسو په واك ته رسېدو سره پیل کیږي او د تاتاریانو په لاس د بغداد په سقوط سره پای ته رسیږي .

_4د ترك توکمو د یو په بل پسې حکومتونو پېر: دا پېرد بغداد په ړنګېدوسره پیلیږي اود نوي نهضت په پیلېدو سره په 1220س.کال کي پای ته رسیږي .

_5د نوي نهضت پېر: چې په مصرکي د محمد علي پاشاالباني دکورنۍ له واکمن کېدو

څخه پیلیږي او تر اوسمهاله یې لړۍ روانه ده.

خو ډاکټرعبدالحلیم ندوي او نوردغه دورې شپږ ګڼي او داسي یې توضیح کوي :

_1د جاهلیت زمانه:

دغه مهال په دوو دورو وېشل کیږي:

لومړۍ دوره : د پنځمي عیسوي پیړۍ څخه د مخه مهال یعني الجاهلیاَ الاولی .

)د جاهلیت لومړي مهالونه .(

دوهمه دوره : د پنځمي عیسوي پېړۍ څخه تر23 _ 622 ع.کلو پوري چې د اسلام تر راتلو نژدې (150) کاله د مخه پیل کیږي او د رسول ﷺد هجرت په کال یعني 23_ 622 ع. پای ته رسیږي .

_2اسلامي زمانه :

دا زمانه هم پردوو دورو وېشل سوې ده:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ دوره : د اسلام لومړي کلونه کوم چې د رسول له هجرت څخه پېل کيږي او د حضرت علي تردورې رسيږي يعني د لومړي لېږديز(هجري) کال څخه تر40 ل. س. کال پوري. (له 23 _ 622 ع. څخه تر 62_ 661 ع. پوري).

دوهمه دوره : د بني اميه وو پېردی، کوم چې د حضرت معاويه له خلافت څخه پيل کيږي. اود عباسي خلافت تر رامنځته کېدو يعني له 41 س. څخه تر132س. پوري رسيږي .

)له 62_ 661 ع. څخه تر750ع. پوري .(

3_عباسي زمانه :

دا زمانه هم پردوو پړاوونو وېشل کيږي :

لومړۍ دوره: (د ترقۍ او عروج مهال) له کال 132 س. څخه تر332س. پوري .

)له 750 ع. څخه تر 946 ع. پوري .(

دوهمه دوره: (د ملوك الطوايفی زمانه) له کال332س. څخه تر656س. پورې رسېږي.(له 946ع. څخه تر 1258 ع. پوري).کوم چې پر بغداد باندي د مغولو د تاړاك مهال دی .

4_عثماني زمانه يا د ځوړتيا او انحطاط مهال :

دغه زمانه له کال656س. څخه ترکال1220س. پوري رسيږي. (له 1258ع. څخه تر 1797ع. پوري) .

5_عبوري يا لنډ مهالې دوره : دغه زمانه په کال 1798ع. کي د ناپليون لخوا د مصرد نيولو څخه يا په کال 1801ع. کي په مصرکي د محمد علي پاشا له واکمن کېدوڅخه پېل کيږي. پرکال 1919ع. پای ته رسيږي .

6_اوسنۍ دوره : له کال 1920ع. څخه پېل سوې او تر اوسه روانه ده .

35ـ عربي نثر

عربي نثر تراسلام د مخه ډېر محدود وو. په دې پېرکي نثر چې مُسجع به وو، زياتره په افسانو،کيسو او دکاهنانو په ويناووکي کارېدی.

قرآن کريم:

قرآن کريم د لوی څښتن هغه سپېڅلي کتاب دی،چې پرخپل وروستي پيغمبرحضرت محمد يې د حضرت جبرئيل په ذريعه، د عربي ژبې په قريشي لهجه نازل کړی دی. دغه سپېڅلی کتاب په مکه مکرمه او مدينه منوره کي او د رسول د ځينو سفرونو پرمهال نازل سوی دی. د قرآن کريم لومړني آيتونه، د سورت العلق لومړي پنځه آيتونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي چې په کال 611 ع. کې په مکه مکرمه کې نازل سول، او د هغه وروستۍ سوره " النصر " ده چې د حجآ الوداع په مهال د ایام تشریق (د لوی اختر د ورځو) په منځ کې په منا کې نازله سوې ده. البته له مختلفو روایتونو څخه څرګندیږي چې له دې وروسته ځیني نور آیتونه هم نازل سوي دي. چې ښایي د روایاتو د اختلاف پربنا د نساء د سورې وروستی اَیت ﴿ یستفتونك قل الله یفتیکم فی الکلالاَ ﴾ یا د البقره د سورې﴿ واتقوا یوماً ترجعون فیه ﴾ وي. د قرآن د مذهبي سپېڅلتیا او ارزښت څخه قطع نظرکه یوازي د ژبي او ادب له نقطهْ نظره ورته وکتل سي نو جوتیږي چې دا لومړۍ صحیفه ده چې په عربي ژبه او ادب کې په کتا بي بڼه او په ډېر ښه اوډون ترتیب سوې ده. یمنیانو اوحِمٌیَریانو به بېله شکه خپلي ځیني کار نامې او مهم واقعات مرتب کړي وي. خو په کتابي بڼه د هغو د ترتیبولو ذکرنه دی موندل سوی. ټوله سترسترعالمان، مفکرین اوکره کتونکي پردې په یوه خوله دي چې قرآن کریم د خپل فصاحت او بلاغت، اعجاز او ژبي او بیان له مخي په عربي ادب کې ستر بدلون راووست. قرآن د عربي نثریو داسي منفرد او یواځنی ډول دی چې د یو ډول پېودلوجملو د اوډون د ډېرلوړ معیارد فني نثرله ګډون څخه یې د بیان یو بې ساری اسلوب غوره کړی دی. ځکه نو چا تر اوسه د قرآن غوندي د بیان اسلوب نه دی رامنځته کړی او هرد سلیم عقل څښتن څوارلس سوه کاله د مخه د عربو غوندي له هره پلوه په ډېر وروسته پاته چاپیریال کې د دغسې بې ساری نثر چې څو ټوټي هم نه، بلکې(6666) آیته او ضخیم کتاب دی، نازلېدل په یقیني توګه د لوی څښتن له لوري بولي او بس. قرآن اود هغه د بیان اسلوب پر عربي ژبه او لغاتو ځانګړې اغېزه وکړه چې له دې امله هغې ته یوځانګړې سپېڅلتیا او درنښت او ارزښت ور په برخه سو. د قرآن کریم په برکت په عربي ژبه کې نوي علوم را منځته سول. لکه چې د هغه د تشریح او توضیح لپاره تفسیر پوهنه او د تفسیر اصول تدوین سول. د هغه د معناوو او مطالبو د څرګندتیا لپاره د صرف او نحوي علوم او د بیان، بلاغت او بدیع علوم ایجاد سول. له هغه څخه د مسایلو د استنباط په غرض،د فقهي، فرائضو یا وراثت پوهي، دفقهي اصول او علم کلام او داسي نورڅرګند سول .

دغه راز د قرآن د ښه لیکلو په غرض لیك پوهنه رامنځته سوه او د عربي لیکونو دونه نمونې راووتلې چې په هیڅ یوه بله ژبه کې نه موندل کیږي .

احادیث :

د رسول الله ﷺ خبرو،کړنو او تقریر ته حدیث وایي. (تقریر یو اصطلاحي لفظ دی چې مطلب یې دی، چې هغه مبارك څوك له کوم عمل یافعل څخه چې د ده په حضورکې یې ترسره کړی وي، نه وي منع کړی).

احادیث د عربي نثر یو بل داسي ښکلی ډول دی چې ساری یې د قرآن را وروسته د دې ژبي د نثرپه نورو ډولونوکې نه موندل کیږي. ټوله کره کتونکي او د ادب او لغت پوهان پردې متفق دي چې په عربي ژبه کې ترقرآن وروسته چې د رسول ﷺپه احادیثو کې د فصاحت، بلاغت ، ایجاز، اغېزمنتیا او د بیان د اسلوب له مخي کوم ښایست او زړه راکښون سته هغه د بل هیچا په خبرو کې نسته. د هغه مبارك احادیث له مهملو، لغوو او چټي خبرو څخه بېخي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاك دي. له احاديثوڅخه په عربي ژبه کي نوي علوم او فنون را ووتل؛ لکه چې علم حديث، اسماء الرجال، اسلامي تاريخ، د رسول سيرت او نور ډېر علوم د رسول د احاديثو په برکت

رامنځه سوي دي. پر عربي ژبه باندي د اسلام اغېزې: تراسلام وروسته د عربي ژبي په هکله يو ستر بدلون راغی، ځکه د قريشو په لهجه د قرآګن د نازلېدو له امله نوري ټولي عربي لهجې په هغې کي ضم او مدغمي سوې او يوه عربي ژبه را منځته سوه چې د عربو او نورو ټولو مسلمانانو په يووالي او پيوستون کي يې ستر رول ولوباوه. د بې شمېرو اسلامي سترو عالمانو او ډول ډول علومو او فنونو په رامنځته کېدو سره، د اسلامي سترو فتوحاتو په پايله کي، د ستر او ځواکمن اسلامي دولت په ټينګېدو او د اسلام د معتقدينو او پلويانو په ډېرېدو سره دا ژبه يوه ستره، پياوړې، غني ديني او دولتي اسلامي ژبه وګرځېده .

عام فني نثر: د دې ټولو بدلونونو او ارزښتونو په رامنځته کېدو سره په عربوکي ډېرفني او ښکلی نثر دود سو، چې هم به اغېزمن وو او هم به يې د پوهي سره مرسته کول. په پېل کي دغه نثرډېرساده وو، چې له موضوع سره به يې مستقيم تماس نيوی. عبارت به يې لنډ او موجز وو او الفاظ به يې واضح وه. د دغه نثر(عام فني نثر) مهم اشکال رسالې، خطبې، روايتونه او تاريخي اخبار وه. بيا د ټولنيزي او پوهنيزي پرمختيا سره جوخت په دې نثرکي هم پرمختيا راغله. په موضوعاتو او فنونوکي يې تنوع او تعدد رامنځته سو. معنا وي يې دقيقي سوې او په اسلوب او عبارت کي يې بدلون راغی. د دغه ډول عربي نثر لومړنی ستر ليکوال عبدالحميد الکاتب او عبدالله بن المقفع بلل سوي دي. بيا چې جاحظ راغی هغه ته يې نوره دونه پراختيا او شتمني ور وبخښله چې ښېخي په دې هکله امام وګرځېد، او نورو يې پيروي وکړه. خو وروسته پردې نثر د لفظي ښايست، د معنا ګانو د دقت او د موضوعاتو د ژوروالي په حساب د بديعي محسنا تو د ډېرښت او اسراف ښېو طغيان وکړ. لکه چې دا نخښي د عربي ژبي د وروستيو ليکوالو په ليکنو اوکتابونوکي په څرګنده ليدل کيږي. حقيقت دا دی چې د دغه فني نثر ښکلا ان د ډېرو تاريخ پوهانو، مځکپوهانو، فقهاوو او فلاسفه وو په کتابونوکي هم په څرګنده ليدل کيږي .

36ـ عربي ليك

ډاکټر عبدالحليم ندوي وايي:" زرګونه کلونه وړاندي کله چې مصريان د تهذيب او تمدن، صنعت، حرفت او حکومت لوړو پوړيو ته ورسګېدل نو د زړه د خبروکولو او په ليکلې توګه د هغو د ادا کولو لپاره يې د نخښو يا ځانګړو نقشونو د جوړولو يوه ځانګړې طريقه ايجاد کړه چې په عام عرف کي (هيرو غليفي) ليك نخښي يا لرغونی رسم الخط ورته وايي. له دغه پخواني مصري ليك دود څخه عربي ليك نخښي راوتلي دي، په دې ډول چې له دغه مصري رسم الخط څخه فنيقي ليك راووتی. له هغه څخه آرامي او مسند ليك راووتی. مسند ليك چې د پيدا کېدوځای يې يمن دی بيا پرصفوي، ثمودي، لحيا ني اوحيري يا انباري ليکونو وويشل سو، چې د عربو د ټاپو وزمي په شمالي برخه کي صفوي، ثمودي او لحيا ني ليك دود سو او په جنوبي خوا کي يې حِمْيَرَي ليك دود سو. د تاريخ القويم موْ لف

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه محمد طاهرکردي او ډاکټرندوي وايي چې عربي ليك له يمن څخه د كنده او نبط د خلكو په واسطه د عراق حيره او انبارته رسېدلی، او بيا له دغو ځايونو څخه حجاز ته لېږدول سوی دی چې د اسلام تر راتلو پوري هلته دود وو او په حجازي ليك ونومول سوكوم چې د نسخ ليك بنسټ بلل کيږي. اما مکې مکرمې ته د دغه ليك د رسېدو په اړه ټول موٌرخين پردې متفق دي چې لومړی سړی چې دغه ليك يې په مكه كي رواج كړ، حرب بن اميه بن عبدشمس وو. حرب دغه ليك په ځينو سفرونوكي له بشر بن عبدالملك او عبدالله بن جدعان څخه زده كړی وو او دغو دوو تنو بيا ليك د حيره او انبار له خلكو زده كړي وو. د اسلام د مبارك دين په ظهور سره په دې ليك كي ستر سمون او بدلون راغی، او د هغه په خپرېدو او ښكلا كي يې ستر رول ولوباوه. اسلامي عالمانو د دې ليك تورو ته سترخدمت وكړ. د تجويد صرف او نحوي او ليك پوهني او ښكلو هنرونو پوهانو او هنر مندانو ټولو په پېړيو پېړيو د دې ليك د سمون، معياري توب، پراختيا، تنوع او ښكلا لپاره كار وكړ، چې په پايله كي يې همدغه اوسنی عربي داسي ښكلی ليك رامنځته سو چې نور نو د ښايست نه و رته جوړيږي .

37ـ عربي شعر

شعر په عربي ټاپو وزمه، په تېره په حجازكي ډېره اوږده سابقه لري. د نړۍ په ولسونوكي ښايي عرب هغه ولس وي چې د شعر او شاعرۍ ذوق د دوی په ختّه كي اخښل سوی وي .

د اسلام ترلمرختو ډېرد مخه دې ولس بدوي ژوند درلود او هرډول آزادي ورپه برخه وه. نه څوك پرحاكم وو او نه د حكومت د قيد و بند څه پروا وه. هره خوا چې ليدل كېدل پراخه صحرا وه. د ورځي ځلاند لمر د شپې سپينه سپوږمۍ او د ستورو سترګكونه، د سهار نسيم وو او د ماښام غروب او د هسك سرې كنګرې، او عربي شاعر په دې چاپيريال كي خپلي ننګېرني(احساسات)څرګندول، ځكه نو د دغه مهال شعركه څه هم په جاهلي پيړكي وو ستايل كيږي او ښه شعر بلل سوی دی. د جاهلي شاعر په خپل قوم كي ډېر عزت كېدی، ځكه هغه د خپل قوم ژبه وه، د هغو له ننګونو او وياړونو څخه يې ننګه كول او د هغو د دښمنانو نيمګړتياوي به يې څرګندولې او غندلې. د دې درناوي بل لامل دا هم وو چې د دغه مهال شاعر د واكمن او شتمن دروازې ته نه درېدی او غوړه مالي يې نه ورته كول. د عربو سوداګر، ممتاز شاعران، ويناوال، د قبايلو مشران او مخور به هركال كله چې حج ته تلل دكوچني اختر، او په بل روايت د ميانۍ (ذىالقعدې) په مياشت كي شل ورځي د عكاظ په مېله ځانكي راغونډېدل. (عكاظد نخله او طايف په منځ كي له مكې څخه درې منزله ليري يوكلی دی). په دغه ځانكي به له 540ع.كال څخه مېلې او د مالونو د پېراو پلور بازارونه جوړېدل. تراسلام وروسته هم په دغه ځای كي دا لړۍ روانه وه، څو په كال 129س. كي د ابوحمزه خارجي د لوټمار له بيري د تل لپاره پای ته ورسېدل. په دغه مېله كي به د شاعرۍ محفلونه جوړېدل او شاعرانو به خپل شعرونه پكښې ويل. د مشاعرې په پانكى به دكال د ډېري ښې قصيدې په هكله پرېكړه كېده او هغه به يې د قباطي په نامه د كتان پر يو ډول ټوكره د سروزرو په اوبو ليكل او د كعبې شريفي پر دېوال يا دروازه به يې ځړول چې دا به د هغې د ويونكي لپاره ډېر ستر وياړ وو. دغسي قصيدې يې " معلقات " (دكعبې پردېوال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځړول سوي قصيدې) بللې او د اسلام تر راتګ پوري يې شمېر اووته ورسېدی. چې بیا د اسلام په پېرکي هغه د کعبې له دېوال څخه راکښته کړی سوې او وروسته د کتاب په بڼه د " سبع معلقات " په نامه خپرې سوې. عربي شعر د جاهلیت له زمانې څخه د عباسي خلفاوو د دورې تر لومړیو پوري په خوله یو بل ته لېږدېدی. له دې امله دی چې د جاهلي دورې ډېر اشعار له منځه تللي او موږ ته يې ډېره لږ برخه رسېدلې ده، کومه چې د هغګې لرغونتوب تر اسلام د مخه تر 150 کلونو نه اوړي. دا هم د اسلام برکت وو چې د عربي ټولني دغه ارزښتونه يې سوچه او په ځانګړو ټولګو کي يې تدوين او غونډ کړه. د جاهلي دورې د شعر هغه مهمي ټولګي چې موږ ته رسېدلي دي په لاندي ډول دي :

_1المعلقات: دغه د ډېرو لرغونو عربي اشعارو ټولګه ده چې د جاهلیت د مهال د اوو نامتو شاعرانو اووه اوږدې قصیدې حماد الراویه ـ چې په156 س. کال وفات سوی دی ـ پکښې راغونډې کړي دي .

_2المفضلیات: دغه ټولګه د " کتاب الاختیارات " په نامه د مفضل الضبي لخوا ـ چې په کال 164س. کي وفات سوی دی ـ ترتیب سوې ده. خو وروسته وروسته د ده نامه ته په نسبت ورکولو سره په" المفضلیات" مشهوره سوه. په دې ټولګه کي د 47 تنو جاهلي شاعرانو د 14 تنو المخضرمینو (هغو چې په جاهلیت کي زېږېدلي او په اسلام کي يې ژوند کړی)او د شپږو تنو اسلامي شاعرانو ټولي (126) قصیدې اوډل سوي دي .

_3الاصمعیات: په دغه ټولګه کي نامتو ادیب الاصمعي د 61 شاعرانو 72 قصیدې چې (1163) بیته کیږي راغونډې کړي دي .

38ـ اسلام او عربي شعر

لکه چې پوهیږو د اسلام مبارك دين د عربو او نوري نړۍ د خلکو په ژوند او نورو چارو کي ژور او بنسټیز بدلونونه راوستل. په دې لړکي اسلام د جاهلیت د زمانې شعر هم کره کړ، د هغه منفي او ناسم اړخونه يې وغندل او د اسلام د مبارك دين د اصولو سره سم يې هغه ته لوری ورکړ. د مشرکینو د شاعرانو په هکله د قرآن کرريم نظر: و الشعرآء یتبعهم الغاون الم تر انهم في کل وادٍ یهیمون و انهم یقولون ما لا یفعلون

[الشعرآء: 224 _ 262] ژباړه : د مشرکینو په شاعرانو پسي غولېدلي او ورك لاري خلك ځي. آیا ته نه وینې چې هغوی په هره ناوه (هرلوري) کي سرګردانه دي او داسي خبري کوي چې عملي کوي يې نه او محمد داسي نه دی او د هغه حال هیڅ د شاعرانو حال ته ورته نه دی. د اسلام د اصولو سره د ناسم شعر په وړاندي د رسول برخورد: په صحیح مسلم کي روایت دی چې ابو سعید خدري وایي چې موږ د رسول سره د مکې پرلار د عرج په سیمه کي ګرځېدو چې نابېره یو شاعرڅرګند سو چې شعر يې وایه. نو رسول وویل چې:" دغه شیطان ونیسئ یا يې منع کړئ، ځکه تردې چې د یو چا نس له شعره ډك سي، دا ښه ده چې له نوونو ډك سي". وایي چې دغه شاعر داسي شعر وایه چې د رسول او د اسلام له نقطهْ نظره د اعتراض وړ وو. دغه راز له نورو احادیثو څخه څرګندیږي چې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول ﷺ په شعرکي بې حيايي، فحش ويل، بد اخلاقي، په چټې خبرو سرکېدل، په تکلف مُسجع ويل، د درواغو ستايني او بد ويل، مبالغې، بې عمله ويناوي، په ريا ښکلي ښکلي خبري کول او په هغو د خلکو غولول او له منځ لارې څخه تېرېدل او ډېري خبري کول، دا ټول په کلکه غندلي دي. د اسلام د اصولو سره د سم شعر په هکله د قرآن نظر : لکه چې د مخه مو وويل اسلام عربي شعر له ناوړو اړخونوکره کړ او په اسلامي ارزښتونو يې وپسولی. په دې هکله قرآن کريم د جاهلي دورې د مشرکو شاعرانو ترغندلو وروسته داسې وفرمايل :الا الذين آمنوا و عملوا الصٰلحٰت و ذکروا الله کثيراً و انتصروا من بعد ما ظلموا و سيعلم الذين ظلموا ای منقلب ينقلبون] الشعرا: 227[

ژباړه: په استثنا د هغو شاعرانو چې ايمان يې راوړ، غوره عملونه يې وکړل او خدای يې ډېر يادکړاوکله چې ظلم پر وسو، نو يوازي يې غچ واخيست او ظالمانو ته به ډېر ژر معلومه سي چې دوی له څنګه برخليك سره مخامخ کيږي. په دې آيت کې د شاعرانو له غندني څخه چې په مخکنيو آيتونوکي وسوه، هغه شاعران مستثنا کړای سوي دي چې څلور صفته ولري: لومړی دا چې مؤمنان وي. دوهم دا چې پخپل عملي ژوندانه کي صالحان وي، بد کاران، فاسقان او فاجران نه وي او له اخلاقي بنديزونو څخه آزادي غوره نه کړي. درېيم دا چې د خدای ډېر يادوونکي وي. څلورم دا چې د شخصي اغراضو لپاره د هيچا سپکاوی و نه کړي، خو کله چې د ظالمانو په مقابل کي د حق د ملاتړ لپاره اړتيا پېښه سي نو بيا له ژبي څخه هغه کار واخلي چې يو مجاهد ې له وسلې څخه اخلي. په هر وخت کي مړ ژواندی اوسېدل او د ظلم په وړاندي د عاجزۍ عريضې وړاندي کول، د مومنانو خاصه نه ده. د اسلام د اصولو سره د سم شعر په وړاندي د رسول کړندود: د جاهليت د زماني د شاعرانو هغه شعرونه چې فحش او هجو او داسي نوري ناوړي خبري به نه وې پکښېکي رسول هم اورېدل او هم يې خوښوول، لکه چې په صحيح مسلم کي وايي چې عمرو بن الشريد له خپل پلار څخه روايت کوي چې هغه وويل : يوه ورځ د رسول ترشا سپور وم چې هغه مبارك راته وويل: " آيا د اميه بن ابي الصلت کوم شعردي په ياد دی ؟ ". ما ورته وويل: هو. هغه راته وويل چې: ويې وايه. ما د هغه يو شعر ووايه. بيا يې وويل نور ووايه. مايوبل شعر ورته ووايه. بيا يې وويل چې نور ووايه. بيا مې هغه ته د اميه سل شعرونه وويل. اميه يوشاعر وو چې پرکفر تېر سوی دی. خو څنګه چې يې د حکمت او نصيحت شعرونه ويلي وه، رسول د هغه په هکله ويل: " آمن شعره وکفر قلبه ". يعني د اميه شعر د مسلمان دی خو زړه يې د کافر دی. څرګنده ده چې رسول شاعر نه وو؛ لکه چې لوی ښښتن فرمايي : و ما علمنٰه الشعرو ما ينبغي له [يٰسن : 59] يعني نه مو حضرت محمد ته شعر زده کړی دی او نه شاعري له ده سره ښاييږي .

خوکله کله يې د سليمي طبعي په مقتضا بېله قصده موزون کلمات له خولې وتلي دي. لکه چې په بخاري او مسلم کي له جندب څخه روايت دی چې په يوه غزا کي د رسول ګوته ويني سوه، نو يې ګوتي ته وويل:

يعني ته داسي ګوته يې چې دغه ويني کېده دي د خدای په لاره کي وليدل، چې البته دا نه ضا ئع کيږي او اجر لري. او لکه چې پوهيږوکوم موزون کلمات چې د مو زونيت له ارادې پرته له خولې ووزي شعرنه بلل کيږي. همدا شان رسول د نورو شعرونه او موزون کلمات هم د تمثيل په ډول ويلي دي. لکه چې رسول د جاهليت د زماني د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامتو شاعر طرفه بن العبد د معلقې دا بيت ويلي دي: ستبدي لك الايام ما كنت جاهلا ويأ تيك بالاخبار من لم تزود يعني اى هغه څوکه چې د سفر توښه دي نه ده برابره کړې، ژر دی چې د مهال شپې او ورځې تا په هغو چې نه يې ورڅخه خبر، خبرکړي. دغه راز مشکوٰآ د بخاري او مسلم په حواله له براء څخه روايت کوي چې رسول د خندق د غزا په ورځ خاوري وړلې.کله چې يې نس مبارك په دوړو سپېره سو، نو د عبدالله بن رواحه دا رجز يې وايه: يعني په لوی څښتن لوړم چې که د خدای لطف نه وای موږ به سمه لار نه وای موندلې. نه به مو خيرات ورکولای او نه به مو لمونځ کولای، نو ای څښتنه موږ ته سوکالي را په برخه کړې. که د دښمن سره مخامخ سو پښې مو ورته ټينګې کړې، ځکه چې دوی پرموږ تېری کړی دی، څو موږ له دينه څخه د اوښتلو په فتنه اخته کړي، خو موږ يې ګردسره نه منو. او " ابينا ابينا " به يې بياځلي (په تکرار) او په لوړآواز ويل. رجز هغو اشعارو ته وايي چې عربو به د جګړو په مهال ويل. دغه راز رجز د شعر له نولسو بحرونو څخه يو بحر هم دی. دغه شان رسول شعر ستايلی او د هغه په هکله يې فرمايلي دي:" ان من البيان لسحراً ". رواه البخاري. يعني ځيني داسي ښې او غوره خبري او څرګندوني دي چې د زړونو په لاس راوړلوکي د سحرغوندي دي. بل ځاي رسول فرمايي:" ان من الشعر حکمآ ". رواه البخاري. يعني ځيني شعرونه دپوهي اوحکمت متضمن دي او په شعرکي ځيني داسي ګټوري خبري سته چې سړی له جهل اوکم عقلی څخه را ګرځوي. بل ځای رسول د مسلمانو شاعرانو په ستاينه کي وويل: " ان المؤمن يجاهد بسيفه و لسانه ". مشکوٰآ . يعني مسلمان په خپله توره او ژبه دواړو جهاد کوي. بي بي عائشه (رض) وايي چې د رسول په مخکي د شعر يادونه وسوه. هغه وفرمايل: " هوکلام، فحسنه حسن و فبيحه قبيح ". مشکوٰآ. يعني شعر داسي خبري دي چې ښې يې ښې دي او بدي يې بدي. حسان بن ثابت د مدينې منورې د جاهليت او اسلام د وختو ستر او نامتو شاعردی، چې شپېته کاله په جاهليت او شپېته کاله په اسلام کي ژوندی وو، او د رسول ستايونکي وو. رسول د قريظه د پېښي په ورځ ورته وويل: " د مشرکانو هجو ووايه، جبرائيل په دي هکله ستا ملګری دی". او همدغه راز به يې ورته ويل: " کافران چې په ماپسي څه وايي د هغو جواب ووايه". او فرمايله به يې : " ای خدايه ! د حسان د جبرائيل په واسطه ملاتړ وکړي. (متفق عليه). په بخاري کي له عائشې بي بي څخه روايت دی چې رسول به په جومات کي حسان ته منبر ايښووی او هغه به پر منبر درېدی او د رسول په هکله به يې وياړني ويلې. او رسول به ويل چې:" خدای تعالي د حسان په روح القدس (جبرائيل) ملاتړکوي". د عربي شعر په وړاندي د صحابه وو کړنلاره:

کوم نظر چې رسول د عربي شعر په باب درلود،کټ مټ نظر اصحاب کرامو هم درلود. هغو په خپل وار شعر او شاعرۍ ته زياته پاملرنه وکړه. لکه چې مشهور روايت دی چې حضرت عمر حضرت ابو موسٰی اشعري ته وليکل چې خلکو ته د شعر زده کولو حکم ورکړه، ځکه چې د شعر په برکت سړی په ښو اخلاقو روزل کيږي؛ د سمي رايي په ګېڼه سمباليږي او د انسابو په هکله علم ترلاسه کولای سي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز حضرت علي كرم الله وجهه او د هغه د اكا زوی عبدالله بن عباس به پر شاعری، صرف او نحوي او تاريخ او رياضي باندي وينا وي او تقريرونه كول او ځينو نورو اصحابو به د قرائت د علم او د خطابت او ليكوالۍ د هنرونو په هكله درسونه وركول. د شعر په هكله د اسلامي عالمانو نظريې :

علامه ابن عابدين شامي په ردالمحتاركي له شهاب خفاجي څخه نقل كوي او وايي چې د عربو بلغاء په شعر او وينا كي پر شپږو ډلو وېشلي دي:

1د جاهليت شاعران كوم چې عاد، قحطان او مخضرمون دي. (مخضرمون هغو ته وايي چې په جاهليت او اسلام دواړوكي يې ژوند كړی وي). 2 د اسلام شاعران ،

3مولدين، 4 محدثين، 5_ متاخرين، 6_ هغه چې له متاخرينو وروسته په اوسنی عصر پوري اړه لري. چې د لومړيو درو ډلو تلاښ د شعرد بلاغت او جزالت لپاره وو، او د دوی د شعرونو په هكله پوهه ترلاسه كول، د فقهاوو په نزد فرض كفايي ده. ځكه چې په دې سره د عربي ژبې د قواعدو په هكله پوهه ترلاسه كيږي، كومه چې په هغې سره، سړی د قرآن او نبوي سنت په معنا وو پوهيږي .

دغه راز علامه ابن عابدين وايي:" شعرد ځان كسب او پيشه گرځول او په داسي ډول تل ترتله ويل چې سړی د خدای له ذكره او د شرعي علومولـه زده كړي راوگرځوي مكروه دی، خو لږ ويل يې چې مطلب يې ځني د ښكلو او خوږو نكتو، لطايفو او تشبيها تو څرگندول وي باك نه كوي،كه څه هم د باړخو او قد او قامت په هكله وي. ځكه چې د بديع عالمانو د دې مقصد لپاره د مولدينو او نورو دغسي اشعار د مثال او شاهد په توگه راوړي دي". او امام ابن الهمام په فتح القديركي وايي:" كه په شعركي د ټاكلي ژوندي هلك يا ښځي صفت، يا د شرابو داسي ستايل وي چې د سړي شوق پر راولي او يا پكښي د مسلمان او ذمي هجو وي، نو د داسي شعر ويل حرام دي ". خو په عالمگيري كي وايي:" په شعركي د ټاكلي ژوندي هلك يا ښځي صفت او د فسق او شرابو يادول مكروه دي ". او امام غزالي (رح) د اسلامي تصوفو او اخلاقي نظره لا يعني خبري كول، فضول كلامي، په باطلو وينا وو سركېدل، جدال او مِراء (چې د نورو د ويناوو د نواقصو په را سربېره كولو او پرهغو باندي په ايراد او اعتراض كولو سره طعن ويل او د ويونكي سپكول او تحقيرول او د خپل ځان د پوهي او لوړتيا څرگندول دي)، په باطلو او بېله علمه خصومت، په تكلف او په سجع او تصنع خبري كول، فحش ويل، لعن و طعن ويل، حرام ساز اوحرام شعر ويل، ډېري ټوكي كول، مسخرې او پوسخند وهل، د خلكو پټ رازونه لڅول، په درواغو ژمني كول، د درواغوقول او لوړه، غيبت، چوغولي، دوه ژبي، مدح او د خطاوو له باريكيوڅخه غفلت، دا ټول د ژبي له آفاتو څخه بولي. چې د امام غزالي دې خبرو ته په پاملرنه كېدای سي وويل سي چې په شعركي له دغو آفاتو څخه ژبه نه ساتل د اخلاقو مخالف كار دی. ځكه نو اوسنی عالم او فقيه دكتور وهبه الزحيلي په " الفقه السلامي و ادلته " كي غوټ حكم كوي چې شعر په اباحت او نه اباحت او كراهيت او استحباب كي د خبرو حكم لري چې ښه يې ښه او بد يې بد دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

39ـ په عربي شعر کې بدلونونه

په دې ډول د اسلام د مبارك دين په راتلو او خپرېدو سره عربي شعر د عربو له صحراوو څخه ښارونو ته راغی او د نوي اسلامي ژوند په غوښتنه نوي موضوعات پر ور زيات سول. کله چې د مهال په تېرېدو سره اسلامي امت پر بېلو بېلو ډلو اوګوندونو ووېشل سو، سياست هم په شعر ورګډ سو. دغه مهال عربي غزل هم بېل رنګ خپل کړ، چې په پايله کې دوه ډوله غزل رامنځته سوه: سپېڅلې غزل؛ چې ځانګېړني يې ساده والی، رښتينولي او پوختيا وه. او د ښاري او سوکاله ژوند غزل؛ چې ډېري ابتکاري معنا ګاني او ښکلي خيالونه يې ورزيات کړل او الفاظ يې ور سوچه کړل. بيا په عباسي پېرکي په شعرکي ډېر بدلون راغی چې په ځينو برخو کي ضعيف او په ځينوکي غښتلی سو، او داسي مطالب پکښي رامنځته سول چې پخوا نه وه، يا لږ ليدل کېدل او پردې سربېره يې په معنا، خيال او الفاظوکي هم بدلون راغی .

په دې پېرکي سياسي او حماسي شعر او سپېڅلې غزل بابېزسوه، او د مدحي او مرثيو اشعار قوي سول. دغه راز د دغه مهال په شعرکي د مدنيت او ودانوني ښکارندې توصيف سوې او د زهد، تصوف، فلسفې، ښووني اوکسيو اونورو نوو موضوعاتو شعرونه څرګند سول. د دغه مهال شاعرانو به کوښښ کاوه چې د قصيدې په اجزاووکي تناسب او په معناووکي ترتيب په پام کي ونيسي. دوی به خفيف اوزان غوره کول او واضح او لطيف الفاظ به يې کارول. او د شعر بياني او بديعي ښکلا ته به يې زيات پام اړاوه، چې په دې ډول عربي شعر په تدريج سره د ساده او روانو معناوو او خيالونو څخه معقدو، تکلفي اوله مبالغې ډکو معناوو، صنايعو، استعارو او تشبيهاتو ته ور واوښت.

40ـ عربي کره کتنه

عربي ادب او کره کتنه د جا هليت په پېر کي:

دکتورحميد رضاشايګان فر، په خپل کتاب " نقدادبی " کي وايي:" د عربو د جاهليت د پېرد شعر دکره کتني ډېر پخواني ځايونه د مدينې، مکې اوطايف د شاوخوا بازارونه وه ". ډاکټر نورالحسن نقوی په خپل کتاب ګ" فن تنقيد " کي وايي:" په عربوکي له ډېري پخوازمانې څخه ادبي کره کتنه ډېر ستر ارزښت لري ". دوی دواړه اوډاکټرعبدالحليم ندوی په تاريخ " عربی ادب " کي او نور پوهان د دې خبري د ثبوت لپاره وايي چې د عکاظ په مېله ځای کي به يې (کوم چې مخکي د عربي شعر ترسرليك لاندې خبري پر وسوې) يو پوه، د اعتماد وړ او د پاخه عمر شاعر، چې ټولو ته به منلی وو، د دريم ګړې يا " د مشاعرې دمير " په توګه

ټاکی . شاعرانو او هنرمندانو چې به خپل کوم هنري آثارلوستل،دغه دريم ګړي به ترکره کتني لاندې نيول او د هغو په هکله به يې پرېکړه کول. چې دا پرېکړه به ټولو ته د منلو وړ وه. د دې کره کتني په پايله کي به چې د چا قصيده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډېري ستايني او شاباسي وړ وګرځېده، هغه به يې ـ لکه چې مخکي موهم وويل ـ په زرينوکرښو ليکل او دکعبې شريفي پردېوال يا دروازه به يې ځړول .

د عُکاظ په مېله کي به په دوديزه توګه د جاهلي پېرنامتو شاعر" النابغاَ الذبياني" د مشاعرو مير يادريم ګړی تا کل کېدی. ده ته به يې د څرمني ځانګړې، سره خېمه دروول اوهغه به په هغې کي په ډېر سترتوب اوعزت ناست وو. ادبپوهان وايي چې د عربو د دغه مهال کره کتنه په ځانګړې توګه ډېره متوازنه وه. دې کره کتني نه موضوع له پامه غورځول نه اسلوب. يعني اړينه وه چې په شعرکي چې کومه خبره کيږي بايد هم ارزښتناکه وي او هم يې د ويلو ډول زړه راکښونکی وي. عربي ادب او کره کتنه په اسلامي پېر کي: د اسلام مبارك دين د خپلي رڼا په خپرېدو او د عربو او نوري نړۍ د خلکو په ژوند او نورو چاروکي د بدلونونو د راوستلو په ترڅ کي د جاهليت د زمانې شعرهم ترکره کتني لاندې ونيو. د هغه منفي او ناسم اړخونه يې وغندل او د اسلام د سپېڅلي دين د ارزښتونو سره سم يې هغه ته لوری ورکړ. په دې لړکي هم قرآن کريم، هم رسول اوهم صحابه وو په خپل خپل وار عربي شعرتر اسلامي کره کتني لاندې نيولی او د هغه په هکله يې ارزښتناکي څرګندوني اولارښووني کړي دي. چې په پايله کي عربي شعر د اسلام په ښکلي ګېڼه سمبال او نور نوي موضوعات هم پرور زيات سول. دغه رازقرآن کريم د ختيزي، اسلامي ادبي کره کتني او د بلاغت او نورو ډېرو علومو د قواعدو په بنسټ ايښوولوکي هم پرېکړونې اغېزه درلودلې ده. عربي ادب او کره کتنه په اموي پېر کي: د اسلام په اموي پېرکي چې د شام خليفه ګانو اود هغو نورو چارواکو شعر و شاعرۍ ته پام لاره، نو شعر او ادب زيات دود سو. چې له دې امله کره کتني ته هم بشپړتيا ور په برخه سوه . په دې دوره کي هم د ادبي کره کتني خورې ورې نخښي ترسترګوکيږي، لکه چې يزيد بن معاويه پردې سربېره چې د شعر ديوان يې درلود پخپله هم شعرترکره کتني لاندې نيوی. عبدالملك بن مروان هم ادبي اوکره کتنيزه قريحه درلوده. هشام بن عبدالملك او وليد بن يزيد بن عبدالملك هم شعرونه ترکره کتني لاندې نيول. دغه مهال په حجاز او عراق کي شاعرانو او نورو د يو بل ويناوي ترکره کتني لاندې نيولې،لکه چې عمر بن ابي ربيعه او کُثَيرٍ، يو د بل پر شعرونوکره کتني کولې. د دې دورې له کره کتونکو څخه بل هم ابن ابي عتيق دی چې د حضرت ابوبکرصديق لمسی کيږي . دغه راز د دې دورې په ادبي کره کتونکوکي د حسين بن علي لور " سکينې" نوم هم يادوي او د ادب په کتابونوکي يې د هغې دکره کتنيزو رايو او ملاحظو يادونه هم کړې ده) .1(

عربي ادب او کره کتنه په عبا سي پېرکي:

د اسلام د عباسي پېر په رار سېدو سره د عربو په ژوندکي يو ډول اوښتون راغی. چې د هغه سره د شاعرۍ رنګ هم بدل سو. او علومو او هنرونو ته د قدر په سترګو د کتلو او د هغو د خپرېدو، په تېره عربو ته د ژباړې له لاري د يوناني پوهنو د رسېدو په پايله کي دکره کتني ذوق نور هم د عربو سره مونده سو. او له دې سره سم په عګربي ادب کي بنسټيزه کره کتنه پېل سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابوعمرو بن العلاء، حمادالراويه ، مفضل ضبي، خليل بن احمد، خلف احمر، ابوعبيده او اصمعي د دغه پېرد شعرد پخوانيوکره کتونکو څخه شمېرل سوي دي. چې له هغو څخه مفضل ضبي، خليل بن احمد او اصمعي ليکلي آثار هم پرې ايښي دي. دغه رازکوموکره کتونکوچي دکرکتني اصول وضع کړل او عربي ادب يې دکره کتني پر محك وڅېړه اوځينو يې په دې هکله کتابونه ليکلي دي، په هغوکي د يادوني وړ نومونه دي د: محمد بن سلام الجُمَحي، ابن قتيبه دينوري، عبدالله بن المعتز، قدامه بن جعفر، ابن رشيق قيرواني، ابن خلدون، جاحظ، ابوهلال عسکري، عبدالقاهرجرجاني، محمد بن يزيد المبرد، احمد بن يحيٰی ثعلب، ابومنصور ثعالبي، محمد بن احمد العبيدي، حسن بن بشر آمدي، ضياءالدين بن الاثيراونور. د عربي کره کتني پر پېل او پر مختيا چې غور و کړو، نو دې پايلي ته رسيږو چې

(1)د يادوني وړ ده چې دغه خبرابوالفرج اصفهاني په" الاغاني" کي، دکتور عبدالحسين زرين کوب په " آشنايي با نقد ادبي" کي او نورو ډېرو، کړې ده، خو علي محمد علي دُ خَيل د" سکينه" رسالې ليکوونکی يې ردوي او نه يې مني .

د لرغوني عربي شاعرۍ آره پانگه د قصيدو په بڼه ده. د دغو قصيدو نرۍ ډېره پراخه ده اوپه هغوکي د عربو بشپړ ژوند انځورسوی دی. اولکه چې پوهېږو دغو قصيدو تلپاتي ژوند گټلی دی. البته کوم شي چې دغه قصيدې تلپاتي کړي دي، هغه دعربو سپېڅلی کره کتنيزشعور دی. د عامو خلکو په مخکي د مقابلې له مخي د څېړني اوکره کتني هنر او عمل لکه څنگه چې په عربوکي وده او پرمختيا ورکړه سوې ده، د هغه سا رۍ په نړۍ وال ادب کي لږ ترسترگوکيږي.

د عربي ادب او کره کتني د ځوړتيا او انحطاط پېر:

ترابن اثير وروسته ترډېري مودې د عربي کره کتني او ادب په تاريخ کي کومه ځلانده څېره څرگنده نه سوه. په تېره څنگه چې د مغولو د تاړاك په پايله کي بغداد سقوط وکړ عربي واکمني گردسره ړنگه سوه. او د دې سره علوم او ادبيات د ستر ناورين سره مخامخ سول. په دې پېرکي نه کوم سترشاعراو ليکوال پيدا سو نه کوم کره کتونکی. ځينو ليکوالو چې د ادب او اديبانو په هکله څه ليکلي د هغو په تاليفونوکي دکره کتني په باب زيات څه نه ترسترگوکيږي. صلاح الدين صفدي (په764س.کال مړ) کره کتني ته دونه پام نه دی اړولی، خو بياهم په دې هکله په خپلو هممهالوکي يوه نادره استثناگ وه. دغه راز ابوالعباس قلقشندي

(په823س. کال مړ) هم په خپل کتاب گ" صبح الاعشٰی في صناعآ الانشاگء " کي ځيني کره کتنيز ټکي ځای کړي دي.

دغه ځوړتيا د عثماني واکمنانو په پېرکي خپلي وروستۍ کچي ته ورسېده. په دې پيرکي شهاب الدين خفاجي (په 1069س.کال مړ)، تاشکبري زاده (په968س.کال مړ)، د ادب اوکره کتني په برخه کي د يادوني وړ دي. دغه راز

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوسف بدیعي (په1073س.کال مړ) دخپل مهال ستر ادیب وو، چې د متنبي او ابوتمام په هکله یې دوه په زړه پوري کره کتنیزکتابونه لیکلي دي.

د عربو د بیا و یښتیا پېل: د دیارلسمي سپوږمیزي پېړۍ په لومړیوکي د عربي هیوادونو او ولسونو په احوالوکي لړلړ بدلونونه رامنځته سول. مصرد ناپلیون د یرغل په پایله کي اود محمدعلي الباني اود هغه د ځای ناستو په پیرکي د اروپایي فرهنگ او تمدن سره آشنا سو. په تونس او الجزایرکي د عربو او فرانسویانو ترمنځ د سولي او جگړې اړیکي رامنځته سوې. شام، لبنان اوعراق د عثماني واکمنۍ د بې واکۍ له امله د اروپاد تمدن او سیاست سره مخامخ سول. دې حال احوال پر عربي ادب اغېزه وښندل، په تېره اروپایي فرهنگ او تمدن د عربو په وړاندي د فرهنگ او تمدن په هکله نوي ورونه پرانیستل. ځینو شاعرانو او لیکوالانو د نوو وطني او ټولنیزو مضامینو لیکلوته مخه کړه . دې چارو ورو ورو په عربي ادب کي نوي بدلونونه رامنځته کړل چې په کره کتنه کي یې هم انعکاس وموند. په لبنان کي بطرس البستاني او احمد فارس الشدیاق په خپلو لیکنوکي د اروپایي کره کتني کړندود خپل کړ، د لبنان له ادیبانو څخه شیخ ناصف یازجي لغوي کره کتني ته پام واړاوه . نامتو لیکوال، موْرخ اوڅېړونکي جرجي زیدان هم مهم او په زړه پوري کتابونه ولیکل او په " الهلا ل " مجله کي یې خپل کره کتنیز، علمي، دقیق او معتدل ذوق څرگند کړ . په دې دوره کي د شام او مصر له ادیبانو څخه څوتنه نور هم چې کره کتنیز ذوق یې لاره کېدای سي چې یاد سي. خو دکره کتني وروستی، بشپړ او بنسټیز نهضت له لویه سره د مصر د څو تنو وروستیو او اوسمهالو لیکوالو او ادیبانو د هلوځلو یېبره ده. چې په دې هکله یې ځانگړې پاملرنه کړې او ارزښتناك آثاریي لیکلي دي. له دې لیکوالو اوکره کتونکوڅخه دي : ابراهیم مازني، عباس محمود العقاد، محمدحسین هیکل بگ، احمد امین او طه حسین اونور .

41ـ عربي شعر او ټولنه

عربي شاعرانو او ادیبانو د جاهلیت له دورې څخه تر نَنني نوي ادبي نهضت پوري ستر شعري او ادبي ایجادات په میراث پرې ایښي دي. د دوی د شعرفکر، لغت ، عبارت او لفظ روڼ ، د خیال او جمال تصویرونه، ښکلي او معنا وي یې دقیقي دي. چې د شاعرانو له عواطفو او افکارو او د خلکو د ژوندانه او چاپیریال څخه نماینده گي کوي. د دې ترڅنگ د عربي شعر یوه برخه په تېره په عباسي پېرکي په ټولنه کي د حاکمو او شتمنو ډلگیو نماینده وه چې د دغو ډلگیو د لوستونکو او اورېدونکو ذوقونو ته به یې جواب وایه او د دوي هیلي او غوښتني به یې منعکسولې او د دوی د خیالي او رشتیانیو لویانو ستاینې به یې کولې .

البته دا ښکارندي ټولنیز لاملونه لري، چې ډېر مهم یې د واکمنو او د دوی د مرستندویو سوداگرو او مځکوالو د لرکیو په لاسونو کي د واك او شتو تمرکز، د وگړو د سترو ډلو بې وزلي او د شتمنو او واکمنانو د ستاینې په بیه د شاعرانو د ښه ژوند څخه د هغو نه خبرېدل دي. چې دا ښکارنده په ټولو پخوانیو ټولنوکي څرگنده وه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د دې سره سره عربي شعر ان په عباسي دوره کې هم ټوله د دروغجنو ستاینو شعر نه وو. رشتیا دا ده چې ډېرو ولسي شاعرانو د خلکو د احوالو سره تماس نیولی، د دوی د ستونزو او دردونو شاعران وه. او د ولس فکر، ژوند او غوښتنې به یې په خپلو اشعارو کې منعکسولې چې د دې حقیقت ډېر ښه ساری په اسلامي فتوحاتو او صلیبي جګړو او نورو کې ښېخې ډېر موندل کیږي .

42ـ د عربي ادب اغېزې د ختیز پرآدابو باندې

د عربي ادب شعر، نثر اوکیسو د موضوعاتو، معنا وو او اسالیبو، شعري اوزانو، د لغاتو د مفردا تو او فصاحب او بلاغت له مخې د ختیزو ولسونو پرآدابو باندې اغېزه ښندلې ده. د پښتو، فارسي، ترکي او نورو هغو ختیزو ژبو پر وده او تطور باندې چې د عربي اسلامي ثقافت په چاپیریال کې، یا هغه ته نژدې رامنځته سوي دي. د عربي ادب اغېزې په څرګنده ښکاري .

دغه راز د ختیزو ولسونو فرهنګیانو عربي ژبه زده کړه او خپل تالیفونه یې په ولیکل چې له دوی څخه د عربي اسلامي ثقافت په بېلو بېلو برخو کې بې شمېره نابغه شخصیتونه راڅرګند سول. د اسلام د مبارك دین په رڼا کې پښتو او دري آداب د عربي ادب ترڅنګ د اسلامي آدابو په څېر راڅرګند سول او وغوړېده. پښتو او دري ژبو ادیبانو اوپوهانو په پښتو او دري ژبو په عربي توروکتابونه ولیکل او ډېر الفاظ یې له عربي ژبې څخه خپلو ژبو ته ولېږدول .

دغه راز ډېرو پښتنو او دري ژبو شاعرانو، د عربي شعرڅخه وزنونه، لغات او قافیې اقتباس کړې او په خپلو ژبو یې پرخپلو شعرونو او لیکنو تطبیق کړې. په تېره پر دري نثر باندې د عربي اغېزې ډېرې ښکاري. خو په قرآني آیتونو، احادیثو، متلونو او عربي شعرونو استدلال او استشهاد په دواړو پښتو او دري ژبوکې ډېرکیږي. د پښتو او فارسي ژبو ادیبانو په خپلو شعري او نثري تخلیقا توکې د عربي بدیع او بلاغت قواعد هم پلې کړي او عربي اصطلاحات یې ډېر اخیستي دي .

دغسې پر ترکي او کردي ادب هم کومې خبرې چې د پښتو او دري په هکله وسوې، تر ډېره حده صدق کوي. د دغو ژبو آداب هم په مستقیمه توګه یا د فارسي ادب له لارې، په غیر مستقیمه توګه د عربي ژبې څخه اغېزمن سوي دي. د هندوپاك ادب هم په ډېره ژوره توګه د اسلامي ادب تراغېزې لاندې راغلی دی. په هندي او پاکستاني مسلمانانوکې ډېر ستر ستر لیکوالان راڅرګند سول، چې په عربي ژبه یې ډېر کتابونه ولیکل؛ چې زیاتره یې پر دیني، لغوي او تاریخي مسایلو راګرځي. پردې سربېره د عربي او فارسي ثقافت تراغېزو لاندې نوې ژبه د اردو ژبې په نامه رامنځته سوه، چې ډېر موضوعات او معنا ګاني یې له عربي ادب څخه اخیستي دي .

43ـ د عربي ادب اغېزې پرلوېدیزو آدابو باندې عربي ادب د هغو ولسي سندرو، بدلو اوکیسو له لارې کومې چې د خلکو په منځ کې مشهورې وې او په خوله یې یو بل ته لېږدولې پرلوېدیزشعر باندې ستره اغېزه ښندلې ده .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسپانیې اوهغې ته د نژدې اروپايي ملکونو لکه فرانسې او ایټالیې د نصراني امراوو په ماڼیو کې د اندلس د سندر غاړو سندرو ته ډېره پاملرنه کېده. په یوولسمو او دوولسمو میلادي پېړیوکي په اروپا کې یوه ډله بدل بول شاعرا ن راڅرګند سول، چې سندرې او نغمې به يې د باجې سره یوځای غږولې. دغو شاعرانو ته په "طروبادور" وویل سول. طرو بادور د عربي له "طرب" څخه اخیستل سوې کلمه ده. دا ځکه چې عربي رنګ د دغو شاعرانو په شعرکې ډېر ښکاره وو. دغه ډول ډېرې عربي کیسې هم په اروپايي ژبو و ژباړل سوې؛ لکه چې لومړی " کلیله و دمنه " په دیارلسمه میلادي پېړۍ کي په اسپانوي او لاتیني اوبیا په نورو

ژبو و ژباړل سوه. له دې امله دی چې د عربي کیسو اغېزې د ایټالوي لیکوال پوکاچو د " دیکامیرون " په کیسو کي په څرګنده ترسترګو کیږي. دغه رازد ادب تاریخ لیکونکو دابي العلاء المعري د " رسالاَ الغفران" اغېزې د ایټالوي شاعر دانته په " الهي کومیډي " کي هم جوتې کړې دي .

په اوولسمه عېسوي پېړۍ کي عربي ادب ته د لوېدیزو ادیبانو پاملرنه زښته زیاته سوه چې د ادب تاریخ لیکونکو لخوا د دې ګ پاملرنې اسباب د اروپا پراختیا، د رومانتیکي غورځنګ رامنځته کېدل اود ختیزو پوهانو د غورځنګ منظم کېدل ښوول سوي دي. دغه مهال د حي بن يقظان کیسه په لاتیني ژبه وژباړل سوه اود یو زر و یوې شپې (الف لیلاَ ولیلاَ) کیسه په 1704ع. کال کي د لومړي ځل لپاره په فرانسوي و ژباړل سوه، چې بېخي ژر په اروپا کي خپره سوه او په ډېرو نورو اروپايي ژبو هم واړول سوه .

44ـ د مکې د اوسنیو لیکوالانو او شاعرانو په هکله

د مکې د یوه لیکوال څرګندوني

د مکې مکرمې د تاریخ (تاریخ القویم) لیکوال علامه محمد طاهرکردي (1321 ــ 1400س.) په خپل کتاب کي د مکې مکرمې د اوسنیو لیکوالو او شاعرانو په هکله څه څرګندوني لري چې موږ یې غټ غټ ټکي را اخلو :

علامه کردي په دې عقیده دی چې څنګه چې شاعران په هره لوړه، ژوره کي سرګردانه او ادیبان په هره برخه کي لیکني کوي، نو دوی په خپل فصاحت او بلاغت اوحسن اسلوب کولای سي چې د خلکو لارښوونه وکړي. ده په خپل تاریخ کي د (160) تنو په شا و خوا کي د اسلامي عالمانو، لیکوالانو، شاعرانو او ادیبانو اود هغو د تالیفاتو په هکله څرګندوني کړي او عقیده څرګندوي چې:" که ادیبان د شعر او ادب او لیکوالۍ خدمت ته وزګار سي، نو به په رشتیا چې ستر تخلیقات رامنځته کړي. خو له بده مرغه چې هغو د ژوندانه پېټي پر اوږو اخیستي او په نورو دندو او کارونو بوخت دي". دی زیاتوي :" زه باور لرم چې زموږ په مهال د شعر او ادب صنعت د بشپړتیا تر وروستي پړاوه رسېدلای سي. ځکه چې زموږ سره اوس د پوهي سرچینې او اډانې ډېرې دي. خو موږ داسي ډېر ادیبان او فاضلان لرو چې د حیا او ضعف له امله په ورځپاڼو او مجلوکي د خپلو لیکنو خپرولو ته زړه نه ښه کوي. ځکه دوی ګومان کوي چې که د دوی کومه لیکنه خپره سي د اعتراضونو اوکره کتنو هدف به وګرځي، چې د دوی دا نظر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

درست او غوره نه دی. ځکه د آس په سپرلي کي هغه مهال مهارت تر لاسه کيږي. او سړي هغه وخت آس سپور باله سي، چې څو واره له آسه ولويږي. نو ځوانو ليکوالو او شاعرانو ته په کار ده چې علم او ادب او نورو ښو چارو ته په مېړانه او زړه ورتيا ور ودانګي؛ لکه چې پخوا لا يوه شاعر ويلي دي : يعني چې د خلکو د خبرو پر واکوي له غمه به مري. او زړه ور او مېړه سړی به په خوند خوند وژغورل سي. دی مشرو او فاضلو اديبانو ته سپارښتنه کوي چې د ادب بڼ ته د نوو ورننوتلو ځوانانو

سره په مينه او نرمښت چلند وکړي. له ځينو خطا وو څخه يې سترګي پټي کړي او د تُندو او مرچکي کره کتنو په غشويې زړونه ور زخمي نه کړي، څو د هغو قلمونه د ادب او ليکوالۍ په هنرکي ښه غښتلي سي او د ويښتيا، پاڅېدني او شجاعت اروا وده پکښې وکړي. او که داسي وسي د شعر او ادب بازار به ښه تود سي". دغه راز علامه کردي د " تاريخ القويم " په يوه بله برخه کي اديبانو او شاعرانو ته څه توصيې کړي او وايي:" علم بېله عمله او بېله عقله څرګند خسران دی او اديب بېله ادبه او شاعر بېله شعوره وبال د ځان دی. عالم ښايي په علم پسوللی وي او د جاهل کارونه و نه کړي. اديب ښايي په ادب ښايسته وي او بې ادبه نه وي. شاعر ښايي د شعور او احساس څښتن وي او د بې احساسوخلکو غوندي بې خبره نه وي. او د دوی له علم او پوهي څخه بايد خلکو ته ګټه ورسيږي". (اروا دې ښاد وي).

45ـ روغتيايي خدمتونه

پيرغلام دستګير نامي په تاريخ مکه معظمه کي چې په 1346س.کال يې ليکلی دی په مکه مکرمه کي د " خاصکيه " په نامه د يوه ستر روغتون يادونه کوي، چې لګښت يې عثماني سلطان سليمان قانوني ورکاوه. دغه راز هغه وايي چې څلور ډسپنسرۍ (واړه روغتونونه) هم هلته د ناروغانو درملنه کوي چې دوه يې د مسعٰی سره، يو په جياد محله کي، او يو بل ځای دی. چې دغه څلورم يې بېخي د عطار د يوه معمولي دکان غوندي دی. د مصر په خانقا کي هم يو روغتون وو، چې کلنی لګښت يې اووه سوه مصري پونډه کېدی. علامه کردي په تاريخ القويم کي وايي چې په مکه مکرمه کي د عثماني ترکانو او شريف حسين په وختوکي يو روغتون په اجياد کي او بل په " المدعاء " نومي ځای کي د " القبا ن " په نامه فعال وه چې په دواړوکي پنځه تنه ډاکټران د ناروغانو په درملنه او دارو درملو ورکولو بوخت وه. دغه مهال هلته يوازي يو درملتون د " حسنين " په نامه موجود وو. په دغه پيرکي يوناني طبابت ډېر دود وو، ځکه نو هلته د يوناني درملو دکانونه پرانيستي وه چې ځينو مسلمانو، هندي طبيبانو د طبيعي بوټو څخه جوړ سوي درمل پکښې پلورل. وروسته چې د مکې ودانۍ او وګړي ډېر سول سعودي حکومت ډېر ډاکټران له نورو ملکونو ور وغوښتل، ډېر روغتونونه او درملتونونه پرانيستل سول. او ډېر سعودي ډاکټران په بهرکي وروزل سول. اوس په سعودي عربستان کي، د يوې احصائيې له مخي هرو (297) تنو ته د روغتون يو کټ او (720) تنو ته يو ډاکټر رسيږي. (په افغانستان کي هرو[1730] کسانو ته د روغتون يو کټ او [585]کسانو ته يو ډاکټر رسيږي. او په پاکستان کي هرو [2064] کسانو ته د روغتون يو کټ او[4000]کسانو ته يو ډاکټر رسيږي). د سعودي د عامي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

روغتيا وزارت هركال منظم پلانونه وضع او پلي کوي څو د حاجيانو د روغتيا ساتني په هکله وړخدمتونه ترسره کړي. په 1412س. (1992ع.)کال کي حاجيا نو ته د روغتيايي خدمتونو د وړاندي کولو لپاره (22) روغتونونه د (5363) کټونو په درلودلو سره او(137) روغتيايي اساسي مرکزونه په مکه مکرمه ، عرفات، منا، مزدلفه، د مديني پرلويه لار او په مدينه کي په کار بوخت وه. د حج په مهال لس زره تنه ډاکټران، ټکنيشنان، روغتياپالان (نرسان) او په روغتيايي ارشوکي نور بوخت کسان د حاجيانو روغتيا ساتني ته ګومارل کيږي. دغه راز د تودوښي له امله د جولې وهلو حاجيانو د درملني لپاره د سعودي د عامي روغتيا وزارت په اړوندو روغتونونوکي (105) روغتيايي ډلي هم په کار بوختي دي. پر دې سر بېره د لومړنيو روغتيايي مرستو (6) مرکزونه په مکه، عرفات، منا او مدينه منوره کي د جولې وهلو حاجيانو سره روغتيايي مرستي کوي، چې هر مرکز (140) کټه او اووه متخصص ډاکټران او نور پرسونل لري. څوکاله د مخه د سعودي د عامي روغتيا وزارت د لندن د ټراپيکل ډيزيزکالج په مرسته د کټ غوندي يوه داسي آله جوړه کړه چې د جولې وهلي ناروغ په علاج کولوکي کارول کيږي. وروسته يې دغه آله د نوي لوړي ټکنالوژۍ سره سمه نوره هم بشپړه کړه.

پردې سر بېره د سعودي د " ملي ګارډ " او"ګ دفاع او هوايي چلند وزارت " هم د حاجيانو لپاره ثابت او ګرځنده روغتونونه لري چې ناروغان وړيا ګوري، وړيا درمل ورکوي او وړيا يې عمليات کوي. او د نا وړو پېښو (ايمرجنسي) په مهال د پوځ هليکوپټرونه چې د دغسې پېښو لپاره تيار ولاړ وي، ناروغ سمدستي د جدې پوځي روغتون يا د طايف د شهزاده منصور پوځي روغتون ته رسوي .

46ـ سعودي سره مياشت

څنګه چې حاجيان او نور خلك په پخوا وختوکي د علاج او روغتون ته د رسېدلو په لار کي د زياتو ستونزو سره مخامخ کېدل، نو ځينو نېك چارو، د لومړنيو مرستو او روغتيايي خدمتونو د ملي ټولني جوړلو ته لاس واچاوه. او په 1354س. کال کي د " جمعياَ الاسعاف الخيري " (د روغتيايي مرستو خيريه ټولنه)، جوړه سوه، چې حاجيانو او نورو ته يې روغتيايي او نور خدمتونه وړاندي کول. د 1383س.کال د امامانو د مياشتي پر (16) د دې لپاره چې دغه ټولنه وکولای سي ښه او هر اړخيز خدمتونه ترسره کړي هغې ته د "جميعاَ الهلال الاحمر" (د سري مياشتي د ټولني) نوم ورکړه سو، چې په 1963ع.کال کي يې د نړۍ وال سره صليب د سازمان غړيتوب هم ترلاسه کړ. په دې ډول دې ټولني ته دولت هم ډېره پاملرنه وکړه اوپه همهغه 1383س. کال کي يې يو ميليون رياله تخصيص ورته ورکړ. دغه ټولنه د رياض پر مرکزي دفتر سر بېره د سعودي په سترو ښارونوکي دفترونه او د روغتيايي مرستو مرکزونه لري. حاجيانو ته د خدمت په لړکي په 1412س.کال کي دغي ټولني (250) روغتيايي مرکزونه درلوده چې له هغو څخه (141) يې ګرځنده وه او د (428) امبولانسونو او (15899) تنو کارکوونکو په درلودلو سره يې خدمت کاوه.

47ـ قرنطين ځايونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"Quarantine" "(کورنتینا یا قرنطینه یا قرنطین) هغه ټاکلې موده ده چې په هغې کې مسافر یا د وبا وهلي سیمي ناروغان یا په وبا ککړ سوي وګړي یا مالونه یا بېړۍ له نورو څخه بېل ساتل کيږي، څو ناروغي خپره نه سي. (د یوې انګرېزي ــ فارسي ډکشنرۍ په خوله دغه موده څلوېښت ورځې ده). وایي چې قرنطین له لویه سره فرانسوي لغت دی. کله چې د فنیسیا فرنګیانو ولیدل چې وباوي د ختیز او د افریقې په شمال کې د المغرب څخه اروپا ته ننوزي نو د لومړی ځل لپاره یې په1348ع. کال کي مامورین وټاکل، څو هغه بېړۍ چې له بهر څخه د دوی د هیواد پولو ته له دغه لوري رسېږي وپلټي او په دې پسې په 1403ع.کال کي

د ادریاتیك په یوه وړه ټاپوکي لومړی روغتیایي قرنطین ځای، د لازاریټ (Lazarette) په نامه پرانیستل سو چې بیا یې د مهالونو په تېرېدو پراختیا وموندله . څنګه چې مکې مکرمې ته هرکال د حج او عمرې د ادا کولو لپاره په لکونو وګړي د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه ور درومي نو د وبا یې او نورو ساري ناروغیو د خپرېدو د مخنیوي او له دغسي ناروغیو څخه د سعودي د اوسېدونکو او حاجیانو د ژغورني لپاره دې چاري

ته هم پام واړاول سو. د ترکانو په وختوکي د قرنطین روغتیایي عملیات د اړتیا په مهال د جدې ساحل ته نژدې په دووکوچنیو ټاپوګانوکي ترسره کېدل. له دغو قرنطین ځایونو څخه تر 1911ع.کال د مخه کار اخیستل کیدی. خو وروسته د روغتیایي علومو د پرمختګ له برکته دغو ځایونو ته اړتیا نه لیدل کېدل. خوکله چې په 1947ع.کال کي په مصرکي کولرا څرګنده سوه، دغه قرنطین ځایونه بیا له مصرڅخه د راتلونکو مسافرو د تر قرنطین لاندي نیولو لپاره وکارول سول. سعودي حکومت وغوښتل چې په 1926ع.کال کي چې په پاریس کي د نړۍ د دولتونو لخوا په دې هکله کوم روغتیایي تړون لاسلیك سوی وو، د هغه ځیني مادې دي له منځه یووړل سي او ځیني دي هم تعدیل کړای سي. ځکه چې د فني شرایطو سره سمون نه خوري. له دې امله له بهرڅګخه پلاوی راغی او د جدې دغه قرنطین ځایونه یې له نژدې وکتل او نظریې ورکړچي که دغه ځایونه پراخه سي او سمون پکښې راسي د حاجیانو د راتلو په مهال د قرنطین خدمتونو ته په بشپړه توګه بسنه کوي. نو هغه وو چې سعودي حکومت د دغو قرنطین ځایونود پراختیا او بشپړتیا کارونه ترسره کړه. اما د یوه بل قرنطین ځای لخوابه چې په " کمران " ټاپوکي وو، د هغو حاجیانو بېړۍ د روغتیایي نظره پلټل کېدې، چې د جنوب له لوري به جدې ته رسېدلې. خو څنګه چې سعودي حکومت دغه کار ته د جدې په مینا نومې ځای کي خپل چارواکي وټاکل، نو په 1951ع. کي یې د کمران د ټاپو قرنطین ځای لغوکړ. د جدې د قرنطین ځای (150) ودانۍ په نژدې (229000) مربع متره مځکه کي په داسي ځای کي جوړ سوی چې د اوسېدو له سیمي څخه ډېر لیري دی. د دغه ځای ټولي ودانۍ په برېښنا رڼا سوي او اداري دفترونه، د ټیلیفون منځی (سنټرال)، د موټرانوګاراجونه، باغچه، د ترکانۍ کارځای (ورکشاپ)، حمامونه، د چښنګ اوبه، پخلنځي، تشنابونه او نور ټول لازم تجهیزات لري. پردې سر بېره په دغه قرنطین ځای کي د روغتیایي روزني (ټرینینګ) ښوونځی، د قرنطین ځي د اړتیاوړ یخي جوړولو فابریکه، عام روغتون، درملتون، د ډاکټرانو او نورو کورونه او داسي نور لوازمات ټول جوړ سوي دي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

48ـ د سعودي پيسې

د اسلام له پيل څخه د پيسو تاريخ:

ځيني وايي چې د رسول ﷺ په زمانه كې د فارس، روم، يمن او المغرب درهمونه او دينارونه چلېدل چې د فارس او روم پر درهمو به د هغو ځايونود پاچهانو تصويرونه وه. خو څنگه چې په كتابونوكې د هغو د وزنونو په هكله ډول ډول خبري سوي دي، دقيق وزنونه يې نسي ويل كېداى .

اسلامي سكه (درهمونه او دينارونه) د لومړی ځل لپاره د عبدالملك بن مروان په پېړكي په 75س.كال كي ووهل (ضرب) سوه. خو جرجي زيدان د مصر په تاريخ كې وايي چې د راشده خلفاوو په وخت كې د مسو ساده سكه ضرب سوې وه او د سپينو زرو سكه د خليفه عبدالملك په وختو كې راووتل. ځيني وايي چې په اسلامي پېړكي د لومړي ځل لپاره د حضرت علي (ك) په وختو كې درهم ضرب سو، چې بيا حضرت معاويه ؓ او حضرت عبدالله ابن الزبير ؓ درهمونه او ديناورنه را و ايستل .

په تاريخ القويم كې وايي چې په 1276س.كال كې جواد نومي يوه ايراني د سپينو زرو يوه عربي سكه چې په 40 س.كال كي په بصره كي ضرب سوې وه " دارالسعادت " ته وړې وه چې پر يوه مخ يې په كوفي ليك ليكلي وه: " الله الصمد لم يلد و لم يولد و لم يكن له كفواً احد ". او چار چاپيره يې ليكلي وه : " محمد رسول الله ارسله بالهدٰى و دين الحق ليظهره على الدين كله ولوكره المشركون ". او پر بل مخ يې ليكلي وه : " لااله الا الله وحده لا شريك له ". او پر شاو خوا يې ليكلي وه : " ضرب هٰذا الدرهم بالبصراَ سناَ اربعين ."

په يوه بل كتاب كې وايي چې : " حضرت عمر ؓد اړتيا له مخي پاڼي او څرمني د نقودو په توگه استعمالولې. په هرصورت په تاريخ القويم او تاريخ الحضاراَ العربياَ الاسلاميه كي د راشده خلفاوو، امويانو، عباسيانو، فاطميانو، سلجوقيانو او صلاح الدين ايوبي د وختو د درهمونو او ديناورنو تصويرونه خپاره سوي دي .

د حجاز د پيسو تاريخ :

په 827س.كال كي چې شريف علي بن عنان په مصركي وو، د مصر واكمن " برسباي " هغه د مكې والي وټاكى. نو هغه وو چې شريف علي د لومړي ځل لپاره له مصر څخه مكې ته د پيسو د ضرب مطبعه راوړه. په يوه بل روايت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي وايي چې په 1100س.کال کي د مکې شريف احمد بن غالب ته احوال ورغی چې ځيني خلك په کورونو کي دراهمونه جوړوي، نو هغه د دوی د کورونو د نړولو حکم وکړ؛ له مکې يې وايستل او د سکو جوړولو وسايل يې ځني ضبط کړه. پر مکه مکرمه باندي د عثمانيانو د واك په موده کي عثماني پيسې چلېدلې. بيا چې په 1334س.کال کي د عثمانيانو واك پر مکه پای ته ورسېدی. هلته په همدغه کال د شريف حسين سکه راووتل. بيا چې په 1343س.کال کي د ملك عبدالعزيز واك پرحجاز ټينګ سو، په همدغه کال د نيم قرش او د قرش د څلورمي برخي سکه راووتل. د نيم قرش پر يوه خوا ليکلي وه: " نصف قرش ضرب في ام القرٰی " (ام القرٰی يعني مکه مکرمه) او پر بله خوا يې ليکلي وه : " عبدالعزيز بن عبدالرحمن الفيصل سناَ 1334 " بيا په 1344س.کال کي د يوه قرش نکلي سکه را ووتل چې پر يوه مخ يې ليکلي وه: " قرش واحد 1344 ". او پر بل مخ يې ليکلي وه : " عبدالعزيز السعود ملك الحجازو سلطان نجد ". نيم قرش او د قرش څلورمه هم په دغه ډول ورسره راووتل. په 1346س. کي د سپينو زرو ريال را و وتی چې د هغه د لومړي مخ په منځ کي ليکلي وه : " عبدالعزيز بن عبدالرحمٰن السعود " او پر شا و خواپې ليکلي وه : " ملك الحجاز و نجد و ملحقاتها ". البته پردغه مخ د سعودي رسمي نښان هم ضرب سوی وو او پر بل مخ يې ليکلي وه:

"ضرب في مکاَ المکرماَ سناَ 1346گ ". او پر شاو خواپې د (1) پر عدد سربېره ليکلي وه: "ريال عربی سعودی واحد " او ښي او کيڼې خوا ته يې د خرماو ني رسم سوي وې. په 1370س.کال کي د لومړي ځل لپاره د سرو زرو جنيه (پونډ يا دينار) راووتی چې د لومړي مخ پر منځ يې د سعودي د رسمي شعار سره ليکلي وه:" عبدالعزيز بن عبدالرحمٰن السعود ". اوچارچاپيره يې ليکلي وه:" ملك المملکاَ العربياَ السعودياَ ". او د بل مخ پرمنځ يې ليکلي وه:" ضرب في مکاَ المکرماَ سنه 1370 ". او شاو خوا يې د (1) پر عدد سربېره ليکلي وه : "جنياَ عربی سعودی". او ښي او کيڼې خوا ته يې د خرماوني رسم سوي وې. د جنيه په هکله د ديوبند د دارالعلوم د استاد مولانا وحيد الزمان کيرانوي په" القاموس الجديد" کي ليکلي دي: "جنياَ انکليزي: د سرو زرو انګريزي ګني، اشرفي. جنياَ انکليزي، د پاڼې (کاغذي ورقي) پونډ". خو علامه طاهرکردي وايي:" د (جنياَ) کلمه عربي نه ده او معناپې ديناردی او زموږد مهال په اصطلاح د سرو زرو ياکاغذي پيسو ته جنيه وايي. د جنيه نوم د افريقا د څنډو د يوه هيواد ګينيا د نامه څخه اخيستل سوی دی. په کال 1588 ع.کي يوه انګريزي تجارتي شرکت د دغه هيواد په محصولاتوکي د هغه دکانونو سره زرهم د انګريزانو ملك ته ولېږل. انګريز حکومت له هغو څخه سکه ضرب کړه او د ګينيا په نامه يې ونومول . بيا چې په کال 1817 ع. کي انګريزي لېره را ووتل. ګينيا ناچله سوه . د سعودي عربستان د لسو ريالو کاغذي نوټونه د لومړي ځل لپاره په کال 1372س.کي راووتل. پردي نوټ باندي د " نائب رئيس مجلس الاداراَ الشيخ عبدالعزيز بن عبدالله السليمان " او" المحافظ المسترجورج بلاور" او" نائب المحافظ راسم الخالدي" لاسليکونه سته او پرنورو عربي او انګريزي ليکونوعلاوه داکرښي هم پرچاپ سوي دي: دس ريال، عشراَ ريالات، ده ريال، سقولاَ ريال.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مهال د سعودي عربستان کاغذي پیسې د 1ــ 5ــ 10 ــ 50 او100 ریالو نوټونه دي. یو ریال سل هلا یا شل قرشه کیږي او فلزي پیسې (توري) یا ما تي هم لري .

49ـ د مکې مکرمې د خلکوکالي اوچلتار

مشهور سیاح ابن بطوطه په کال726 س.کي د مکې مکرمې د خلکو دکالو په هکله وایي: " د مکې خلك ډېر ښه کالي اغوندي. سپین لباس یې ډېر خوښ دی، رانجه، عطر او مسواك هم ډېر استعمالوي."

ابراهم رفعت پاشا په کال 1327 س. کي د مکې د اوسېدونکو دکالو اغوستلو دود داسي بیانوي: " د مکې خلك په کالو او خوړوکي له زیاتي مبالغې کاراخلي. دکالو زرغونه، سره، گلابي او ژړ رنگونه ډېرخوښوي. په کورونوکي د ښکلا او سینگار ډېر بیي شیان ډېرساتي. ښځې چې بازارونو ته وزي نو د پنډ ټوکره داسي بوغره اغوندي چې د سترگو پر برابر دوه واړه سوري لري او د دې سره، زیاتره ژړ رنگه بوټونه په پښوکوي ."

نن مهال د مکې زیاتره نارینه داسي سپین اوږده کمیسونه اغوندي چې تربجلکو پوري یې رسیږي گگ دغوکمیسونوته توپ وایي ـ تردې کمیسونو لاندي نېکرونه اغوندي اوبوټونه، هوایي یا نورچمپلونه په پښوکوي. ښځې هم اوږده کمیسونه (توپ) او کوتنې اغوندي او پوړني پرسرکوي. د دوبکالي زیاتره رنگه او ډېر بیي وي. او نارینه او ښځې جرابي هم په پښوکوي. بازار یا حرم ته چې ځي د پخوا په شان توري بوغرې اغوندي، چې یو ډول د نوي طرز نری نقاب پرمخ اچوي. البته بایدیاده کړو چې د مکې ښځې ډېري بازارونو ته نه وزي او د بازار سودا نارینه کوي .

څنگه چې په مکه مکرمه کي ساړه نسته د دغه ځای د خلکو د ژمي او دوبي جامې تقریباً یو شانته وي. مکیان ډېر پاك خوره دي،کالي، بستر، لوښگي،کورونه او هرڅه ډېر پاك ساتي. پخوا به د حجاز خلکو یو بېل ډول لنگوټې تړلې چې چا به په خپله نه سوای تړلای او بېل خلك به وه چې په ځانگړو بازارونوکي به یې دغه کارکاوه. دغه لنگوټې به شل گزه، سپین نازك ټوکر وو. بل ډول عادي دوه گزه لنگوټې وې چې هرچا به په خپله تړلې. بیا په 1350 س. کې یا یو کال ترهغه د مخه ملك عبدالعزیز بن عبدالرحمان آل سعود امر وکړچې د دولت ټول چارواکي دي یو ډول چوخه (المَشْلَح) اغوندي او پرسردي دستمال اچوي اوچلتار دي پرتړي. چې چلتار ته " عقال " وایي. له دغې نېټې څخه په ټول سعودي کي دغه لباس دود سو او د لنگوټو تړل له منځه ولاړل. لنگوټه تقریباً د ټولو اسلامي هیوادونو خلکو په تېره عالمانو او طالبانو تړل او اوس یې هم

په ډېرو ملکونوکي تړي، خو د دې ترڅنگ یې ځیني نوري خولۍ اوخولۍ یالنگوټې غوندي نورهم د عقال،کوفیه، طربوش، طاقیه، شُطفه او داسي نورو په نومونو له ډېر پخواڅخه پرسرکول او تړل او تراوسه یې لا هم په ډېرو ملکونوکي استعمالوي. اوس اوس په مکه او نور سعودي کي زیات شمېر لوستي ځوانان ـ لکه د نورو ډېرو اسلامي هیوادو غوندي ـ لڅ سرهم گرځي. خو خپل د سر وربښتان پر وخت او داسي جوړوي چې بد ونه ایسي. ښه پاك یې ساتي، د وربښتانو په ځانگړو غوړویا کریمونو یې غوړوي او ږمونځوي یې. داسي نه لکه زموږ ببرسري اوبې سواده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

موډکیان چې الف په ځکرکې نه لري، نه د سر وربښتان سم اوپر وخت اصلاح کوي او نه يې غوړوي او ږمونځوي.
چې په دې ډول يې له سره څخه د وحشیانوکوډل جوړه کړې وي .

50ـ د مکې مکرمې حج ښوونکي

هغه کسان چې په مکه مکرمه کې د حاجیانو سره د حج په چارو او د حج د مناسکو په ادا کولوکي مرسته کوي " مطوفین " يې بولي او په مدینه منوره کې چې کوم کسان د حاجیانو سره مرسته کوي هغو ته " الادلاء " وايي، چې موږ يې په عامه توګه د حج معلمان (حج ښوونکي) بولو. په ډېرو پخوا وختونوکي نه حج ښوونکي وه او نه د حج ښووني فیس. خو په کال 760س. کې چې د مصر پاچا قایتبای حج وکړ، هغه احساس کړه چې د حاجیانو د خدمت، هوسایی اولاربښووني لپاره د ښو او نېك چارو وګړو ټاکلو ته د معلمینو په توګه اړتیا سته. نو هغه وو چې د دغه پاچا د دغي هیلي له مخي د مکې شریف ابونمي څو پوهان او د تقوا خاوندان دې چاري ته وټاکل او د خدای د کور د مېلمنو خدمت ته يې وګومارل. چې داکار په راوروسته مهالونوکي عام او دود سو او پای يې د مهالونو په تېرېدو سره دادی د یوې پېشې بڼه غوره کړې ده

د استاد احمد السباعي د ګگ" تاریخ مکه " کتاب څخه څرګندېږي چې په کال 1205س. کې د مکې امیر شریف غالب (رح) او همداراز په کال 1318س.کې د مکې بل امیرشریف عون (رح) مکې ته د ورتلونکو حاجیانو د هیوادونو د معلمۍ چاري پر بېلو بېلو سیمو سره وېشلې او معلم ته يې پرحاجي باندي له دې درکه اجوره وټاکل او شریف عون به د دغو سیمو د معلمۍ حقوق پرمعلمانو پلورل، چې په دې ډول به د حاجي څخه د معلم د ټاکلو په هکله پوښتنه نه کېده اوهغه به اړوو چې د هغه معلم معلمي ومني چې د ده د هیواد د معلمۍ حقوق يې رانیولي وه. د ابراهیم رفعت پاشا د "مرآآ الحرمین " او د علامه محمد طاهر کردي د " تاریخ القویم " له مطالعې څخه ښکاري چې دغسي کړنه تر شریف عون وروسته د مکې نورو امیرانو هم کول.د 1385س.کال د لومړۍ خور پر دوولسمه د مکې مکرمې په " الندوه " جریده کې د سعودي عربستان د پاچا ملك فیصل د 1385س.کال د دریمي خور د نهمي نېټې د (12) لمبرفرمان متن، خپور سو، چې د هغه له مخي حاجي ته د معلم په ټاکلو کې مطلقه آزادي ورکړه سوې وه او پکښې څرګنده سوې وه چې له هر یوه حاجي څخه په مکه مکرمه کې د مطوف د خدماتو اجوره پنځوس ریاله. په جده کې د وکیل د خدماتو اجوره اووه ریاله.په مکه کې د زمزمي (د زمزم د اوبو رسوونکي) د خدماتو اجوره دري ریاله او دېرش هلله. له الوتکي او اورګاډي څخه د حاجي او د هغه د سامانو د وړلو او راوړلو اجوره شپږ ریاله او د الوتکي لګښت اووه ریاله اوياهلله. په مدینه منوره کې د هغه حاجي د لارښووني اجوره چې زیارت کوي،لس ریاله. جمله (84) ریاله اخیستل کیږي. چې ښايي پرهمدې اساس به وو چې څوکلونه د مخه به له د غو معلمانو څخه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینوکسانو افغانستان ته د خپلو نومونوکارتونه او ان خپل لیکلي او چاپ کړي د حج د مناسکو کتابونه رالېږل، او حاجیانو به دلته یا په لاره کي د یو بل په مشوره خپل معلمان ټاکل. ځینو نورو ګاونډیو هیوادوته به هم خپله معلمان او یا د دوی وکیلان راتلل او د حاجیانو سره به یې د ډول ډول خدمتونو ژمني کولې، خو بیا به یې هلته نه ترسره کولې. له لویه سره معمول داسي وو چې په جده کي به یې د پاسپورټ دکتلو په مهال د معلم د نامه پوښتنه کول. نو حاجي چې به د هر معلم نوم ور ته واخیستی، هغه به یې معلم وبلل سو. بیا به معلمانو د مکې مکرمې دروازې ته نژدې د حاجیانو هرکلی کاوه، خو اوس دا دود نه دی پاته. د افغانستان د وخت د اوقافو د عالي اداري اړوند د " اوقافو " مجلې د 1356ل. کال د تلي، لړم اولندۍ د میاشتو د ګڼې په 59 مخ کي "د حاجیانو په باب دسعودي عربستان مقررات" ترسرليك لاندي ليكل سوي دي:" په مکه معظمه کښي د معلمینو اوپه جده کښي د معلمینو د نمایندګانو او د حمالانو او دلیل یعني په مدینه منوره کښي د معلمینو د پاره (294) ریاله حق الزحمه ده ". بل ځای لیکي :" له دې امله چې د حاجیانو معلم او دلیل د سعودي عربستان د هیئت له خوا ټاکل کیږي، حاجي ته په کاردي چه د خپلي کورنۍ او عایلې شمېر چه له ده سره په دغه سفر کښي ملګري دي د حاجیانو د توزیع هیئت ته ور معرفي کړي. همدارنګه ښځي حاجیاني باید خپل محارم د توزیع هیئت ته ور وپېژني تر څو د هغو سره یوځای د یوه معلم ترلارښودني اوکنترول لاندي وي. له دې څخه څرګندیږي چې دغه مهال د سعودي هیواد لخوا د افغانستان حاجیان د معلمانو بېلو بېلو ډلو ته ور پېژندل کېدل، یعني لکه اوس غوندي د افغانستان حجاج د یوه مطوف په دفتر پوري نه وه تړلي او د معلم د ټاکلو واك هم د دوی په لاس نه وو .

اوسمهال سعودي حکومت د دې خدمت او څه نورو خدمتونو له درکه د هر حاجي څخه ډېري پیسې اخلي او زیات شمېر معلمانو ته د دولت لخوا د دې کار رسمي اجازه ورکول سوې. نرې یې پرڅو برخو وېشلې او هر معلم ته یې له هغو څخه د ځینو برخو د حاجیانو د خدمت چاري سپارلي دي. چې هغو بیا د دې کارو لپاره ستر ستر دفترونه پرانیستي او زیات شمېر وسایل اوکارکوونکي یې په کار اچولي دي .

زموږ ځیني خلك چې حج ته ځي داسي فکرکوي چې هلته حج ښوونکي (معلمان) موږ ته د حج د مناسکو د ادایني په هکله معلوما ت راکوي. خو نن سبا خبره داسي نه ده؛ بلکې حج ښوونکي زیاتره د خپلو وکیلانو او نوروکسانو په واسطه په مکه او مدینه کي د حاجیانو د اوسېدو د ځایونو او خیمو د ټاکلو او برابرولو، د پاسپورټ د ساتلو، له جدې څخه مکې او له مکې څخه منا، عرفات ، مزدلفې، بیا بیرته مکې او بیا مدینې منورې ته د حاجیانو د رسولو د وسایطو د برابرولو او داسي نورو په هکله خدمات ترسره کوي چې په دې چاروکي ځیني حج ښوونکي څه بې پروا یې هم کوي. لکه چې په 1421س. کال کي یې زموږ د افغانستان په حاجیانو د ذي الحجې په اوومه ورځ احرامونه وتړل او د ذی الحجې د اتمي ورځې په مخکي شپه یې منا شریفي ته ورسولو. او بیا یې له منا شریفي څخه د سهار ترلمانځه د مخه د شپې زیات شمېرحاجیان عرفات ته بوتلل. په داسي حال کي چې سنت طریقه داسي ده چې حاجي د " یوم الترویې" یعني د ذي الحجې د اتمي د سهار لمونځ په مکه شریفه کي وکړي، بیا تر لمرختلو وروسته منا شریفي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته ولاړ سي او د اتمي ورځې د ماپښين، مازديگر، ماښام او ماخستن لمونځونه او د نهمي ورځې د سهار لمونځ په منا کي وکړي. بيا ترلمرختلو وروسته، کله چې لمرد منا د ثبير پر غره ولېدل سي، عرفات ته ولاړ سي.

51ـ په مکه مکرمه کې د جمعې لمونځ

د اسلام په لومړيوکي په مکه مکرمه کي د پنځو لمونځونو جماعت او د جمعې لمونځ

نه سول کېدلای. له دې امله هلته تريو ويشتوکالو پوري د جمعې لمونځ و نه سو. خو په مدينه منوره کي ډېر د مخه د جمعې د لمانځه ادا کېدل پيل سوي وه. کله چې د هجرت په اتم کال رسول ﷺ عتاب بن اسيد ؓ د مکې په امارت وټاکی چې هغه يا هبيره بن سهل يا معاذ بن جبل د لومړي ځل لپاره په مکه مکرمه کي د جمعې لمونځ په جماعت ورکړ .که څه هم د مهالونو په تېرېدو سره د مکې اوسگېدونکي زياتېدل، خو بيا هم خلك د جمعې د لمانځه د ادا کولو لپاره مسجد الحرام ته حاضرېدل. دا چاره د اتم سپوږميز کال څخه تر 1375س. کال پوري همدغسي ترسره کېدل. بيا کله چې د ښار وگړي ښېخي ډېر او ودانۍ يې تر ډېرو ليرو ځايونو پوري پراخه سوې، نو په مسجد الحرام کي د جمعې لمونځ د مکې د ليرو سيمو وگړو ته ستونزمن او ان ښېخي نا ممکن سو. د دې ترځنگ د مکې په شاو خواکي نوي جوماتونه هم يو په بل پسې ودان سول. لکه چې تر 1375س. (1955 ع.)کال پوري په مکه کي (150) جوماتونه رامنځته سول. د دې سره سره د مسجد الحرام د پراختيا او تعمير د پلان د پلي کېدوکار هم تر لاس لاندې ونيول سو. د دې حالاتو او اړتيا وو له مخي سعودي حکومت د مکې په بېگلو بېلو جوماتونوکي د جمعې د لمانځه د ادا کولو اجازه ورکړه چې تردې اعلان وروسته د سعودي د اوقافود اداري د څرگندونو سره سم په کال1384س. (1964 ع.) کي د مکې په (15) جوماتونوکي د جمعې لمونځ ادا کېدی.

52ـ د مکې مکرمې جوماتونه

په مکه مکرمه او د هغې په شاو خوا کي پخواني او نوي جوماتونه خورا ډېر دي چې موږ يې د څو پخوانيو جوماتونو يادونه د الف بې په ترتيب کوو :

ابراهيم جومات :

دغه جومات د ابي قبيس غره پر سر په لومړۍ هجري پيړۍ کي جوړ سوی دی. امام ازرقي (رح) دغه جومات ابراهيم القبيسي ته منسوب بللي دي،کوم چې د دغه غره پر سراوسېدي. دغه جومات چې د علامه کردي په قول يوه هندي جوړکړی دی، د تاريخ په اوږدوکي څو ځلي تجديد بنا او ترميم سوی دی .

اجابه جومات :

دغه جومات د مکې له لورې د منا په لار کي ښي اړخ ته په " ثنياَ اذا خر" نومي ځای

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي واقع دی. زموږ ستر پیغمبر ﷺ د دغه جومات پرځای لمونځ کړی دی. دغه جومات په کال 720س. کي ودان سوی او څو ځلي نړېدلی او تجدید بنا او ترمیم سوی دی .

تنعیم جومات :

د دغه جومات ښي لوري ته چي کوم غر پروت دی هغه ته " نعیم " وایي. د هغه کیڼ لوري ته چي کوم غر واقع دی، هغه ته " ناعم " وایي او د د غو غرو په منځ کي ناوې ته

"نعمان " وایي. له دې امله د دغه جومات سیمي ته " تنعیم " وایي . په کال 10 س. کي چي رسول ﷺ حج ته تشریف وړی وو، بي بي عایشه (رض) هم ورسره وه. هغې د حج مناسك ادا کړه، خو د ښځینه میاشتنۍ ناروغۍ له امله یې طواف او سعی و نه کړای سول. کله چي له ناروغۍ ووتل، رسول ﷺ د عمرې راوړلو لپاره د هغې د ورور عبدالرحمان ﷺسره تنعیم ته چي مکې مکرمې ته ترحرم د باندې تر ټولو نژدې سیمه ده ولیږل. هلته هغې د احرام نیت وکړ او عمره یې راوړل. البته د دې د غه عمره ترحج وروسته وه او له دې امله دغه جومات ته مسجد عایشه هم وایي .

ابن حیثم وایي: کله چي ما عطا بن ابي رباح، مجاهد ، عبدالله بن کثیر الداري او ډېر نور ولیدل چي د روژې د میاشتي په (27) شپه د تنعیم څخه عمره ادا کوي نو ما هم ټوله عمر خپل معمول وګرځاوه، چي هرکال په دغه شپه له تنعیم څخه عمره ادا کړم، خو چي بوډا سوم دا کار را څخه پاته سو. پردغه ځای باندې د لومړي ځل لپاره محمد بن علي شافعي جومات ودان کړ او بیا نورو ډېر ښکلي جوړکړ. بیا په کال 619س. کي ملك مسعود. په کال 1011 س. کي سلطان محمود عثماني او بیا ځینو نورو تجدید بناء کړی او ترمیم کړی او په اوس وختونو کي سعودي واکمنو ډېر ستر او ښکلی جوړکړی او د هغه په خوا کي یې د اوداسه او غسل ډېرښه ځایونه جوړ کړي دي .

د جعرانې جومات :

رسول ﷺله دغه ځایه د عمرې احرام تړلی دی. بیا د قریشو یوه سړي پردغه ځای دغه جومات جوړکړ. دغه جومات ته یې د امام ازرقی په وختوکي " مسجداقصیٰ " ویل. وایي چي له جعرانې څخه درو سوو نبیانو د عمرې احرام تړلی دی. هلته یو څا دی چي رسول ﷺ په خپله د هغه په کارولوکي برخه اخیستې او بیا یې د هغه اوبه چښلي دي او نورو ته یې هم ورکړي دي. د دغه څا اوبه ډېري رڼې او خوږې دي. دغه ځای د قریشو یوې ښځې ته منسوب دی کومه چي نوم یې رایطه وو او د کعب نومي لور او د اسد بن عبدالعزیٰ مېرمن وه او لقب یې" جعرانه " وو. د جعرانې جومات په کال 1263س.کي د هند د حیدر آباد د سالارالملك مېرمني له سره ترمیم او جوړ کړی دی .

جن جومات :

دغه جومات د مکې مکرمې په پاسنۍ برخه کي حجو ن ته مخامخ په سوق المعلیٰ یا غزه کي پروت دی. د امام ازرقي په وختوکي یې دغه جومات مسجد الحرس باله. او مسجد جن یې له دې امله بولي چي په دغه ځای کي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېرانان د رسول حضور ته ورغلي وه او ایمان يې پر راوړی وو. اما په بل روایت کي وایي چې رسول د دغه جومات پرځای عبدالله بن مسعود کښېنولی وو او د هغه چار چاپېر يې کرښه راګرځولې وه څو د پېرانانو له اغېزې وژغورل سي. بیا خلکو پر دغه ځای جومات جوړکړ او په دغه نامه يې ونوماوه. دغه جومات په کال 1012س. کي د جدې والي ابراهیم بیګ له سره جوړکړ او بیا په کال 1363س.کي ترمیم سوی دی. په دغه مسجد کي د قل او حي ... سوره تر اخره پوري نازله سوې ده .

د خالد بن الولید جومات :

علامه محمد طاهر کردي وایي چې دغه جومات په هغه ځای کي جوړ سوی دی چې د مکې د فتحي په ورځ خالد بن الولید خپل بیرغ پر درولی وو دغه جومات اوس هم د مکې څخه د تنعیم پرلار ښي اړخ ته د " حاراَ الباب " ترڅنګ ودان دی کوم چې په کال 1280س.کي حسن افندي نومي جوړکړ او بیا په دغه کال یوه هندي پراخه کړ. دغه مسجد په کال 1376س. کي د سعودي د مکې د عامه اوقافو ادارې په ډېره ښکلې بڼه جوړکړ، چې کار يې په کال 1377س.کي بشپړ سو .

خیف جومات :

دغه جومات په منا کي تر ټولو ستر او مشهور جومات دی. د دې جومات په فضایلوکي د رسول ډېري وېناوي روایت سوي دي. امام ازرقي (رح) وایي چې په دې جومات کي اویا تنو او په بل روایت پنځه اویا تنو انبیاوو لمونځونه کړي دي. امام ازرقي په اخبار مکه کي او د عربي لغاتو د قاموس لیکوال په خپل کتاب " الوصل والمنٰی في بیان فضل منٰی " کي په جید سند روایت کوي چې ابو هریره به ویل: که چیري زه په مکه کي اوسېدلای، زه به هره شنبې خیف جومات ته تلای او لمونځ به مې پکښې کولای.

په دغه جومات کي زموږ سترنبي لمونځ کړي او زموږ ځینو دیني مشرانو هم توصیه کړې چې ترڅوکېدای سي حاجیان دې په دغه جومات کي لمونځ کوي. خو افسوس چې زموږ مسلمانانو ترمنځ کرکي تردې پولې رسېدلي چې ډېرحاجیان په دغه ستر متبرك جومات کي پرلمانځه د منا د خیمو لمونځونوته ترجیح ورکوي .

دغه مسجد په کال 241 س.کي مکې ته د جعفر المتوکل علی الله د لېږل سوي بنا اسحق بن سلمه لخوا له سره جوړ سوی. بیا په کال 256س. کي د المعتمد احمد بن متوکل په وختوکي ترمیم سوی. په کال 559س.کي وزیر محمد بن علي جواد اصفهاني. بیا د خلیفه ناصرعباسي مور. بیا د یمن واکمن ملك مظفر. بیا په کال 674 س. کي د یمن بل واکمن منصور عمر بن علي، په کال720س.کي د دمشق یوه سوداګراحمد بن عمر ابن المرجاني،په کال820س.کي شیخ علي بغدادي، په کال853س.کي ملك ظاهرجقمق، په کال 874س.کي ملك اشرف قایتبای، په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال1072س.کي سلطان محمد قزلار آغا او په کال 1092س.کي د سلطان محمد خان عثماني په حکم سليمان آغا نومي ترميم کړ او اوس مهال سعودي حکومت په کال 1396س.کي په بشپړه، پراخه عصري او ښکلې توګه جوړکړېدی .

ذي طوٰی جومات :

رسول ﷺ چې به کله د عمرې يا حج لپاره مکې مکرمې ته تی، نو په ذي طوٰی نومي ځانګي چې اوس " زاهر " ورته وايي تم کېدی. شپه به يې تېروله او د سهار تر لمانځه وروسته به يې مکې مکرمې ته تشريف وړی. حضرت عبدالله بن مسعود ؓ به هم دغسي کول. دغه راز رسول ﷺ د مکې د نيولو لپاره هم خپل پوځونه په دغه ځای کي تم اوسره ووېشل. څه موده وروسته يوې بختوري مېرمني زبيدې بازج په دغه ځای کي جومات جوړکړ .

الرايه جومات :

د دغه جومات پرځای رسول الله ﷺ د مکې د فتحې په ورځ خپله جنډه رېولې وه او د جبير بن مطعم بن عدي ځا ته نژدې يې لمونځ کړي وو، ځکه نو دغه جومات ته مسجد الرايه يعني د بيرغ؛ رېې يا جنډې جومات وايي. دغه جومات چې عبيدالله بن عباس بن محمد بن علي بن عبدالله بن عباس جوړکړی د مکې مکرمې په پاسنۍ برخه کي له مکې څخه معلٰی ته د تلونکي ښي لاس ته د " زاوياَ الرفاعي " مخامخ د زبيدې د چينې د ولې په خوا کي په " جودريه " نومي ځای کي واقع دی. دغه مسجد په کال 640س. کي مستعصم عباسي، په کال 801 س.کي اميرقطلبك حسامي، په کال 898 س.کي ابوالعباس مشهور په ابي شامه، په کال 1000 س.کي سلطان محمد خان عثماني، ترميم کړی او بيا په کال 1361س.کي د ملك عبدالعزيز په امر له سره جوړ او پراخه سو. خو وروسته په کال 1379س.کي دغه جومات او د هغه شاو خوا کورونه د مکې د سړکانو د پراخېدو په لړکي ونړول سول او پرځای يې (250) متره ليري، نوي جومات ودان سو .

صخرات جومات :

دغه جومات د عرفات د جبل الرحمت د غره په لمن کي معروف جومات دی چې کوچنی دېووال پر راګرځېدلی دی اوسر يې لڅ دی. وايي دغه جومات د عرفات په ورځ د رسول ﷺ د درېدو پرځای تر درېيمي هجري پېړۍ وروسته جوړ سوی دی. خو لکه څنګه چې د ديني عالمانو له کتابونو څخه څرګنديږي دا نه ده جوته چې دغه ځای به واقعاً د رسول ﷺ د درېدو ځای وي .

صديق جومات :

دغه جومات د مکې مکرمې په مسفله محله کي واقع دی کوم چې د ابوبکرصديق ؓ کور وو. له دغه ځايه رسول ﷺ د ابوبکرصديق سره يو ځای مدينې ته هجرت کړی وو. علامه ابن جبير اندلسي په خپله سفرنامه کي د دې جومات

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هکله وايي:" د ښار په وروستيوكي د خرما، انارو او انگورو د شنو بڼونو په منځ كي دغه جومات چې پخوا د ابوبكر صديق كور وو، واقع دی. سعودي حکومت دغه جومات دوه پوړه جوړکړی، چې په لاندي پوړکي يې " فرقانيه مدرسه " او دفتر دی او په لوړ پوړ كي يې لمونځ کيږي .

صولتيه جومات :

د مکې مکرمې د حارت الباب محلې د صوليته مدرسې دغه جومات په كال 1302س. كي مشهور عالم مولانا رحمت الله هندي جوړ کړی دی.

د مزدلفې جومات :

دغه جومات په مزدلفه كي يوازنی مشهور جومات دی . دغه جومات په كال 760س.كي مشهور اميريلبغا خاصكي، په كال 842س.كي د سلطان جقمق په امر امير سودون، په كال 874 س.كي د سلطان قايتبای په امرد مكې امير شريف محمد بن بركات او په كال 1072س.كي د سلطان محمد عثماني په امرد جدې والي سليمان بيگ ترميم کړی دی. اوس مهال سعودي واكمنو په خورا ښكلې او عصري توگه جوړکړی دی .

د نمِرې جومات :

دغه جومات ته مسجد ابراهيم ، مسجد عُرٌنه او مسجد عرفات هم وايي. د رسول په وختوكي دغه ځای خالي ډاگ وو. نمِره او عُرٌنه له عرفات څخه وتلي ځايونه دي. په دغه ځای کي د جوړ سوي جومات يوه برخه له عرفات څخه ده او بله برخه يې په عرنه كي واقع ده. د دغه جومات جوړونکی نه دی معلوم، خو د تاريخونو له مطالعې څخه دونه څرگندېږي چې ښايي د عباسي دولت په لومړيو وختونو يعني د (150) س. په شاوخواكي جوړ سوی وي. وروسته دغه جومات په 559 س.كال كي جواد اصفهاني، په 843س.كال كي د سلطان جقمق په امر امير سودون، په 847س.كال كي سلطان قايتبای، په 1074س.كي د سلطان محمد عثماني لخوا، د جدې والي سليمان بيگ ترميم کړ. اوس مهال سعودي واكمنو هغه په خورا شانداره او عصري توگه ډېرستر او پراخه جوړکړی دی .

53ـ د مكې مكرمې زيارتونه (مولد ا لنبي او جنت ا لمعلیٰ)

په مكه مكرمه كي ځيني داسي سپېڅلي او متبرك ځايونه وه چې زموږ د اسلافو يادگار او اسلامي لرغوني آثار بلل كېدل او زيارت يې مستحب او اجر او ثواب يې درلود. خو دغه ځايونه تقريباً ټوله د حرم او مكې د ښار د وروستيو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراخولو او نوي جوړولو له امله له منځه تللي دي. یوازي د رسول ﷺ د زېږېدو ځای او معلیٰ هدیره پاته دي. چې موږ یې په لاندي ډول یادونه کوو :

﷽

مولد النبي) د رسول ﷺ د زېږېدو ځای: (

د صفا او مروه تر منځ د مسعٰی ختیز لوري ته د حرم د باندي د میدان په سرکي یوه ودانۍ ده، چې همدغه د رسول ﷺ د زېږېدو ځای دی. د رسول ﷺ نیکه عبدالمطلب کله چې په سترګو ړوند سو په خپل ژوند کي خپل حق خپلو اولادونو ته وویشی چې دغه مولد النبي د رسول ﷺ پلار عبدالله ته ورسېدی. بیـا رسولﷺ ته په میراث پاته سو. امام ازرقي (رح) وایي :

"کله چې رسول ﷺ مدینې منورې ته هجرت وکړ دغه ځای د رسول ﷺ د اکا زوی عقیل بن ابي طالب ونیو ". خو ابن اثیر اونور وایي چې هغه یې عقیل ته بخښلی وو. په هر صورت د مکې د فتحې په مهال رسول ﷺ هغه له عقیل څخه وا نه خیستی او وروسته عقیل هغه د مشهور ظالم امیرحجاج پر ورور محمد بن یوسف ثقفي وپلوری او هغه په خپل کورګډکړ.کله چې په کال 171س.کي د هارون الرشید مورخیزران حج ته ولاړه، دغه کور یې رانیوی او جومات یې ځني جوړ کړ. خو د مهالونو په تېرېدو سره دغه جومات بیرته په کور واوښت، چې په بېلو بېلو مهالونوکي واکمنو تعمیر او ترمیم کړ .

بیا عثماني واکمنو دیني مدرسه ځني جوړه کړه. په کال 1343س.کي دغه ځای ونړېدی. بیا په کال 1370س. کي د مکې مکرمې یوه پخواني ښاروال شیخ عباس بن یوسف القطان په خپل ځاني لګښت د هغه د جوړولوکار پیل کړ، خو دوې میاشتي وروسته وفات سو. بیا د هغه زوی دغه کار بشپړکړ. اروانښاد عباس قطان وصیت کړي وو چې په دغه ځای کي دي یو سترکتابتون پرانیستل سي چې د دغه وصیت سره سم په دغه ځانکي د " المکتبآ المکآ المکرمآ " په نامه سترکتابتون پرانیستل سوی وو. خو لکه چې قاري شریف احمد وایي په کال 1415س.کي پردغه ودانۍ باندي د کتابتون لوحه یا کومه بله داسي نخښه نه لیدل کېدل. ما هم په کال 1421س.کي پر دغه ودانۍ دکتابتون کومه لوحه و نه لیدل. د ودانۍ ورونه تړلي وه او څوك نه پوهـېدی چې دننه یې څه دي .

جنت المعلی (د مکې مکرمې تاریخي هدیره) :

معلیٰ، معلاآ یا معلا هدیره (حظیره)، په مکه کي یو مشهور او تاریخي متبرك ځای دی چې په هغې کي حضرت بي بي خدیجآ الکبريؓ ، د رسول ﷺ د زامنو قاسم او طیب، د رسول ﷺ د نیکه عبدالمطلب، د اکا ابوطالب او زښتو زیاتو صحابه کرامو، تابعینو، د خدای د ولیانو او دیني عالمانو زیارتونه دي. خو د هیچا زیارت په هغې کي په ټاکلې توګه نه دی معلوم. لکه چې وایي چې یوه صالح سړي د بي بي خدیجې قبر په خوب کي لیدلی چې د فضیل بن عیاض د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبر ترځنګ واقع دی. چې بیا یې د دغه خوب پربنسټ پردغه قبرګمبته جوړه کړه . لکه چې د اسلام د تاریخ له ځینو کتابونو څخه څرګندیږي په دغه هدیره کې پرډېرو قبرونو ډېرې ښکلې ګومبتې جوړې سوې وې. په تېره د بي بي خدیجې قبر په ډېرو ښکلو " ډېرو جوړ سوی وو. پردغه قبر په کال 940س.کې یوه سړې چې امیر سید محمد بن سلیمان چرکسي نومېدی ګمبته جوړه کړه او په ډېر ښه ډول یې تزئین کړه چې بیا یې د غولې او روضې کار هم بشپړ سو. خو په کال 1289 س.کې د دغې هدیرې ټولې ګومبتې د سعودي واکمنو لخوا ونړول سوې. دغه هدیره د مسلمانانو په هدیروکې د مدینې منورې ترجنت البقیع وروسته افضله هدیره ده چې په فضیلت کې یې ډېر احادیث وارد سوي دي. او د دغې هدیرې زیارت مستحب دی. د دغې هدیرې سیمې ته (غزآ) وایي او هغې ته نژدې بازار ته سوق المعلیٰ وایي. د جن جومات هم ډېر ورته نژدې دی. په دې وروستیوکې په مکه مکرمه کې د نوو نقشو د پلي کېدو له امله د دې هدیرې په منځ کې سړك تېر سوی چې له دې امله هغه پر دوو برخو وېشل سوې ده. اوس د دغې هدیرې په یوه برخه کې د مړو ښخول منع سوي دي خو په بله برخه کې یې د مکې د خلکو او عامو حاجیانوکوم چې هلته وفا ت کیږي د ښخولو ممانعت نسته.

54ـ په مکه مکرمه کې کاروانسرایونه

او رباط افغاني

کاروانسرای او مسافرخانې ته په عربي رباط وایي. په مکه مکرمه کې په تېرو مهالونو کې یوشمېرواکمنو اوشتمنو چې ځیني همتناکي ښځې هم پکښېکي دي په مکه مکرمه کې، زیات شمېرکاروانسرایونه جوړکړي او د مسافرو حاجیانو، بې وزلو اود علم د طالبانود هوسا او آرام اوسېدو لپاره یې وقف کړي وه. په دغو کاروانسرایونو کې به خلك بېله دې چې څه خواړه ورکړه سي اوسېدل، چې ځیني به د نارینه وو د اوسېدو لپاره وه او ځیني به د ښځولپاره. دغه ټول رباطونه ترهمدې نژدې وختونو پورې په مکه کې موجود وه، خوکله چې په کال 1375س.کې سعودي حکومت د مسجد الحرام او د مکې د ښار د و دانیو او واټونو په پراخولو او په نوې بڼه سمولو لاس پورې کړ دغو رباطونو زیات شمېر یې ونړول اوله منځه یې یو وړل. له ښه مرغه د افغانستان هغه کاروانسرای چې لومړی په رباط سلیماني نومول سوی وو او وروسته په رباط افغاني او رباط احمدشاهي مشهور سوی دی تردغو نقشولاندې نه دی راغلی او روغ رمټ پرخپل ځای پاته دی. د دغه کاروانسرای د سوابقو په هکله ستر مؤرخ عزیزالدین وکیلي په خپل تاریخ " احمدشاه وارث و مجدد امپراتوري افغانستان " لومړي ټوك کې لیکي: " اعلیحضرت احمدشاه دردران د1133ل.کال په پسرلي کې چې د 1167س.کال د دریمي خور، خدای تعالی او برات د میاشتو او د 1754ع.کال د اپریل، می او جون د میاشتو سره سمون خوري، وپتېیل چې د حجاز (اوسني عربستان) په سپېڅلې مځکه کې افغاني حاجي خانه ودانه کړي او د هغې د بنسټ اېښوولو امر یې صادرکړ. چې د جوړولو کارېې د 1135ل.کال د لېندۍ (قوس) د میاشتي (د 1170س.)کال په لومړۍ خور پای ته ورسېد. څنګه چې افغانان سلیمان غره ته (1)، کوم چې شاوخوا یې د افغانستان لرغونی منځۍ باله سي، په نسبت ورکولو سره سلیماني بلل سوي دي او عرب، افغانان په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه نامه ډېرښه پېژنينو اعليحضرت احمد شاه بابا(رح) ددغه ځای نوم [رباط سليماني] کښېښود. اعليحضرت احمد شاه بابا چې دغه مهال په لاهورکي په سوبو بوخت وو، په دې اړه يوفرمان وليکی او مهرېې کی اوحاجي محراب خان نورزي ته چې د احمدشاه بابا لخوا په [ديندارخان] مخاطب وو او حاجي عبدالکريم خان بارکزي ته يې کوم چې د دغه رباط د جوړولو چاري هم ورسپارل سوي وې، حکم وکړ چې د دغه رباط د تاريخ لوحه پر ډېره وليکي اود هغه د دروازې له پاسه يې ولګوي". د دغه ډېرليك (کتيبې) متن، چې عزيزالدين وکيلي په نوموړي کتاب اوفاضل استاد اکاډميسين پوهاند عبدالشکور " رشاد " د احمدشاهي شاهنامې پرهغي شرحي باندي چې تراوسه لا چاپ سوې نه ده، د کندهار د طلوع افغان جريدې د 1311ل.کال د چنګاښ د مياشتي د لومړۍ نېټي له ګڼې څخه را اخستی دی په دې ډول دی :

ګشاده باد به دولت اين درګاه بحـق اشـهـد ان لا الـه الا الله حسب الامر مقدس امر و مقرر شدکه برسنګ سر درکاروانسرانکه در کعبه معظمه زاد ها الله شرفاً و تعظګيماً ساخته مې شود بنويسد که چون جماعهٔ سليماني که عبارت از جماعــهٔ (1) د سليمان د غره لړۍ له څو لويو او کوچنيو غرونو څخه جوړه سوې ده. دا غر د پېګواړ د غاښي په جنوب کي له سپين غر څخه بېل سوی،لومړی جنوب او بيا جنوب لوېديز ته غځېږي. دا غرټول شپږسوه کيلو متره اوږد دی او پر دوو برخو وېشل کيږي : ختيز سليمان راغ او لوېديز سليمان راغ. د سليمان د غره ختيزه برخه چې د ختيز سليمان راغ په نامه يادېږي، له افغانستان څخه ذ باندي پرته ده او د وزيرستان سيمه يې جوړه کړې ده.لوېديزه برخه يې له پکتيا او پکتيکا څخه تر بلوچستان پوري پرته ده. د دې غره لوړه څوکه د سليمان د تخت په نامه (3383)متره جګه ده. د سليمان پر غره باندي اورښت زيات کيږي اوځيني برخي يې په ځنګلونو پوښلي دي. (دنړۍ هينداره: آسيا،لومړی ټوك) د پښتنو په لرغونو اوسېد نځايونو کي يوه ډېره مشهوره او تاريخي سيمه د سليمان د غرونو لمني دي.د دې غرونو لمني د شپږو سوو کيلو مترو په شاو خواکي اوږدوالی لري اوپښتانه له ډېري لرغوني زمانې تراوسه په کافي تعداد د دغو غرونو په لمنو کي استوګنه لري. د غه د سليمان غرونه په ځينو کتابونو او تاريخي آثارو کي (دکسي غره) په نامه هم راغلي دي او د جنوبي پښتونخوا،بلوچستان،ډېرو (ډېره جاتو) او د کندهار د شاوخوا خلك اوس هم د سليمان غرونه دکسي د غره په نامه يادوي. (د پښتو ادبياتو تاريخ) افغاني باشد در مکه معظمه زاد ها الله شرفاً و تعظيماً محل سکونت را نداشتند و بخصوص چګونګي آن بعرض اقدس رسيد، بنابر دعای خيرجهآ ذات بابرکات شاهنشاه دردران خلد الله ملکه وسلطانه دربلدهْ مقدسهْ معلٰى فرمودندکه خود جماعهْ سليماني چه دراني وغيردراني هرافغانيکه درين جا وارد ګردد درکاروانسراء که ساخته مې شود فرود آيد و بحسب قسمت الٰى هروقتيکه درحجره های کاروانسرای مذکور ساکن باشد احدی به ايشان رجوعی نداشته بعلت وجه کرايه مزاحمت نرساند. بنابرآن عاليجاه حاجی الحرمين الشريفين حاجی محراب ديندارخان دراني نورزايي و حاجی الحرمين الشريفين حاجي عبدالکريم خان دراني بارکزايي را مامور ساختن کاروانسرای در آن بلده مقرر و مامور فرموديم و به اهتمام ايشان به اتمام رسيده است. و هرکس ازجماعهْ سليمانی چه دراني و غير دراني که افغان بوده باشد وارد اينجا ګرديده درحجره های کاروانسرای مذبور ساکن شود تا ماداميکه درينجا باشد هيچکس

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعلت کرایه ازو چیزی نگیرد تاکه این دولت خدا داد روزافزون به ثواب همایون ما ازجناب اقدس الٰهی پایدار باشد. کرایۀ حجره های کاروانسرای مذکور بجماعۀ سلیماني بخشیده ایم و من بعد الیٰ یوم رستخیز نیزکرایۀ آن بجماعۀ سلیماني چه درانی و غیر درانی هرافغاني که بوده باشد در کاروانسرای مذکور سکونت نماید وقف باشد. وهرگاه حجره های کاروانسرای مذبور اضافه از جماعۀ مذبور باشد به اشد رضا به دیگر مردم بکرایه داده بعداً کرایۀ آنرا اولاً به تعمیر آن صرف کند و اضافۀ آن هرچه باشد آنرا نیز بجماعۀ سلیماني صرف ما یحتاج نماید و سوای این جماعۀ سلیماني چه دراني و غیر دراني و هر افغاني بوده باشد دیگری در آن طمع و توقع نکنند و در وجه جماعۀ مذکور الیٰ یوم رستخیز وقف دانند و هرگاه احدی درین جا طمع و توقع نماید نزد خدا ورسول مواخذه و مخاطب بازخواست خواهد گردید. في غرۀ شهر ربیع الاول روز پنجشنبه 1170هـ وکیلي زیاتوي :" د دغه ډېر لیك لیکنه په کال 1311ل.کي لیدل سوې ده او د هغې د موندلو څرنګوالی په دې ډول دی: اعلیحضرت محمد نادرشاه د دغه کاروان سرای د بیا ودانولو لپاره خپل د دربار وزیر او د اکازوی احمد شاه خان، د مولوي سیف الرحمان خان، آخوندزاده عبدالقیوم خان او مولوي سید مبشرخان طرازي چې په ابونصرملقب وو، په ملګرتیا د هیات په توګه د 1310ل.کال دکب په میاشت کي له کابل څخه د جلال آباد او هند له لاري عربستان ته ولېږل، چې د 1311ل.کال د وري پر اوومه د یکشنبې په ورځ مکې مکرمې ته ورسېدل او د سعودي عربستان د پاچا ملك عبدالعزیز لخوا یې هرکلی وسو. د اړوندو چارواکو سره د خبرو اترو په پایله کي څرګنده سوه چې د دغه کاروانسرای د دېوالونو د نړېدو له امله دغه ډېرلیك بل خوندي ځای ته وړل سوی دی. هغه وو چې افغاني هیات پورتنی متن له دغه ډېرلیك څخه نقل کړ. استاد رشاد وایي چې د دربار وزیرد اعلیحضرت محمد نادرشاه لخوا دمبشرطرازي او مولانا سیف الرحمان خان الکوزي په ملګرتیا حج ته ولاړ، هلته یې دغه کاروانسرای ترمیم کړاو د پښتنو د ټاټوبي ځای یې وګرځاوه. (مولوي سید مبشرطرازي اصلاً د تراز وو چې په کال1307ل.کي د اعلیحضرت امان الله شاه غازي په بلنه اندخوی ته راغی، د سقاو د اغتشاش په مهال بیرته خپل وطن ته ولاړ، په کال 1309ل.کي بیا کابل ته راغی او په ارګ کي د عربي او ترکي ژبو د ژباړن په توګه ومنل سو؛ عربي ژبه یې د یوه مصري عالم غوندي زده وه؛ دري، ترکي او روسي ژبي یې هم زده وې؛ پای د ظاهرشاهي پېر په منځنیو وختونو کي له افغانستان څخه وایستل سو. او مولوي سیف الرحمان د افغانستان د جمعیت العلما غړی وو). خلیل الله خلیلي چې په 1345 ل.کال په سعودي کي د افغانستان سفیر وو،ستر مؤرخ وکیلي ته یولیك استولی چې هغه په نوموړي تاریخ کي راوړی دی. له دغه لیك څخه څرګندیږي چې دغه کاروانسرای تر دوو سووکالو پوري نه وو ترمیم سوی او له شپېتو کالو څخه د سعودي دولت هغه تر خپل تصرف لاندي راوستی وو. بیا د انیس ورځپاڼي د1348ل.کال د مرغومي د شپږمي نېټې له ګڼې څخه ښکاري چې د افغانستان لخوا یو هیات په مکه مکرمه کي د دغه رباط د بیا جوړولو په هکله د سعودي چارواکوسره خبري اتري کړي وې. چې بیا د معلوماتو له مخي دغه کاروانسرای ترهمدې نژدې وختونو پوري فعال وو او افغاني حاجیان به پکښي اوسېدل، خو په دې وروستیوکلونوکي په داسي حال کي چې ډېر خراب سوی دی، بیرته ترړل سی دی. د ارشاد، حج او اوقافو د وزارت د ځینو چارواکو له خولې افغانستان په مکه مکرمه کي ځیني نور ملکیتونه هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري، خو متاسفانه چې له هيڅ يوه څخه هم د افغاني حاجيانو په خدمت کي هيڅ کار نه دی اخيستل سوی. په داسي حال کي چې زياتره اسلامي هيوادونه د خپلو حاجيانو د خدمت او هوسايني لپاره ستري ستري ودانۍ په واک کي لري. په هغو کي زموږ ګاونډی هيواد پاکستان په مکه مکرمه کي د " پاکستان هاوس " په نامه يوه ستره اووه پوړيزه ودانۍ لري چې روغتون، دحج دفتر او نور پکښي ځای پرځای سوي دي. هيله ده زموږ اړوند چارواکي پرخوځښت راسي او دغه ځايونه د خپلو حاجيانو خدمت ته چمتو کړي. سردار شاولي خان فوفلزي چې د احمدشاه بابا د ديوان اعلی کشکچي باشي وو، په خپله " تاريخيه رساله " کي د رباط سليماني په هکله داسي منظوم عبارت ليکلی دی: زهجرت هزار و صدوشصت وهفت پيش محاسب چوازسال رفت اراده بفرمود مالك رقاب زمين ازشريف معلی جنا ب

بخواهد دراطراف بطحاديار مکانی بسازد شه کامگار

که افغان و غيره سکونت دران نمايند در آن مقدس آستان

بآن قصد مکتوب پيش شريف که بودست مسعود نام آن منيف

فرستاد پس شاه محراب خان که آن کرده بودست حج پيش ازان

چو ازحکم سلطان عالی مکان بشد جانب کعبه محراب خان

پاته دي نه وي چې په پورته نظم کي ويل سوي دي چې احمدشاه بابا مکتوب د مکې شريف مسعود ته واستاوه،خو دغه مسعود بن سعيد په 1165س.کال کي مړسوی دی اوترهغه وروسته مساعد بن سعيد تر1171س.کال پوري د مکې والي وو.

55ـ د مکې مکرمې ښاروالي

پخوا د حجاز په ښارونوکي ښاروالۍ نه وې. کله چې ترکان له حجازه ووتل او د مکې شريف حسين په کال 1334س. کي د حجاز خپلواك واکمن سو، نو د خپل هيواد ودانۍ او د خلکو د ژوند ښه کولو ته يې پام واړاوه. څنګه چې مکه مکرمه د حجاز يو ستر متبرك ښار او له پخوا څخه د حجاز مرکز وو، نو هغه يې د هيواد پلازمېنه هم وټاکل. شريف حسين هغه مهال چې د ترکانو لخوا د حجاز د والي په توګه وټاکل سو، په کال 1332س.کي د " اماناً العاصماً " په نامه د مکې د ښاروالۍ د تشکيلېدو امر وکړ. د مکې د هغه مهال ښاروالۍ يو رئيس او شپږ تنه غړي درلوده، چې په هغو کي يو تن يې انجنيرو. هغه يو ځل د مکې ښار يان او نور راغونډ کړه او ورته ويې ويل: هرچيري چې مو واورېدل چې د ودانيو خاوندان د مځکي يا ودانۍ پرسرجنجال سره لري، موږ په خبرکړئ څو موږ هغوی سره جوړکړو او يو پر بل تېری ونه کړای سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز یې هغو ته څرګنده کړه چې که له تاسو څخه کوم یوه ځان ته کور جوړاوه، نو د هغه نورکسبکار ملګري دي درې ورځې وړیا کار ورسره وکړي. پردې سربېره د دغه مهال ښاروالۍ د خلکو سره دکور جوړولو په چاروکې هم مرستي کولې. بیا کله چې ملك عبدالعزیز آل سعود پر حجاز واکمن سو د مکې مکرمې په هره برخه کې ستر پر مختګونه او بدلونونه راغلل، چې د دې بدلونونو سره د مکې د ښاروالۍ کار او پرسونل هم پراختیا وموندل .

56ـ د مکې مکرمې غرونه

د مکې مکرمې په غرونوکې ځیني تاریخي او مذهبي ارزښت لري. ځکه نو موږ له دغو غرونو څخه ځیني په لنډه توګه درپېژنو:

حرا غر:

دغه غر د مکې مکرمې څخه منا ته د تلونکي کیڼ لاس ته پروت دي. دغه غره ته نور غر

(جبل نور) هم وایي. په دغه غره کې د حرا سمڅه ده چې رسول به ترنبوت د مخه عبادت پکښې کاوه. پر رسول لومړۍ وحي په دغه غره کې نازلې سوي دي. دغه غر له حرم څخه دوه میله لیري دی .

ابي قبیس غر :

دغه غرچې (420) متره جګ دی د مسجد الحرام په ختیز لوري کې پروت دی اود مسجد الحرام له دننه او د باندي څخه معلومېږي. د ځینو روایتونو له مخې خدای تعالی دغه غر تر نورو ټولو غرونو د مخه پیدا کړی دی. د ایادو د قبیلې یوه سړي ابو قبیس نومي تر ټولو د مخه پردغه غره کور جوړکړی وو، چې له دې امله هغه " جبل ابو قبیس " بولي. د جاهلیت په وختوکې یې دغه غر " امین " هم باله ځکه چې حجر الاسود د نوح د طوفان له مهاله د ابراهیم تر وختو په دغه غره کې خوندي وه. چې بیا د حضرت ابراهیم په لاس د کعبې په کنج کې ځای پرځای سوه .

ثور غر :

دغه غر (759) متره جګ او له مسجد الحرام څخه تقریباً څلورکیلو متره لیري دی. دغه غره ته نژدې ثور بن عبدمناف اوسېدی، ځکه نو "جبل ثور " ورته وایي. د دغه غره په سرکې د ثور په نامه سمګڅه (غار) دی کوم چې نبي د ابوبکر صدیق په ملګرتیا په هغه کې د مکې څخه د هجرت په مهال درې شپې پټ وو. دغه سمګګڅه څه د پاسه څلور متره اوږده ده او دوې خولې لري چې یوه یې کوچنۍ او بله یې څه غټه ده.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په 1299س. کال کي د مکې امير شريف عون د هغه یوه خوله نژدې یو متر پراخه کړه. په کال1318س. کي دغه غره ته پرختلې لار د خلکو د هوسايي لپاره څلور ځايه دکانچې جوړي سوي وې. چې بيا د مهالونو په تېرېدو سره هغه د ډېرو په کوچنيوکوچگني کوټو بدلي سوې .

په کال 1299 س. کي د حجاز والي عثمان پاشا نوري او په کال 1307س. کي د حجاز بل والي سيد اسماعيل حقي پاشا دغه لار پراخه کړه . دغه غار ته پرختلو باندي نژدې دوه ساعته تېرېږي، ضعيفه او ناروغ وگړي دي دې غار ته نه خيژي. ځکه ډېرخلك هلته لاندي رالوېدلي او مړه سوي دي.

57ـ د مکې مکرمې فضايل

د مکې مکرمې د سترتوب او فضيلت لپاره دا کافي ده چې په خپله لوی ښښتن په قرآن کريم کي د هغې ستاينه کړې اوکعبه غوندي متبرکه خونه يې په دې مبارکه بقعه کي ودانه کړې ده. مکې ته په همدغه ستركتاب کي " ام القرٰی " (د وطنو مور) ويل سوي. اوپه دې پاکه ارشوکي حضرت محمد غوندي سترپيغمبر او د نړۍ ژغورونکی، زېږېدلی دی. په دې ځای کي پرهغه باندي د خدای لخوا وحي راغلي او له دې ځخه د خدای

د توحيد په لوري بلنه پيل سوې، او د اسلام رڼا خپره سوې ده .

د مکې د فضايلو په باب په قرآن کريم کي ډېر آيتونه راغلي او د احاديثو په کتابو کي ډېر احاديث روايت سوي دي، چې موږ دلته ځيني د نمونې په توگه ذکر کوو :

ان اول بيت وضع للناس للذي ببکآ مبٰر کاًو هدی للعٰلمين فيه اٰيٰت م بينٰت مقام ابراهيم و من دخله کان اٰمنا]
آل عمران : 96[

ژباړه: بېشکه لومړۍ کوټه چې تر ټولو د مخه د خلکو د عبادت لپاره جوړه سوې ده، هغه کوټه ده چې په مکه کي ده.کومه چې برکتناکه او خلکو ته لارښوونکې ده په دې کي څرگندي نخښې سته، له هغو څخه د ابراهيم مقام دی او هرڅوك چې په دې (د حرم په حدودگگو) ننوځي نو امن يې په برخه سي. مولانا ذکريا (رح) وايي: دغه ځای په دوو وجهو د امن مقام دی: يو د آخرت په اعتبار چې په هغې کي د لمانځه، حج او نورو په کولو سره د دوږخ له اوره په امن کيږي او دوهم چې څوك د هغې د باندي څوك و وژني او دې ته ننوځي، نو د هغه په بدل کي هلته نه قصاصيږي. البته پر هغه به خوراك او نور بند وي. څو راوتلو ته اړ سي او چې د باندي

را ووتی بيا به قصاصيږي. بل د مکې شريفي د ډېري سپېڅلتيا له امله دی چې خدای پاك په هغې په قرآن کريم کي په دې الفاظو قسم کړی دی :

و التين و الزيتون و طور سينين و هذا البلد الامين] التين : 1 _ 3[

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: قسم دی په انځر او زیتون او په طور سینا غره او قسم دی د مکې په دې امان ورکوونکي ښار. دغه راز څښتن تعالی فرمايي ﷻ :لآ اقسم بهذا البد ﷻ [البلد: 1] (قسم خورم د مکې په دې ښار) .

د تاريخ المکآ المکرمه مصنف ليکي چې:" په قرآن کريم کي د مکې مکرمې ذکر تقريباً پنځوس ځايه سوی، چې دا ټوله په خپله د هغې پر فضيلت باندي ستر دليل دی". عن ابن عباسﷺ قال: قال رسول الله ﷺ لمکآ : " ما اطيبك من بلد و احبك الی، و لولا ان قومي اخرجوني منك، ما سکنت غيرك " . مشکوٰآ . ژباړه : له حضرت ابن عباس ﷺڅخه روايت دی چې حضرت رسول الله ﷺ مکې ته په خطاب کي وويل:" ته څه عجبه ښکلی ښار يې او ما ته څه عجبه ګران سوی يې.که زما قوم زه له تا څخه نه وای ايستلی، زه به بېله تا بل ځای نه وای اوسېدلی". عن عبدالله بن عدی قال: رايت رسول الله ﷺ واقفا علي الحزورآ، فقال: "و الله انك لخير ارض الله الی الله و احب ارض الله الی الله ولولا اني اخرجت منك ما خرجت ". مشکوٰآ. ژباړه : عبدالله بن عدیﷺ وايي چې ما رسول الله ﷺ وليدی چې په حزوره نومي ځای کي ولاړ وو او مکې ته يې په خطاب کي وويل :" په رشتيا چې ته د خدای ﷻ ډېره غوره مځکه يې، او د خدای ډېره خوښه مځکه يې، او که زه له تا څخه په وتلو نه وای اړ سوی، زه له تا څخه نه وتلم ."

قال النبي " : ﷺ صلاآ في مسجدی هذا افضل من الف صلاآ فيما سواه، الا المسجد الحرام. و صلاآ في المسجد الحرام افضل من صلاآ في مسجدی هـذا بمائآ صلاآ ". رواه احمد و ابن حبان باسناد صحيح .

ژباړه : رسول ﷺ وايي چې زما په دغه مسجد (مسجد نبوي) کي يو لمونځ د بل مسجد تر زرو لمونځو افضل دی، ماسيوا د مسجد الحرام څخه چې هلته يو لمونځ زما د مسجد په پرتله په سل ګونه افضل دی، يعني په مسجد الحرام کي يو لمونځ د بل مسجد تر يو لکو لمونځو افضل دی". په دې هکله يو شمېر احاديث په بېلو بېلو الفاظو روايت سوي چې ټول صحح بلل سوي او مضمون يې دا دی چې د مکې مکرمې، په مسجد کي لمونځ د يو لکو لمونځو ثواب لري. حسن بصري (رح) فرمايي:" په مکه کي يوه ورځ روژه د بل ځای د روژې په پرتله د يو لکو روژو ثواب لري. هلته د يوه درم خيرات په بل ځای کي د يو لکو درمو د خيرات ثواب لري. دغسي هلته هره ښېګڼه د بل ځای د يو لکو ښېګنو ثواب لري ."

د پام وړ يادونه :

مولانا محمد ذکريا (رح) وايي :" ښه دا ده چې حاجي مسجد الحرام ته داخل سي د اعتکاف نيت وکړي". هسي خو د هر جومات دا حکم دی، هر مسجد ته چې سړی د لمانځه لپاره ننوځي، د اعتکاف نيت بايد وکړي، څو په مسجد کي د اوسېدو په مهال د اعتکاف ثواب وګټي. او په مسجد الحرام او مسجد نبوي کي بايد په ځانګړې توګه دا خبره په پام کي ونيول سي. امام نووي (رح) ليکي:" دا ډېره مهمه خبره ده او بايد ډېر پام ورته وسي ."

د دغو ذکر سوو احاديثو په استناد، امام اعظم او د هغه اصحاب او امام احمد بن حنبل (رح) وايي چې مکه مکرمه د ټولي نړۍ ترښارونو؛ بلکې تر مديني منورې هم افضله ده، خو لکه چې ملا علي قاري (رح) په مرقات کي وايي :"

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مدينې منورې هغه برخه چې د رسول ﷺ مبارك اعضاء پكښې ښخ سوي دي تر مكې او كعبې او عرش هم افضله ده ."

د مكې فضايل بېخي ډېر دي خو موږ په دغونه ويلو بسنه كوو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيمه برخه: د کعبې شريفي په هکله معلومات

58ـ کعبه شريفه

قال الله تعالی﴿ ان اول بيت وضع للناس للذي ببكاَ مباركا و هدى للعٰلمين﴾

]آل عمران : 96 [

ژباړه : بېشکه تر ټولو لومړی عبادتځی چې د انسانانو د عبادت لپاره ودان سوی دی، هماغه دی چې په مکه کي دی. هغه ته خير او برکت ورکړه سوی، او د ټولو نړۍ والو لپاره

د لارښووني منځی (مرکز) گرځول سوی دی. د کعبې د پيدا کېدو د څرنگوالي په هکله په کتابونوکي څو قوله را غلي دي: يو دا چې کعبه لومړۍ کوټه ده چې خدای تعالي د آسمانونو او مځکي تر پيدا کېدو دوه زره کاله پخوا پيدا کړې؛ د اوبو پر مخ يې را څرگنده کړې او بيا يې مځکه ترهغې لاندې غوړولې ده. بل دا چې کعبه لومړۍ کوټه ده چې د ملايکو لخوا د خدای په امر د آدم تر پيدا کېدو دوه زره کاله د مخه پر مځکه ودانه سوې ده چې ملايکو طواف پرکاوه. بل دا چې کعبه لومړۍ کوټه ده چې آدم ﷺ پر مځکه ودانه کړې ده چې په هغې کي يې لمونځ کاوه او طواف يې پرکاوه . د دغو درو سرو قولونو د هر يوه د ثبوت لپاره په کتابونوکي ډول ډول آثار او روايتونه راغلي چې ډېر يې ځينو صحابه وو او تابعينو ته او لږ يې حضرت نبي کريم ﷺ ته منسوب دي. او د زياترو مأخذ د امام ازرقي (رح) تاريخ مکه يا اخبار مکه دی .

اخبار مکه ډېر ستر اوگټورکتاب دی او امام ابوالوليد ازرقي ډېرلوی عالم او مؤرخ او د امام بخاري (رح) هم عصره وو. په اخبار مکه کي هغه زياتره روايتونه له خپل نيکه احمد بن محمد الازرقي څخه کړي دي کوم چې د امام بخاري استاد وو او امام بخاري په خپل کتاب " صحيح البخاري " کي ډېر روايتونه له هغه څخه اخيستي دي. خو لکه چې ښکاري په اخبار مکه کي د کعبې د پيدا کېدو اړوند روايتونه زياتره ضعيف دي. لکه چې د دغه کتاب په (41) مخ کي د (آسمانو او مځکي تر پيدا کېدو د مخه کعبه پر اوبو ولاړه وه) تر سر ليك لاندي څلور روايتونه راغلي چې په هغوکي يو روايت کعب الاحبار ته منسوب دی. کعب الاحبار ثقه تابعي او لوی عالم دی،خو ده ته زياتره هغه خبري منسوبيږي چې له پخوانيو اسرائيلي کتابونو څخه را اخيستل سوي،کومي چې کېدای سي له لويه سره تحريف سوي اونا سمي وي. وايي چې کعب الاحبار به حضرت عمر ﷺته د اهل کتابو خبري اورولې،هغه به د ده پر خبرو اخلاقاً غوږ نيوی، خو بېله څو خبرو چې د شرعي سره سمي وې نوري يې مسلمانانو ته نه بيانولې. دغه راز حضرت معاويه ﷺ د کعب الاحبار په هکله ويلي دي چې هغه په هغو وگړو کي چې له اهل کتابو څخه خبري کوي، ډېر رشتينی دی، خو بيا هم څنگه چې د هغه خبري د اهل کتابو پخوانۍ خبري وې موږ به ازمايلې چې نه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې درواغ نه وي. دغه راز عبدالله بن مسعود اوحذيفه رضي الله عنهما په ځينو مواردو کي د کعب خبري درواغ بللي دي. خوځيني وايي چې د معاويه او ابن مسعود اوحذيفه مراد دانه وو چې پرکعب د درواغو تور ولګوي، بلکي مطلب يې داوو چې هغه د اهل کتابو د خبرو په نقل کي کله کله تېروتی. وګورئ صحيح البخاري کتاب الاعتصام بالکتاب والسنآ، باب قول النبي " ﷺ لاتسألوا اهل الکتاب عن شيءٍ " (1298) مخ، فتح الباري (409/13) مخ، د ابن کثيرد تاريخ اردو ژباړه (61/1) مخ او الرد القويم (223/1) مخ. د غه راز ځينو وروستنيو اسلامي عالمانو؛ لکه د تفسير المنار مؤلف محمد رشيد رضا اود فجر الاسلام، ضحی الاسلام او نوروکتابونو مؤلف استاد احمد امين او د الاسرائيليات و الموضوعات في کتب التفسير ليکوال دکتور محمد بن محمد ابو شهبآ اونورو هم د هغه ناسمو اسرائيلي روايتونو ته په خپلو کتابونو کي ګوته نيولې ده. د دوهم او څلورم روايت چې مجاهدؒ ته منسوب دی، په راويانوکي يو هشام بن سعد دی. د هغه په هکله د اخبار مکه د پای څوړ (حاشيې) ليکونکی د المعارف په حواله ليکي: " کان شيعيا لآل ابي طالب ". چې البته دابه د روايت په هکله دونه اغېزه نه لري. د درېيم روايت چې حضرت ابن عباس ؓ ته منسوب دی، په راويانو کي يو سعيد بن سلام القداح دی. د هغه په هکله د دغه کتاب د حاشيې ليکونکی د تقريب التهذيب په حواله ليکي: " صدوق يهم رمی بالارجاء، من کبار التاسعآ ". او دوهم طلحه بن عمرو دی. د هغه په هکله د دغه کتاب د حاشيې ليکونکی د تقريب التهذيب په حواله ليکلي: " متروک من الطبقآ السابعآ ". او علامه الباني په سلسلآ الاحاديث الضعيفه کي ليکي: " طلحآ بن عمرو، قال النسايي: متروک الحديث و قد انکر عليه عبدالرحمٰن بن مهدي ". دغه راز د دغه کتاب په (44) مخ کي (د آدم تر پيدا کېدو د مخه د ملايکو لخواد کعبې د ودانولو د بيان) ترسرليک لاندي حضرت علي بن الحسين (امام زين العابدين) ته منسوب يو روايت راغلی چې د هغه په راويانوکي يو القاسم بن عبدالرحمان انصاري دی. د هغه په باب د دغه کتاب د حاشيې ليکونکی او علامه الباني ليکي :" ضعيف الحديث مضطر به، منکر الحديث، ليس بشئ."

دغسي د دغه کتاب په (49) مخ کي د) مځکي ته د آدم ؑ د راکوزېدو، د هغه لخوا د کعبې د جوړېدو او پرهغې باندي د هغه د حج او طواف بيان (ترسرليک لاندي (13) روايته راغلي چې حضرت ابن عباس، وهب بن منبه، محمد بن اسحاق، عمرفاروقؓ ابان، عطاء بن ابی رباح، قتاده او عبدالله بن ابي زياد ته منسوب دي. چې د لومړي روايت په راويانوکي دوه تنه هماغه سعيد بن سالم او طلحه بن عمرو دي .

د دوهم روايت په راويانوکي کومه خبره نسته خوکوم روايت چې وهب بن منبه ته منسوب دی يو بې اندازې اوږد دی. بل د عقل او مشاهدې خلاف خبري پکښي سته او الفاظ يې هم د هغه پر ناسم والي دلالت کوي .

بل د هغه په وروستی برخه کي پخپله وهب وايي : (د لومړنيوکتابونو په يوه کتاب کي مې لوستي دي)، چې له دې څخه په څرګنده جوتيږي چې دا يو اسرائيلي روايت دئ کوم چې کېدای سي له لويه سره جعلي وي. وهب بن منبه ثقه تابعي دی، د صنعاء قاضي وواو د اهل کتابو له علم او پخوانيوکتابونو څخه په پوهه کي يې نوم درلود. اوځنګه چې يې اسرائيلي روايتونه ډېر روايت کړي دي، ځينو متاخرينو ده ته منسوبو ناسمو اسرائيلي روايتونو ته د انتقاد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته نیولې ده. درېیم، شپږم او نهم روایت په راویانوکي یو ابراهیم بن محمد بن ابي یحیٰی دی. د هغه په هکله علامه البانی وايي:" وهو ضعيف جداً، و قد كذبه مالك و غيره وضعفه الجمهور". او د اخبار مکه حاشیه لیکونکی وايي: " قالوا: قدری، معتزلی، جهمی ". د څلورم روایت د راوي او د پنځم روایت د ویونکي عثمان بن ساج په هکله دغه حاشیه لیکونکی وايي: (فيه ضعف، وهو من الطبقآ التاسعآ) د اووم روایت د ویونکي ابان په هکله دغه حاشیه لیکونکي وايي:" احد الضعفاء، قيل: متروك الحديث و قيل: كان نسياً للحديث ". د اتم، لسم او یوولسم روایت په راویانوکي هم هماغه سعید بن سالم او عثمان بن ساج دی. د دوولسم روایت ویونکی قتاده دی. په دې روایت کي وايي چې:" آدم ﷺ له جنته د هند پر مځکه را کښته سو، چې سر يې په آسمان کي وو او پښې يې په مځکه کي وې " (؟) چې دا په خپله د منلو وړخبره نه ده) .درسول ﷺ په صحیح حدیث چې په صحیح بخاري اوصحیح مسلم اود امام احمد په مسند کي له ابو هریره ﷺ څخه روایت سوی دی، قطعي ثابته ده چې د آدم ﷺ قد زموږ په متعارف ګزه [ذراع] شپېته ګزه وو .(په دیارلسم روایت کي یو راوي عبدالعزیز بن ابي عمران دی چې متروك او د شپږمې طبقې څخه بلل سوی دی. او بل راوي يې عمر بن ابي معروف دی چې " منكر الحديث " بلل سوی دی. او د روایت ویونکی هم عبدالله بن ابي زیاد دی چې ربښتیني او له لسمې طبقې بلل سوی دی. دغه راز د دغه کتاب په (58) مخ کي)د آدم ﷺ د حج او خپل ځوځات ته د هغه د دعا په هکله (ترسر ليك لاندي اووه روایته راغلي دي چې عثمان بن ساج، ابو هریرآ، عبدالله بن ابي سلیمان، محمد بن المنكدر، ابن لبيد المدني، سعید بن المسیب او ابن عباس ته منسوب دي چې د لومړي روایت په راویانوکي هماغه سعید بن سالم او عثمان بن ساج دي. د دوهم روایت په راویانوکي هماغه ابراهیم بن محمد دی. د درېیم روایت په راویانوکي یو عبدالله بن ابي سلیمان دی چې د کتاب حاشیه لیکونکی د هغه په هکله وايي:" د ده په هکله کوم معلومات لاس ته نه دي راغلي ". د څلورم، شپږم او اووم روایت په راویانوکي هم هماغه سعید بن سالم ، عثمان بن ساج او طلحه بن عمرو دي. الحاج عباس کراره (رح) په تاریخ الحرمين کي وايي :" دا چې د کعبې په هکله ویل سوي چې د مځکي تر پیدا کېدودوه زره کاله د مخه پیدا سوې ده. په دې هکله اخبار او روایات ټوله د ځینو اصحابو او تابعینو ﷺ ویناوي دي او د رسول ﷺهیڅ قول په دې هکله نسته. خو یو صحح حدیث په دې هکله په بخاري او مسلم کي په دې ډول سته: عن عبدالله بن عباس ﷺ قال: قال رسول الله ﷺ يوم فتح مكآ : " ان هذا البلد حرمه الله يوم خلق السمٰوٰت و الارض، فهو حرام حرمآ الله الي يوم القيامآ ". ژباړه : حضرت عبدالله بن عباسﷺ وايي: رسول ﷺد مکې د فتحې په ورځ وویل: " خدای تعالی په هغه ورځ چې آسمانونه او مځکي پیدا کول دغه مکه حرامه ګرځولې ده. نو له دې امله دا د خدایﷺ په حرمت د قیامت تر ورځې حرامه ده ". خو دا حدیث د کعبې د حرمت پر لرغونتوب دلالت کوي نه پر دې چې کعبه د آسمانونو او مځکي تر پیدا کېدو د مخه پیدا سوې ده. خو د دې سره سره عباس کراره په پخپل کتاب کي د امام ازرقي له اخبار مکه څخه همدغه روایتونه نقل کړي دي. دغسي نورو مؤرخینو هم دغه روایتونه په خپلوکتابونوکي له اخبار مکه څخه را اخیستي دي. د دغو روایتونو په مقابله کي چې څوك د صحیح بخاري، د " كتاب بدء الخلق " (د مخلوقاتو د پیدا کېدو بیان) وګوري نو ور ته جوته به سي چې د حضرت محمد ﷺ د صحیح حدیث له مخي یو خدای

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو، بل هيڅ نه وه. د خدای عرش پر اوبو ولاړ وو؛ يعني اوبه يې پخوا پيدا کړي وې، او بيا يې عرش پر اوبو پيدا کړ، او د هرشي په هکله يې په لوح محفوظ کې وليکل او آسمانونه او مځکه يې پيدا کړه. د قرآن کريم آيتونه هم دغسې وايي او اسلامي موْرخين، لکه ابن کثير، ابن خلدون او نور هم دغسي وايي . د دغو مطالبو د ليکولو په مهال د " اسرائيليات و الموضوعات في کتب التفسير " په نامه يو کتاب په کوټه کې په لاس راغی چې نوی پاکستان ته راوړه سوی وو. دغه کتاب د مصر د ازهراو د مکې مکرمې د ام القرٰی د پوهنتونونو د قرآن او حديث د علومو استاد دکتور شيخ محمد بن محمد ابو شهباً ليکلی او د " مکتباً السناً، دار ثفاقياً للنشر و التوزيع و البحث العلمي " لخوا نوی چاپ سوی دی، خو د چاپ ځای او نيټه يې نه ده پر ليکل سوې. په دغه کتاب کې د کعبې د جوړولو په هکله د اسرائيلي رواياتو په هکله يو فصل ځانګړی سوی چې لنډيز يې دا دی : " سيوطي (رح) په خپل تفسير الدر المنشور کې د قرآن کريم د و اذ يرفع ابراهيم القواعد من البيت د تفسير په ترڅ کې د ازرقي او د هغه غوندي نورو موْرخينو او مفسرينو څخه کوم چې هرڅه وايي او د سمو او نا سمو توپير نه کوي، د کعبې د ودانۍ او تر ابراهيم د مخه د هغې د ودانوونکو په هکله ډېرڅه نقل کړي، چې زياتره يې اسرائيليات دي کوم چې له اهل کتابو څخه اخيستل سوي دي. خو که هغه (سيوطي) پرهغه روايت باندي چې بخاري په خپل صحيح کې روايت کړي اختصار او بسنه کړې وای، موږ او ځان دواړه به يې هوسا کړي وای. او په دې اسرائيلياتو به يې د خلکو د ماغونه نه خرابولای کوم چې د قرآن کريم آيتونه او د رسول صحيح احاديث موږ هغو ته نه احتياجوي. په دې هکله ابن جرير طبري هم په خپل تفسيرکي له اسرائيلياتو څخه ډېر څه ليکلي دي". دلته د اسرائيلياتوکتاب د ساري په توګه دوه روايته راوړي کوم چې يو يې هماغه دی چې وايي:" کله چې آدم له جنته را کښته سو پښې يې په مځکه اوسر يې په آسمان کې وو (!)". چې دې روايت ته هغه هم د شك او تعجب په سترګه کتلي او دا ټول يې اسرائيلي خرافات بللي او وايي چې په دې باره کې له رسول څخه څه نه دي ثابت سوي. دغه راز دغه کتاب له ابن کثير (رح) څخه خوښې څرګنده کړې چې د بيهقي د دلايل النبوت هغه روايت يې کوم چې د عبد الله بن عمرو بن العاص له لاري رسول ته منسوب سوی دی، ناسم بللی او ويلي يې دي چې دا د ابن لهيعه، له مفرداتو څخه دی، او هغه ضعيف دی. اوکېدای سي چې دا پرعبد الله بن عمرو بن العاص موقوف وي او د اهل کتابوله هغوکتابونو څخه رانقل سوی وي چې، هغه ته د يرموك په غزا کې په لاس ورغلي وه. اسرائيليات کتاب وړاندي ليکي :" ابن کثير په البداياً و النهاياً کې ويلي چې: له رسول څخه په صحيح خبرکې دا نه دي راغلي چې تر ابراهيم دمخه ګواکي کعبه ودانه وه". داوې د اسرائيليات د کتاب څرګندوني. بايد زياته کړو چې د شفاء الغرام ليکوال هم د ملايکو او آدم لخوا د کعبې جوړول درست او ثابت نه بولي. خو لکه چې د امام فخر الدين رازي (رح) په تفسيرکبيرکې د آل عمران د سورې د (96 او 97) آيتونو د تفسير په ترڅ کې د هغه رايه ګورو هغه هم په دلايلو وايي چې کعبه د آدم په زمانه کې موجوده وه. او د نورو ډېرو اسلامي عالمانو له تاليفونو څخه هم دغه خبره په ګوته کيږي. بل کله چې د قرآن کريم دې آيت ته چې وايي :ربنا انی اسکنت من ذريتی بواد غير ذی زرع عند بيتك المحرم] ابراهيم: 37]، دقيق سو ځني څرګنديږي، چې کله حضرت ابراهيم خپله مېرمن بي بي هاجره او خپل زوی اسماعيل عليهما السلام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې ته بوتله اوهلته يې خوشي کړه خدای ته يې عرض کړه چې پروردګاره ! ما په يوه بې اوبو او بې وښو ناوه کې د خپل اولاد يوه برخه ستا د [محترم کور تر څنګ مېشته کړېده] يعني د عند بيتك المحرم له جملې څخه څرګنديږي چې کعبه د ابراهيم د مخه د بيت حرام په توګه مشهوره وه او ځای يې مشخص او ټاکلی وو، که څه هم د زماني د حوادثو له امله ورانه سوې وه .

له دې امله موږ په دې هکله اړيو چې و منو چې د ابراهيم تر ودانۍ د مخه کعبه په همهغه بڼه وه اوځای يې معلوم او مشهور وو، خو دا نه ده معلومه چې هغه تر ابراهيم د مخه د چالخوا اوکله جوړه سوې وه. ځکه چې په دې هکله کوم صريح آيت او د رسول کوم صحيح حديث په نظر نه دی راغلی او هرڅه چې په دې باب ويل سوي د اصحاب کرامو، تابعينو او موْرخينو څرګندوني دي. چې ښايي تر اسلام د مخه، د قديموکتابونو او روايتونو په حواله وي، او ښايي له هغو څخه ځيني څرګندوني د روايتونو د تعدد او قدامت او د ځينو راويانو د ضعف له مخي د واقعيتونو سره هم سمي نه وي. خو څنګه چې په مطلقه توګه د کعبې موجوديت د حضرت ابراهيم د مخه د پورتني آيت او د مشهورو اقوالو له مخي جوت او ثابت امرباله سي، نو موږ به کوښښ وکړو چې په دې هکله د دغو رواياتو له منځ څخه هغه چې د حقيقت سره سم برېښي را نقل کړو .

59ـ د کعبې لومړنی پيدايښت

د تفاسيرو او نورو تاريخي کتابونو له مخي، دکعبې شريفي مځکه هغه سپېڅلې ټوټه ده چې د ټولي مځکي د پيدا کېدو بنسټ باله سي. د عبد الله بن عمر ، مجاهد، قتاده او سدي په قول کوم چې ډېر مشهور دی،کعبه ترمځکي دوه زره کاله د مخه پيدا سوې ده. اوکله چې مځکه او آسمانونه پيداکېدل،کعبه د اوبو له مخي څخه ترټولو لومړی څرګنده سوه. په پيل کې کعبه سپين ځګ وو چې وروسته وچ او سره ونښتۍ او بيا مځکه تر هغې لاندي داسي وغوړېدل لکه د اوړو د زوالې څخه چې سرې ډوډۍ پخه کړي. ځکه نو مکه " ام القرٰی" يعني د ښارونو مور وبلل سوه.

60 ـ د ملائکو لخوا د کعبې ودانول

 خو ځيني بيا وايي چې کعبه لومړنۍ خونه ده چې پر مځکه ودانه سوې ده. د علي بن الحسين) امام زين العابدين (څخه پرکعبه باندي د طواف د پيل او څرنګوالي په هکله چا پوښتنه وکړه، هغه جواب ورکړ: " کله چې خدای ملائکو ته وويل چې : زه په مځکه کي ځانته يو خليفه دروم . نو هغو ورته وويل چې:" ته په مځکه کي هغه څوك خليفه کوې چې په هغې کي به وراني او فساد کوي او په ناحقه بهويني تويوي ؟ حال دا چې موږ ستا په تسبيح، حمد او تقدس بوختي يو". لوی څښتن ورته وفرمايل :په هغو چې زه پوهيږم تاسي نه پوهيږئ . نو ملائکو داسي وګڼل چې د دوی په دې خبره خدای پردوی په غضب سوی دی. نو يې عرش ته پناه وروړه او د هغه ګرد چاپېر يې اووه واره طواف وکړ، څو چې خدای څني راضي سو، او دوی ته يې د طواف لپاره بيت المعمور وټاکی. بيا يې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملائکوته وفرمایل چې ما ته په مځکه کې د بيت المعمور غوندي يوه خونه جوړه کړئ او د مځکي خلکو ته يې وفرمايل چې پر هغې باندي داسي طواف وکړئ لکه د آسمانو خلك چې يې پر بيت المعموركوي .

61ـ د آدم او شيث عليهما السلام لخوا د کعبې بيا جوړول

څنګه چې خدای تعالی قادر مطلق دی،کولای يې سوای چې کعبه شريفه، چې د ده پاك ذات ته منسوبه ده د قيامت تر ورځي پوري د هماغسي لومړنۍ ودانۍ په شکل باقي وساتي. اوکه يې دا اراده وای چې څوك دي د هغې د ترميم کار و نه کړي، نو د جواهرو داسي يوه ټوټه به يې ګرځولې وای چې باد او باران او نورو حوادثو هيڅ اغېزه نه پرکولای او ترڅو دا مځکه، دا آسمان وای هغه به پر يوه حال ودانه وای. خو څنګه چې دا نړۍ، حادثه (نوپيدا) او طبيعتاً د هغې د ټولو اجزاوو سره د بدلون او تغير په حال کې ده؛ لکه چې حادث خدای تعالی د خپل حکمت بالغه په مقتضا متغيرخلق کړی او له يوه حالته بل حالت ته متحول دی. نو له دې امله د خدای تعالی په حکم د تاريخ په اوږدوکې کله نا کله کعبې بيا رغوني ته اړتيا پيدا کړې. چې خدای خپلو ځينو غورو بنده ګانو، او د مځکې ځينو نورو اوسېدونکو ته د هغې په جوړولو او بيا رغولوکې په برخه ورکولو سره، ځانګړې نېکمرغي ور په برخه کړې ده. په دې ډول د مځکې د سر په وګړوکې لومړی د دې سپېڅلې خوني د جوړېدو نېکمرغي د ابو البشر آدم ؑ په برخه سوې ده. ابن عباس ؓ وايي: لومړی سړی چې د لومړي ځل لپاره يې پر مځکه کعبه ودانه کړې او لمونځ يې پکښې وکړ، او طواف يې پر وکړ، او د حج مناسك يې تر سره کړه، آدم ؑ وو. اوکله چې ملائکې ورسره مخامخ سوې، ورته ويې ويل چې ستا حج مبرور دی ځکه موږ تر تا دوه زره کاله د مخه د دغې خوني حج کړی دی. بيا چې تر آدم ؑ وروسته د کعبې شريفې ودانۍ بيا جوړوني ته اړتيا پيدا کړه، نو حضرت شيث ؑ ته د هغې د تجديد بنا نېکمرغي ور په برخه سوه .

د يادولو وړ خبره :

علامه ابن حجر عسقلاني په فتح الباري کې وايي:" کله چې آدم ؑ دکعبې د ودانولو څخه وزګار سو، نو د خدای په حکم بيت المقدس ته په سياحت ولاړ او کله چې هلته ورسېدی د کعبې شريفې ترجوړولو څلوېښت کاله وروسته يې هلته د بيت المقدس مسجد ودان کړ، چې بيا دغه مسجد سليمان ؑ ودان کړ ."

62ـ د نوح ؑ طوفان

په ځينو روايتونوکې راغلي دي چې د نوح ؑ د طوفان په پېښه کې؛کوم چې کيسه يې په قرآن کريم کې ذکر سوې ده، سره د دې چې د طوفان اوبو د مځکې ټوله کره پر سر واخيسته او د ډېرو لوړو غرونو ترڅوکو څلوېښت ګزه لوړې سوې، اما پرکعبه شريفه يې د پورته کېدو قدرت نه درلود، بلکي اوبه لکه لوی لوی غرونه د هغې شاوخوا ولاړې وې. په دې حالت کې د نوح ؑ بېړۍ د مکې مکرمې لوري ته مخه کړه او څلوېښت ورځې يې پرکعبه طواف کاوه. بيا "جودي" نومي غره ته چې په " موصل" کې واقع دی ورسېده .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځينو نورو روايتونوكي بيا وايي چې د نوح طوفان كعبه له ببخه وايسته او د خداى په امر آسمان ته پورته او هلته ودانه سوه. ترطوفان وروسته د كعبې ځاى د سرې غونډۍ غوندي ښكارېدى چې سيلونه نه سواى پر پورته كېدلاى. هلته د نړۍ له گوټ گوټ څخه وگړي د زيارت لپاره ورتلل، انبياوو به يې حج كاوه او مظلومانو او بې وزلانو به په دې سپېڅلي مكان كي خداى ته دعا وي كولې. نو داسي وگړي به ډېر لږ وه چې خداى به يې دعا نه قبلول.

63ـ د نوح ترطوفان وروسته د مكې او كعبې حالت

لكه چې تاريخ ارض القرآن د ابن قتيبه او يعقوبي د تاريخونو په حواله ليكي د نوح زوى سام د حرم په شاوخوا مځكوكي استوگن سو. او نوري تاريخي څېړني هم جوتوي چې د سامي قومونو مسكن كوم چې عرب هم له هغو څخه دي، همدغه د عربو ملك دى چې د زمانې په تېرېدو سره يو شمېر يې د ببلا بېلو موخو او لا ملونو له مخي له دغه ځا يه نورو ملكو ته خپاره سوي دي.

دغه راز تاريخي شواهد ښيي چې د نوح ترطوفان وروسته د ابراهيم تر وختو پوري د مكې معظمې په شاوخوا سيموكي عرب قبايل اوسېدل. لكه چې په تاريخ طبري او تاريخ ابن خلدون كي راوړي: " كله چې پر عاديانو د دوى د هلاك د پيلامې په توگه كاختي (قحطي) راغله، نو يې څو تنه د باران د اورېدو د دعا لپاره مكې ته واستول او هغو لومړى د مكې او حرم د باندي د بكر بن معاويه په كوركي واړول او بيا د باران اورېدو لپاره مكې ته ولاړل". دغه راز مكه مكرمه د عيسىٰ تر زېږېدو (2500) كاله د مخه د هغه كاروان تم ځاى وو، چې له يمن څخه تر شامه (سوريې) يې تگ راتگ كاوه. له دې او نورو دغسي رواياتو څخه معلوميږي چې تر ابراهيم د مخه هلته د مكې په شاو خوا كي وگړي اوسېدل. خو په خپله د كعبې پرشاوخوا او په مكه معظمه كي څوك نه اوسېدل. او لكه چې مخكي هم وويل سوه د نوح د وختو څخه د ابراهيم تر وختو پوري دكعبې ځاى د سرې غونډۍ غوندي ښكارېدى، چې ترنوح وروسته هود او صالح عليهما السلام د كعبې د دغه مقدس ځاى حج كړى، او نور وگړي هم هلته د حج او زيارت لپاره تلل. خو په دې موده كي كعبه چا له سره نه ده ودانه كړې.

64ـ د كعبې معنا او د هغې نور نومونه

څنگه چې كعبه، دغه د خداى كور همدغه ستر ذات ته منسوبه ده د هغې د سترتوب، شرف او عزت له امله په كعبه نومول سوې ده. ځكه عرب چې كوم شي ته د سترتوب او شرافت په سترگه گوري، نو د كعب كلمه ورته كاروي. البته كعبې ته له دې امله هم كعبه وايي چې مكعب او مربع ده يعني څلوركنجه كوټه ده او هره ودانۍ چې لوړه او څلوركنجه وي، هغې ته كعبه ويل كيږي. دغه راز وايي چې له دې امله يې كعبه بولي چې د مځكي په منځ كي واقع ده. اوځيني وايي له دې امله يې كعبه بولي چې له نورو ودانيو څخه بېله پرته ده. د خداى دغه كور په قرآن كريم كي دوه ځلي د كعبې په نامه ياد سوى دى. دكعبې نور نومونه " بكه "، " بيت الحرام "، " بيت العتيق

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"، " قادس"،" نادر "، " القرياَ القديمه "، " البنياَ "، " الدوار" او " المسجد الحرام " او نوردي، چې هر نوم ځان ته علت او فلسفه لري چې په اسلامي رواياتو كي نغوتي (اشارې) ورته سوي دي .

داچي ولي كعبه څلور كنجه جوړه سوې ده او څلور ركنه لري، وايي چې كعبه د بيت المعمور پر برابر او بيت المعمور د عرش پر برابر واقع دی او عرش څلور ضلعي اوركنه لري، ځكه نو كعبه هم مربع جوړه سوې ده. د يوه بل روايت له مخي ښتګه چې هغه كلمې چې د اسلام بنسټ پر اېښوول سوی دی، څلور دي، يعني څلور تسبيح (سبحان الله و الحمد لله ولا اله الا الله و الله اكبر) دي، ځكه نوكعبه هم څلور كنجه جوړه سوې ده. نو كوم حاجي او عمره كوونكی چې د ژور ليد څښتن وي هغه په دې اند وي چې پركعبه، بيت المعمور او عرش الله طواف كوي او د څلورو تسبيحاتو پر بنسټونو ګرځي راګرځي، چې د دغسي حاجي او عمره كوونكي زړه د خدای عرش ګرځي. د كعبې د كنجونو د نومونو د وجهي په هكله د دې كتاب (311) مخ وګورئ .

65ـ ابراهيم

ښتګه چې د همدغي اوسنۍ كعبې ودانۍ له لويه سره هماغه ده، چې ابراهيم يې بنسټ اېښی دی (كه څه هم لږ و ډېر بدلون پكښې راغلی دی) او ښتګه چې ابراهيم

د حضرت محمد سرنيكه؛ بلكي جد الانبياء دی، او زموږ سپېڅلی دين، اسلام د هماغه ابراهيمي دين پر بنسټونو ولاړ دی. او د مكې اوكعبې تاريخ له همدغه ستراو سپېڅلي شخصيت څخه را پيلېږي، نو لازمه ده چې د كتاب په دې برخه كي د خدای د همدغه ستر نبي او د هغه د سپېڅلي ژوندانه او د هغه د زمانې د حاكمو شرايطو په باب څه معلومات وړاندي كړو: حضرت ابراهيم د " ابراهام "، " براهم "، " براهيم " ، " ابرام " او " براهماَ " په نومونو هم ياد سوی، د پلار نوم يې " تارخ " وو،كوم چې د خپل قوم مشر او لارښود وو، او موږ ته د" آذر" په نامه راپېژندل سوی او د مور نوم يې " نونا " وو. د نوو څېړنو سره سم په كال 260 يا 189 قبل الميلاد كي د " بابل " د هيواد د " اور " په ښاركي زېږېدلی. (دغه ځای ته چې د هماغه مهال ډېر سترصنعتي او تجارتي ښار وو، اوس عراق وايي). په دې وروستيوكي د لرغون پېژندونكو د كيندنو له امله د غه ښار څرګند سوی كوم چې د فارس د خليج په خوله كي او د عراق پلازميني بغداد ته نژدې پروت دی. د ده (ابراهيم) نيكه ګان عرب نه وه؛ بلكي په عبراني ژبه يې خبري كولې. ابراهيم هم عبراني نوم دی، چې معنا يې ده " د سترتوب را منځته كوونكی ."

66ـ د بابل واكمني او ابراهيم

د عيسی تر زېږېدو تقريباً دوه زره كاله د مخه د بابل سلطنت ډير په غوره كي وو. مالي او اقتصادي حالت يې ډېر پياوړی وو، ستر پوځي ځواك يې درلود. هره خوا يې امنيت وو، او ښې او ښادۍ پكښې پرېمانه وې. له دې امله د دغه ځای د دغه مهال واكمن دونه مغروره سوی وو، چې د ټولواكمنۍ په لويه بت خانه كي يې د خپل ځان زرينه مجسمه اېښې وه او رعيتو ته يې حكم كړی وو، چې د هغه عبادت وكړي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی څښتن د دغه لار ورکي قوم سمي لارې ته د بېرته را اړوني او لارښووني لپاره حضرت ابراهیم د پیغمبر په توګه وګوماری. هغه په خپل سم او سالم فکردا جوته کړه چې خدای یو او پر ټوله دنیا او مافیها واکمن دی. کوم بتان چې خلك جوړوي او عبادت یې کوي د خدای په وړاندي هیڅ هم نه دي. نو یې وپتېیل چې خلك د خدای وحدانیت ته را وبولي، خو دوخت د پاچا غوږونه ؛ لکه زموږ د زمانې د ډېرو واکمنانو غوندي د حق له اورېدو څخه پردي وه، ځکه نو د توحید غږ بد پر ولګېدی. دا له دې امله چې که یې د ابراهیم بلنه منلې وای د خدایۍ له رتبې څخه د بنده ګۍ مرتبې ته راټیټېدی، چې دا دغسې وګړو ته ناشونې خبره ده .

پای د حضرت خلیل الله ستر دښمن سو، او د هغه د زورولو او له مینځه وړلو په لټه کي سو. چې د ابراهیم او د دغه ظالم واکمن کیسه ډېره مشهوره ده او په ډېرو کتابونو په تېره د تفسیر په کتابونو کي په تفصیل سره راوړه سوې ده. د حضرت ابراهیم کورنۍ واکمن ته ډېره نژدې وه او له دې امله هغو هم د ابراهیم سره واخیسته .

67ـ د حضرت ابراهیم هجرت

حضرت ابراهیم چې د کورنۍ، قوم او د وخت د واکمنو مخالفت ولید، نو یې خدای په حکم د وطن پرېښوولو او هجرت لار ونیول. هغه د خپلي مېرمني بي بي ساره، خپل وراره لوط او هغو لږو وګړو سره چې پر ده یې ایمان راوړی وو، په داسي حال کي چې څه مالونه او څاروي هم ورسره وه " حران " نومي ځای ته ولاړ او ترڅه مهاله پکښې و اوسېدی. بیا مصرته ولاړ، هلته له پخوانیو فرعونانو څخه یو ظالم فرعون واکمن وو. وایي چې بي بي ساره ډېره ښایسته وه، نو یو چا فرعون ته د هغې د ښکلا او جمال صفت وکړ. هغه سړي ور واستول او پوښتنه یې ځني وکړه چې دغه ښځه دي څه ده ؟ ابراهیم وبېرېدی چې که ورته ووایم چې مېرمن مې ده مړ به مې کړي. نو یې ورته وویل چې دا مې خور ده. فرعون ورته وویل چې دا به جوړه کړې او ماته به یې راولېږې. نو هغه وو چې ابراهیم بي بي ساره ته ورغي او ورته ویې ویل چې : ته د ایمان له مخي زما خور بلل کېږې او ما دغه ظالم پاچا ته هم وویل چې دا زما خور ده، نو هوښ کوه چې ما ورته درواغجن نه کړې. هغه وو چې سارا یې فرعون ته ولېږل.کله چې ورغله او ورته کښېنستل، فرعون لاس ور واچاوه، خو لاس یې د خدای په امر وچ سو. فرعون ورته وویل چې خدای ته دعا وکړه چې زما لاس بېرته روغ کړي. زه وعده درسره کوم چې تاوان به نه در رسوم؛ بلکې احسان به درسره وکړم. نو هغه وو، چې د سارا د دعا له امله یې لاس جوړ سو. دغه ظالم بیا لاس ور واچاوه، چې بیا یې لاس ترد مخه لا ډېر وچ او په درد سو. بیا یې عذر ورته وکړچي بیا یې د سارا د دعا له امله لاس جوړ سو. نو هغه وو چې فرعون بخښنه ځني وغوښته او بي بي هاجره یې د هغې د دلاسایی لپاره ور وبخښل. (زیاتره ویل کیږي او مشهوره ده چې بي بي هاجره مینځه وه. خو ډېرو محققینوجوته کړې ده چې دا آزاده او د فرعون لور وه) .

کله چې بي بي سارا، ابراهیم ته ورغله هغه پوښتنه ځني وکړه چې څه وسوه ؟ دې ورته وویل: لوی څښتن د کافر، فاجر مکرونه په نطفه کي ورخنثٰکړه او هاجره بي بي یې د خدمت لپاره راکړه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تردي وروسته ابراهيم فلسطين ته ولاړ او هلته يې استوګنه غوره کړه، او په زړوالي يې د خدای څخه د نېك اولاد غوښتنه وکړه. بي بي سارا ورته وویل: ماته خو خدای اولاد نه راکوي او مشوره يې ورکړه چې دغه بي بي هاجره چې ښکلې، سپېڅلې او فرمان وړنکې ښځه ده، په نکاح کړه، ښايي له دې څخه خدای اولاد درکړي .

68ـ ابراهيم، هاجره، اسماعيل او مکه

څو موده وروسته پر هاجرې او اسماعيل د بي بي سارا نيت بد سو او کست يې په وسو، نو يې بالاخره له حضرت ابراهيم څخه وغوښته چې هاجره او زوی يې يوه ليري ځای ته بوزي. په دې وخت کي ابراهيم ته د خدای لخوا امر وسو چې د سارا خبره ومنه. نو يې هاجره او اسماعيل له ښاره را وايستل او مزل پر مزل يې مکې شريفي ته ورسول. هلته يې د " ابو قبيس " د غره په لمن کي د خدای بيتې ته نژدې کومه چې ورانه وه پرېښوول. حضرت اسماعيل دغه مهال تی رودی. ابراهيم په يوه خورجين کي څه خرما او په يوه مشك کي څه اوبه ور پرېښوولې او خپله ځني رهي سو. بي بي هاجره په پسې سوه او پسي ناري يې کړه: ما او زما دغه پرتي ماشوم په دې بتې بيابان کي چاته پرېږدې؟ حضرت ابراهيم ورته وویل: ماته خدای امرکړی دی، چې دلته مو پرېږدم. بي بي هاجرې وویل نو چې داسي ده هيڅ پروا نه کوي موږ هغه خدای ساتي.

په دې ډول حضرت ابراهيم له دوی څخه بېل سو او بيرته فلسطين ته ولاړ. کله چې له دوی څخه ليري سو د کعبې په لوري يې مخ کړ؛ لاسونه يې پورته کړه او دا دعا يې وکړه : ربنا انی اسکنت من ذريتی بوادٍ غير ذي زرع عند بيتك المحرم ربنا ليقيموا الصلاۤ فاجعل افئداً من الناس تهویّ اليهم و ارزقهم من الثمرات لعلهم يشکرون [ابراهيم : 37] ژباړه : ای ربه ! ما زما له اولادې څخه (چې اسماعيل او اولاد يې دی) ستا د درنې او ستري کوټې سره په يوه بې کښته ناوه کي استوګن کړه، څو ستا عبادت د هغه د ټولو حقوقو سره سم تر سره کړي. نو ای ربه ! د ځينو خلکو زړونه د دوی په مينه متمايل کړه او له هر ډول ميوو څخه روزي ورکړه، څو شکر وباسي. کله چې د بي بي هاجرې او اسماعيل هغه څه خواړه او اوبه خلاصي سوې او دواړه تږي سول، نو بي بي هاجره د اوبو په لټون اووه ځلې له " صفا " تر " مروه " ولاړه، راغله، خو نه يې اوبه وموندلې او نه داسي يو څوك چې اوبه ورکړي. او تنده يې نوره هم زياته سوه. عن ابن عباس قال: قال النبي " : فلذالك سعٰی الناس بينهما ". يعني حضرت ابن عباس وايي چې رسول وويل:" له دې امله حاجيان د صفا او مروه تر منځ سعی کوي". کله چې بي بي هاجره د وروستي ځل لپاره مروه ته پورته سوه يو آواز يې واورېد، چپ سوه، چې غوږ يې ونيوی بيا يې آواز واورېد. نو ويې ويل : غږ خو مې واورېد، ښايي څوك وي چې مرستي ته مې را و دانګي ؟ هغه وو چې نا ببره د زمزم د څا پرځای يوه ملائکه) حضرت جبرائيل (څرګند سو او د پښې پونده يا وزريې د اسماعيل ترقدم لاندي په مځکه ووهل او اوبه راووتلې .

بي بي هاجرې له دې بيري چې وچي نه سي اوبه ډم کړې، خپل مشك يې ځني ډك کړ او ويل يې: " زمزم " " ای اجتمع " يعني ډم سئ او ودرېږئ ، خو اوبه همدغسي پرخوټېدو او ډېرېدو وې. لنډه دا چې بي بي هاجرې اوبه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وچښلې او خپل کوچني ته يې هم ورکړې. په دې وخت کې ملائکې هاجرې ته وويل: بېربېره مه ! دلته دغه ورانه بيته دغه هلك او د هغه پلار جوړوي او خدای تعالی خپل دوستان نه هلاکوي.

رسول □ وايي: " خدای تعالی دې د اسماعيل پرمور ورحميږي که يې تلوار نه وای کړی یا يې د زمزم اوبه همدغسې پرې ايښې وای، خامخا به بهېدلې او رواني سوي وای. لکه چې مخکې مو وويل دغه مهال د کعبې ځای د سرې غونډۍ غونډې ښکارېدی چې سيلونه به يې له ښي او کيڼي خوا تېرېدل او هاجرې هلته شپې او ورځې تېرولې چې آخر د جرهم په نامه د يوه قوم د کوچيانو يوه ډله يا يوه کورنۍ هلته ورغله او د کعبې شريفې نژدې شا و خوا ته د هاجرې په اجازه ميشته سول. په دې ترڅ کې حضرت ابراهيم □ هغه خوب ولېد کوم چې د اسماعيل د قربانی مشهوره کيسه اوستره ازموينه ځني رامنځ ته سوه. وروسته اسماعيل په دغه قوم کې و روزل سو، عربي ژبه يې ځني زده کړه او کله چې ځوان سو له هغو څخه يې يوه ښځه هم په نکاح کړه. په دې ډول هلته کلی ودان سو، چې بيا ورو ورو د مکې لوی ښار ځني جوړ سو .

وروسته د اسماعيل □ مور وفات سوه او يو وخت ابراهيم □ د هغو د پوښتنې لپاره ورغی. اسماعيل يې ونه موند او د هغه مېرمن يې پيدا کړه او د اسماعيل پوښتنه يې ځني وکړه. هغې ورته وويل: وتلی دی چې کور ته څه راوړي. بيا يې د هغو د ژوند حال ځني وپوښتی. هغې ورته وويل چې ژوند مو ښه نه دی، په خوارې او اربانې اخته يو. مطلب ناشکري يې ځرګنده کړه اوښه وضع يې ورسره و نه کړه. نو ابراهيم □ ورته وويل کله چې دې خاوند راغی زما سلام ورته ووايه. او ورته ووايه چې د کور د دروازې چارچوب دې بدل کړه .

کله چې اسماعيل □ کورته راغی مېرمنې يې ورته وويل چې يو سپين ږيری راغلی وو، ستا پوښتنه يې را څخه وکړه او بيا يې زموږ د ژوند احوال وپوښتی، ما ورته وويل چې ژوند مو سم نه دی. هغه را ته وويل چې زما سلام اسماعيل ته ووايه او دا هم ورته ووايه چې د دروازې چارچوب دې بدل کړه. هغه ورته وويل چې دا زما پلار وو او په دې خبره يې ماته امر کړی دی چې تا طلاقه کړم، نو ته دې د خپلوانو کره ولاړه سه .

بيا اسماعيل د جرهم له قوم څخه بله ښځه وغوښتل. ابراهيم □ بيا يو وخت راغی، بيا يې اسماعيل ونه موند او د هغه مېرمن يې وموندل او د هغه معلومات يې ځني وغوښت، هغې ورته وويل: تللی دی چې څه راوړي. ابراهيم ورته وويل چې ژوند مو څنګه دی ؟ هغې د خدای □شکر ووايه او ورته وېې ويل چې ډېر ښه ژوند مو دی. ابراهيم □ ورته وويل چې څه شي خورئ او چښئ ؟ هغې ورته وويل: د ښکار غوښې خورو او د زمزم اوبه چښو. ابراهيم □ ورته وويل چې نور څه خواړه او ډوډۍ نه لرئ ؟ هغې ورته وويل چې نه. ابراهيم □ وويل چې : ای باري خدايه ! د دوی په غوښو او اوبو کې برکت واچوه. حضرت ابراهيم □ وصيت ورته وکړچې اسماعيل □ ته ووايه چې د کور د دروازې چارچوب دې پرځای پرېږده. کله چې ابراهيم □ ولاړی، اسماعيل □ کورته راغی. ښځې يې ورته وويل چې داسې يو سپين ږيری سړی راغلی وو. هغه ورته وويل چې دا زما پلار وو او ما ته يې ستا په هکله د ښو او احسان امرکړی دی. په دې ډول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسماعیل ؑ په مکه کي اوسګېدی، او ابراهیم ؑ په شام کي د خپلي مېرمني بي بي سارا سره ژوند کاوه. او کله چې به يې فرصت پیدا کړ، د اسماعیل ؑ پوښتني ته به ورتلی .

69ـ د کعبې د جوړولو امر

کله چې د لوی ښتن لخوا حضرت ابراهیم ؑ ته امر وسو چې کعبه شریفه ودانه کړي، له شام څخه د اسماعیل ؑ کره راغی او هغه يې په داسي حال کي وموند چې

د زمزم د اوبو د څا پر غاړه تر یوې وني لاندي د غشي په توږلو بوخت وو. اسماعیل چې خپل پلار ولید مخي ته ورغی، روغبړ يې ورسره وکړ، یو د بل غاړي ته يې لاسونه سره واچول او بیا ترهغه ونه لاندي کښېنستل، حال احوال يې سره وپوښتی او بالاخره حضرت ابراهیم ؑ وویل چې : زویه ! خدای جل شانه ما ته امرکړی دی چې دلته د خدای خونه جوړه کړم. (دکعبې پرځای سرې غونډۍ ته يې اشاره وکړه). اسماعیل ؑ د دې کار لپاره په ډېره مینه خپل تیاری وښود. نوهغه وو چې پلار او زوی د خدای ؑ د لارښووني سره سم یوم اوکلنګ را واخیستل، په کار يې پیل وکړ. هغه غونډۍ يې وکیندل، څو چې د کعبې شریفي همهغه د آدم ؑ د ودانۍ لومړني تهدابونه ښکاره سول، او بیا يې د کعبې شریفي د دېوالونو په پورته کولو پیل وکړ. ابراهیم ؑ يې بنایي کول او اسماعیل ډبري ورته راوړلې،څو چې دېوالونه دونه لوړ سول، چې د ابراهیم ؑ مبا رك لاسونه نه ور رسېدل. نو هغه وو چې ابراهیم ؑ پر داسي یوه معجزه لرونکې ډبره پورته سو چې هرڅونه به دېوال لوړېدی، دغه ډبره به هم په هماغه کچه لوړېدل) .دغه ډبره مقام ابراهم دی کوم چې د ابراهیم ؑ د پلو نخښې باندي سته او اوس هم د یوې ځرګندي معجزې په توګه،کعبې شریفي ته نژدې ځای پرځای سوې ده. په دې هکله نور تفصيل په [320] مخ او د هغه په وروسته مخونو کي وګورئ).

کله چې د دې ودانۍ کار پای ته ورسېد ابراهیم ؑ ، اسماعیل ته وویل چې داسي یوه ډبره راوړه چې د دې متبرکي بیتي په دېوال کي ځای پرځای سي، څو د خلکو د طواف د پیل او پای لپاره نخښه وي. کله چې اسماعیل ؑ په ډبره پسي ولاړی، جبرائیل ؑ حجر اسود ورته راوړه او ابراهیم ؑ د کعبې په دېوال کي نصب کړه. اسماعیل ؑ چې ډبره راوړه ويې لیدل چې ابراهیم ؑ ډبره ایښې وه. نو يې ورته وویل چې دا چیري وه او چا درته راوړه ؟ هغه ورته وویل چې دا هغه چا راته راوړه چې نه مې تا او نه مې ستا ډبري ته اړباسي. (په دې هکله بشپړ تفصيل په [304] مخ کي وګورئ) .

70ـ د ابراهیمي کعبې د ودانۍ ځانګړني

محمد عبد المعبود د تاریخ القویم او تاریخ مکه په حواله لیکي :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ1حضرت ابراهیم ﷺ کعبه د حضرت آدم ﷺ د کعبې پربنسټونو ودانه کړه.

ـ2هغه یوه ډبره پر بله و اوډلې او دېوالونه یې پورته کړه. ختې، اهاك یا کوم بل شی یې نه دی پکښې کارولی .

ـ3حضرت ابراهیم ﷺ کعبه مستطیل شکله (اوږده) جوړه کړه .

ـ4د هغه د کعبې ودانۍ څلورکنجه درلوده. (د حجراسود کنج [رکن] ، عراقي، شامي او یماني کنجونه چې د څلورو واړو استلام به کېدی) .

ـ5په لمرختیز دېواله کې یوه دروازه وه چې چارچوب یې نه درلود او دروازه نه وه پکښې ایښوول سوې، (دکعبې شریفي دروازه لومړی تبع پاچا چې اسعد الحمیري نومېدی پکښې ایښې او قلف هم، هغه د لومړي ځل لپاره ور اچولدی).

ـ6دروازه یې د مځکي سره برابره وه، لوړه نه وه .

ـ7حطیم (حجر اسماعیل) په کعبه کې شامل وو .

ـ8کعبې چت نه درلود .

ـ9کعبې شریفي غلاف نه درلود (غلاف هم تر ټولو لومړی تبع ورکړ).

ـ10د دېوالو لوړوالی نه گزه (13ـ پټه، 6ـ انچه یا 4ـ متره 10 سانتی وو) .

ـ11د دروازې یعني دلمرختیزلوري دېوال 23 گزه (48ـ پټه، 6 ـ انچه یا 14 ـ متره 33ـ سانتی وو .)

ـ12د حطیم د لوري یعني د عراقي رکن څخه تر شامي رکن پوري دېوال 22 گزه 33)ـ پټه یا تقریباً لس متره وو .)

ـ13د رکن شامي څخه تر رکن یماني پوري 31 گزه (46ـ نیم پټه یا 13ـ متره 58ـ سانتی وو .)

ـ14د رکن یماني څخه تر حجر اسود پوري 25 گزه (30 ـ پټه یا 9 ـ متره 15ـ سانتي وو .)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بيت الله شر يفي د ابراهيمي ودانۍ شكل په لاندي ډول وو:

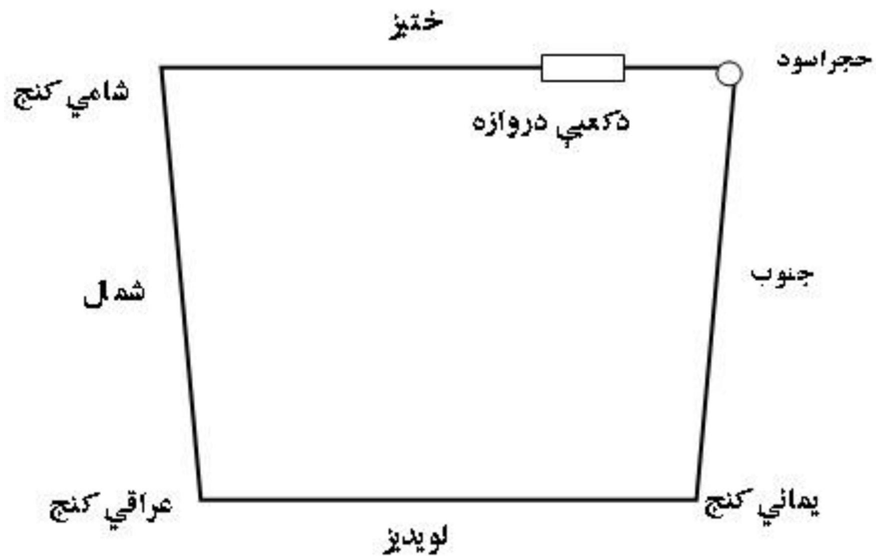

71ـ د ابراهيم لخوا خلكو ته د حج لپاره بلنه

كله چي ابراهيم د كعبې له ودانولو وزګار سو. نو خداى وحي ورته راولېږلې چې :و اذن فى الناس بالحج [الحج: 27] يعني خلكو ته د حج لپاره عمومي بلنه وركړه. حضرت ابراهيم عرض وكړ چې اى پروردګاره ! دلته خو تر ډېرو ليرو سيمو پوري څه ودانۍ نسته او چيري چې ودانۍ سته هلته خو زما غږ نه رسيږي ؟ خداى تعالى ورته وويل: ته اعلان وكړه، رسول يې پر ما دي. نو ابراهيم پرمقام ابراهيم يعني پرهغه مشهوره ډبره باندي كومه چې اوس هم په حرم شريف كي پرته ده، وختى او د دې مقام په واسطه لوړ پورته سو څو د ابي قبيس غره ترڅوكو لوړ سو او ناري يې كړه : اى خلكو ! خداى تعالى خپل كور جوړكړى او د هغه حج يې پر تاسي فرض كړى دى، نو د خپل خداى بلنه و منئ او حج ته راسئ ! خداى دغه بلنه په هرځائكي هر روح ته ورسول. نو د هرچا چې حج په نصيب وو د هغه روح دغي بلني ته جواب وركړ چې: (لبيك، اللهم لبيك، لبيك، لا شريك لك، لبيك ، ا ن الحمد و النعمآ لك و الملك ،لا شريك لك). يعني زه ستا د فرمان پلي كولو او ستا چوپړ ته حاضر او تيار ولاړيم. لويه څښتنه ! ستا د فرمان د پلي كولو اوستا چوپړ ته حاضر او تيار ولاړ يم. ستا د فرمان د پلي كولو او ستا چوپړ ته حاضراو تيار ولاړ يم. تا لره هيڅ شريك نسته، زه ستا د فرمان د پلي كولو او ستا چوپړ ته حاضر او تيار ولاړ يم. په رښتيا سره ټوله ثنا، صفت او نعمتونه تا لره دي، او ټولواكي تا لره ده، تا لره شريك نسته. په دې ډول حضرت ابراهيم د حضرت اسماعيل او د جرهم د قوم د مسلمانانو سره يو ځاى د حج مناسك ادا كړل او دحج د مناسكوڅخه ترفراغت وروسته خپل وطن شام ته ولاړ او هلته وفات سو) .د سمط النجوم العوالى د دربيم ټوك په (503) مخ كي وايي چې :" د المسترشد بالله عباسي خليفه په زمانه كي په كال 514 س. كي د حضرت ابراهيم، او حضرت اسحاق او حضرت يعقوب قبرونه كشف سول او د دوى اجسام مبارك داسي پكښي وليدل سول لكه هماغه ګړى چې پكښي ښخ سوي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او د دوي د اجسامو سره د سرو او سپينو زرو قنديلونه او څه نورشيان هم ومونديل سول. خو په دغه کتاب کي دا نه دي ويل سوي چې دغه قبرونه چيري ومونديل سول .(نو څوك چې حج كوي دغه ناره يې اورېدلې وي، چا چې يو ځل جواب ورکړی وي، يو ځل حج كوي. چې د وه واره يې جواب ورکړی وي دوه پلا حج كوي، او چې ډېرځله يې جوابونه ورکړي وي ډېرحجونه كوي. خو چا چې د حضرت ابراهيم دغه دعوت ته لبيك نه وي ويلی، هغه د خپل بد بخت له امله د حج له دې نعمت څخه بې برخي پاته وي .

72ـ هاجره او اسماعيل

په لرغونوکتابونوکي بي بي هاجرې ته د (هاجر) لفظ استعمال سوی دی چې اصل يې عبراني لفظ " هاغار" دی. د هاغار معنا ده : پردی او اجنبي. هاجره د مصرد فرعون يا د مصر د يوه قبطي پاچا لور وه . دغه بي بي چې كله مړه سوه په حطيم کي د کعبې شريفي د رحمت تر ناوې لاندي خاورو ته وسپارل سوه. اسماعيل په اصل کي " شماع ايل " دی چې دا هم عبراني لفگگظ دی او معنا يې ده " خدای اورېدل ". څنگه چې حضرت ابراهيم او بي بي هاجرې له خدايه اولاد غوښتی وو او خدای يې دغه دعا واورېدل، ځکه يې نو د هغه نوم " شماع ايل " کښېښووی، چې عربي او پښتو تلفظ يې اسماعيل دی او په عربي د (اسمٰعيل) په بڼه ليکل کيږي. حضرت اسماعيل په 2074 قبل الميلاد کي په فلسطين کي زيږېدلی دی .

73ـ د حضرت اسماعيل د قربانۍ لنډه کيسه

په قرآن مجيدکي ويل سوي دي چې خدای تعالی حضرت ابراهيم ته په خوب کي وښوول چې هغه خپل زوی حضرت اسماعيل حلالوي. دا خوب يو ډول الهي حکم وو او پلار او زوی دواړه د دې حکم د تر سره کولو لپاره تيار سول او چې دواړو دا حکم ومانه او پلار، زوی د حلالولو لپاره پر مخي پرې ايستی، نو خدای تعالی ورته ور غږ کړه :ای ابراهيمه ! تا خوب رښتيا كړ. موږ نيکي کوونکو ته دغسي غوره مکافات ورکوو .

په رښتيا چې دا يوه څرګنده ازموينه وه او خدای يوه لويه حلاله (لوی او چاغ پسه) په فديه کي ورکړ او اسماعيل له حلالي وژغورل سو] .سورهْ صٰفٰت : 103 _ 107 آيتونه[

74ـ د ذی الحجې د اتمي، نهمي او لسمي په هکله

وايي چې حضرت ابراهيم دغه خوب درې شپې پر له پسې وليد. لومړی يې د لوی اختر د مياشتي (ذي الحجې) د اتم په شپه خوب وليدی، سهار چې را پورته سو تر ماښامه يې په دې هکله چورت او فکر واهه چې آيا دا خوب به د خدای له لوري وي که د شيطان له لوري. ځکه نو دغه ورځ " يوم الترويه" وبلل سوه، يعني د غورکولو او چورت وهلو ورځ. دوهمه شپه يې بيا هماغه خوب وليد، نو وپوهېدی چې دا خوب د خدای له

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوري دی. له دې امله دغه ورځ د (عرفې) په ورځ ونومول سوه. بیا یې درېیمه شپه هم دغسې خوب ولیدی. نو یې د خپل زوی د حلالولو تکل وکړ. له دې امله دغي ورځې ته " یوم النحر " یعني د حلالي ورځ وویل سوه .

75ـ د جمراتو د ویشتلو په هکله

وایي کله چې حضرت ابراهیم ته د هغه د زوی د حلالولو حکم وسو، نو شیطان د انسان په بڼه حضرت ابراهیم ته ورغی، څو هغه وغولوی اوله دې کاره یې راوګرځوي. خو ابراهیم د هغه خبره و نه منل. بیا کله چې هغه عقبې جمرې ته ورسېدی، شیطان مخې ته ورغې او د هغه د غولولوکوښښ یې وکړ. خو حضرت ابراهیم وپوهېدی چې دا شیطان دی. نو یې خدای ته دعا وکړه او د خدای د حکم سره سم یې اووه شګې واخیستې او شیطان یې په وویشتی او هغه وتښتېدی. بیا چې ابراهیم منځنۍ جمرې ته ورسېدی هلته یې شیطان مخې ته ورغی، خو هغه بیا په اوو شګو وویشتی او شیطان وتښتیدی. بیا چې ابراهیم جمراَ الاولی (لومړنۍ جمرې) ته ورسېدی بیا شیطان مخې ته ور ولوېدی او حضرت ابراهیم بیا په اوو شګو وویشتی او شیطان ځنې وتښتېدی. چې د دې واقعې په یاد حاجیان په منا کې دغه درې ځایونه کوم چې ځانګړې څلي پرجوړ سوي دي په شګو ولي .

76ـ د حلال سوي پسه د ښکرونو په هکله

په معتبرو روایتونو سره ثابته سوې ده چې د حضرت اسمیعل په فدیه کې چې کوم مږ حلال سوی وو، د هغه ښکرونه د کعبې په خونه کې د حضرت عبد الله بن الزبیر تر زمانې پورې ساتل سوي وه. وروسته بیا کله چې حجاج بن یوسف په حرم کې ابن الزبیر محاصره کړ او کعبه یې ورانه کړه، نو هغه ښکرونه هم ضایع سول. ابن عباس او عامر دواړه د دې شاهدي وایي چې هغو په خپله د کعبې په خونه کې دغه ښکرونه لیدلي دي .

77ـ د قربانۍ د ځای په هکله

دا خبره له پېړیو پېړیو راهیسې د عربو په روایتونوکې محفوظه وه، چې د قربانۍ دغه پېښه په منا کې سوې وه او دا یوازې روایتونه نه وه، بلکې له هغه وخت څخه د پیغمبر تر زمانې پورې دا کارهم د حج په مناسکوکې شامل وو او پر له پسې کېدی. د منا هغه ځای ته به خلك ورتلل،چیرې چې حضرت ابراهیم قرباني کړې وه او هلته به یې څاروي قرباني کول. بیاکله چې حضرت محمد مبعوث سو نو هغه هم دغه کړنلار جاري وساتل، ان چې ترنن ورځې پورې د حج په ورځو کې د لوی اختر د میاشتې په لسمه ورځ په منا کې قرباني کیږي.

78ـ د مکې د ښار ودانول او د هغې تاریخي لرغونتیا

تقریباً څلور زره کاله د مخه د مکې مځکه ژرګو او نورو اغزنو ونو نیولې وه. هلته نه اوبه وې، نه شین ګیا او نه څاروي او نه انسانان، هرلور جګ جګ غرونه ولاړ وه او مځکه یې هم ډېره لوړه وه. د اورښت اوبو به د غرونو خاوري، رېګ، جغل او ډبري لاندې راوړلې او پرله پسې د مځکې په لاندنیو برخوکې یو ځای کېدلې. پردې سر بېره کله چې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته د ښا ر ودانول پيل سول او ورو ورو د عربو قبايل له نورو ځايونو څخه راغلل، نو خلکو هم داکارکاوه. هغو به هم د غرو څخه ډبري او نور راکښته کول اود مځکي پرمخ به يې اوډل، چې په دې توګه ورو ورو د غرونو جګوالی کم سو. لکه چې لومړکعبه شريفه پريوه غونډۍ باندي ودانه سوې وه، خو اوس دغه غونډۍ ګردسره نه معلوميږي اوکوم ځايونه چې کښته وه، هغه اوس دونه لوړ سوي چې له هغو څخه " شاميه محله " ترکعبې شريفي تر سل متره زياته لوړه سوې ده .

هغه مهال ټولي لاري له کرکنډو، ډبرو، ريګګو او اغزنو بوټو څخه ډکي وې. هلته د لومړي ځل لپاره د ودانۍ او رفاهي ترقۍ د بنسټ ډبره حضرت اسماعيل ؑ او د هغه مور بي بي هاجرې کښېښوول. بيا جرهميانو په دې کار کي برخه واخيسته او په دې ترڅ کي حضرت ابراهيم ؑ اوحضرت اسماعيل ؑ کعبه هم هلته ودانه کړه. چې له دې سره د انسانانو شمېر هم هلته زيات سو او له دې امله په ودانيو، استوګن ځايونو او خيموکي هم زياتوب راغی، او د دې ترڅنګ د يمن او شام د تجارتي قافلو تګ را تګ هم پيل سو. په دې توګه دعربو ټولو قبايلو مکې ته د زړه له کومي احترام او درناوی کاوه او تراسلام وروسته هم د نړۍ د مسلمانانو قبله او تر ټولو ډېرسپېڅلي ځای وګرځېد او زيات شهرت او د رنښت يې وموند. دغه رازد عربو او نورو ګاونډيو سوداګرو لپاره يو عمومي او بين المللي با زار وو چې خپل تجارتي مالونه به يې هلته وړل اوخرڅول. لکه چې د يمن، غسانيه، د فارس د خليج د سواحلو، عمان، سره سمندرګي شام او نورو ځايونو د سوداګرو د قافلو ستركاروانونه به د تجارت لپاره ورته راتلل او د مکې قريش به هم هرکال په ژمي يمن او په دوبي شام او نورو ځايونو ته تلل، چې بالاخره دې مقدس ښار پړاو په پړاو دا دی دونه پرمختګ وکړچي نن د نړۍ په ښکلو او متمدنو ښارونوکي شمېرل کيږي او د دين او مذهبي تقدس سره سره، ستر تجارتي مرکزهم دی .

79ـ مکه اوکعبه په يوناني او مسيحي تاريخونوکي د زبور د څرګندونو سره سم حضرت داود ؑ د عيسي ؑ تر زېږېدو يوولس سوه کاله د مخه د بيت الله شريفي د زيارت لپاره خپله ليوالتيا داسي څرګندوله :

"ای د لښکروخدايه. ستا کورڅونه زړه راکښونکی دی. زما اروا هغو درباروته ليواله ده؛ بلکې پسې نوليږي. زما زړه او زما ژوندی پړی د خدای لپاره له خوښی څخه ټوپونه وهي. سپېڅلي دي هغه چې ستا په کورکي اوسيږي. دوی تل ستا ستاينه کوي. د چا چې په زړه کي د " صيون " لويي لاري دي هغه د " بکا " له ناوې تېريږي او د هغه ځای په چينو کي ځان ته ځای جوړوي". [زبور: 84 باب: 6 شمېره]

مسيحي تاريخ ليکونکی جرجي زيدان په عرب قبل الاسلام کي ليکي : " د يونان په لرغونوکتابونوکي د مکې اوکعبې نوم نه ترسترګوکيږي، خو " ديودورس الصقلي (Deodars) sickles) "په 100 کال قبل الميلاد کي د نبطي قوم د پېښو د بيانولو په ترڅ کي ليکي: " په حجازکي يو معبد دی چې ټول عرب يې تعظيم او درناوي کوی ". " للاب لوبس شيخو يسوعي" هم د نړۍ د مشهورو معبد ونو د يادولو په ترڅ کي ليکي :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"د نړۍ په ټولو معبد ونوكي ترټولو زيات مشهور د حجازكعبه ده. دكومي ذكر چې په تاريخ كي تر ټولو دمخه "د يود ورس الصقلي" په كال 100 قبل الميلاد كي كړى دى ". (النصرانياً و آدابها). دغه رازجرجي زيدان ليكي:" څيړونكو په دې كي چې مكه د كومي ژبي لفظ دى اختلاف كړى دى. خو زموږ په اند سم قول دا دى چې دا د كلداني يا بابلي ژبي لفظ دى. ځكه چې په بابلي ژبه كي د مكې معنا كور دى، كوم چې همدغه كور ته عرب كعبه وايي. په كال 1800 قبل الميلاد كي چې عمالقه هلته ورغلل، نو دوى پردغه ځاى دغه نوم كښېښود. دلته ترټولو د مخه د عمالقه وو ځاى پرځاكېدل ترلمرڅرګند دي. وروسته دغه ځاى د ځينو جابرو واكمنو د واك د هوس نخښه سو. ترعمالقه وو وروسته د قحطانيانو يوه تپۍ " جرهميان " له يمن څخه كډه سول او دلته ورغلل، د عمالقه وو سره يې جګړه وكړه او دغه ځاى يې ځني لاندي كړ. بيا ډېره موده وروسته بني اسمعيل (د اسماعيل اولاده) پرهغو برلاسي سول ". د " انسايكلو پيډيا اف برټانيكا " د 1970 ع.كال په چاپ كي د مكې د لفظ د تشريح په ترڅ كي ليكي:" په عربستان كي دكعبې په نامه يو عبادت ځاى وو، چې د لرغونو روايا توسره سم حضرت ابراهيم ؑ ودان كړى وو. كعبه د ټولو عربو په سترګوكي متبركه وه او له ډېري مودې يې د هغې حج كاوه ". دغه راز جرجي زيدان ليكي : " د حجاز په ښارونوكي مكې ځكه زيات شهرت درلود

چې هلته د حج مناسك ترسره كېدل. او تر پر له پسې څو سووكالو وروسته هغه يو تجارتي مركز جوړ سو. د حج په مهال د حاجيانو د ورتګ او د پلورني او پېرودني د ډېرښت له امله دغه ځاى د لويو لويو قبايلو او سردارانو د پاملرني او سرابښې منځۍ جوړ سوى دى". امريكايي پادري ايس. ام. زوسمير ليكي:" په دې كي شك نسته چې حجراسود د مكې تر ټولو لرغونې زېرمه ده ". پطرس بستاني په خپل دايراَ المعارف كي ليكي: " حج په بېلو بېلو ولسونوكي له ډېري پخوا زمانې څخه دود دى. كه څه هم په يقين سره نه سي ويل كېداى چې تر ټولو لومړى په كوم ولس كي حج كول پيل سول، خو د عربو د جاهليت په زمانه كي له ډېرو ليري ليري ځايونوڅخه ډلي ډلي وګړي د بيت الله د حج لپاره راتلل. له دې څخه څرګندېږي چې دا تر ټولو لومړى قوم دى چې د حج كول پكښې دود سوى دى. عرب وايي چې آدم ؑ له آسمان څه تر راكوزېدو وروسته كعبه جوړه كړې وه او بيا د نوح ؑ تر طوفان وروسته ابراهيم او اسماعيل بېرته ودانه كړه."

80ـ دكعبې توليت، دمكې امارت او اسماعيل

كله چې حضرت ابراهيم ؑ بي بي هاجره او اسماعيل په مكه كي دكعبې تر څنګ پرېښوول، نو يې دعاوكړه چې: " پروردګاره ! ما په يوه بې اوبو او بې وښو ناوه كي د خپل اولاد يوه برخه (اسماعيل او بي بي هاجره) ستا دمحترم كورترڅنګ مېشته كړه. پروردګاره ! داكار ماد دې لپاره كړى دى چې دوى دلته ستا طاعت وكړي. نو ته دا ملك (مكه) د امن ټاټوبى وګرځوه او د هغه له اوسېدونكو څخه چې څوك تا او آخرت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مني، هغو ته هر ډول مېوې روزي کړه. او د خلکو زړونه د هغو په تلوسه کړه." او بیا چې یې کعبه جوړول نو یې دعا وکړه:" پروردګاره ! زموږ څخه دا خدمت ومنه. ته د هرڅه اورېدونکی او په ټولو شیانو پوهېدونکی یې. ای ربه موږ دواړه تاته غاړه ایښوونکي وګرځوه او زموږ له اولادې څخه یو داسي قوم رامنځته‌کړه چې تاته غاړه ایښوونکي وي. موږ ته د خپل عبادت لاري اولیکي رازده کړه او زموږ لنډپاری وبخښه. ای ربه ! په دې خلکوکي ددوی له قومه څخه یو داسي پیغمبررا وپاڅوه چې دوی ته ستا آیتونه واوروي؛ هغوته کتاب اوحکمت ورزده کړي او پاك او ستره ژوند ور په برخه کړي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه: مکه او کعبه د حضرت محمد په وختونو کي

97ـ د حضرت محمد rنسب، ولادت او بعثت

نسـب:

حضرت محمد rد عبد الله زوي د عبد المطلب (شیبه) لمسی او د هاشم (عَمٌرو (کړوسی دی ، چي د نسب لړۍ يې حضرت ابراهيم ته رسيږي. د حضرت محمد r

د انا نوم فاطمه وو، چې د عمرلور او د عا ئذ لمسی وه. د حضرت محمد rنیکه، د عبد الله واده د بي بي آمنې سره وکړ. عبد الله د عبد المطلب لخوا مدينې ته د خرما راوړولو لپاره ولېږل سو، خو هلته مړسو. ځيني اهل سير وايي چې هغه د تجارت لپاره شام ته تللی وو، د قريشو د يوې قافلې سره مکې ته د بيرته راتګ په لاره کي د ناروغه کېدو له امله په مدينه کي پاته سو او هلته مړسو او د نابغه جعدی په کورکي يې د تدفين چا ري تر سره سوې. دغه مهال د هغه عمر (25) کاله وو. د ډېرو تاريخ ليکونکو په قول د عبد الله ترمړيني پوري حضرت محمد rنه وو پيدا سوی. خو ځيني بيا وايي هغه د عبد الله تر وفات دوې ميا شتي

د مخه زېږېدلی وو.

ولاد ت:

حضرت محمد مصطفٰی r د مکې په شعب بنی هاشم کي د 571 ع. کال د لومړی خور پر (12) چي د اپريل د (20) سره سمون خوري د دوشنبې د ورځې په سهار وزېږېدي.

البته دا د پخوانيو سيرت ليکونکو او تاريخ پوها نو خبره ده. خو د اوس مهال د محققو تاريخ ليکونکو؛ لکه علامه قاضي محمد سلميان منصور پوری (رح) او د مصرنامتو هيئت پوه علامه محمود پاشا فلکي (رح) په ډېر زيار او څېړنه او په رياضي دلايلو ثابته کړې چې حضرت محمد r د 571ع. کال د لومړی خورپه نهمه چې د اپريل د شلمي سره سمون خوري د دوشنبې په ورځ زېږېدلی دی. او دا څېړنه ډېرو درسته بللې او منلې ده.

د ابن سعد روايت دی چې د رسول rمور وفرمايل:" کله چې آنحضرت پيدا سو، نو له ماڅخه يو نور پورته سو، چې ټول شام يې رڼا کړ". امام احمد د حضرت عرباض بن ساريه څخه هم تقريباً دغسي يوه خبره روايت کړې ده. په ځينو روايتونوکي ويل سوي دي چې د حضرت محمد rد زېږېدو په مهال د کسرا د ماڼۍ کنګرې ونړېدلې، د مجوسو اورتون سوړ سو، د ساوه په نامه سمندرګی وچ سو او د هغه ځای کليساوی وراني سوې .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دا خبري امام محمد غزالي (رح) درستي نه دي بللي. کله چې عبد المطلب ته د خپل لمسي د زېږېدو احوال ورسېد ، ورغی هغه یې را واخیستی کعبې شریفي ته یې یووړ او د محمد نوم یې پرکښېښود .

د حضرت محمد rدايي ته سپارل:

څو ورځې وروسته یې محمد د عربو د هغه مهال د دود سره سم د هوازن د سيمي د حارث نومي مېرمني بي بي حليمې ته وسپاری، هغې تر دوو کالو شيدو ورکولو وروسته د هغه مور بي بي آمنې ته راوړ. خو څنګه چې هغې له يوې خوا په حضرت محمد r کي خير او برکت ليدلي وو او له بله پلوه په مکه کي وبا خپره سوې وه، نو بي بي حليمې بېر ته واخيستي.

د ټټرڅيرلو پېښه :

کله چې د حضرت محمد rعمرڅلور یا پنځه کلنۍ ته ورسېد، يوه ورځ يې دکوچنيانو سره لوبي کولې چې حضرت جبرائيل ورغی، د هغه مبارك ټټر يې څيري کړ، زړه يې څني وکيښ او له هغه څخه يې د ويني يوه ټوټه را و ايستل او ويې ويل:" دا په تا کي د شيطان برخه وه ". بيايې د هغه زړه په يوه "طشت " کي د زمزم په اوبو پرېولی. کوچنيان د هغه دايي ته په ځغاسته ورغلل او خبريې ورکړ چې محمد يې وواژه. کله چې هغه ور ورسېده، نو هغه روغ رمټ وو، خو بڼه يې الوتې وه.

حضرت محمد r د مور په غېږ کي:

تردې پېښې وروسته حليمې خطره احساس کړه او هغه يې خپلي مور ته وسپاری. محمد rد شپږو کالو وو چې موريې د هغه د پلار د قبر د زيارت لپاره مديني ته ولاړه او حضرت محمد r يې هم ورسره بوتی. هلته يې يوه مياشت تېره کړه، د بېر ته راتلو په مهال په لار کي ناروغه سوه او د مديني او مکې په منځ کي په " ابوا " نومي ځای کي مړه سوه اوهلته يې د يوه کوچني غره پرسرخاورو ته وسپارل. عبد المطلب خپل لمسی مکې ته راوست او په ډېر محبت او ناز يې ساتی. د حضرت محمد عمرلا د اتوکالو، دوو مياشتو، لسو ورځو وو، چې عبد المطلب مړسو او محمد د هغه د شفقت له سيوری بې برخي سو، او بيا د هغه پالنه د هغه اکا ابو طالب پر غاړه واخيسته .

کار او واده:

د ځوانۍ په لومړيوکي رسول الله r کوم ټاکلی کار نه درلود. البته دا خبره جوته ده چې هغه د مکې دخلکو وزې د څوقيراطو په بدل کي پوولې. کله چې د (20) کالو سو د حضرت بي بي خديجې رضی الله عنها مال يې د تجارت لپاره شام ته يووړ. بي بي خديجه د خويلد لور يوه بډايه او دعزت خاونده سوداګره مېرمن وه چې خلکو ته به يې خپل مال د تجارت لپاره ورکاوه. کله چې هغه بېرته مکې ته راغی او بي بي خديجې ته د رسول r رشتينولي امانت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ښه اخلاق څرګند سول، د هغه سره یې واده وکړ. دغه مهال لکه چې مخکي مو وویل د رسول r عمر د (20) کالو وو او بي بي خدیجه د دوو مړونو څخه (40) کلنه کونډه وه .

په حرا سمڅه کي عبادت او وحي: پر رسول لومړی ترشپږو میاشتو وحي د داسي ښو خوبونو په لیدلو راتلې چې هغه به د سپین سهار غوندي رشتیا کېدل. او هرڅونه چې د حضرت محمد r د نبوت زمانه رانژدې کېدل هغونه، هغه په ذهني او فکري لحاظ د خپل قوم څخه ګوښه کېدی او یوازي توب یې خوښېدی. تردې چې څه ځوری او د خوراك، څښاك لوښي یې واخیستل او له مکې څخه دوه یا درې میله لیري حرا سمڅي (غارحرا) ته ولاړ او هلته په میاشتو میاشتو و اوسېدی او د خدای په عبادت لګیا سو. کله چې به یې ځوری خلاص سو بیا به بي بي خدیجې ته راتی او هغې به د څو زیاتو ورځو لپاره نور ځوری ورکاوه. څو چې جبرائیل امین د ده د مبارك عمر په څلوېښتم کال ورته ورغی او د خدای تعالی له لوري یې وحي ورته راوړې؛ ورته ویې ویل: ولوله ! محمد r ورته وویل: زه خولوستونکي نه یم. جبرائیل هغه دونه په غېږ کي ټینګ ونیو چې هغه بېخي بې حوصلې سو . بیا یې خوشي کړ او ورته ویې ویل: ولوله ! هغه بیا ورته وویل: زه خولوستونکي نه یم. ملایکي بیا هغه په غېږ کي ټینګ ونیو ترڅو په هغه کي زغم پاته نه سو، بیایې پرېښود او ورته ویې ویل: ولوله ! هغه بیا ورته وویل: زه خولوستونکي نه یم . ملایکی بیا هغه د درېیم ځل لپاره په غېږ کي ټینګ ونیو، ترڅو په هغه کي نور زغم او حوصله پاته نه سوه. بیا یې هغه پرېښود او ورته ویې ویل:] اقراء با سم ربك الذی خلق تر ما لم یعلم[پوري. یعني ولوله د خپل رب په نامه چې هغه پیدا کړ، دکلکي سوي وینې له یوې ټوټې څخه یې انسان پیدا کړ. ولوله ! او ستا رب ډېر مهربان دی، چې هغه د قلم په مرسته علم وښووی، انسان ته یې هغه علم او پوهه ورکړه چې نه په پوهېدی. وروسته رسول په رېږ د سو،کور ته ولاړی او دا حال یې بي بي خدیجې ته ووایه او ورته ویې وېل چې پر ما یوشی واچوئ، پر ما یو شی واچوئ. بیا یې ورته وویل چې دا په ما څه سوي دي، او زه پرخپل ځان بېرېږم. هغې ورته وویل: ته هیڅکله مه بېرېږه، بلکي خوښ اوسه. په څښتن لوړم چې هغه به هیڅ وخت تابې پردې نه کړي. ځکه ته له خپلوانو سره ښه چلند کوې، رشتیا وایې اما نتونه اداکوې، د بې اسرې خلکو د اوږو پېټې سپکوې، بې وزلوکسانو ته د ورکړې لپاره زیار باسې، مېلمه پالنه کوې او په ښو چاروکي مرسته کوې. بیا هغې دی خپل د اکا زوي ورقه بن نوفل ته وروستی کوم چې د تورات او انجیل عالم وو او ډېر بوډا او په ستړګو ړوند سوی وو . کله چې هغه دا سرګذشت واورېدي ویې فرمایل: دا هغه ناموس (جبرائیل) دی چې لوی څښتن موسیٰ ته لېږلی وو. کاشکي زه ځوان وای او ترهغه مهاله چې قریشو ته له مکې ایستلای، ژوندی وای . مابه ستا سره بشپړه مرسته کړې وای. په دې خبره رسول r حیران پاته سو چې زه خو له خپله قومه سره په رشتیا او صداقت روان یم. او قوم هم زه په امین اوصدیق پیژندلی یم، نو دوی ولې ماله مکې باسي ؟ ورقه ورته وویل: دا ځکه چې هر چاچي ستا غوندي خبري قوم ته راوړي، هغو ارو مرو د ښمني ورسره اخیستې ده. ورقه څو موده وروسته ومړ او وحي هم تر درو کالو بندي سوې. مولانا صفي الرحمان مبارك پوري په الرحیق المختوم کي وایې چې زموږ د څېړني سره سم پرحضرت محمد r باندي د لومړی ځل لپاره د وحي د نازلېدو دغه پېښه د روژې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاشتي پر (21) نېټه د دوشنبې په شپه وسوه. چې ور پسې ورځ يې د 610 ع. کال د اگست لسمه وه. د سپوږمیز کال په حساب حضرت محمد r د څلوېښتوکالو شپږو میاشتو دوولسو ورځو وو. او د لمریز کال په حساب د (39) کالو دوو میاشتو دوه ویشتو ورځو وو .

د تبلیغ لومړي وختونه :

کله چې رسول r د خدای د استازیتوب د ستري دندي د ترسره کېدو په تکل کي سو دکلونوکلونو لپاره د ډېرو سختو ستونزو سره مخامخ سو. که سړی په دقیقه توگه هغو ستونزو ته چې هغه پر ځان منلي وې ځيرسي او فکر ورته وکړي وبه مني چې په رشتیا داسي ستونزي بېله ده غونډي اولوالعزمو پیغمبرانو او د خدای Yلخوا مامور سوو کسانو پرته، نور ساده وکړي پرسر نه اخلي. او که د چا د پیغمبرۍ دعوه په درواغو وې، حتماً وایې چې دا په دونه تکلیفونو نه ارزي او ارو مرو تر تېرېږي او د پیغمبرۍ دعوه پرېږدي . حضرت محمد r د دې ستري او سپېڅلي فریضې د ښه ترسره کېدو لپاره له ډېرو هوښیارانه تدبیرونو څخه کار واخیست، او په ورو ورو يې هغه رسالت وړاندي بوت. هغه لومړی یوازي هغه کسان په ایمان مشرف کړل چې دی یې ښه پېژندی او د ده اخلاق، عادات اوحرکات او سکنات ښه ورته معلوم وه. په دې ډول پرهغه تر ټولو لومړی بي بي خدیجآ الکبري، حضرت ابوبکر صدیق، حضرت علي مرتضی او حضرت زید بن حارثه ـ دحضرت محمد لخوا آزاد سوي مریي ــ ایمان راوړ. بیا د نبوت پر پنځم کال کله چې د ایمان راوړونکوکړی پراخه سوه، نو حضرت نبی د ارقم بن ابي الارقم مخزومی کور چې د صفا غره کښې لور ته د (35) یا (40) مترو په واټن پروت وو او د اسلام د دښمنانو له سترگو لیري واقع وو د خپل رسالت د تبلیغ لپاره مرکز وټاکی. همدلته به حضرت محمد لومړنیو ایمان راوړونکو ته په جماعت لمونځ هم ورکاوه او دلته حضرت عمر هم مسلمان سو. بیا کعبه شریفه د اسلام د تبلیغ منځی جوړه سوه.

بخولي او ویرونه:

د حضرت محمد د سرښندونکو اصحابو د شمېر په زیاتېدو سره، هغو نه د هغه او د هغه د اصحابوکرامو بخولي او ناورینونه هم زیاتېدل، او ورسره ورسره د قریشو د عناد اورلا زیات تازه کېدی. ځکه نو مسلمانا ن اړسول چې حبشې او بیا مدینې ته هجرت وکړي. د نبوت په لسم کال رسول او اصحابوکرامو ته د ډېر ستر وير او غم پېښې یو په بل پسې دا وې چې لومړی ابوطالب او دوې میاشتي یا درې ورځې وروسته بي بي خدیجه وفات سول چې د دوی دواړو وفات رسول او مسلمانان نور هم په وير اخته کړه. ځکه چې د ابوطالب تر وفات وروسته د مسلمانانو په زورولوکي د قریشو جسارت نور هم زیات سو. له دې امله رسول د دغه کال نوم " عام الحزن " (د غم کال) کښېښووی، او دا کال په تاریخ کي په دغه نامه مشهورسو. د رسول د زیات کوښښ سره سره د هغه اکا د ایمان له نعمته بې برخي پاته سو خو د خدیجې بي بي په هکله به يې ویل:"په ټوله نړۍ کي څلور ښځې غوره او ممتازي دي: بي بي مریمه ، بي بي خدیجه، د فرعون مېرمن بي بي آسیه او بي بي فاطمه."

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

98ـ د سپوږمۍ دوې ټوټې کېدل

قال الله تعالى ﷻ : اقتربت الساعاَ و انشق القمر و ان یروا آیاَ یعرضوا و یقولوا سحر مستمر] ﷻالقمر : 1_2 [

ژباړه: د قیامت ګړی را نژدې سو او سپوږمۍ و چاودل. خو د دغو خلکو حال دادی چې که هره نښانه و ویني مخ اړوي او وایي دا خو داسي کوډې دي چې تر آسمانه رسیږي. په صحیح بخاري، مسلم او نوروکي د انس بن مالك، عبد الله بن مسعود او نورو له روایتونو څخه او د فتح الباري او نورو کتابونو څخه جوتیږي چې مدینې منورې ته د رسول ﷺ ترهجرت نژدې پنځه کاله د مخه د قمري میاشتي څوارلسمه شپه وه، سپوږمۍ تازه راختلې وه، رسول ﷺ په مناکي وو، چې د مکې مشرکانو ورته وویل چې موږ ته یوه معجزه راوښیه، څو موږ ایمان در باندي راوړو. نو خدای تعالی د خپل استازي د رشتینولی د جوتولو لپاره سپوږمۍ دوې ټوټې کړه. یوه ټوټه یې د مخامخ حرا غره یوې خواته او بله یې بلي خواته ولېدل سوه . دغه کیفیت یوازي یوه شپه دوام وکړ او بیا بیرته دواړې ټوټې سره یوځای سوې . حضرت محمد ﷺ خلکوته وویل :" وګورئ او شاهدان اوسئ ". خوکفار د دې معجزې په لیدلو سره هم اسلام ته راوانه وښتل او ویې ویل چې د محمد ﷺ سحر پرآسمانو هم اغېزه کوي. ځینو وویل چې که داکوډې وي نو هغه خو د ټولي نړۍ پرخلکو اغېز نه کوي، باید انتظار و باسو، او له نورو مسافرو څخه په دې هکله معلومات وکړو . نوکله چې له لیرو لیرو سیمو څخه مسافر راغلل له هغو څخه یې په دې هکله پوښتنه وکړه هغوهم وویل چې په دغه شپه مو سپوږمۍ ولیدل چې دوې ټوټې سول. خو بیایې هم اسلام ته غاړه کښې نه ښوول او ویې ویل چې د محمد ﷺ سحر ډېر قوي دی . په بخاري شریف کي د منا خبره نسته او یوازي وایي چې د مکې خلکو له حضرت محمد ﷺ څخه دا غوښتنه وکړه. خو په مسلم او نوروکي راوړي چې عبد الله بن مسعود ﷺ ویلي چې موږ د رسولﷺ سره په منا کي وو،چې دا پېښه وسوه. ځکه نو علامه محمدطاهرکردي په سختی سره داخبره ردوي چې د سپوږمۍ د دوه ټوټې کېدو پېښه د مکې د ابي قبیس پرغره سوې ده. او وایي چې دغه روایت چې په خلکوکي عام او مشهور سوی دی درواغ دی اوکوم اصل نه لري. دغه راز هغه وایي : کوم کیسه کوونکي چې وایي چې سپوږمۍ د رسول ﷺ په ګرېوان ننوتل اوله لستونـي یې راووتل داهم کوم اصل نه لري. دغه خبري مولانا ابو الاعلیٰ مودودي هم ردوي. او دا چې رسول ﷺپه ګوته د سپوږمۍ خواته اشاره وکړه دا هم بېخي بې اساسه بولي .

99ـ د حضرت محمد ﷺ معراج

قال الله تعالی ﷻ :سبحٰن الذیّ اسرٰی بعبده لیلاً من المسجد الحرام الی المسجد الا قصا الذی بٰرکنا حوله لنریه من آیٰتنا انه هو السمیع البصیر ﷻ[بنی اسرائیل: 1] ژباړه: پاك دی هغه ذات چې یوه شپه یې خپل بنده له مسجد حرام څخه تر هغه لیري جومات (مسجد الا قصٰی) پوري بوتی، چې د هغه چا پېریال یې برکتي کړی دی، څو هلته په هغه خپلي ځیني نښانې وګورو. بېشکه چې هغه د هرڅه اورېدونکی او لیدونکی دی. لکه چې پوهیږو دغي پېښي ته " اسراء " او " معراج " وایي. د " اسراء " معنا د شپې بېول دي. دغه حیرانوونکی سفر له مسجد حرام (مکې مکرمې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

) څخه مسجد الاقصیٰ (بیت المقدس) او بیا له هغه ځایه تر ملاء اعلیٰ پوري د رسول ﷺ په جسد د شپې سوی دی. ځکه نو قرآن کریم دغه سفر " اسراء " وباله. " معراج " لوړ ختلو ته وایي. څنګه چې حضرت محمد ﷺ په دغه شپه د ملاءاعلیٰ د لوړ تللو مزل وهلی، او اوو اسمانو، سدراَ المنتهٰی او تر هغه هم اوچت سوی او د لوی څښتن قدرت یې لیدلی، ځکه نو دغه سفر معراج بلل سوی‌دی. مدینې منورې ته د رسول ﷺتر هجرت څه موده مخکي یوه شپه هغه مبارك په یوه روایت د کعبې شریفي ترڅنګ په حطیم کي، او په بل روایت د حضرت علی کرم الله وجهه دخور ام هانئ بي بي په کورکي کوم چې مسجد الحرام ته نژدې د صفا او مروه په منځ کي واقع وو. په بل روایت د مسجد حرام. او په بل روایت د ده په کورکي د خوب او ویښتیا تر منځ وو چې ویې لیدل چې حضرت جبرائیل ﷺ د څو ملایکو سره تشریف راوړ، او هغه مبارك یې د زمزم څا ته بوتی هلته یې سینه مبارکه ورڅیري کړه، زړه یې ځني وکیښ او د زمزم په اوبو یې پرېوی. بیا یې د ایمان او حکمت څخه د سرو زرو یوډك تش راوی او د هغه مبارك په سینه کي یې خالي کړ او بیا یې سینه ور وګنډل. بیا یې ترخره لوی او تر غاتري کوچنی سپین براق راوستی او رسول ﷺیې پر سپورکړ دغه مهال هغه شوخي وکړه. جبرائیل ﷺ ورته وویل شوخي مه کوه، ترننه پوري پرتا باندي تر محمد ﷺزیات غوره وګړی نه دی سپور سوی. براق چې دا واورېده خوله خوله سو . پردغه براق رسول ﷺ بیت المقدس ته ورسېدی، هلته یې په اقصیٰ جومات کي دوه رکعته لمونځ وکړ. کله چې له جوماته بهر راووتی جبرائیل ﷺ د شرابو او شیدو دوې پیالې ورته ونیولې. هغه مبارك د شیدو پیاله ځني واخیسته. جبرائیل ﷺ ورته وویل چې تا فطرت غوره کړ، که دي د شرابو پیاله اخیستې وای امت به دي بې لاري سوی وای. بیایې د جبرائیل ﷺ سره یو ځای آسمانو ته تشریف یووړ، په لومړی آسما ن کي یې حضرت آدم ﷺ، په دوهم کي یې حضرت یحیٰی او حضرت عیسٰی ﷺ ، په دریېم کي یې حضرت سوسف ﷺ ، په څلورم کي یې حضرت ادریس ﷺ ، په پنځم کي یې حضرت هارونﷺ ، په شپږم کي یې حضرت موسٰی ﷺ ، په اووم کي یې حضرت ابراهیم ﷺ ولیدل .

حضرت ابراهیم ﷺ د بیت المعمور په خواکي ناست وو،کوم چې هره ورځ او یا زره ملا یکي ور ننوزي او بیا نه ځني راوزي. بیا سدراَ المنتهٰی ته ورسېدی. بیا بیت المعمور ور وښوول سو. بیا د شرابو، شیدو او عسلو پیالې ورته راوړه سوې، چې له هغو څخه یې بیا د شیدو پیاله واخیسته او ویې خوړلې. بیا جبرائیل ورته وویل چې تا فطرت غوره کړ، له دې امله به ته او ستا امت پرفطرت ولاړ وي . بیا د خدای له لوري هغه څه ورته وحي سول چې بېله خدای او رسوله هیڅوك نه دي په خبر. خو لکه چې خپله حضرت رسولﷺ وایي دغه مهال پرده او د ده پرامت باندي پنځوس لمونځونه فرض سول. چې بیایې د موسٰی ﷺ په مشوره څوځلي د خدای له حضوره په هغه کي لږوالی وغوښګتی چې پای د ورځي پنځه لمونځونه فرض سول .

100ـ د مشرکینو لخوا د معراج نه منل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت ابن عباس وايي كله چې حضرت رسول ﷺ په هماغه شپه له معراجه بيرته راستون سو، سهار په حجر اسماعيل كې گوښه او غمگين كښېنستی، ځكه پوهېدی چې قوم يې دا خبره نه ورسره مني. دغه مهال نا ببره ابوجهل راغی د هغه مبارك څنگ ته كښېنستی او په مسخره او استهزاگۍ يې ورته وويل: بيا خودي كوم نوی شی نه دی موندلی ؟ هغه ورته وويل: تېره شپه زه بيت المقدس ته او له هغه ځايه آسمانو ته بوتلی سوم. ابوجهل ورته وويل: د شپې دي بيت المقدس ته سفركړی او په سهار يې زموږ سره په مكه كې اوسې ؟ هغه ورته وويل: هو. نو ابوجهل ورته وويل: دغه خبره دې قوم ته هم كوې ؟ هغه مبارك ورته وويل: هو. نو ابوجهل ناري كړه چې ای د بنی كعب بن لوئي اولادې راسئ ! كله چې خلك را غونډ سول، نو ابوجهل رسولﷺ ته وويل: اوس هغه خبرې چې ماته دې وكړې دوی ته وكړه. رسول ﷺ وويل: هو ! زه د شپې بوتلی سوم. هغو ورته وويل چيرې ؟ ده ورته وويل بيت المقدس ته. هغو ورته وويل: او په سهار يې بيا زموږ سره اوسې ! ده ورته وفرمايل: هو. نو دوی په حيرت او تعجب كې ولوېدل او ويې ويل چې: دا ډېره عجبه خبره ده. ځينو له ډېره انكاره لاسونه مروړل، ځينو پرخندل، ځينو له حيرته لاسونه پرسرو ونيول، او ځينو چې پرده ايمان راوړی وو له دې امله بيرته له دينه واوښتل. وايي څنگه چې د قريشو زياتره وكړی د شام سوداگروه او بيت المقدس يې په پلاو پلاو ليدلی وو، نو هغو رسول ﷺ ته وويل چې كه ته رشتيا وايې نو موږ ته و وايه چې بيت المقدس څنگه ځای دی ؟ رسول ﷺد دې خبرې په اورېدو ډېرخفه سو. ځكه هغه خو د بيت المقدس د ليدلو لپاره نه وو تللې، بلكې هغه هلته دشپې رسېدلې وو او له هغه ځايه په هما غه شپه معراج ته تللی وو. خو لوی څښتن سمدستي د هغه له مخې مادې پېڅولونه پورته كړه، چې په دې ډول يې دكفارو سوالونو ته دقيق جوابونه وويل. بي بي عايشه (رض) وايې بيا ابو جهل او څونور كسان حضرت ابو بكر ته ورغلل او ورته ويې ويل ايا ته دا منې چې ستا ملگری د شپې بيت المقدس او بيا آسمانو ته تللی وي ؟ هغه وويل، محمد ﷺ دغسې وايې؟ هغه ورته وويل: هو. ابو بكروويل: كه هغه رشتيا دغسې ويلي وي نو رشتيا وايې. هغه ورته وويل ته دا منې چې هغه دې د شپې شام ته تللې وي او بيرته دې په دغه شپه د سهار د مخې راسې ؟ هغه ورته وويل: هو. نو له دغې ورځې حضرت ابو بكر په صديق ونومول سو.

101ـ له مكې څخه مدينې ته د حضرت

محمد ﷺ هجرت.

لومړنۍ پيلا مې:

د يثرب (مدينې منورې) خلكو د هغه ځای له يهودو څخه اورېدلي وه چې يو نبي د خدای له لوري را لېږونكی دی چې هغه به د مكې خلك له هغه ځايه وباسي، يثرب ته به راسي، موږ به يې پيروي وكړو او د هغه په ملگرتيا به تاسي د " عاد اِرَم " غوندې ووژنو. نو هغه وو چې د نبوت په يوولسم كال د حج په مهال چې د 620ع. كال د جولای سره سمون خوري، رسول ﷺ په منا كې د شپې لخوا د يثرب د خزرج د قبيلې د شپږو تنو ځوانانو سره مخامخ سو. د خبرو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اترو په ترڅ کي یې هغو ته د اسلام حقیقت څرګند کړ، قرآن یې ورته تلاوت کړ او د خدای ﷻ لوري ته یې را وبلل. هغو یو له بله سره وویل چې دا خو ښخي هما غه نبي معلومیږي چې یهودو یې موږ ته د راتلو په هکله ویلي وه. نو د دې لپاره چې یهود تر موږ وړاندې نه سي بايد د هغه خبري ومنو. نو هغه وو چې شپږ سره مسلمانان سول او ژمنه یې وکړه چې موږ به اسلام په یثرب کي نورو ته هم وړاندې کړو. کله چې دوی مدینې ته ورسېدل، نو یې هلته د اسلام پیغام خلکو ته واوراوه او له دې سره هلته کور په کور د رسول الله په هکله آوازه خپره سوه. د دې پایله دا سوه چې په راتلونکي کال کي چې د حج موسم را ورسېدی، نو د هغه ځای دوولس تنه مخور د رسول الله ﷺ خدمت ته حاضر سول چې پنځه یې له هماغو وکړو څخه وه چې تېرکال یې د رسول ﷺ سره لیدلي وه او اووه نور وه. دوی د منا په عقبه نومي ځای کي د رسول ﷺ سره ولیدل او پرڅو خبرو یې بیعت ورسره وکړ. (دغه بیعت ته د عقبې لومړی بیعت وایي) .

مدینې ته د سفیر لېږل:

د حج د مناسکو په پای ته په رسېدو سره، رسول ﷺ د دغو خلکو سره خپل سفیر حضرت مصعب بن عمیر ﷺ مدینې ته ولېږی، څو د هغه ځای خلکو ته د اسلام د دین احکام ور زده کړي او هلته اسلام خپورکړي. دغه سفیر هلته د نورو مسلمانانو په مرسته د اسلام په خپرولوکي غټ بریالیتوب ترلاسه کړ. چې په پایله کي یې د نبوت په دیارلسم کال د حج په موسم کي د مدینې څخه تر اویا ډېرمسلمانان چې دوې تنې ښځې هم پکښېکي وې د حج د فریضې د ادا کولو لپاره مکې ته ورغلل. دوی په مدینه کي یا د مکې په لاره کي یوله بله سره وویل چې موږ باید رسول ﷺ مدینې ته را وبولو. نو هغه وو چې د ذي الحجي په (12) د شپې په تیاره کي یې د رسول ﷺ سره د عقبې دوهم تاریخي او نامتو بیعت وکړ، او د رسول ﷺ په تجویز یې د خپلو قومونو دوولس تنه نقیبان هم وټاکل .

د اسلام نوی ټاټوبی:

د دې بیعت په ترسره کېدوسره اسلام د کفر او جهالت په ناولي چاپېر یال کي ځان ته د یوه نوي، سپېڅلي وطن بنسټ کښېښود، او رسول ﷺ مسلمانانوته اجازه ورکړه چې خپل دغه نوي ټاټوبي، مدینې منورې ته هجرت وکړي. چې تردې بیعت دوې میاشتي اوڅو ورځې وروسته په مکه کي ښېله هغو مسلمانانو چې مشرکینو په زور راګرځولي وه، نور ټول د رسول ﷺ ، ابو بکر ﷺ او علي ﷺ په شمول له مکې څخه ووتل.

د مشرکینو غونډه او د محمد ﷺ د وژلو پرېکړه :

بالاخره د مکې مشرکینو د نبوت د (14)کال د صفري په (26) نېټه چې د 622ع. کال د سپټمبرله (12) سره سمون خوري د پنجشنبېپه ورځ ترغرمې د مخه د مکې په پارلمان " دار الندوه " کي د تاریخ تر ټولو خطرناکه غونډه جوړه کړه چې په هغې کي د قریشو ټولو استازو ګډون وکړ. په غونډه کي د حضرت محمد دله منځه وړلولپاره ډول ډول تجویزونه وړاندې سول او مسترد سول، خو د ابوجهل دا تجویزد رایوپهاتفاق ومنل سو چې د هري قبیلې څخه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي يو يو تن په يوه پلا پرمحمد ﷺپه تورو واري وکړي او ودې وژني. په دې ډول به د هغهوژنه پرټولو قبايلو و وېشل سي او " آل هاشم " به يوازي د ټولو قبايلوسره مقابله ونه کړاسي.

د هجرت اجازه : د دې سره سم حضرت جبرائيل سمدستي د خدای تعالی وحي رسول ﷺ ته راوړې او د قريشو له دغه جوړجاړي څخه د خبرولو په ترڅ کي يې ورته وويل چې خدای تعالی دا نن شپه تاته له دې ځايه د تللو اجازه درکړې ده. ترديې اطلاع وروسته هغه غرمه د ابو بکرکورته ورغی، ورته ويې ويل چې ماته د هجرت اجازه سوې ده. حضرت صديق ورته وويل: ماته به هم ستاسې د ملګرتيا شرف را په برخه سوی وي ؟ هغه ورته وفرمايل: هو. په دې ډول د سفرلپاره تياری ونيول سو او رسول ﷺ بيرته خپل کور ته ولاړ. هغه حضرت علي ﷺ را وغوښتٔ او ورته ويې ويل چې ما ته د هجرت حکم سوی دی او نن شپه مدينې طيبې ته ځم. ته به زما پرکټ بيده سې او زما دغه حضرمي (په حضرموت ياجنوبي يمن کي جوړ سوی) پټو به دربانديي واچوې . تاته د دوی له لاسه څخه څه تاوان نه رسيږي، سهار د هغو کفارو امانتونه چې ماته يې ايښي وه ورکړه او بيا مدينې ته راپسي راسه .

د رسول ﷺ د کور کلابندي :

دکفارو د پلان سره سم د حضرت رسول الله ﷺ کور د يوولسو وسله والوکسانو لخوا محاصره سو، څو هرکله هغه راووزي بريد پروسي او له منځه يوورل سي. العياذبالله. کله چې د شپې ډېره برخه تېره سوه، رسول الله حضرت علي پرخپل ځای پرېښووی اوله کوره راووتی. د خدای په قدرت له دغو وسله والوکسانو څخه هيڅا ونه ليدی. د حضرت ابو بکرکورته ولاړی اوله هغه ځايه دواړه د جبل ثور پر لوري رهي سول او هلته د ثور په نامه په يوه سمڅه (غار)کي پټ سول.

د ثور په خمڅه کي:

د صديق اکبر ﷺيو ځوان زوی عبد الله به چې ډېر هوښيار وو، شپه په دغه سمڅه کي تېرول او سهار وختي به ښارته تی، د قريشو سره به يوځای سو، څه مشوره چې به هغو کوله د هغې په هکله به يې د شپې رسول ﷺ ته اطلاع را وړله. دغه راز د حضرت صديق يوه آزاد سوي مريي عامر بن فهيره به د ورځي وزې پولې او ماښام به سمڅي ته ورغی، رسول ﷺ او حضرت صديق ته به يې شيدې ورکولي. په دې ډول درې ورځي تيرې سوې.

د قريشو لخوا د رسول ﷺ لټون :

کله چې قريش پوه سول چې رسول ﷺ يې له لاسه وتلی دی سخت په غوسه سول او هرلوري ته يې په رسول ﷺ پسې سړي ولېږل، چې له هغو څخه يوه ډله د ثور د سمڅي تر خولې ورسېدل. څنګه چې ابو بکرد هغو د قدمونوکښېهار واورېدی و يې ويل: ای د خدای رسوله که له دغو څخه يو سړی محض کښته وګوري، نو سمدستي به مو ووينې.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ورتهوويل اى ابو بكره ! پته خوله سه ! زموږ دوو، درېيم خداى ﷻ دى. د دې معجزې له مخې تلاښ كونكو دوى ونه موندل او بېرته ولاړل.

د مدينې په لار كې :

رسول ﷺ له مكې څخه تر رخصتېدو د مخه لا يو اعتمادي كافر عبد الله بن اريقط ليثي په اجوره د لارې د ښوولو لپاره ټاكلى وو. د پروګرام سره سم په څلورمه ورځ هغه د حضرت صديق دوې اوښې جبل ثور ته ور وستې. او رسول ﷺ ، ابو بكر ؓ او عامر بن فهيره د مدينې په لورې رهي سول. تر يوې ورځې او شپې پرله پسې سفر وروسته بله ورځ غرمه چې تودوښه ډېره زياته سوه، نو حضرت ابو بكر ؓد يوه سيورې په لټه كې سو، څو حضرت محمد ﷺ استراحت ورته وكړي. رسول ﷺ استراحت وكړ، او بيايې يوڅه شيدې ورته پيداكړې او هغه وڅښلې او بيا رهي سول .

د قريشو يو بل چل :

قريشو ـ چې په خپلو ناپاكو مقاصدوكې پاته راغلي وه ـ يو بل چل په لاره واچاوه، ويې ويل: هرچا چې محمد يا ابو بكر ونيول او رايې وستل سل اوښان انعام وركول كيږي. كله چې سُراقه بن مالك دا خبره واورېدل، د هغه مبارك په لټه كې سو. اتفاقاً يې هغه و موند، خو د خداى په قدرت د هغه آس نوك وخوړ او غوځار سو. دغه مهال سراقه د غشي په ويشتلو فال واچاوه چې حمله وكړم كه نه ؟ كه څه هم جواب نه وو، خو د سلو اوښانو ستر انعام هم څه داسي شى نه وو، چې د يوه غشي په فال يې پرېږدي. بيا پرآس سپور سو او په ډېره بېړه وړاندې وخوځېد، تردې چې رسول ﷺ ته بېخي ډېر ور نژدې سو. خو بيا يې آس نوك وخوړ او غوځارسو. بيا يې فال واچاوه او وپوهېدى چې معامله څه بل ډول ده. بالاخره يې امان وغوښت چې ومنل سو، او هغه د قريشو د انعام په هكله دوى ته معلومات وركړل او بېرته د مكې په لورې رهي سو .

په دې ډول د هجرت دا قافله مزل په مزل په امن او امان مدينې منورى ته ورسېدل .

102ـ د مكې سره د حضرت محمد ﷺمينه

د حضرت محمد ﷺچې د مكې مكرمې سره څونه مينه او الفت وو، د هغې اندازه د هغو الفاظو څخه لګېداى سي چې هغه كله مكه، مدينې ته د هجرت په منظور پرېښوول، هغې ته په خطاب كې يې وفرمايل:" ما اطيبك من بلد و احبك الى و لولا ان قومى اخرجو نى ما سكنت غيرك ". [مشكوآ عن ابن عباس].

ژباړه: ته څه عجيبه ښكلى ښار يې او ماته څه عجيبه ګران سوى يې. كه زما قوم زه له تا څخه نه واى ايستلى زه به بېله تابل ځاى نه واى اوسېدلى. يعني زه مكه نه پرېږدم، او زړه مې نه غواړي چې ځني ووزم، خو زما د قوم د نادودو له امله د خداى امردغسي سوى دى. د مكې سره د آنحضرت د مينې او محبت ژورتيا له دې حديث څخه نوره هم ښه څرګنديږي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عن عبد الله بن عدى قال: رايت رسول الله واقفاً على الحزوراً،فقال: " و الله انكِ

لخير ارض الله الى الله، واحب ارض الله الى الله ولولا اني اخرجت منكِ ماخرجت ". مشكوٰة.

ژباړه: عبد الله بن عدي وايي : ما رسول وليدی چې په حزوره نومي ځای کي ولاړ وو او مکې ته يې په خطاب کي ويل: " په رشتياچي ته د خدای ډېره غوره مځکه يې، او د خدای ډېره خوښه مځکه يې. اوکه زه له تا څخه په وتلو نه وای اړ‌سوی ، زه به لتا څخه نه وای وتلی ."

103ـ د بيت الله شريفي قبله کېدل

قال الله تعالى وتبارك :قد نرٰی تقلب وجهك في السماء فلنولينك قبلاّ ترضٰها فول وجهك شطرالمسجد الحرام وحيث ماكنتم فولوا وجوهكم شطره] البقره: 144[

ژباړه: د آسمان لوري ته ستا بيا بيا مخ اړول موږ وينو. دادی موږ به ارو مرو تا هغي قبلې ته وګرځوو چې ته يې خوښوې. نو د مسجد الحرام (کعبې) لوري ته په لمانځه کي خپل مخ وګرځوه. اوس چې تاسي هرچيري اوسئ، نو هغه لوري ته په لمانځه کي مخونه واړوئ. په دې کي اختلاف دی چې ترهجرت د مخه قبله بيت الله وه، که بيت المقدس ؟ ځيني وايي چې په مکه کي رسول پرلمانځه بيت المقدس ته داسي درېدی، چې کعبه به يې هم په مخ کي وه. خو ځينو بيا ويلي دي چې يوازي يې بيت المقدس ته لمونځ کاوه. او امام بغوي (رح) ويلي دي چې رسول او مسلمانانو ترهجرت د مخه دکعبې شريفي پرلوري لمونځ کاوه. خوکله چې مدينې منورې ته مهاجرسول ترشپاړسو يا اوولسو مياشتو يې د بيت المقدس پرلوري لمونځ وکړ. او دغه قول صحيح بلل سوی دی. څنګه چې کعبه تر ټولو قبلو ستره او غوره ده. او رسول يې په سپېڅلتوب ښه پوهېدی او د هغې د سپېڅلتيا په هکله د عربو احساسات هم ښه ور معلوم وه. او سربېره پردې د هغه د اولني پلار ابراهيم قبله وه او رسول د هغې ترڅنګ وړوکی لوی سوی او د وړوکتوب په وختوکي د خپل نيکه عبد المطلب سره د هغې په دروازه کي ډېرکښېنستلی او اوسېدلی وو. او له بله طرفه يې د يهودو د قبلې پرلوري لمونځ زړه نه غوښتی، نو يې د دې سره مينه وه چې که د الله له لوري حکم راکړه سي چې بيا دکعبې په لوري لمونځ وکړم.

او په دې شوق کي به يې کله کله د آسمان په لوري مخ اړاوه، چې ښايي پرهغي ملا يکي يې سترګي ولګيږي چې داسي زېری ورکوي . البته دا خبره يې په زړه کي راګرځېدل، اما په خوله يې له ادبه نه ويل. نو بالاخره

د قبلې د ګرځېدو حکم په پورته ډول نازل سو. رسول د هجرت په دوهم کال د خد ای تعالیٰ يا برات په مياشت کي د ام بشر بن براء بن معرور مېلمه وو. کله چې د ماپښين وخت راغی او خلك يې د بني سلمه په جومات کي چې د مدينې له ښارڅخه د شمال لوېديز په لوري د درو ميلو په واټن پروت دی، لمانځه ته پاڅول، دوه رکعته لمونځ سوی وو، چې په درېيم رکعت کي ناڅاپه د دې آيت وحي راغلې او سمدستي رسول او په هغه پسي اقتدا کوونکي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جماعت ټولو د بیت المقدس له لوري دکعبې لوري ته مخونه واړول. ښايي امام د مقتديانو شاته سوی وي او مقتديانو به يوازي مخ ګرځول نه، بلکي په څه ډېر خوځېدو به يې خپل صفونه د امام ترشابرابرکړي وي. تردغي ورځي وروسته له دې امله دغه جومات ته " مسجدالقبلتين " وايي، يعني د دوو قبلو جومات. او تردغي ورځي وروسته کعبه شريفه په ټوله نړۍ کي د ټولو مسلمانانو قبله وګرځېده.

104ـ د حديبيې سوله

څنګه چي د حديبيې سوله د مکې شريفي د فتحي او د اسلام د نورو زياتو برياليتوبونو بنسټ او پيلامه وه، نو ښايي چي لومړی د حديبيې د سولي په هکله معلومات وړاندي کړو او د دغو معلوماتو په رڼاکي د مکې د فتحي په هکله رڼا واچوو: حديبيه د جدې پرلارد مکې مکرمې څخه تقريباً (15) کيلو متره ليري يوه ناوه ده چي پخوا هلته د حديبيې په نامه يوه څاته منسو به وه او اوس يې " شميسي" بولي. رسول ﷺ

د هجرت په شپږم کال خوب وليد چي مکې ته په امن و امان ننوزي او عمره ادا کړي. د دې خوب په اورېدو سره اصحابو ﷺد رسول ﷺ څخه د عمرې په سفر د تللو غوښتنه وکړه. نو هغه وو چي رسول ﷺ د ذوالقعدې (مياني) په مياشت کي د (1400يا1500) تنو په ملګرتيا د عمرې په نيت د مکې په لور وخوځېد. هغو په " ذو الحليفه " کي د عمرې په نيت احرامونه وتړل او د هديي (قرباني) اوښان يې هم ورسره رهي کړل .

کله چي قريشو ته د حضرت محمد ﷺ د دې سفر په هکله معلومات ورسېدل په ډېر زور او زوږ سره يې د مقابلې لپاره تياری پيل کړې، او د خپلو متحدو قبايلو ستري ډلي يې را وغوښتلې چي په دې ډول د مشرکينو پوځونه د مکې د باندې په " بلدح " نومي ځای کي سره راغونډ سول. په همدې ډول کله چي محمدي قافله مکې ته نژدې (حديبيې) ته ورسېده نو د دوی ﷺ اوښه هلته چو سوه او سره له ډېرو وهلو اوکشولو هيڅ له خپله ځايه ونه خوځېده ، ځکه نو هلته تم سول. له مسور بن مخرمه څخه روايت دی: کله چي رسول ﷺ په دغه ځای کي واړول ، هلته يوڅا وو چي ډېري لږي اوبه يې درلودې. کله چي دا اوبه خلاصي سوې اصحاب ﷺ له تندي څخه بېتابه سول. نو له دې پېښي څخه حضرت رسالت پناهﷺ ته په خبروركولو سره ، د نبوي معجزې له مخي اوبه دونه ډېري سوې چي ټول لښکر په اوبه سو. د خُزاعه د قبيلې وګړي تردې دمه لا په اسلام نه وه مشرف سوي. خو د مسلمانانو ملګري او د هغو په راز شريك وه. د هغو مشر بُديل بن ورقاء حضرت محمدﷺ ته ورغی او ورته ويې ويل چي د قريشو د پوځونو سېلاب را روان سوی، په بلدح نومي ځای کي يې پر اوبو قبضه کړې، پرتاسو د بريد لپاره تياري کوي او تاسي ته دکعبې شريفي د زيارت کولو اجازه نه درکوي. رسولﷺ وفرمايل: هغو ته ووايه چي موږ د عمرې لپاره راغلي يو او جنګ نه کوو. ښه داده چي قريش تر يوې ټاکلي مودې پوري زموږ سره د سولي تړون لاسليك کړي. بُديل محمدي پيغام قريشوته واوراوه خو ناعاقبت انديش، جګړه مار، نوي ځوانان د دې پيغام اورېدوته تيار نه سول. البته زاړه، تجربه کاروګړي د خبرو لپاره تيار سول. نو هغه وو چي بديل د سولي ټول شرايط واورول، يوه د پاخه عمر تجربه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاره سړي عروه بن مسعود ثقفي وويل: محمد ډېر معقول شرطونه وړاندي کړي دي. که ماته اجازه وي، نو زه د هغه سره دا معامله يوې خواته کوم. نو څنګه چې قريشو پرهغه بشپړ باور او اعتماد درلود هغه يې خپل استازى وټاکى او د خبرو لپاره يې حضرت محمد ته ور واستاوه. عروه د حضرت محمد سره ضروري خبري ترسره کړې او بيرته ستون سو. هغه قريشوته وويل: زه ډېرو ځلي د حبشې د پاچا نجاشي، د قسطنطنيې د پاچا قيصر او د ايران د پاچا کسرا دربارونو ته ورغلى يم مګر ما داسي پاچا نه دى ليدلى، چې د هغه عظمت او سترتوب دي د حضرت محمد غوندي وي اود هغه درباريان او رعيت دي د هغه داسي درناوى وکړي، لکه د حضرت محمد اصحاب چې د هغه درناوى کوي. نو زما تاسي ته دا نصيحت او رايه ده چې د هغه سره سوله وکړئ.

له دې پلوه حضرت محمد د سولي د خبرو لپاره خراش بن اميه ته خپله ځانګړې اوښه ورکړه او قريشو ته يې ولېږى، خو قريشو اوښه ووژل او نژدې وو چې خراش هم ووژني. خو هغه يې ونه وژلاى سو. هغه دا ټوله ماجرا د رسول په حضورکي وړاندي کړه. په دې منځ کي قريشو پرمسلمانانو باندي د بريد لپاره يوه ډله ولېږل، چې د مسلمانانو لخوا ونيول سول. خو حضرت رسالت پناه د خپلو لوړو اخلاقي صفاتو په مقتضا هغه ټوله وبخښل. نبي الرحمآ د قرشو د دې مخالفانه او معاندانه روېې سره سره يوځل بيا د سولي کوښښ وکړ او خپل زوم حضرت عثمان يې هغو ته د خپل سفير په توګه ور ولېږى. د هغه ترلېږلو وروسته اصحابو وويل: عثمان څونه بختور سړى دى،هغه به د بيت الله په زيارت او طواف مشرف سي او موږ دلته بې برخي ناست يو. خوکله چې دا خبره حضرت محمد واورېدل، نو ويې ويل:" زما د عثمان پر وفادارى باندي بشپړ باوردى چې هغه بېله موږ د کعبې شريفي طواف نه کوي ". همدغسي کله چې حضرت عثمان د حضرت محمد پيغام قريشو ته ورساوه. هغو جواب ورکړچې تاته د طواف کولو اجازه ده. خو محمد ته موږ هيڅکله اجازه نه ورکوو. مګر حضرت عثمان ورته وويل: زه هم د حضرت محمد پرته طواف ته اړتيا نه لرم. هغه وو چې قريشو هغه بندي کړ او آوازه يې واچول چې قريشو هغه وواژه.کله چې دا خبر نبي کريم ته ورسېد، نو سخت ناکراره سو. بيا هغه مبارك تريوې ونې لاندي کښېنستی او ويې فرمايل چې د عثمان د وينې بدله اخيستل فرض باله سي. نو څوك چې غواړي په دې چاره کي شريك سي زما پرلاس دي بيعت راسره وکړي. چې ټولو اصحابو په خورا ډېر جوش او خروښ د ځانو د قرباني کولو بيعت ورسره وکړ . رسول خپل کيڼ لاس د حضرت عثمان لاس وباله او پرخپل بل لاس يې کښېښود، د عثمان له لوري يې هم بيعت وکړ، څو هغه له دې ثوابه څخه بې برخي پاته نه سي . که څه هم وروسته څرګنده سوه چې دا خبر غلط دى، سره د دې هم دغو سرښندونکو اصحابو د خپل شمېرد لږوالي او ظاهري اسبابو د نشتوالي سره سره د رسول پرلاس د سرښندنې او فدا کارى بيعت وکړ . نو خداى د دوى د دې غوره عمل اجر عظيم دا ورکړ چې په قرآن عظيم کي يې په ډېر صراحت سره د خپلي خوښي سند دوى ته ورکړ او د دې مبارك سند له مخي دغه بيعت د " بيعت رضوان " په نامه ونومول سو. حضرت مسور بن مخرمه څرګند وي چې په دې ترڅ کي قريشو هم خپله غلطي احساس کړه او سولي ته چمتو سول، هغو خپل يو د اعتماد وړ، ژب غړاندى ويندوى سهيل بن عمرو مسلمانانو ته د سفير په توګه ولېږى. تر ډېرو خبرو اترو وروسته، په څو شرايطو باندي جوړه وسوه. د سولي د تړون ليکل د حضرت علي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

كرم الله وجهه پر غاړه وه. رسول حضرت علي ته وفرمايل چې د تړون ليك په سركي بسم الله ا لرحمن ا لرحيم وليكي. څنگه چې عربو د ليكونو په پيل كي د " باسمك اللهم " الفاظ ليكل او د " بسم الله " شريفي سره نا بلده وه، ځكه نو سهيل بن عمرو وويل چې د بسم الله پرځاى دي همهغه پخواني الفاظ وليكل سي، او رسول هم ومنل. بيا رسول حضرت على ته د دي جملې د ليكلو په هكله فرمايل: هذا ماقا ضىٰ عليه محمد رسول الله. يعني: دا تړون محمد د خداى رسول ومانه. پدې باندي د سهيل تندي گونجي وكړې او ويې ويل كه موږ تا د خداى د رسول په توگه وپېژنو، بيا خو جگړه پاى ته ورسېده. نو ته د دي پرځاي خپل اود خپل پلار نوم وليكه. رسول ورته وويل: كه څه هم تاسي زما رسالت درواغ بولى، خوزه په خداى لوړم چې زه د خداى استازى يم. په هرحال رسول ليكونكي ته وفرمايل چې يوازي زما نوم وليكئ خوحضرت علي د ډېري ميني او عقيد تمندى له امله د هغه مبارك پرنامه د خط كشولو څخه ډډه وكړه. چې بيا خپله رسول پر " رسول الله " باندي كرښه راوكښه او پدې توگه د تړون د شرايطو د ليكلوكار پېل سو. تړون پرلاندي شرايطو لاسليك سو :

_1سږكال دي مسلمانان بېله عمرې ادا كولو بيرته ولاړ سي.

_2په راتلونكي كال كي دي عمرې ته راسي، او تردرو ورځو تېرولو وروسته دي بيرته ولاړسي .

_3د وسلوسره دي نه راځي، هر يو صرف يوه توره دځان سره راوړلاى سي. چې هغه به هم په تېكي كي وي او تېكى به هم په كڅوڼه كي وي.

_4په مكه كي چې كوم مسلمانان له پخوا څخه اوسېږي هغه له مكې څخه نه سي تللاى. اوكه له مسلمانانو څخه څوك په مكه كي اوسېدل غواړي، نو هغه به نه منع كيږي.

_5د مكې له قريشو، يا مسلمانانو څخه كه څوك مدينې ته ولاړسي، هغه به بيرته موږ ته سپارئ. خوكه كوم مسلمان مكې ته راسي هغه به بيرته مدينې ته نه لېږل كيږي.

_6د قريشو او مسلمانانو ترمنځ به ترلسوكالو جنگ نه كيږي.

_7د عربو قبايل به اختيار ولري چې د فريقينو څخه د هر لوري سره چې وغواړي په تړون كي شريكېدلاى سي .

)د دي تړون له مخي بني خُزاعه وو د نبي ملگرتيا غوره كړه او بني بكرد قريشو ملگري سول.(

تراوسه لا پرتړون لاسليكونه نه وه سوي چې ابوجندل نومى د سهل زوى،كوم چې اسلام يې منلى وو او په مكه كي دكفارو په بند كي وو او په پښوكي يې بېړۍ لاوې چې په يو ډول تښتېدلى او هلته ورسېد. د هغه پر بدن باندي د ظلم او تشدد او د كفارو د بربريت نخښي له ورايه ښكارېدې. خو حضرت محمد د تړون د موادو د مراعتولو له امله هغه بيرته قريشوته وسپارى او هغه ته يې داسي تسلا وركول چې:" ابو جندله د صبراو زغم څخه كار واخله، خداى به تاته ارو مروكومه لار پرانيزي. څنگه چې دغه روغه په ښكاره د ذلت او مغلو بيت روغه وه، نو حضرت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر او نور اصحاب سخت په خپه سول. دوی ویل چې د مسلمانانو د دې یو نیم زرسرښندونکو په مخکې قریش څه اهمیت نه لري. خو د رسول سترګې هغو احوالو او نتیجوته وې چې د نورو له سترګو څخه پټې وې. هغه په بې مثاله استغنا ، توکل او تحمل دغه سوله ومنل او خپلو اصحابو ته یې په دې لنډو الفاظوچې " الله و رسوله اعلم " ډاډ اوتسلی ورکوله. یعني الله او رسول په داسې خبرو باندې ډېر ښه پوهیږي . تردې وروسته پیغمبر اصحابو ته وفرمایل چې : اوس دلته اوښان حلال کړئ، سرونه وخریاست، یا یې وریښتان لنډ کړئ او احرامونه خلاص کړئ. خو په دې خبره هیڅوك له خپله ځایه ونه ښوریږدل. پیغمبر دریځله امر وکړ، خو پرصحابه وو باندې په هغه وخت کې د غم او خفګان او زړه ماتوالي داسې سخته غلبه وه چې له خپله ځایه یې هیڅ حرکت ونه کړ. د پیغمبر د رسالت په ټول دورکې تردغه یوه پلا پرته نور داسې ونه سوه. په دې باندې پیغمبر سخت خفه سو. خپلې خېمې ته ولاړ او د ام الموْ منین حضرت ام سلمه (رض) سره یې د زړه خواله وکړه. هغې ورته وویل چې ته په پټه خوله تشریف یوسه اوخپل اوښ ذبح کړه او سرخریونکی پیداکړه خپل سر وخریه. تر هغه وروسته به خلك خپل په خپله ستا پیروي وکړي. همداسي وسول. د پیغمبر د دې کار په لیدو سره خلکو هم قرباني وکړې، سرونه یې وخریل، یا یې وریښتان لنډکړل او له احرامه را ووتل. او په داسې حال کې چې زړونه یې له غمه ډك وه مدینې ته رهي سول. په لاره کې د " الفتح " سوره نازله سوه او الله د دغې روغې نوم " فتح مبین " کښېښود. 105ـ د حدیبیې د سولې سیاسي ګټې که د وجدان آزادي وي او تعصب نه وي، نو اسلام داسې یو دین دی چې خپل په خپله انساني کائنات ځانته را جذبوي. لکه څنګه چې د " حدیبیې سولې" ته له دې امله د " فتح مبین" اعزاز ور په برخه سو چې څنګه د مسلمانانو اوکفارو ترمنځ د یوه تړون په ذریعه سوله منځ ته راغله اوجنګ وځنډول سو، نو مشرکینو ته د امن او سکون په فضاء کې د مسلمانانو سره د راشي د رشې موقع په لاس ورغله ؛ یو له بله په خبرو اترو او پوښتنو ګروېږنو سره مشغول سول اود اسلام مقناطیسي کشش اود مسلمانانو سولې خوښونې،کریمانه اخلاقو، ښو او غورو اعمالو، صداقت، عدالت، حق خوښونې او حق پوهنې او داسې ډېرو نورو ښو صفاتوکفار د هغو ګرویده کړه. چې په نتیجه کې دا سوله د مسلمانانو لپاره د لوی خیر، رسمیت پېژندلو او سترو بریو لامل سوه. لکه چې تردې سولې وروسته خیبرفتح سو، مسلمانانو ته ډېرې ولجې په لاس ورغلې، خالد بن ولید او عمرو بن العاص، دوه نامتو شخصیتونه مسلمانان سول، اسلام زیات خپور سو، او په دوه کاله کې د مسلمانانو لښکر له یونیم زر تنو څخه لسوزرو تنو ته ورسېد، او په دې ډول د مکې شریفې د فتح کېدو شرایط راغونډ سول . هلته ابوجندل د مکې په بندیخانه کې د اسلام د حق دین تبلیغ پیل کړ چې د دغه تبلیغ په نتیجه کې په یوه کال کې درو سوو تنو اسلام راوړ. په دې ترځ کې عتبه بن أسید کوم چې لقب یې " ابو بصیر" وو د مکې دکفارو له ظلمونو په عذاب سو او مدینې منورې ته وتښتېدی. قریشو په هغه پسې د رسول خدمت ته دوه تنه ولېږل، او غوښتنه یې ځنې وکړه چې د تړون سره سم زموږ سړی بیرته را وسپاره. رسول عتبه ته وفرمایل چې بیرته ولاړ سه. هغه عرض کړه ته مابیرته دکفارو منګلو ته سپارې؟ څو مابیرته کفرته مجبوره کړې ؟ هغه ورته وفرمایل :" خدای تعالی به ستا د ژغورنې کوم تدبیر وکړي". ابو بصیر مجبوره سو د دوو تنو په محافظت بیرته د مکې په لور رهي سو. خوکله چې ذو الحلیفې ته ورسېدی، یو کافر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې وواژه اوبل وبېرېدی، بېرته رسول ﷺ ته ورغی او شکايت يې وکړ. په دې وخت کې ابو بصيرهم بېرته مدينې ته ورسېدی او رسولﷺ ته يې وويل چې : تاخو زه د تړون سره سم بېرته ور ولېږلم. اوس نو پرتاسوکومه ذمه واري نسته او وروسته بيا له مدينې څخه " عيص " نومي ځای ته، چې د سمندر پرغاړه " ذو مروې" ته نژدې وو، ولاړ او هلته يې استوګنه غوره کړه. وروسته د مکې مظلوم مسلمانان په پټه تښتېدل او د ابو بصير سره به هلته يوځای کېدل. چې په دې ډول د ابو بصيرسره د اويا تنو مسلمانانو يوه غښتلې ډله را غونډه سوه . تردې وروسته به چې د قريشو د سوداګرۍ قافله له دې لاري شام ته تله، نو هغو به د قافلې سړي وژل او مال به يې ځني لوټاوه. چې په دې ډول دغه د غنيمت مال د هغو د خرڅ، خوراك ذريعه وګرځېدل. بالاخره قريش دغو حالاتو په تنګ کړه او د رسول ﷺ په حضور کې يې عرض وکړ چې موږ د تړون ترهغه شرط تېر يو چې که مسلمانان له مکې څخه مدينې ته تښتي موږ ته يې بېرته په لاس راکړئ. نوکه مسلمانان و غواړي چې مدينې ته ولاړسي هلته اوسېدلای سي. او موږ يې بېرته نه غواړو. تردې وروسته ابو بصير او د هغه ملګري مدينې ته ورغلل او هلته و اوسېدل او د قريشو دکاروان لار پرانيستل سوه .

106ـ عمرآ القضاء

قال الله تعالىﷻ : لقد صدق الله ورسوله الروْيا بالحق لتدخلن المسجد الحرام ان شاءالله آمنين محلقين روْسكم ومقصرين لاتخافون فعلم مالم تعلموافجعل من دون ذٰلك فتحاً قريباً] ﴿الفتح:27 [

ژباړه: په واقع کې خدای ﷻ خپل پيغمبر ته رشتيني خوب ښوولي وو، چې هو به هو له حق سره سم وو. ان شاء الله تاسي به ارو مرو مسجد حرام ته د پوره امنيت سره ننوځئ، خپل سرونه به وخريئ او ورېښتان به لنډ کړئ او پر تاسي به هيڅ بيره نه وي. هغه په هغه خبري باندي پوهېدی چې تاسي نه پوهېدلاست. له دې امله هغه د خوب د پوره کېدو د مخه تاسي ته د هغه نژدې فتح درپه برخه کړه.

حضرت رسول او درو زرو اصحابو د هجرت د اووم کال د ذي القعدې په مياشت کې د حديبيې د تړون سره سم د هغي تاريخي عمرې لپاره کومه چې په عمرآ القضاء مشهوره سوه، مکې شريفي ته تشريف يووړ. دغه سفرته په اسلامي تاريخ کي په ډېر درناوي کتل کيږي . قريشو په مسلمانانو هيڅ کار ونه درلود، مسلمانانو په درو ورځوکي د عمرې د ادا کولو مناسك تر سره کړل، پدې وخت کي قريشو د مکې ښار پرې اېښې وو، او له نژدې غونډېيو څخه يې د مسلمانانو د مناسکو د ادا کولو ننداره کول. د مکې د خلکو دا خيال وو چې مسلمانان د مدينې شريفي تودې آب و هوا ضعيفه کړي دي، له دې امله رسول ﷺ وفرمايل چې د طواف په لومړيو درو شوطونو (ګردشونو) کي د اوږو په ښورولو سره د اتلانو غوندي حرکات تر سره کړي (دې حرکاتو ته په عربي کي رمل وايې) چې دا سنت تر اوسه پوري هم هماغسي جاري دی. د مسلمانانو دې رشتينو ديني ولولو او د عبادت دې ساده طريقې او ستر ديانت او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

امانت پر کفارو یوه عجیبه ستره اغیزه وکړه. ښار له خلکو تش وو،خو هیچا ته یو وړوکی تاوان هم ونه رسېدی. چې د مسلمانانو دې ښه کردار په سلګونو کفار د اسلام لوري ته مایل کړه .

107 ـ د مکې فتح

د حدیبیې په معاهده کې چې د فریقینو ترمنځ وسوه، یو شرط دا وو چې ترلسوکالو به د دوی ترمنځ جګړه نه کیږي. همدغسي د عربو قبایل اختیار لري چې د کوم فریق سره وغواړي، د هغو سره ملګري او یوځای سي، او له دواړو جانبو څخه یو، داحق او اجازه نه لري چې د بل جانب پرحلیف او اتحادي باندي لاس پورته کړي. د تړون د دغي مادې له مخي د بني خزاعه قبیله د مسلمانانو ملګرې وه. او د هغو حریفه قبیله بني بکرد قریشو سره یوځای سوې وه. د تړون د دغي تصریح سره سره قریشو د حرم دننه د بني بکرو په ملاتړ پربني خزاعه وو برید وکړ، ځیني وګړي یې په بې رحمی سره ور ووژل او ځیني نور یې آخوا دې خوا تیت او پرك کړه. تردې پېښې وروسته د بني خزاعه وو ځیني خلك مدینې منورې ته ورغلل او حضرت محمد ﷺ ته یې شکایت وکړ. رسولﷺ قریشو ته قاصد ولېږی، چې یا د مقتولینو خون بها (دیت) ادا کړئ، یا د بني بکرو ملاتړ پرېږدئ. اوکه داسي نه کوئ، نو بیا اعلان وکړئ چې د حدیبیې تړون مات او له منځه تللی دی. قریشو چې دا شرایط واورېدل، د هغو په نماینده ګي قرطه بن عمر وویل: موږته درېیم شرط د منلو وړدی. بیا قریش پښېمانه سول او ابو سفیان یې د تړون د بیانوي کولو لپاره مدینې ته ولېږی او د رسول ﷺ حضورته حاضر سو. خو د رسول ﷺ د صبر پیمانه ډکه سوې وه او د بتانو له ناولتیا څخه یې د کعبې شریفي د پاکولو پرېکړه کړې وه. ځکه یې نو د تړون د بیانوي کولو څخه ډډه وکړه. او د کعبې د تطهیر لپاره یې تیاری پېل کړې. لنډه داچې د هجرت په اتم کال د روژې مبا رکي پر لسمه نېټه د اسلام لس زره کسیز پوځ په خورا ډېرحشمت، عظمت او دبدبه د مکې په لور وخوځېد. محمدي لښکرو مکې مکرمې ته د یوه مزل یا تقریباً لسوکېلو مترو په وا ټن په " مر الظهران " نومي ځای (وادي فاطمه)کي واړول، او د رسول ﷺ د امرسره سم ټول پوځ بېل بېل ځایونه اورونه بل کړل. چې په دې ډول ټوله بېدیا د امن ارشو وګرځېده. سره د دې چې د راز د خورا پټ سا تلو له امله قریشوته د دې لښکرو د خوځښت په باب څه پته نه وه. خو دوی د خزاعه وو سره د خیانت له کبله په ډارکي وه، چې رسول ﷺ به له دې امله ارو مرو د غوږ تاو راکوي. نو ځکه یې مشوره سره وکړه او پرېکړه یې وکړه چې که د حضرت محمد ﷺ لښکر د جګړې لپاره راځي، نو د هغه په وړاندې به مزاحمت او مقابله نه کوي . او پردې سربېره به ابو سفیان بن حرب د دوی لخوا د رسول ﷺ څخه ټولو مکه والوته د امان ترلاسه کولو لپاره، استازی وي. او هغه ته به خبر ورکوي چې موږ مکه په دې شرط درسپارو، چې هغه د یوه آزاد ښار په توګه و پېژندل سي. او د اوسېدونکو د ځان او مال خوندي ساتل یې تضمین سي. خو هغو ابو سفیان ته دا دنده هم ورکړه چې که وپوهېدی چې د محمد لښکري لږ دي او قریش یې مقابله کولای سي، نو هغه ته به د جنګ اعلان ورکوي. البته قریشو د دې چارو لپاره حکیم بن حزام هم د هغه سره ملګری کړ. دغه مهال د حضرت محمد ﷺ اکا عباس بن عبد المطلب هم اسلام منلی وو، د مکې څخه یې د خپلي کورنۍ سره هجرت کړی وو اوپه لاره کي د هغه سره یوځای سو او بیرته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې ته رهي سو. کله چې اسلامي پوځ " مرالظهران " ته ورسېد او حضرت عباس د هغه ډېرښت او پیاوړتیا ولیدل، نو هغه ته د خپل قوم د خوارۍ ډېره پیداسوه، ځکه يې نو وپتېيل چې هرڅه ژر مکې ته ځان ورسوي او قريش د جګړې له نا خوالو وژغوري. هغه د شپې د مکې" اراك " نومي ځای ته ورسېد او په همد غه شپه يې وغوښتل چې هلته یو څوك پیدا کړي چې په دې باب سمدستي مشوره ورکړي. له ښه مرغه ابو سفیان، حکیم بن حزام او بُدیل بن ورقاء په همدغه شپه د مسلمانانو د لښکروپه هکله د معلوما تو تر لاسه کولو لپاره را وتلي وه. دوی نه وه خبر چې محمدي لښکري مکې ته د څلورو میلوپه واټن نژدې رسېدلي دي. کله چې هغو له اراك څخه د " مرالظهران " په لار کي خېمې، پوځ او زښت زيات اورونه ولیدل سخت وارخطا سول، چې پای د حضرت محمد د لښکرو څارندویانو ونیول او بندیان يې کړه. دغه مهال حضرت عباس او دوی سره پېښ سول. حضرت عباس مشوره ورکړه چې اسلامي لښکروته بېله جګړې تسلیم سي او امان وغواړي. ابو سفیان دغه مشوره بیله کوم تردده ومنل. نو هغه وو چې څارندویانو دوبیرته خوشي کړه، ابو سفیان د رسول پرسپینه غا تره باندي چې حضرت عباس راوستلې وه، د هغه ترشا سپورسو او د رسول د قرارګاه پرلور يې رهي کړ. په لاره کي حضرت عمر چې دغه شپه د لښکرګاه د سا تني کار ور سپارل سوی وو پر پېښ سو او چې وپوهېدی چې ابو سفیان د حضرت عباس ترشا سپور دی ورغږ يې کړه: ای د خدای دښمنه ! د خدای شکردی چې بېله کومي ژمني او معاهدې يې ما ته د شپې په لاس راکړې) .د ابو سفیان تېري ټولي نا کردې ټولو ته معلومي وې. چې له هغو څخه هره یوه د هغه د وژني وړ وه؛ د اسلام سره د هغه عداوت او دښمني؛ پر مدینه منوره باندي په پلاوو پلاوو بریدونه؛ د عربوقبایلو را پاڅول او د رسول د وژلو پټه توطئه،دا ټولي خبري د هغه د مرګ سبب کېدای سوې .(حضرت عمرته د ابو سفیان وژل ډېرآسانه کار وو، خو هغه چې ولیدل چې د رسول الله د اکا ترشا د هغه پرغا تره سپور دی، په بېړه د رسول الله د اوسېدو د ځای په لوري وخوځېد، څوله هغه څخه د هغه د وژلو امرترلاسه کړي. حضرت عباس د دې خبري په پوهېدوسره، د دې لپاره چې ترحضرت عمرد مخه د پیغمبرد اوسېدو ځای ته ورسېږي، غاتره چټکه کړه او ترحضرت عمرد مخه وروړسېد. خو حضرت عمر هم سمدستي پسي ور ورسېد او د رسول الله په مخکې يې د ده پرسر د حضرت عمرسره شخړه سوه. چې پای رسول امان ور ته ورکړ او عباس ته يې وفرمایل چې ته يې نن شپه ستا په کورکي وساته، سبا سهار يې ماته راوله. وایې چې بُدیل بن ورقاء کوم چې د خزاعه وو سردار او د مسلمانانو حلیف (ملګري) وو او حکیم بن حزام چې د بي بي خدیجې د اکا زوي وو، هم د شپې د عباس په کورکي وه. خو ځیني بیا وایي چې کله حضرت عباس، ابو سفیان پرغاتره سپورکړ، دوي بیرته پرشا وګرځېدل. د ابو سفیان پرخېمه يې سختي پیرې ولګولې او کله چې سهار سو، هغه يې د رسول حضور ته وروستی او ترڅه زړه نا زړه توب وروسته يې د حضرت عباس په مشوره ایمان راوړ ،او بیایې بېله مقاومته د مکې د سپارلو تړون ورسره لاسلیك کړ. البته د رسول لخوا هم تضمین او ډاډ ورکړه سو چې دوي به د مکې د خلکو د مالونو او ځانونو ساتنه کوي. حضرت عباس حضرت محمد ته عرض وکړ چې ابو سفیان عزت خوښوونکی سړی دی، نو ده ته څه عزت او ویاړ هم ور په برخه کړه. هغه وفرمایل:" ښه دی، څوك چې د ابو سفیان په کور کي یا په مسجد الحرام کي پناه واخلي. یا دخپلو کورونو دروازې په ځانو پسي وتړي یا وسله پر مځکه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېږدي، هغه ته دي امان ورکول کیږي". وایې چې دغه مهال حکیم بن حزام هم مسلمان سو او ده او ابو سفیان دواړو رسول ﷺ ته سلاورکړه چې تر مکې د مخه هوازن ته د جګړې لپاره ولاړسي خو رسول ﷺ ونه منل. بیا رسول ﷺ وفرمایل دوي د غرونو په یوه لوړه او تنګه ناوه کي ودروئ، څو د خدای ﷻد پوځونو د سترتوب ننداره وکړي او د هغو غښتلتیا، ښه نظم، ښې وسلې او د شمېر ډېرښت په درسته توګه وویني. تردې وروسته ابو سفیان مکې ته ولاړ او خپل قوم قریشو ته یې وویل: د محمدي پوځونو په وړاندي وسلې پر مځکه کښېږدئ او جګړه مه ورسره کوئ او هغوي یې د اسلام منلو ته هم وبلل. خو په دې وخت کي ځیني احساسا تي وکړي د قریشو د لښکرو د راغونډولو او د نبوي پوځ په وړاندي د ټینګار په تکل کي سول او ځینو د ابو سفیان له خبرو څخه سروغړاوه. ان چې د هغه مېرمني " هند " قریش د هغه وژلوته وهڅول. خو د دوی دې هڅو څه ځای ونه نیو او خلك تردې خبرو اورېدلو وروسته سره تیت سول. چې په پایله کي د ټولو زړه ته تېره سوه چې د اسلام د پوځ سره مقابله بې ځایه کاردی. نو یې د ابو سفیان خبري ومنلې او د اسلام د پوځ په وړاندي یې د نه مقاومت پرېکړه وکړه. کوڅې یې خالي کړې ؛ وسلې یې وغورځولې او په خپلوکورونو، مسجد الحرام او د ابو سفیان په کورکي کښېنستل. رسول ﷺ د مکې په لار کي په " قدید " نومي ځای کي خپل پوځونه پر قبایلي بنسټ سمبال کړه او له هغه ځایه یې د مکې په لوري په بشپړه تیاري وخوځول. خوکله چې " ذي طوٰی " نومي ځای ته چې اوس" زاهر " ورته وایې ورسېدل، نو دغه لس زریز پوځ یې پر پنځو غونډونو ووېشی. پخپله حضرت محمد ﷺ د لومړي غونډ مشر وو په کوم کي چې د مهاجرو او انصارو لویان او د عربو قبا یلو مشران او سرداران شامل وه. او د نورو څلورو غونډونو مشري یې خالد بن ولید ﷺ ، زبیر بن عوام، ابو عبیده او سعد بن عباد ته وسپارل. خالد بن ولید ته یې حکم ورکړچې ستا لښکردي مکې ته د هغې د لاندنۍ برخي (میمنې) څخه ننوزي. زبیر بن عوام ته یې حکم ورکړچې د مکې له پاسنۍ برخي (میسرې) څخه هغې ته ننوزئ او په " حجون " کي بیرغ جګ کړئ. پخپله هم له دغي لاري ور وخوځېد. د حضرت ابو عبیده پلي پوځ ته یې حکم ورکړچې تاسي د مکې د ناوې منځ واخلئ او هغې ته ننوزئ. او سعد ته یې حکم ورکړچې ستا پوځ دي مکې ته د هغې د جنوب لوېدیزې لاري ننوزي. دغه راز رسول ﷺ د خپل پوځ قوماندانانو ته په مکه کي د وسلې نه کارولو او د پېښکي (احتمالي) جګړه کوونکو پرته د نورو وګړو نه وژلو په هکله ډېر سخت احکام صادرکړه. بالاخره د هجرت په اتم کال د روژې پرشلمه (د ورځو په نېټوکي اختلاف دی او ښې دقیقي نه دي) نبوي پوځ بېله کوم مقاومته مکې ته ننووت. خو یوازې د خالد بن ولید لښکر د یوڅه سپك او بابېز مقاومت سره مخامخ سو. موْرخین په دې هکله وایي چې په لار کي د خالد بن ولید ﷺ له ملګرو څخه کُرز بن جابر فهري او حُبَیشُ یا خُنَیس بن الاشعر له دې امله چې د لښکرو څخه بېل سوي وه، او پربله لار روان وه، په شهادت ورسېدل. او په " خندمه " نومي ځای کي د خالد لښکر د قریشو د پای لوچانو د مقاومت سره مخامخ سو، چې په یوه سپك برید کي دوولس یا اته ویشت، او په بل روایت اویا تنه مشرکان ووژل سول او نور وتښتېدل.

108 ـ حضرت محمدﷺ ، مکه اوکعبه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه چې د مخه مو وویل،کله چې نبوي لښکري مکې ته ننوتلې، هلته بیله د خالد بن ولید له سپکي نښتي نوري څه پېښي ونه سوې. د دې پوځ یوه سالار حضرت زبیر بن عوام ته دنده ورکړه سوې وه چې د خپلو ځواکونو سره یو ځای د مکې په " حجون " نومي ځای کي واړوي . هغه په حجون کي د رسول ﷺ بیرغ پورته کړاو د هغه د اوسېدو لپاره یې قبه (د څرمني خېمه) ودرول او بیا رسول ﷺ ورغی او په خېمه کي واوسېدی. چې د هغه سره حضرت ام سلمه (رض) او حضرت میمونه (رض) هم وې. حجون د " معلاآ " مقبرې ته نژ دې سیمه ده چې ورختل ستو نزمن وه، خو بیا معاویه، بیا عبد الملك، بیا مهدي او بیا په 811 س. کال کي او بیا د 820 س. کال په شا و خوا کي د مصر پاچا هغه اواره کړه او ختل یې ورته آسانه کړل. حجون اوس هم په مکه کي پا ته او پېژندوی نوم دی. خو د مکې د ښارد نوي پراختیا په پایله کي نوي ودانۍ پر راغلي دي. په فتح مکه کتاب کي وایي چې: " دغه ځای د حضرت محمد ﷺ پوځي قرارګاه وه چې هغه د مکې د اوسېدو په مهال همدلته اوسېدی ". هغه ﷺ په داسي حال کي چې د الفتح سوره ویل، بېله احرامه مکې ته ننووت او اصحابو یې هم احرامونه نه وه تړلي. خوکله چې حضرت محمد ﷺ مکې ته د ننوتلو اراده وکړه، غسل یې وکړ اوله دغه ځایه یې چې شاوخوا او وروسته او وړاندي یې موجود انصار او مهاجراو پوځي قوماندانان روان وه، د مسجد الحرام په لوري مارش وکړ. او په ډېر هیبت او شان و شوکت د تکبیرونو په ویلو سره، مسجد الحرام ته ننوتل. هغه ﷺ د زیا تي ګڼي ګوڼي (ازدحام) له امله د حجر اسود استلام د لکړي په وسیله وکړ او بیاېې د خپلي اوښي په سپرلۍ د خدای د کور طواف وکړ. بیا یې دوه رکعته لمونځ وکړ. بیا د زمزم څا ته ورغي، د زمزم اوبه یې وچښلې او اودس یې په تازه کړ. بیا یې د مقام ابراهم په نامه ډبره چې په بیت الله شریفه پوري نښتې پرته وه، پرهمدغه اوسني ځای کښېښوول. خود واقدي په وینا کله چې رسول ﷺ د طواف څخه وزګار سو، نو له خپلي اوښي کوز سو او معمر بن عبد الله بن نضله د هغه اوښه د مسجد د باندي و ایستل او بیا یې زغره واغوستل او خول یې پر سرکړ، چې توره لنګوټه یې ترهغه خول لاندي تړلې وه، مقام ابراهیم ﷺ ته ورغی. هلته یې دوه رکعته لمونځ وکړ. بیا د زمزم څاته ولاړ. رسول ﷺ د طواف په دوران کي په یوه لیندۍ پرکعبه او د هغې پرشاوخوا درې سوه شپېته ځای پرځای سوي بتان مات کړه، چې د هغو د ماتولو په مهال یې ویل ﷺ :جاء الحق وزحق الباطل ان الباطل کان زهوقا ﷺ [الاسراء :81] یعني: حق راغي او باطل له منځه ولاړ بېشکه چې باطل له منځه تلونکي دی. دغه رازیې و ویل ﷺ :جاء الحق وما یبدئ الباطل وما یعید ﷺ [سباء : 49] یعني: حق راغلی دی او اوس د باطل لپاره هیڅ نه سي کېدای. دغه رنګه یې حضرت عمرته وفرمایل چې: پرکعبه باندي ټول تصویرونه ایسته کړي. البته حضرت رسول ﷺ له دې امله چې د احرام په حالت کي نه وو یوازي په طواف کولو بسنه وکړه.

109 ـ په طواف کي پر پېغمبر ﷺباندي د یوه سړي برید

یوه سړي چې نوم یې " فضاله " بن عُمیر ملوح لیثي وو، د مکې د فتحي د تاریخي ورځې د طواف په دوران کي وغوښتل چې رسول ﷺ ووژني. مګرخدای تعالی هغه له دې ناوړه قصده خبرکړ چې دا کوښښ ناکامه سو او وروسته دغه سړي اسلام راوړ. کله چې دغه سړی رسول ﷺ ته نژدې سو، نو رسول ﷺ هغه ته مخ ور واړاوه او ځني ویې پوښتل:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته فضاله يې ؟ هغه ورته وويل هو ! اى د خداى رسوله زه فضاله يم. هغه ورته وويل : په زړه كې دې څه خبري كولې. هغه ورته وويل: هيڅ خبري مې نه كولې، د خداى ﷻ ذكر مې كاوه. رسول الله ومسل او ورته ويې فرمايل: له خدايه بخښنه وغواړه. بيا هغه خپل مبارك لاس د فضاله پر ټټركښېښود، چې په دې ډول د هغه زړه ارام سو. فضاله وايي: په خداى لوړم چې لا رسول الله ﷺ زما له ټټره لاس نه وو ايسته كړى، چې ماته د خداى په خلكو كې تر ټولو ډېرگران او راتېرسو. او په دې ډول هغه اسلام راوړ. فضاله وايي چې زه خپل كور ته بيرته راتلم چې په لار كې هغه ښځه په مخه راغله چې ما به پخوا وراني خبري ورسره كولې. هغې راته وويل: راسه خبري سره وكړو. ما ورته وويل: نور زه ستا سره خبري نه كوم. بيا يې څو اشعار وويل چې دغه يې ژباړه ده : دې و و يل را سه خبـــري وكـــړو مـا ورتــه و ويـــل چـي نـه يې كوم زه نور الله او ا سلام منع كـــړمـــه تـــا محمد او د خداى پـوځ ونـه ليد؟ چې دكعبې بتان يې ټوله مات كره نـوزه هـــم ستا د مخ بت نه لمانځم نور.

110 ـ رسول ﷺ ته دكعبې د كلى د وركولو څخه ډډه كول

رسول ﷺ ترطواف او دكعبې د باندي بتانو ترما تولو وروسته حضرت بلال ﷺدكعبې شريفي په خادم اوكلي ساتونكي عثمان بن طلحه پسي واستاوه، څو دكعبې د دروازې كلي ځني راوړي. دكعبې حجابت (خدمت او كلي ساتل) به تل د بني عبد الدار سره وو. كله چې عثمان بن طلحه مسلمان سو او مدينې ته يې هجرت وكړ، نو د كعبې كلي د هغه مور ته ورسېده كومه چې د مكې د فتحي تر ورځې پوري لا پرشرك ولاړه وه. نو حضرت عثمان خپلي مورته ورغى او ورته ويې ويل چې د كعبې كلي حضرت پېغمبر ﷺ غوښتې ده، راپې كړه چې ورېپ ورم. خو هغې د كلى د وركولو څخه ډډه وكړه. عثمان ورته وويل: په ښتن لوړم چې ته به داكلي حضرت محمد ﷺ ته ارو مرو وركړې،كه يې ماته رانه كړې، بل يو رالېږي او دا كلي درڅخه اخلي. دوى دغه خبري كولې چې ناڅاپه يې د ابو بكر ﷺاو عمرﷺ غږ واورېدى. د عثمان مور وبېرېدل او سمدستي يې كلي خپل زوى ته وركړه. حضرت عثمان د رسول ﷺ په حكم دكعبې دروازه پرانيستل، د هغې دننه يې د تصويرونو د ايسته كولو امر وركړ او هغه د لرگي څخه د كوتري جوړسوى بت يې پخپله مات كړ.

111 ـ د كعبې دننه د رسول ﷺ لمونځ

ترډې وروسته رسول ﷺپه داسي حال كي چې اسامه او بلال هم ورسره وه، دكعبې دروازه وتړل. بيا له دروازې څخه مخامخ دېوال ته دكابو درو گزو (138 سانتي مترو) په واټن په كعبه شريفه كي شمالي لوري ته چې دوه ستونونه يې ښي لوري، يوستون يې كيڼ لوري، او درې ستونونه يې وروسته وه (هغه مهال په كعبه كي شپږ ستونونه وه، اوس درې دي)، پر لمانځه و درېد اودوه ركعته لمونځ يې وكړ. حضرت اسامه ﷺ او حضرت بلال ﷺ هم دوه ركعته لمونځ وكړ.

112 ـ د رسول ﷺ تاريخي خطبه (وينا)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته رسول ﷺ دروازه پرانیستل، د دروازې په دواړو بازوګانو پورې یې لاسونه ونیول او په داسې حال کې چې لاندې یې قریش او نور ټول انتظار وه و یې فرمایل:" له خدایه پرته بل د پالني وړ (معبود) نسته، هغه یودی، شریك نه لري. هغه خپله ژمنه رشتیاکړه او د خپل بنده) رسول (ﷺسره یې مرسته وکړه او یوازې یې ټولو باطلو ډلګیو ته ماته ورکړه. واورئ ! د بیت الله د خدمت کولو او د حاجیانو د اوبو ورکولو (حجابت اوسقایت) پرته نور ټول عزت، وینه اوشته زما تردغو دوو قدمونو لاندې دي. یعنې د جاهلیت ټول رسوم او دودونه باطل دي. په یاد ولرئ ! په خطا قتل یا شبه عمد قتل کې چې په شلاخه یالکړه وي، مغلظ دیت دی. یعنې سل اوښان به ورکوئ چې له هغو څخه به څلوېښت بلاربې اوښې وي. ای قریشو ! خدای ستاسې د جاهلیت غرور او په پلار، نیکه ویاړ له منځه یووړ. ټول خلك له آدم ؑ څخه پیدا سوي، او آدم له خاورو پیدا سوی دی. بیا یې دا آیت تلاوت کړ ﴿ :یایها الناس انا خلقنکم من ذکر و انثٰی و جعلنٰکم شعوباً و قبائل لتعارفوا ان اکر مکم عند الله اتقٰکم ان الله علیم خبیر ."﴾ [الحجرات:13] ژباړه: ای خلکو ! موږ تاسې له یوه نارینه او یوې ښځې څخه پیدا کړي یاست، او بیا مو تاسې قومونه او قبیلې وګرځولاست، څو تاسې یو له بله سره وپېژنئ. په حقیقت کې د الله ﷻ په نزد له تاسې څخه تر ټولو زیات عزتمن هغه څوك دی چې په تا سې کې تر ټولو زیات پرهیزګار وي. بیشکه الله ﷻ پرهرڅه پوهېدونکی او باخبره دی. بیا یې وویل:" ای قریشو ! تاسې څه ګومان کوئ چې زه له تاسې سره څه کړنه کوم ؟ " هغو ورته وویل: موږګومان کوو چې ته زموږ سره د ښو؛ ښه ورور او ښه وراره په توګه کړنه کوې. هغه ﷺ ورته وویل:" نو زه تاسې ته هغه خبره کوم چې حضرت یوسف ؑ خپلو ورونوته کړې وه: [لا تثریب علیکم الیوم اذهبوا فانتم الطلقاء]". یعنې: پر تاسې باندې کومه مواخذه او سرزنش نسته، ځئ تاسې ټول عفو او آزاد یاست.

113 ـ دکعبې کلي بېرته عثمان ته ورکول.

کله چې ترخطبې ویلو وروسته رسول ﷺ په مسجد الحرام کې کښېنستې، حضرت علي ؓ چې دکعبې کلي یې په لاس کې وه حاضر سو او ورته ویې ویل: ای د خدای استازې موږ ته د حاجیانو د اوبولو (سقایت) پردنده سربېره دکعبې دکلي د سا تلو (حجابت) عزت هم را په برخه کړه) د خدای ﷻرحمت دې وي پرتا باندې .(د یوه بل روایت له مخې دغه غوښتنه حضرت عباس ؓ وکړه. نو رسول ﷺ وفرمایل:" عثمان بن طلحه چیرې دی ؟ ".کله چې یې هغه ورته راوست، ورته ویې فرمایل:" عثمانه ! واخله دغه ده کلي دي. نن د نېکی او وفادارۍ ورځ ده ". کتابونه وایې:کله چې هغه مبارك کلي ورکول ورته ویې ویل:" دا دتل لپاره واخله. ستاسې څخه به دغه کلي هغه څوك اخلي چې ظالم وي. اې عثمانه ! خدای ﷻ تاسې د خپل کور امین کړي یاست، نو چې د دې بیت الله شریفي په سبب څه تاسې ته په لاس درځی په معروفه ؛ ښه پېژندل سوې (حلاله) توګه یې خورئ. او دا آیت یې تلاوت کړ ﴿ :ان الله یاء مرکم ان تؤدوا الامٰنٰت الٰی اهلها ﴾ [النساء : 58] یعنې: لوی څښتن پرتاسې مؤمنانو امر کوي چې امانتونه د هغو اهل او څښتنانو ته وسپارئ (دا آیت په ځانګړې توګه د عثمان بن طلحه په هکله نازل سوی دی). عثمان بن طلحه وایې چې موږ د جاهلیت په زمانه کې دکعبې دروازه هره دوشنبې او پنجشنبې خلاصول. یوه ورځ حضرت محمد ﷺ راغی،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځو د نورو خلکو سره کعبې ته ننوزي. ما څه ترخوله تېره خبره ورته وکړه، خو هغه له سړې سينې (حلمه) کار واخيست، او ويې ويل: " اى عثمانه دا ځاى يې نخښه چې يوه ورځ به دغه کلي زما څخه وي ". ما ورته وويل: هغه مهال به نو قريش خوار سوي وي. ده وفرمايل:" نه، بلکي د عزت څښتنان به وي ". بيا هغه کعبې ته ور ننووت. د رسول ﷺ دي خبري زما زړه ته دا را تېره کړه چې په رشتيا به داسي وسي. ځکه نو ما و پتېيل چې اسلام راوړم. خو قوم مې له دې امله ډېر و زورولم. کله چې رسول الله ﷺد عمرآ القضاء لپاره مکې ته راغی، خدای تعالی مې په زړه کي اسلام را واچاوه. خو ما ونه سواى کولاى چې له نژدې ورسره وګورم، څو هغه بېرته مدينې ته ولاړ. بيا ما وکولاى سواى چې مدينې شريفي ته ولاړ سم. په مدينه کي مې د رسول ﷺ سره بيعت وکړ او هلته ورسره پا ته سوم، څو چې د مکې د فتحي د غزا لپاره ور سره رهي سوم، کله چې رسول ﷺ مکه فتح کړه زما څخه يې د کعبې کلي واخيستل او بيا يې بيرته ماته وسپارل، زه ځني رهي سوم. خو هغه راپسي را غږ کړه او زه بيرته ور وګرځېدلم. رسول ﷺ راته وويل: په ياد دي دي چې ما د مخه يو مهال در ته ويلي وه چې دا کلي به يوه ورځ زما سره وي ؟ ما ورته وويل: بلي ! زه شاهدي وايم چې بېشکه ته د خداى ﷻ استازى يې. وايې چې عثمان د رسول ﷺ ملازمت غوره کړ او دکعبې کلي يې خپل د اکا زوي " شيبه " ته ورکړه.

114 ـ د کعبې شريفي خزانه

کله چې ابراهيم ﷺ کعبه ودانه کړه د هغې دننه يې د ورننوتونکي ښي اړخ ته د ځا غوندي د دروګزو په ژورالي يو غارګډى وکيندى، او هغه شيان به يې ور اچول کوم چې خلکو به په سوغات کي ورته ډالۍ کول. لکه پسول، سره او سپين زر، خوشبويي او داسي نور. چې له دې امله دغه ځاډوله ځاى دکعبې په خزانه ونومول سو. دغه رازد ځينو لاملونو له امله دغه ځاى ته " جُب " ، " غبغب " او " اخسف " هم ويل سوي دي. کله چې قريشو کعبه د رسول ﷺ تر بعثت پنځه کاله د مخه بيا ودانه کړه، دکعبې دغه غارګډى يې هماغسي پرخپل پخواني حال پرېښود، او پرهغه باندي يې هماغه د " هبل " په نامه يو ستر بت کښېښود،کوم چې د بني خُزاعه وو د قبيلې مشر او د مکې پخواني واکمن عمرو بن لحى له مآرب يا الجزيري څخه ورته راوړى وو. امام ازرقي (رح) په اخبارمکه کي وايي چې رسول ﷺ د مکې د فتحي په مهال د مکې په دغه خزانه کي اويازره اوقيه سره زر و موندل. او علامه ابن خلدون په خپله مقدمه کي وايي چې په دغه خزانه کي لس لکه ديناره هم وه کوم چې وزن يې دوه سوه قنطاره وو. د هغو په هکله حضرت علي کرم الله وجهه، رسول ﷺ ته وويل کشکي دغه شته په جګړه کي ولګوې، خو هغه ﷺ لاس هم ورنه وړ. بيا ابو بکر هم د خپل خلافت په مهال څه غرض په ونه کړ. حضرت ابن وايل وايي: دکعبې د خادم شيبه نومي سره په کعبه کي پرچوکۍ کښېنستلم. هغه راته وويل: يو وخت پردغه چوکۍ حضرت عمر ﷺ کښېنستی او ويې ويل:" پتېيلي مې ده چې په دې کعبه کي چې څه سره او سپين زر دي، پرې نه ږدم او ټول پرمسلمانانو ووېشم . شيبه وايي: ما ورته وويل چې ستا دوو ملګرو حضرت محمد ﷺ او ابو بکر صديق ﷺ خو داسي نه دي کړي. نو حضرت عمر وويل هغه خو ستر سړي دي. که هغو داسي نه وي کړي نو زه هم د هغو پيروي کوم او دا کار نه کوم. (بخاري او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو داود). د ابن الزبير او حجاج لخوا دکعبې د بيا جوړوني په هکله چې تاريخ ليکونکو څه څرګندوني کړي دي په هغو کي د دغه ځا په هکله څه نه په سترګوکيږي، چې آيا هغو دغه ځا پرخپل حال پرې ايښی، که يې ډك کړی دی. خو الحاج عباس کراره ليکي : داسي ښکاري چې ابن الزبير ؓ دغه ځا له ډبرو ډك کړی وي. او حجاج هم بيرته د پخواپه شان نه وي جوړکړی. چې البته ترنن ورځې پوري به دغسي پاته وي. نوکله چې يې دغه ځا له منځه يووړ دکعبې خزانه يې د شيبه په کور کي خوندي کړه، او په وروسته کي به هم چې کوم شيان کعبې ته هديه کېدل، د شيبه حجبې په کورکي به ساتل کېدل. علامه ابن خلدون (رح) وايي چې دغه خزانه د افطس ترفتنې پوري چې په کال 199 س. کي پېښه سوه، خوندي وه. کله چې حسن افطس پر مکه واکمن سو، نويې له کعبې څخه دغه خزانه را وکښل او ويې ويل: دا خزانه چې په کعبه کي پرته وي په څه درد خوري، دغسي خو دا بې ګټې پرته ده،کعبه داخه کوي ؟! زه د دې مستحق يم، دا بايد پرجهاد ولګوم. چې بالاخره يې هغه واخيستل او خرڅه يې کړه. له هغې ورځي څخه دکعبې خزانه له منځه ولاړه

115 ـ د مکې له شتمنو پور

رسول ﷺد يوه فاتح په توګه کولای سوای چې د مکې خزانه ياد مکې له مغلوبو شتمنو څخه هرڅه واخلي. خو هغه نه دکعبې له خزانې څخه څه واخيستل او نه يې د مکې له شتمنو څخه يو درهم په زور واخيست. سره د دې چې د ده پوځيانو د غربت او نشتمنۍ له کبله شتوته ډېره اړتيا هم درلوده. نبي ﷺ د مکې له شتمنو څخه د هغو په خوښه، يونيم لك درهمه په پور واخيستل او هغه يې د پوځ پر اړو وګړو ووېشل. بياکله چې هغه ته لوی څښتن د " حنين " په غزاکې پرهوازنو باندي برى ور په برخه کړ او له مشرکينو څخه يې ډېرشته د ولجې په توګه په لاس راوړل نويې د مکې د شتمنو قرض د منني په ويلو سره بيرته ورکړ.

116 ـ دکعبې پربام باندي د بلال ؓ اذان

کله چې د مکې د فتحې په ورځ د ماپښين د لمانځه وخت را و رسېدی، حضرت بلال د حضرت پېغمبرﷺ په امر دکعبې بام ته وختی او اذان يې وکړ. دغه مهال ابو سفيان، عتاب يا د هغه ورورخالد بن اسيد، حارث بن هشام او ځيني نور دکعبې په شاوخواکښکوم ځای ناست وه. عتاب وويل: خدای پراسيد مهرباني وکړه چې د مکې ترفتحي يوه ورځ د مخه مړسو او دغه اذان يې وانه ورېد. حارث وويل: واورئ ! والله ! که ماته معلومه سي چې هغه پر حقه دی، زه به يې دستي پيروي وکړم. ابو سفيان وويل: ګورئ ! والله ! زه څه نه سم ويلای. ځکه زه چې هرڅه وايم، نو دغه شګي هم زما په هکله خبر ورکوي. تردې وروسته نبي ﷺ دوی ته ورغی او ورته ويې فرمايل:" تاسي چې اوس کومي خبري کولې هغه ماته ټولي معلومي سوې. تا ای فلانيه ! داسي وويل. تا ای فلانيه ! داسي وويل. او تا ای فلانيه ! داسي وويل". د دې سره سم حارث او عتاب وويل: موږ شاهدي وايو چې ته د الله رسول يې. په خدای ﷺ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قسم چې زموږ سره څوك نه وو ناست، چې زموږ له دغو خبرو څخه خبر سي او موږ ووايو چې هغه به تاته ويلي وي.
او ابو سفيان وويل: ما خو ای د خدای رسوله څه نه دي ويلي. رسول ﷺ وخندل.

117 ـ د فتحې په دوهمه ورځ د رسول ﷺ خطبه

د مكې د سوبې (فتحې) په دوهمه ورځ تر ماپښين وروسته بيا رسولﷺ د خلكو په منځ كې ودرېدی، د خدای حمد او ثنا يې وويل، ويې فرمايل: " ای وګړو ! خدای ﷻپر مكه باندې اصحاب فيل مسلط نه كړل، خو د هغه رسول او مؤمنان يې پر واكمن كړل. او خدای ﷻ چې كومه ورځ اسمانونه او مځكې ومونډلې، په هغه ورځ يې مكه حرامه (د درناوي وړ) وګرځول. نو د الله ﷻ د حرمت (درناوي) په سبب تر لويې ورځې (قيامته) د مكې ښار د درناوي څښتن دی. څوك چې پر خښتن او وروستۍ ورځ باور لري، هغه ته روانه ده چې په هغې كې وينې وبهوي او يا د دې ځای كومه ونه ماته كړي. كه څوك ووايې چې محمد ﷺ دلته جګړه كړې، نو زه هم داكاركولای سم. هغه ته ووایاست، چې محمد ﷺ ته خو خدای ﷻ اجازه وركړې وه او تاته يې اجازه نه وه دركړې. اوماته هم داښار د يوه لږ مهال؛ د ورځې د ځانښت د يوه ساعت لپاره حلال ګرځول سوی وو. او اوس يې حرمت بيرته د پخوا په شان د قيامت تر ورځې پرځای سوی دی. اوس ښايي چې دغه خبرې حاضران هغو ته چې نه دي حاضر هم ورسوي ". په بل روايت كې دا هم زياته سوې ده چې:" د دغه ځای ځوزان دې نه شكوي. ښكار دې نه شړې (د حرم د مرغانو ښكاردې نه كوي)، او پرمځكه لوېدلې شی دې نه پورته كوي، مګرهغه څوك دې پورته كوي چې د هغه د پېژندلو او اعلانولو نيت لري. او واښه دې نه شكوي". دغه مهال حضرت عباس ﷺ ورته ودرېدی او ورته ويې ويل: ای د خدای رسوله اِذخر دې شكوي. ځكه چې دا زموږ په قبرونو اوكورونوكې په كاريږي. بيا هغه وويل:" اِذخر دې شكوي ". اِذخرچې په دري " كاه مكي " او په انګرېزي (Lemon Grass) ورته وايي، په عربوكې يو ډول مشهور واښه دي چې د هغه پاڼې او بېخ يو ډول ځانګړې ښه بوی وركوي، اوګل اوبېخ يې د درملو په توګه هم استعمالېږي. د هند، پاكستان او چين په ځينو سيموكې هم پيدا كيږي. (خواص الادويه). وايي چې بنو خزاعه وو په دغه ورځ د هزيل د قوم يو سړی وژلی وو. رسول ﷺ چې له دې امله زيات خفه او په غوسه سوی وو، په دې هكله وويل:" ای د خزاعه د قبيلې خلكو ! خپل لاسونه له وژنو څخه لنډ كړئ. كه وژل ګټور كار وای، نو ډېر ووژل سول. تاسي چې كوم سړی وژلی دی زه به د هغه ديت وركوم. كه بيا كوم چا څوك وواژه نو دوژل سوي سړي ترشا پاته كسان د دوو خبرو اختيار لري، يابه د وژونكي وينې بهوي يا به يې ديت اخلي. په يوه روايت كې دي چې ترديې خبرو وروسته د يمن يوه سړي چې نوم يې ابوشاه وو، ولاړسو او ويې ويل: ای د خدای رسوله دغه خبره ماته وليكه. هغه ﷺ وفرمايل: " دا ابو شاه ته وليكئ."

118 ـ د انصارو اندېښنې

څنګه چې مكه مكرمه د حضرت پيغمبر ﷺوطن او د زېږېدو ځای وو، نو د مكې د سوبې په دوهمه ورځ،كله چې د هغې د فتحې چارې بشپړې سوې، د رسول الله ترتاريخي خطبې وروسته انصارو يوله بله سره وويل: اوس چې خدای

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول وطن او ښار ورفتح کړ نو ښايي هغه دلته پاته سي. دغه مهال هغه د صفا پرغره ولاړ وو، لاسونه يې پورته کړي وه، دعايې کول. تردعا وروسته هغه پوښتنه ځني وکړه چې تاسي څه سره ويل. هغو وويل: موږڅه نه ويل. خو د هغه د ټينگار له امله يې هغه ته دغه خبره وکړه. رسول الله مبارك ډاډ ورکړ او ورته ويې فرمايل:" زما ژوند او مړينه به له انصارو سره وي. او هيڅکله به له دوی څخه بېل نه سم."

119 ـ بيعت

کله چې خدای تعالی رسول اومسلمانانو ته د مکې سوبه روزي کړه. نو د هغه ځای خلکوته حق څرګند سو او پوه سول چې بېله اسلامه د برياليتوب بله لار نسته. ځکه نو دوی د اسلام اېل سول او پردې چاره د بيعت لپاره راغونډ سول او رسول د صفا پر غره له هغو څخه بيعت واخيست. چې په دې ډول له څو تنو پرته د مکې ټول اوسېدونکي په اسلام مشرف سول او پاته کسان بيا وروسته مسلمانان سول.

120 ـ د ښځو بيعت

د نارينه وو تربيعت وروسته د ښځو ډلي اسلام ومانه او د رسول سره يې بيعت وکړ. د دغي ډلي نوموتي ښځي د ابوجهل د زوی عکرمه مېرمن ام حکيم، د ابو سفيان مېرمن هند، د صفوان بن اميه مېرمن بغوم بنت المندل، د وليد بن مغيره لور فاطمه، د عمرو بن العاص مور هند بنت منبه وې. د دې بيعت په مراسموکي بي بي فاطمآ الزهرا، د رسول مېرمني او د عبد المطلب دکورنۍ ښځي هم حاضري وې. وايي چې د ابو سفيان مېرمني هند له دې امله چې د حضرت حمزه بن عبد المطلب د شهادت توطئه يې جوړه کړې وه او يوحبشی مريی " وحشي " نومی يې د هغه وژلوته هڅولی وو، او د هغه د مړي بې حرمتي يې کړې وه، او له دې کبله يې خپله بڼه بدله کړې وه، څو رسول د مناسب وخت د مخه هغه ونه پېژني. کله چې رسول بيعت اخيستل پيل کړل ويې ويل: موږ له تاسي څخه پردې خبره بيعت اخلو چې د خدای سره به شريك نه نيسئ. او غلابه نه کوئ. دغه مهال هند وويل: ابو سفيان بخيل سړی دی، زه د هغه له شتو څخه لږ څه د هغه په پټه اخلم، دغه ما ته څنګه دي ؟ ابو سفيان هم هلته ناست وو. هغه ورته وويل: څه چې ته اخلې تاته حلال دي. رسول دغه مهال هند وپېژندل، ويې مسل او ورته ويې ويل: ښه دا ته هند يې ؟ هغې وويل: هو، ای د خدای رسوله !څه چې تېر سوي دي هغه وبخښه، خدای دي تا وبخښي. بيا هغه وفرمايل: او زنابه نه کوئ. هند وويل: آيا يوه پتمنه ښځه زنا کوي؟ بياهغه وفرمايل: او خپل اولادونه به نه وژنئ. هند وويل: ما له کوچني والي هغه روزلی وو، خو چې لوی سو تاسي وواژه. نو تاسي او هغه ښه سره پوهېږئ. (د هند زوی حنظله بن ابو سفيان د بدر په غزاکي ووژل سو). پردې خبره حضرت عمر ډېر وخندل، او حضرت رسول هم موسکی سو. بيا رسول وفرمايل : او پرچا تورمه لګوئ. او په ښو خبروکي د رسول نافرماني مه کوئ . د ښځو بيعت د نارينه وو غوندي نه وو. رسول له نارينه وو څخه د لاسو په روغبړ بيعت اخيست، خو ښځو ته هغه لاس نه ورکاوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

121 ـ روژه او لمونځ

د مکې د فتحې په سفرکي رسول ﷺ او اصحابو روژه نیولې وه. خوکله چې د " عُسفان " او " قُدَید " په منځ کي " کد ید " نومي چینې ته؛ کومه چې له مکې څخه (24) میله لیري ده، ورسېدل، روژه یې ماته کړه. (صحیح البخاري). رسول ﷺ هغه چا ته چې بیا یې هم روژه نیول نا فرمانه وویل. جابر بن عبد الله ﷺ وایي: کله چې موږ د ماپښین او مازدیګر په منځ کي کدید ته ورسېدلو، نو رسول ﷺ د اوبو لوښی په داسي حال کي چې په ټولو یې ولید پر سر پورته کړ او روژه یې ماته کړه. دغه راز د مکې ترفتحي وروسته چې رسول ﷺهرڅو ورځې په مکه کي اوسېدلی دی ، لمونځ یې سفریانه کړی دی او روژه یې نه ده نیولې. د بخاري د) کتاب المغازي، باب مقام النبي ﷺ بمکآ زمن الفتح (له احادیثو څخه جوتیږي چې رسول ﷺ نولس ورځې په مکه کي و اوسېدی. او ده او نورو اصحابو لمونځ سفریانه کاوه. خو لکه چې ابن کثیر په البدایآ والنهایآ کي د ابو داود او ترمذي په حواله لیکي : " رسول ﷺهغو وګړو ته چې په مکه کي تر فتحي د مخه اوسېدل او هلته دغه وخت مسلمان سوي وه، وفرمایل چې تاسي بشپړ لمونځ وکړئ.

122 ـ د مکې د خلکو سره ښه رویه

البته مخکي مو وویل چې رسول ﷺ د مکې د فتحې په مناسبت په خپله تاریخي خطبه کي قریشو ته وویل چې :" لا تثریب علیکم الیوم اذهبوا فانتم الطلقاء ". (پرتاسي باندي کومه مواخذه او سرزنش نسته ځئ تاسي ټول عفو او آزاد یاست. دغه راز د ثقه راویانو بیان دی چې د مکې د فتحي په مهال رسول ﷺ د هغو مشرکینو سره چې کوم مخالفت به یې نه کاوه په ډېره نرمي کړنه کول. که به کوم مجاهد دکوم مشرك په هکله ورته وویل چې ده د مخه پرتا باندي څونه ظلمونه کړي دي او څونه تکلیفونه او مصایب یې درته متوجه کړي. نو هغه به په کلکه منع کاوه او ورته ویل به یې چې زه هم د دغي مکې له یوې ښځي څخه زېږېدلی یم.

123 ـ د ښځو سره زیاته نرمه رویه

مشهوره ده چې د مکې د فتحي په ورځ آنحضرت د هغه ځای د نارینه مشرکانو په پرتله د ښځوسره زیاته ښه وضع کول. تردې چې حسان بن ثابت د هغه دغه ښه او نرمه رویه په خپلو اشعاروکي وستایل. څنګه چې به د مکې ښځي ډلي ډلي د رسول ﷺخدمت ته حاضرېدلې، نو هغه به په موسکا حضرت ابو بکر ﷺ ته وویل :" دوی ماته په هغه ډول عزت او درناوي را پرېږده چې حسان یې په خپلو اشعاروکي یادونه کړې ده."

124 ـ د سپین ږیرو سره ښه وضعه

کله چې حضرت محمد ﷺ د مکې حرم ته تشریف یووړ، نو ابو بکر ﷺخپل پلار " ابو قحافه " د هغه حضور ته وروست. نو هغه وفرمایل :" دا لویان به دي په خپل کور کي پرې ایښي وای، ځو موږ پخپله ورغلي وای ". بیا یې هغه په ډېردرنښت خپل څنګ ته کښېناوه اود هغه د سرپر سپینو وربګښتانو یې د شفقت لاس تېرکړ، ویې ویل:" دا سپین

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورېښتان د ده ځانګړې نخښه ده". بيا يې هغه ته وفرمايل چې: مسلمان سه. هغه هم سمدستي کلمه وويل، مسلمان سو.

125 ـ د لوټ او وژني سره نه پخلا توب

ابن اسحاق وايي:" کله چې سعد بن عباده مکې ته ننووت او اسلامي بيرغ يې په لاس کي وو، ويل يې: [نن د وژلو او لوټولو ورځ. نن دکفارو د عزت او حرمت د له منځه وړلو ورځ ده]) .ځيني راويان دغه خبري په حضرت عمر پوري تړي .(په هر حال دغه خبري يو چا رسول ته ورسولې. نو هغه حضرت علي ته وويل :" له سعده څخه بيرغ واخله او ته خپله مکې ته ننوزه ". ځيني وايي چې رسول حکم وکړ چې له سعده څخه بيرغ واخلئ د هغه زوي ته يې ورکړئ. او بيا يې وفرمايل: " نن دکعبآ الله د عزت او درناوي ورځ ده."

126 ـ په مکه کي د رسول وسېدل اوکار

په مکه کي رسول نولس ورځي و اوسېدی. په دې ترځ کي هغه د اسلام د شعايرو تجديد کاوه او خلکو ته به يې د سمي لاري د اخيستلو او تقوا تلقين کاوه. په دغو ورځوکي د رسول په حکم حضرت ابو اسيد خُزاعي د حرم د پولو (حدودو) نخښې له سره نوي ودرولې. دغه راز رسول اسلام ته د بللو او د بتانو د ماتولو لپاره د مکې شاوخوا ته بېلې بېلې ډلي هم واستولې. چې په دې ډول يې ټول بتان مات کړه او د هغه جارچي په مکه کي اعلان وکړ، چې څوك چې پرخدای او وروستۍ ورځ باور لري، هغه دي په خپل کورکي بت نه پرېږدي او مات دې کړي.

127ـ د مکې د فتحې د پوځ شمېره

ابن اسحاق د مکې د فتحي په کارکي د ګډون کوونکي پوځ او په دغه ورځ د مسلمانو سوو وګړو شمېره په لاندي ډول ښوولې ده: له بني سليمو څخه زرتنه. له بني غفارو څخه څلور سوه تنه. هغه وکړي چې د فتحي په ورځ مسلمانان سوي څلور سوه تنه. له مزينه وو څخه يو زر و درې سوه تنه. له قريشو (مهاجرو)، انصارو، تميم، قيس او اسد د قبيلو او د دوی ملګرو قبيلو څخه شپږ زره نه سوه تنه. چې ټول لس زره تنه وه او له هغو څخه دوه زره اتيا تنه سپاره او نور پلي وه. البته له مديني منورې څخه چې کوم پوځ د مکې په لوري خوځېدلی وو، هغه لومړی اوه زره څلور سوه تنه وو، او بيا په لارکي نور هم ورسره يو ځای سول. که څه هم د دغه پوځ وسله ډېره وه، خو مؤرخينو د هغې شمېره نه ده ښوولې.

128 ـ له مکې څخه د رسول تلل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې حضرت محمد ﷺ د مکې د فتحې د چارو تر سمبالولو؛ هلته تر سم سمکي را منځته کولو او د مکې شا وخوا سیمو ته د بتانو د ماتولو او د اسلام د تبلیغولو او خپرولو لپاره د ځینو اصحابو تر لېږلو وروسته، په دې خبره باندي و پوهېدی چې هوازن، ثقیف او ځیني نور قبایل د مالك بن عوف نصري په قوماندانۍ، د هغه سره د جګړې په نیت " اوطاس" نومي ځای ته رارسېدلي دي، نويې عتاب بن اسید بن ابي العیض د مکې د والي په توګه وټاکی او د شنبې په ورځ دکوچني اختر د میاشتي پر (6) په مکه کي د هغه د اوسېدلو پر (19) ورځ د "حنین " پر لوري وخوځېدی. دکوچني اختر پرلسمه ورځ هلته ورسېدی او تر ستري سوبي او ډېرو ولجو په لاس راوړلو او په جعرانه کي د هغو ترځای پرځای کولو وروسته په همدغه میاشت کي طایف ته ولاړ اوهغه يې کلابند کړ. د طایف ترڅه باندي شلو ورځوکلابندی وروسته، د بني ثقیفو یعني د هغوکسانو چې د طایف په کلا کي کلا بند وه، استازو د رسول ﷺ څخه د امان غوښتنه وکړه. هغه دغه غوښتنه د هغولخوا د اسلام د منلو په شرط ومنل او ويې بخښل، بیا بیرته جعرانې ته ولاړی، د ولجو مالونه، اوښان او پسونه يې وویشل، بیا يې له جعرانې څخه د عمرې احرام وتړی، عمره يې وکړه او مدینې منورې ته ستون سو. چې د میانۍ پر (24) نېټه هلته ورسېد.

129 ـ د مکې د فتحې پایلي

له مخکنیو څرګندونو څخه جوته سوه چې د رسول ﷺ لخوا پر مکه باندي د یوه لوی برید د تیاری په پایله کي هغه بېله کوم د یادوني وړ مقاومت څخه فتح سوه. رسول ﷺ تردې پرېکړوني فتحې وروسته د مکې د خلکو سره ښه او کریما نه وضع وکړه، هغو ته يې عمومي عفو اعلان کړه، د هغو له زړونو څخه يې ناوړه‌منتوب او اندېښني لیري کړې او ژر او په خوښي سره يې اسلام منلوته رامات کړه. چې له هغو څخه يې ځیني وکړي په بېلو بېلو دندوکي استخدام هم کړه. په دې ډول د مکې خلکو ته څرګنده سوه چې د اسلام په نسبت د دوی پخوا نیو شکونو کوم بنسټ نه درلود. د مکې ترفتحې وروسته هلته د اسلام حاکمیت د دوی د فکر او نظر افق پراخه کړ، د دوی د جاهلي ټولني عیبونه او مفاسد يې له منځه یووړه او د مکې دیني مرکزیت او صلاحیت يې نه دا چې یوازي ښه وساتی، بلکي تر پخوايې لاډېر پراخه کړ. په مکه کي د اسلامي دولت ټینګښت او پر مختګ او د امن او سلامتیا خپرېدو دوی ته د دولت په اداره کي د برخي اخیستلو او د دوی د اقتصادي چارو د ودې او پراختیالپاره ښه فرصتونه په لاس ورکوه. دوی د دولت په اداره کي پربرخي اخیستلو سربېره د جهاد په لویو جګړوکي هم شامل سول. چې په ډېرو بریالیو معرکوکي د اسلامي پوځونو ستر سالاران جوړ سول او ډېر يې د اسلامي دولت سترچارواکي سول. او ځیني يې داسي عالمان جوت سول چې د اسلام د فکري خوزښت په پرمختیا او د اسلامي علومو په غوړېدو او پراختیاکي يې ستره برخه واخیسته. له بله پلوه د دغي بریالۍ سوبي له امله په عمومي توګه په ټوله جزیرآ العرب کي د بت پالني ځواك په داسي بشپړه توګه مات سو چې بیا يې هلته د نور دوام او پاته کېدو څه ګنجایش او د جواز وجه پاته نه سوه. دا ځکه چې عام قبایل ټول دې ته منتظر وه چې د مسلمانانو او بت پالانو ترمنځ د دې جګړې انجام څه کیږي ؟ دوی ته څرګنده وه چې پرحرم باندي هغه څوك مسلط کېدای سي چې پرحقه وي. او دا عقیده په دوی کي نیمه پېړۍ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مخه د اصحاب فيلو پيښې را منځته کړې وه. نوچې د دې پرېکړوني غزا په پايله کې مسلمانان پرمکه واکمن سول، ټول د اسلام پرحقانيت قانع او ډاډمن سول. او په دې ډول د ټولې عربې ټاپووزمې پرسياسي اوديني افقو د اسلام لمر وځلېد. او له دې مهاله د دغې سيمې د ديني لارښووني اود نيوي قيادت واګې د مسلمانانو په لاس ورغلې.

130ـ د مکې لومړنی والي او نور

لکه چې مخکې مو ووېل د مکې ترفتحې وروسته په اسلامي دوره کې د لومړي ځل لپاره د مکې معظمې د امارت عزت د عُتاب بن اَسيد بن ابي العيض بن اميه په برخه سو. د هجرت په اتم کال د کوچني اختر د مياشتي پر (6) نېټه کله چې رسول د مکې د فتحې له چارو وزګارسو او د حُنين غزا ته تی، نو دی يې د مکې امير (والي) وټاکی. چې دغه مهال هغه د (21) کالو وو. نبي r هغه ته ووېل :" عُتابه ته پوهېږې چې ته ما پر اهل الله (د خدای پر دوستانو) باندې امير ټاکلی يې، نوته د دوی سره ښه کوه. د امام فاکهي (رح) په وينا : ده ته يې دکاله څلوېښت اوقيه سره زر معاش ورکاوه. عتاب بن اسيد د مړيني ترګړيه پردغه دنده باندې پاته سو. د حضرت صديق t د خلافت په مهال هم هغه د مکې والی وو. او عجيبه پېښه لا دا ده چې دوی دواړه په يوه ورځ وفات سول. دغه راز د ابن عقبه t څخه روايت دی چې کله رسول rد حُنَين غزاته تی، نو معاذ بن جبل t يې په مکه کې خپل نايب وټاکی او حکم يې ورته وکړ چې د هغه ځای خلکو ته قرآن مجيد او د اسلام د دين احکام ور زده کړي. امام ابن عبد البر (رح) د طبري (رح) څخه روايت کوي: کله چې رسول r طايف

ته تی نويې هبيره بن سهل الثقفي t په مکه کې د خپل نايب په توګه پرېښو وی. دی لومړی صحابي دی چې د مکې ترفتحې وروسته يې په حرم شريف کې لمونځ په امامت ورکړی دی . په ظاهره دغه درې روايته يو د بل مخالف ښکاري، خو علامه فاسي (رح) دغه درې روايتونه داسې تطبيق کړي دي : رسول r عتاب والي وټاکی، معاذ بن جبل يې د امامت او تدريس چاروته وګوماری او هبيره يې د معاذ مرستيال مقررکړ، څو د هغه په نسته والي کې د امامت چار ي پرغاړه واخلي .

131ـ د فتحې دکال حج

لکه څنګه چې مود مخه ووېل د فتحې په کال چې د هجرت اتم کال کېږي رسول له جعرانې څخه د عمرې لپاره احرام وتاړه او د عمرې تر ادا کولو وروسته د ميانۍ (ذي القعدې) په مياشت کې مدينې ته ستون سو. په دغه کال د محب طبري په وينا حضرت رسول اکرم r عتاب ته امر وکړ چې د اميرالحاج په توګه په خلکو د حج مناسك ترسره کړي. خو د ازرقي (رح) د وينا له مخې رسول r کوم څوك د امير الحاج په توګه نه دی ټاکلی؛ بلکې دغه کال مسلمانانو او مشرکانو په ګډه حج وکړ. اوله دې امله چې عتاب د مکې والي وو مسلمانان دحج په مناسکوکې دهغه سره وه. (فتح الباري). البته ځرګنده ده چې دغه کال رسول r حج ونه کړ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

132ـ د ابو بکر په امارت د هجرت

د نهم کال حج د هجرت په نهم کال د میانۍ یا لوی اختر په میاشت کي رسول r حضرت ابو بکر امیر الحج وټاکی او مکې ته یې واستاوه. علامه ابن حجر (رح) د واقدي (رح) له قوله وایي: په دې حج کي د ابو بکر t سره درې سوه تنه صحابه وه او رسول r شل اوښان هم ورسره لېږلي وه. وروسته د قرآن کریم د براءت د سورې لومړۍ برخه ترڅلوېښتم آیته نازله سوه چې په هغې کي د مشرکینو سره د سوو میعادي اوغیر میعادي تړونونو د برابری پربنسټ د هغو د پای ته رسولوحکم ورکړه سوی وو. (دغه حکم د دې لپاره ورکړه سوی وو چې د ځینو مشرکینو له لوري به تړونونه ماتېدل، او د ځینو لخوا د تړونونو سره سره، د اسلام پر خلاف د سیسې جوړېدې، لکه څنګه چې به یې لاس برېدی تړون به یې تر پښو لاندي کاوه او د دښمنۍ په مورچل کي به درېدل. دغه راز دغه حکم د مکې د سوبې په شرایطوکي له ټولي عربي ټاپووزمي څخه په تمامه معنا د اسلامي هیواد جوړولو لپاره. او له عربو څخه د شرکي او زاړه جاهلي نظام د بېخي محو کولو لپاره. او دکوم خطر په مهال دکورنۍ فتنې د مخنیوي لپاره، ورکړه سوی وو. په دې هکله د زیاتو معلوماتو لپاره د قرآن کریم د تفسیرونو د التوبه یا براءت د سورې لومړۍ برخي وګورئ). د دې حکم تر رسېدلو وروسته رسول r حضرت علي کرم الله وجهه مکې ته ولېږی، څو د هغه لخوا دغه حکم اعلان کړي. د وینو او شتو په هکله د عربو دا دود وو، چې تړون کوونکو به پخپله یا د خپلي کورنۍ د یوه غړي پرلاس د تړون په باب اعلان کاوه او د بل چا پرلاس اعلان نه منل کېدی. ځکه نو رسول حضرت علي چې د ده د اکازوی وو، د دې کار لپاره وګوماری .

حضرت ابو بکر t او حضرت علي t په " عرج " یا " عجنان " ناوه کي سره یوځای سول. ابو بکر ور څخه وپوښتل چې د امیر په توګه راغلی یې، که د مامور په توګه ؟ علي t ورته وویل: د مامور په توګه راغلی یم. هغه وو چې ابو بکر په خلکو د حج مراسم ترسره کړه اوکله چې د لوی اختر د میاشتي لسمه سوه، د قربانۍ په ورځ حضرت علي د جمرې سره ودرېدی او خلکوته یې هغه اعلان واوراوه چې رسول r یې حکم ورته کړی وو. دلته باید څرګنده کړوچې په دې توګه یې د مشرکینو سره ټول تړونونه ختم اعلان کړه او هغوته یې څلور میاشتي مهلت ورکړچې که یې په دغه موده کي اسلام راوړ ښه که نه له جزیرآ العرب څخه به وزي. اوکه له دې دواړو څخه یو هم ونه کړي، نوبه حربي کافر شمېرل کیږي او مسلمانان به ورسره جنګیږي، څو د عربو جزیره دکفر او شرك له ناولتیا بېخي اود تل لپاره سپېڅلې سي. دغه راز یې هغوکسانو ته هم دغسي څلورمیاشتي وخت ورکړ چې کوم تړون نه وو ورسره سوی. البته کومو مشرکینو چې د مسلمانانو سره د تړون په عملي کولوکي څه کرمه نه وه کړې او نه یې د مسلمانانو خلاف د چا مرسته کړې وه له هغوسره تړونونه یې تر ټاکلو مودو پوري پرخپل ځای پرېښوول. په دې ترڅ کي حضرت ابو بکر t د اصحابو یوې ډلي ته دنده ورکړه چې اعلان کړي چې څوك په لڅو (بربنډ) دکعبې طواف نه سي کولای، بلکي په راتلونکي کال کي مشرکین حج هم نه سي کولای. چې دې اعلان په ټوله عربي ټاپووزمه کي بت پالني ته د پای ټکی کښېښود .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

133ـ د رسول r حجونه او عمرې

په هدایاآ السالك كي له ابن اسحاق څخه روایت دی چې خدای تعالی تر ابراهیم u وروسته داسي نبي نه دی مبعوث کړی چې دکعبې شریفي حج دې نه وي کړی. علامه ابن حجر(رح) ویلي دي چې حاکم په صحیح سند وایي چې رسول r ترهجرت د مخه څو حجونه کړی دی. خو ابن جوزي وایي چې د دغو حجونو شمېره نه ده معلومه. او ابن ا ثیر وایي چې ترهجرت د مخه یې هرکال حج کاوه. اما لکه چې د صحیح مسلم او نوروکتابونو څخه څرګندیږي رسول rترهجرت وروسته یو حج کړی چې هماغه حجاَ الوداع (د خدای په امانی) حج دی. دغه راز رسول r څلور عمرې کړي دي چې درې یې په میانۍ کي کړي دي او یوه یې د حجاَ الوداع سره د لوی اختر په میاشت کي کړې ده. یوه عمره یې هغه وه چې د حدیبیې د سولي په پایله کي یې عملاً ترسره نه کړه او په حدیبیه کي یې " هدیې " ذبح کړې، احرامونه یې خلاص کړه او بیرته مدینې ته وګرځېدل. بله یې د هجرت په اووم کال د حدیبیې د سولي سره سمه ترسره کړې چې د تېرکال د عمرې قضاوه. (له دې امله دغي عمرې ته عمراَ القضاء وایي). بله یې د مکې ترفتحي وروسته له جعرانې څخه وه. اوبله یې د هجرت په لسم کال د حجاَ الوداع سره وه .

134ـ د حج فرضیت

د حج د فرضیت په هکله کتابونه وایي : په اسلام کي حج د هجرت په شپږم کال فرض سو. ځیني وایي : په اتم کال فرض سو. خوسمه داده چې حج د هجرت د نهم کال په وروستیو کي فرض سو او د فرضیت آیت یې دادی :]و لله على الناس حج البيت [ ] آل عمران : 97 [یعني : پرخلکو د الله دا حق دی چې که څوك د هغه کورته د رسېدو وس لري د هغه حج وکړي. او دا آیت د زیاترو عالمانو په قول په عام الوفود (د هجرت دنهم کال په وروستیوکي) نازل سو. او رسول rد حج ترفرضیت وروسته یو بشپړکال حج نه دی ځنډولی او دا چې لسم کال ته یې وځنډاوه د دې عذرله امله وو، چې د آیت نزول د حج د وخت تر تېرېدو وروسته وو. (الفقه الاسلامي و ادلته.(

135ـ حجاَ الوداع یا د خدای

په امانۍ حج کله چې د حضرت محمد r د دعوت او تبلیغ ستره دنده سرته ورسېده او د خدای تعالی " د الوهیت د اثبات " او له هغه یوه خدایه پرته د نورو د الوهیت د نفي او د محمد رسول الله r د رسالت پربنسټ د یوې نوي، سپېڅلي ټولني جوړښت را منځته سو، نو داسي ښکاري لکه چې غیبي ها تف د حضرت خاتم الانبیاء r په زړه او شعورکي دا احساس پیداکړی وي چې نور په دې نابوده دنیا ګۍ کي ستا د اوسېدلو شپې ورځي پای ته نژدې سوي دي. ځکه نو هغه مبارك د هجرت په لسم کال،کله چې یې معاذ بن جبل t د یمن والي وټاکی، هغه ته د هغه د تللو په مهال د خبرو په ترځ کي وویل:" ښایي ته زما سره تردې کال وروسته ونه وینې. او ښایي بیا زما دې جومات او زما قبرته راسې". نو د دې خبرو په اورېدوسره حضرت معاذ بن جبل ډېر ډېر وژړل. رشتیا خو داده چې په دې توګه لوی څښتن غوښتي وه چې په خپل استازی د دغه د عوت ثمرې و ویني، کوم چې د هغه په لار کي یې ترشلوکالو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياته موده ډول ډول ستونزي او مشقتونه وګالل. د دغه ستر او پرتمين حج بشپړه کيسه صحيح مسلم، ابو داود، نسايي، دارمي، ابن ماجه ، ابن ابي شيبه، بزار، او عبد بن حميد د امام جعفرصادق t له خولې، د هغه د پلار امام محمد باقر ؓڅخه، او هغه له حضرت جابر بن عبد الله t څخه د يوه ستر،جامع او اوږده حديث په ترڅ کې روايت کړې ده، چې موږ يې ژباړه دلته راوړو. البته د دغه حديث په ځينو برخوکې مو څه داړتيا وړ څرګندوني هم د ځينو کتابونو په تېره د الرحيق المختوم څخه راوړي دي چې هغه مو د دې لپاره چې د حضرت جابر د اصلي حديث څخه بيلي وښوول سي په لېنديو (قوسينو) کې ليکلي دي : حضرت امام جعفر د خپل پلار له خولې وايي : موږ جابر بن عبد الله ته ورغلو، هغه زموږ څخه پوښتني وکړې، څو چې زما وار راورسېدی. ماورته وويل: زه محمد د علي زوی د حسين لمسی يم. نوېې لاس زما سرته را وغځاوه او د ميني او شفقت له مخې يې زما دکميس (قميص) لوړې اوکښته تنۍ خلاصي کړې، بيا يې لاس زما پرسينه کښېښود. په داسې حال کې چې زه دغه مهال ځوان هلك وم. بيايې راته وويل چې ښه راغلې ای زما وراره، څه چې دي زړه غواړي پوښتنه يې وکړه. نو ما پوښتنه ځني وکړه. البته دی په سترګو ړوند وو. کله چې د لمانځه وخت را ورسېد، نو دی په يوه جامه کې چې پرځان يې را پېچلې وه لمانځه ته ولاړ سو. دا جامه دونه کوچنۍ وه چې کله به يې اوږوته کش کړه د لاندې خوا به ورپورته سوه او پټو يې څنګ ته پر يوه دَربلۍ (سه پايه) غوندې شي ايښې وو. نو يې موږ ته لمونځ راکړ. بيا ما ورته وويل چې د رسول الله د حج په هکله موږ ته خبرراکړه. هغه د لاس او نو ګوتو په شمېره او اشاره وويل: رسول الله r په مدينه منوره کې نه کاله و اوسېدی او حج يې ونه کړ. بيا يې د هجرت په لسم کال خلکو ته اعلان وکړ چې رسول الله r د حج کولو اراده کړې ده. نو ډېر وګړي مدينې منورې ته راغلل. ټولو غوښتل چې په رسول rپسې اقتدا وکړي. او څنګه چې هغه r کوي هغسې وکړي. هغه ووچې (د شنبې په ورځ چې د ميانۍ څلور يا پنځه ورځې پاته وې، د سفر لپاره يې تياري ونيول. ورېښتان يې ږمونځ او غوړکړه د هديې څارويو ته يې د هديې د نخښې ځانګړې پتۍ ور په غاړه کړې، د ماپښين لمونځ يې په مدينه کې څلور رکعته وکړ)، بيا موږ د هغه سره له مدينې څخه را ووتلو، څوچې (ترمازديګرد مخه)ګ ذوالحليفې ته ورسېدو) .هلته رسول r واړول او د مازديګر لمونځ يې څلور رکعته سفريانه وکړ، اوشپه يې هلته په ذوالحليفه کې تېره کړه .(هلته د عميس لور اسماء، محمد بن ابو بکر الصديق وزېږاوه. نو اسماء رسول r ته سړی ور واستاوه، چې څنګه وکړم ؟ رسول r ورته وويل :" غسل وکړه او د وينې ځای په يوه ټوکره بند کړه او احرام وتړه ". (بيا يې سهار صحابه ووته وويل: د شپې زما د څښتن له لوري يو څوك راغی او ماته يې وويل: په دې مبارکه ناوه کې لمونځ وکړه او ووايه چې عمره هم د حج په وخت کې ترسره کيږي)، (بخاري او الرحيق المختوم). بيا يې په جومات کې لمونځ وکړ)دغه لمونځ يې چې د ذوالحليفې په جومات کې وو، د احرام دوه رکعته سنت لمونځ وو. مرقات. خو په کيف حج النبي نومي کتاب کې وايي: د رسول r دغه لمونځ پردې دلا لت نه کوي چې محرم دې دوه رکعته د احرام سنت وکړي . لکه چې ډېر وګړي دغه کارکوي. دا لمونځ رسول rد مخه تردې چې احرام وتړي کړېدي. او لکه چې امام نووي (رح) د مسلم په شرح کې ذکر کړي دي حسن بصري (رح) ويلي دي چې دغه دوه رکعته د سهار لمونځ وو .(بيا آنحضرت د ماپښين ترلمانځه د مخه د احرام لپاره غسل وکړ. وروسته بي بي عايشې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول r پربدن او سر په خپل لاس زريره (هغه خوشبويي چې په پرېو للو له منځه ځي) اوپه مشکو ګډه خوشبويي، ووهل، چې د دغي خوشبويي ځلا د هغه د سر او ږيري پر وربښتانو ښکارېده . خو هغه دغه خوشبويي پرې نه وله، بلکي پرې اېښې يې وه . بيا يې لنګ اوڅادر واغوستل (احرام يې وتاړه) د ماپښين لمونځ يې سفر يانه وکړ، بيايې پر مصلی باندي د حج او عمرې لپاره يو ځای د احرام نيت وکړ او د " لبيك " آواز يې پورته کړ). بيا (بهرراووت) پرخپله اوښه " قصواء " سپورسو ځو چې يې بيداء ته ورساوه (بيداء هغي دښتي يا بيديا ته وايي چې څه نه وي پکښې اودغه بيداء د ذوالحليفې سره د يو ځای نوم دی) حضرت جابر وايي : ماچي وکتل چې سترګومي ليدل د رسول r په مخکي پلي او سپاره روان وه . ښي لوري ته هم دغسي اوکيڼ لوري ته يې هم دغسي او شاته يې هم دغسي پلي اوسپاره روان وه. او رسول rزموږ په منځ کي روان وو. په داسي حال کي چې پر رسول r قرآن نازلېدی اوهغه يې په تاويل پوهېدی. نوڅه چې به رسول r کول، موږ به هم هغه کول. هغه په توحيد ويلو، (لبيك ويلو) آواز پورته کړ :" لبيك اللهم لبيك . لبيك لا شريك لك لبيك، ان الحمد و النعماَ لك و الملك لا شريك لك ". (يعني : زه ستا د فرمان پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضر او تيار ولاړ يم. لويه څښتنه ! ستا د فرمان پلي کولو او ستا چو پړ ته حاضر او تيار ولاړيم. ستا د فرمان پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضر او تيار ولاړ يم، تا لره هيڅ شريك نسته، زه ستا د فرمان پلي کولو او ستا چو پړته حاضر او تيار ولاړ يم، په رشتيا سره ټوله ثنا، صفت او نعمتونه تالره دي، او ټولواکي تالره ده، تالره شريك نسته). خلکو هم په دغه لبيك ويلو سره آوازونه پورته کړه. خو رسول r په دې هکله څه ترديد ښکاره نه کړ. او رسول rهمدغسي دغه تلبيه ويل. جابروايي : موږ بېله حجه د بل شي نيت نه ووکړی اود حج په مياشتوکي مو عمره نه پېژندل. څوچي د رسول r سره (پوره يوه اوونۍ وروسته سر ماښام مکې ته ورسېدلو.

رسول r په ذي طوی کي تم سو، هلته يې شپه وکړه، د سهارترلمانځه وروسته يې غسل وکړ، بيا سهار مکې ته ننووت. دا ديکشنبې ورځ د ذي الحجې څلورمه وه، پرلاري اته ورځي تيري سوې) بيا بيت الله شريفي ته را ورسېدو، رسول rد حجراسود استلام وکړ. بيا يې په طواف کي درې واره په درو شوطوکي رمل وکړ. (يعني د طواف په لومړيو درو ګردشونوکي يې د جګړې د اتلانو غونډي د بدن او اوږو په خوځولوسره ځانګړی حرکت ترسره کړ) او په نورو څلورو شوطونو کي يې عادي تګ وکړ، بيا مقام ابراهيم ته ورغی اودا آيت يې ولوست :] واتخذوامن مقام ابراهيم مصلٰی [[البقره: 125] (عبادت ته د ابراهيم د درېدوځای په

ځانګړې توګه د لمانځه ځای جوړکړئ). بيا يې دوه رکعته لمونځ وکړ او مقام ابراهيم يې د خپل ځان اوکعبې ترمنځ راووست. (يعني د مقام ابراهيم ترشايې دغه دوه رکعته لمونځ وکړ)، چې په دغو دوو رکعتونو کي يې] قل هوالله احد [او] قل ياايهاالکافرون [وويل. (يعني په لومړي رکعت کي يې ترالحمد لله وروسته قل يا ايها الکافرون او په دوهم رکعت کي يې ترالحمد لله وروسته قل هو الله وويل. نووي د مسلم شرح). بيا بيرته حجراسود ته ورو‌ګرځېد او مچ يې کړه. بيا د صفا او مروه د دروازې له لاري صفاته ووت. کله چې صفا ته نژدې سو دا آيت يې ولوست :]ان الصفا و المرواَ من شعائرالله [[البقره:158] (صفا او مروه د الله له نښانو څخه دي) او ويل يې : په هغه څه پيل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم چې خدای تعالی پیل په کړی دی. نو په صفا یې پیل وکړ او ور وخوت، څوچې بیته شریفه یې ولیدل، قبلې ته مخامخ ودرېدی او خدای تعالی یې په یووالي او لويي یاد کړ، ويې ویل: بېله رشتیاني معبوده بل د عبادت وړ نسته او دغه معبود یودی او شریك نه لري. ده ته واکمني ده او ده ته حمد و ثناده او هغه پرهرشي قادر دی. او بېله رشتیاني معبوده بل معبود نسته او دغه معبود یو دی کوم چې خپله وعده یې پرځای کړه، هغه وعده چې د مکې د فتحي او نورو سترو فتوحاتو په هکله یې کړې وه، او بری یې ورکړخپل بنده (حضرت محمد) ته. او یوازي یې دکافرانو او د ښمنانو ډلوته ماته ورکړه. بیا یې د دغو اذکارو په منځ کي دعا وکړه او دغه ذکر او دعایې درې ځلي تکرار کړه. بیا له صفا راکوز سو اود مروه پرلور روان سو، څو چې د دې ناوې په نس او ژوره برخه کي یې چابك ګامونه واخیستل. بیاکله چې مخ پرلوړه روان سو، عادي ګامونه یې اخیستل، څو چې مروه ته ورسېد. او بیا هماغسي د مروه غرګي ته وخوت څو چې بیته شریفه یې ولیدل، قبلې ته مخامخ ودرېدی او هماغه توحید و تکبیر او دعا او سعي او د دغي ناوې د نس چابك ګټ یې تکرارکړ. بیا یې وفرمایل : " که زه په دې خبره چې اوس په وپوهېدم، د مخه پوهېدلی وای " هدی " مې [هغه قرباني چې په حرم کي یې حلالوي] د خپل ځان سره نه راوستل اوحج مې په عمره بدلاوه او له احرامه را وتلم. نوکه په تاسي کي داسي څوك وي چې هدی نه وي ورسره، نودي د عمرې د اعمالو ترسرته رسولو وروسته ځان حلال کړي، له احرامه دي را ووزي او حج دي عمره وګرځوي ". نو سراقه د مالك زوی ودرېدی او ويې ویل: ای د خدای استازې ! آیا دغه عمره د حج په شپوکي یاد حج سره په همدغه زموږ په کال ده، که به تل ترتله وي ؟ نو رسول rد تمثیل په توګه خپلي ګوتي یو په بله سره کنبې ایستې اودوه واره یې وویل:" عمره په حج کي داخله ده او تل ترتله به داسي وي ". له بلي خوا حضرت علي کرم الله وجهه له یمن څخه د رسول r اوښان راوستل او بي بي فاطمه یې د هغو خلکو په ډله کي وموندل چې له احرامه راوتلي وه ؛ رنګ کړي کالي یې اغوستي وه او سترګي یې توري کړي وې. نو علي د دې دغه کار بد ومانه. دې ورته وویل چې : د دې کار امر مې پلار راکړی دی. حضرت جابر وایي چې حضرت علي په عراق کي وویل چې : زه په داسي حال کي چې فاطمې ته د دې کار له امله په غوسه وم، رسول rته ورغلم څو د هغې د دغي خبرې په هکله پوښتنه ځني وکړم. نو مې رسول r خبرکړ چې ما د دې دغه کار ښه نه دی بللی . رسول rراته وویل: "هو. دا رشتیا وایي. دا رشتیا وایې. تاکله چې حج پرځان فرض کړڅه دي وویل؟ ". حضرت علي ورته وویل : ما وویل او داسي نیت مې وکړ چې: ای باري خدایه ما احرام وتاړه په هغو سره چې ستا رسول احرام تړلی دی. رسول وویل : " چې زما سره خو هدیي دي ته هم احرام مه باسه ". حضرت جابر وایي : نو هغه اوښان چې حضرت علي له یمن څخه راوستلي وه، اوهغه اوښان چې رسول r د ځان سره راوستلي وه، ټول سل اوښه وه. حضرت جابروایي : ټول خلك له احرامه را ووتل او د سر ورېښتان یې لنډ کړه. مګرحضرت نبي r اوهغه چې هدیي ورسره وې په احرام کي پاته سول. کله چې د ترويې ورځ (د لوی اختر د میاشتي اتمه) سوه ټولو منا ته مخه کړه او د حج احرامونه یې وتړل. رسول r پرخپله اوښه منا ته ولاړ اوهلته یې د ماپښین، مازدیګر، ماښام، ماخستن او سهار لمونځونه وکړل. بیا یولږڅه ټال سو، څو لمر راوخوت (یعني د سهار لخوا لمر پرجبل ثبیر باندي څرګند سو) او امر یې وکړ چې د " نَمِرې " په ناوه کي دي ده ته خېمه ووهل سي. بیا رسول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عرفات په لوري وخوځېد. قريشو داسي نه ګڼل چي دی r دي د مشعر الحرام سره ونه دريږي. لکه چي قريشو د جاهليت په زمانه کي داسي کول. نو رسول تر مزدلفې ور تېر سو، څو عرفات ته ورسېدی، هغه خېمه يې ومونده چي ده ته په " نَمِرَهٌ " کي درول سوې وه او هلته تم سو، څو چي لمر وګرځېد او د زوال وخت سو. بيا يې امر وکړ چي د ده اوښه " قصوا " تياره کړي، هغه يې د ده سپرلۍ ته آماده کړه. نو دی د عرنې د ناوې نس (منځ) ته، کومه چي له عرفات څخه نه ده ولاړی. (دغه مهال د ده پر شا و خوا يولك څلېرويشت زره، يا يو لك څلور څلوېښت زره انسانان را غونډ سوي وه). ده دې خلکوته خپله خطبه واورول، ويې ويل:" ای وکړو ! زما خبري واورئ، ځکه زه نه پوهيږم، ښايي زه تردې کال وروسته دلته ستاسي سره هيڅ ونه ليدلای سم). بېشکه چي ستاسي ويني او ستاسي مالونه پرتاسي باندي داسي حرام دي، لکه دغه ستاسي نننۍ د عرفي ورځ چي ستاسي په دغه د لوي اختر په مياشت کي ستاسي په ښار مکه کي حرامه ده. پوه سئ چي د جاهليت د چارو هرشي زما تر پښو لاندي دی (يعني باطل دی) او د جاهليت د وختو د وينوکساتونه اخيستل هم له منځه تللي او باطل سوي دي. زه د لومړي ځل لپاره د خپلي قبيلې د وينو څخه د ربيعه بن الحارث د زویويني باطلوم کوم چي د بني سعد په قبيله کي په رضاعت شيدې ورکړه سوي وې او هزيلو وواژه. او د جاهليت د زمانې سود باطل دی. او لومړی سود چي زه يې باطلوم زموږ د قبيلې له سوده څخه د عباس بن عبد المطلب سود دی چي ټوله باطل دی. (دغه راز) د ښځو په هکله پرهېز وکړئ او له خدايه Y وېرېږئ، ځکه چي دوي تاسي د خدای Y په عهد او امان په نکاح کړي. او د دوی شرم ځايونه مو د خدای په خبره او امر ځانوته حلال کړي دي. او ستاسي له حقوقو څخه پردوی باندي دا دي چي دوی ستاسي فرشونو ته داسي څوك رانه ولي چي ستاسي خوښ نه وي. (مراد يې دا دی چي دوي دي ستاسي دکور دننه د تللو او هلته دکښېنستلو اجازه هغه چاته نه ورکوي چي تاسي يې نه خوښوئ، خپل وي که پردی). اوکه دوی داکار وکړي داسي يې ووهئ چي ډېري خوږ نه سي. او دوی پرتاسي دا حق لري چي دوی ته پرمشروع طريقه خواړه او لباس ورکړئ. ما په تاسي کي هغه شی پرې ايښی چي که په هغه منګولي کلکي کړئ هيڅکله به بې لاري نه سئ، چي هغه د خدای Y کتاب (قرآن) دی. په ياد ولرئ ترما وروسته بل نبي نسته او ترتاسي وروسته بل امت نسته. ځکه نو د خپل خدای r عبادت کوئ، پنځه وخته لمونځ کوئ، د رمضان د مياشتي روژه نيسئ ، په خوښي سره له خپلو شتو څخه زکات ورکوئ، د خدای د کور حج کوئ او د خپلو واکمنو اطاعت کوئ. اوکه داسي وکړئ، نو جنت له به داخل سئ. او تاسي به د قيامت په ورځ زما په هکله وپوښتل سۍ چي ما ستاسي سره د خدای د احکامو په باره کي څه کړي دي. نو تاسي به څه ووایاست ؟ ". اصحابو وويل: موږ شاهدي ورکوو چي تا خپل رسالت موږ ته رسولی او خپل امانت دي ادا کړی او امت ته دي نصيحت کړی دی. نو رسول r د شهادت په ګوته په اشارې سره چي آسمان ته يې پورته کړه او خلکو ته يې ونيول، درې واره وويل:" ای باري خدايه شاهد اوسه ." !

)کله چي رسول r له خطبې څخه فارغ سو د خدای جلت عظمته له لوري دغه آيت نازل سو:] اليوم اکملت لکم دينکم واتممت عليکم نعمتی ورضيت لکم الاسلام ديناً [[المائده: 3] ژباړه: نن ماستاسي لپاره ستاسي دين بشپړکړ اوخپل نعمت مې پر تاسي پوره کړ او اسلام مې ستاسي لپاره د دين په توګه غوره کړ. څنګه چي حضرت عمر دا

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

آيت واوربدى نو يې وژړل. چا پوښتنه څني وكړه چې ولې ژاړې ؟ ويې فرمايل: ځكه ژاړم چې تربشپړ تيا وروسته زوال دى. بخاري له ابن عمر څخه). بيا (بلال) اذان وكړ، بيا (يې) اقامت وكړ، بيا رسول r د ماپښين لمونځ په جماعت وكړ. بيا (بلال) اقامت وكړ او رسول r د مازديگر لمونځ په جماعت وكړ او د دې دواړو لمونځو نو په منځ كې يې بل هيڅ لمونځ ونه كړ. بيا رسول r پرقصوا سپور سو څو چې په عرفات كې د دربېدو ځاى ته ورغى، د خپلې اوښې قصوا نس يې د جبل رحمت د لويو ډبرو خواته وگرځاوه چې جبل المشاآ نومى ځاى يې په مخ كې راغى، قبلې ته مخامخ ودربېدى او ترهغو هلته ولاړ وو، څو چې لمرلوېدى او ژړزگې يې لږڅه له منځه ولاړه او د لمرټيكى ډوبه سوه، اسامه بن زيد يې ترشا سپوركړ او له عرفات څخه د مزدلفې په لور رهي سو. د قصوا اوښې واگې يې تردې اندازې ځانته راكش كړې او ټينگې نيولې وې چې د قصوا سرد هغې د زين له هغه ځايه څخه نښتى كوم چې سپرلى پرهغه باندې د سترړيا په مهال، پښې ايږدې او د ښې لاس په اشاره يې وويل: اى وگړو په ډاډ او وقار د رومئ او ورو ورو ځئ. اوكله چې به د رېگوكومې غونډۍ ته ورسېد، د اوښې واگې به يې لږ څه خوشې كړې، څو اوښه چټكه پر وخيژي، څو چې مزدلفې ته ورسېد. هلته يې د ماښام او ماخستن لمونځ، ماخستن په يوه اذان او دوو اقامتو په جمع وكړ. او د دې دواړو لمونځونو په منځ كې يې كوم نفل يا سنت لمونځ ونه كړ. بيا رسول r اړخ وواهه، څو چې سپېدې وچاودې اوكله چې د سهار وخت ورته څرگند سو په يوه اذان او يوه اقامت يې د سهار لمونځ ادا كړ. بيا پر قصوا سپور سو څو مشعر الحرام (قِزح غره) ته ولاړى، قبلې ته مخامخ ودرېدى او خداى ته يې دعا وكړه او په تكبير، تهليل او توحيد يې ياد كړ، ترهغو هلته ودربېدى څوچې ښه رڼا سوه، بيا ترلمر راختو د مخه له مزدلفې څخه رارهي سو او د عباس زوى فضل يې ترشا سپوركړ. فضل ښكلي وربښتان درلوده، سپين او پې مخى وو. نوكله چې رسول له مزدلفې رهي سو، له داسې ښځو سره تېر سو چې پرهودج (د اوښ پركجاوه) سپرې تېربدلې. فضل هغوته كتل پيل كړه. رسول د فضل پرمخ لاس كښېښود ، فضل خپل مخ بل لوري ته واړاوه، نو رسول له بلې خوا لاس ورواړاوه او د فضل پرمخ يې نيوى چې له هغې خواپې هم واړوى، (په نورو صحيحو روايتونو كې وايې چې فضل يوې خثعمى ښځې ته چې د رسول څخه يې پوښتنه كول،كتل اوهغې ده ته كتل. دغې ښځې د رسول څخه پوښتنه وكړه چې زما پر پلار حج فرض سوى دى، خو هغه ډېر سپين ږيرى دى او پرسپرلى ځان نه سي تكيه كولاى، نو آيا زه د هغه لپاره حج وكړم ؟ رسول ورته وويل:" هو ". متفق عليه له مشكواۤ او مرقاۤ څخه). څو چې رسول د مُحَسرد ناوې نس ته ورسېدى او اوښه يې لږڅه چټكه كړه. بيا يې هغه منځنى لار واخيسته،كومه چې جمراۤ الكبرى ته ور وزي. او دغې جمرې ته كومه چې د ونې سره پرته ده ورغى (هغه مهال هلته يوه ونه ولاړه وه. جمرهْ كبرى ته جمرهْ عقبه هم وايي) او په اوو شگو يې وويشته. په داسې حال كې چې د هرې شگې ويشتلو سره به يې الله اكبر وايه. اودغه شگې دغونه وې لكه د باغليو دانې. رسول دغه شگې دغې جمرې ته د هغې ناوې له منځه ورووېشتې كومه چې دغه جمره پكښې واقع ده. بيا د حلالېدو ځاى ته وروگرځېد او درې شپېته اوښان يې پخپل لاس حلال كړل. بيا يې حضرت علي ته د حلالولو دنده وسپارل او هغه پا ته اوښان حلال كړل او رسول حضرت على په خپله دې قرباني كې شريك كړ. بيا يې امر وكړ چې د هر اوښ څخه يوه يوه ټوټه غوښه پرې كړي، چې په دېگ كې واچول سوې او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخې سوې. او له دغوغوښو څخه حضرت محمد او حضرت علی وخوړې او ښور وا يې وچښل. بيا رسول سپور سو او په بېړه کعبې شريفې ته ولاړ او د اِفاضې طواف يې وکړ اوپه مکه شريفه کې يې د ماپښين لمونځ ادا کړ. بيا د عبد المطلب اولادې ته (چې عباس او د هغه زامن وه او عبد المطلب يې نيکه کېږي)،کوم چې خلکو ته يې د زمزم اوبه ورکولې، ورغی او ويې ويل: ای د عبد المطلب اولادې ! ما ته د زمزم اوبه راوکاږئ. که خلکو زما د عمل په پيروي ازدحام نه کولای ما به ستاسې سره دغه اوبه راکښلې وای. نو هغو يوه سلواغه اوبه ورته راوکښلې او آنحضرت وچښلې. (تردې ځايه د جابرحديث وو). دغه ورځ يوم النحر وه، يعنی د ذي الحجې لسمه د لوی اختر لومړۍ ورځ وه. په دغه ورځ هم څاښت مهال رسول يوه خطبه واورول. بيا د ذي الحجې پر 11_ 12_13 ورځو، يعني په ايام تشريق کې رسول په منا کې واوسېدی چې په دې ورځوکې يې د حج پر مناسکو او د خدای پر ذکر سر بېره، خلکو ته د شريعت احکام هم ور زده کول. بيا په يوم النفر (دوتلو يا تللو) په ورځ چې د ذي الحجې (13) کېږي، له منا څخه ولاړ او په ابطح ناوه کې يې د بني کنانه وو په خيف کې واړول. (ابطح، محصب او خيف بني کنانه درې سره د يوه ځای نومونه دي. اوس پردغه ځای د مکې د ښار نوي ودانۍ جوړې سوي دي).

د ماپښين، مازديګر، ماښام او ماخستن لمونځونه يې هلته وکړه، د ماخستن ترلمانځه وروسته لږڅه بيده سو، بيا راپاڅېد، سپور سو او بيت الله شريفې ته ولاړ، طواف وداع (د خدای په امانۍ طواف) يې وکړ او بيا د حج د مناسکو څخه په وزګارېدو سره مدينې شريفې ته ستون سو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځمه برخه: مکه او کعبه او تر حضرت محمد وروسته اسلامي پير

136 ـ حضرت عمر ر ض مکه اوکعبه

لکه څنګه چې پوهيږو په اسلام کي د راشده خلفا وو سپېڅلی دور له حضرت ابو بکر صديق څخه راپيليږي. خو څنګه چې له يوې خوا د اسلام د دغه ستر لومړنی خليفه د حکومت زمانه ډېره لنډه وه او له بلي خوا هغه په قبايلي سيموکي د امنيت په ټينګولو او نورو ډېرو اړتيا وړ ربړو په اوارولو بوخت وو. او د هغه په وختوکي مکې اوکعبې ته دنه اړتيا له امله څه کار نه دی سوی. ځکه نو موږ دلته د مکې او کعبې په اړه د حضرت عمر دکار او خدمت په هکله معلومات وړاندي کوو. له صحيحو احادثو څخه ثا بتيږي چې رسول د جزيراَ العرب څخه د ټولو مشرکينو، يهودو اونصارا وو د وتلو حکم ورکړی وو. چې دا حکم د هغه د وروستي وصيت سره سم د لومړي ځل لپاره حضرت عمر فاروق د خپل خلافت په دوره کي په عملي توګه پلی او تطبيق کړ.هغه د عربو ټول ملك د مشرکينو او نورو ټولو غيراسلامي عناصرو څخه پاك کړ او حرمينو شريفينو ته يې د هغو ننوتل د تل لپاره قانوناً منع کړه چې د هغې له مخي د جدې، ينبع اوصنعا تر بندرونو پوري نامسلمانه وګړي راتلای سوای، خو مکې مکرمې ته نه سوای ننوتلای. دغه قانون ترحضرت عمر وروسته هم د اسلام نورو ټولو خلفا وو او واکمنانو په ټينګه عملي کړ. چې تر همدې اوسه په سعودي کي عملي کيږي. د مکې مکرمې څخه تقريباً (23) کيلو متره وړاندي، د پوليسو يوه ځانګه ځای پرځای سوې او هلته پرسړك باندي پر يوه غټه لوحه د ځانګړو نخښو په واسطه د مسلمانانو او غير مسلمانانو، سره بېلي سوي لاري ښوول سوي اوپه نخښه سوي دي. پردغه لوحه باندي ښي خواته په عربي ليکل سوي: (غيرالمسلمين) او تر هغه لاندي په انګريزي ليکل سوي ((.Non Moslems ورپسې ليکل سوي : (مکاَ المکرماَ للمسلمين فقط). اوترهغه لاندي په انګرېزي ليکل سوي (Makkah Moslems Only) :له دې امله دی چې ترنن ورځې د خدای په فضل او مرحمت دغه مقدسه ارشود غليمانو له ناپاکو لاس وهنو څخه خوندي پاته ده، او مسلمانان هم د دغسي لاس وهنو په وړاندي ډېرحساس او جدي دي. بل له ډېرو پخوا مهالونو څخه په مکه مکرمه کي ډېر ورانوونکي سېلابونه راتلل، چې له هغو څخه به نه يوازي ځاني اومالي تاوانونه رسېدل، بلکي بيت الله شريفي ته به يې هم ډېر سترتاوان اړاوه. نوحضرت عمر د دغو سېلابونو د مخنيوي لپاره " مروه " ته نژدې په " المدعٰی " نومي ځای کي يو ډېر پياوړی بند ودان کړ، چې د هغه په جوړلو سره ترکابو (185) کالو حرم شريف اود مکې اوسېدونکي د سېلابونو له آفته خوندي وه. خو په کال 202 س. کي دغه بند د زمانې په تېرېدو سره د کمزورۍ له امله بيرته يوه سېل يووړ، چې دغه سيل ته " سيل ابن حنظله " وايي. دغه راز په کال 17 س. کي چې حضرت عمر د حج د فريضې د اداګ کولو لپاره مکې ته تشريف يووړ، د مکې او مدينې په لارکي يې پرهر مزل د حاجيانو او نورو مسافرو د هوسايې لپاره تمځايونه، سرايونه، چينې، سيوري لرونکي ځايونه او د مسافرو مېلمستونونه جوړکړل . ډېر نوي څاګان يې وکيندل او د پخوانيو څاګانو د پاکولو حکم يې هم ورکړ. همدغه سترصحابي او د اسلام خليفه د لومړي ځل لپاره د حرم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریف د پراختیا په منظور د هغه شاوخوا ډېرکورونه رانیول اوهغه یې پراخه کړ. ده د یوه داسي سترکار بنسټ کښېښود چې لړی یې ترهمدې اوسني مهاله روانه ده. اوهیله ده بیاهم د اړتیاپه مهال روانه اوسي. کله چې امیرالمؤمنین حضرت عمرفاروق د اسلام د خلافت د چارو واګي په لاس کي واخیستې، نو د اسلام د فتوحاتو د ډېرښت له امله دکعبې د زیارت کوونکو شمېره دونه زیاته سوه چې په مسجد الحرام کي نه ځایېدل. نو هغه په کال 17 س. (638 ع.) کي د لومړي ځل لپاره د حرم د پراختیا یوه هراړخیزه پروژه جوړه کړه، کعبې ته نژدې کورونه یې په ډېرو پیسو رانیول او د هغو په نړولو او له منځه وړلو سره یې د حرم غولی پراخه کړ. بیایې چارچاپېره دېوال پرراوګرځاوه، د شپې به یې پردغه دېوال ډیوه هم ایښوول، چې حرم به په رڼاکېدی.

137 ـ یوه ډېره لنډه کیسه

 وایي چې حضرت عمر پرکعبه شریفه باندي د ښځو سره یوځای د نارینه ووطواف منع کړی وو، نوکله چې یوه ورځ مسجد الحرام ته ننوتی ویې لیدل چې یو سړی د ښځو سره یوځای طواف کوي. نو هغه یې یوه دره وواهه، او ورته ویې ویل : ته نه یې خبر چې ما دا کار منع کړی دی ؟ هغه ورته وویل : نه، زه نه یم خبر. حضرت عمر ورته وویل: په دې هکله دي زما له حکمه څه نه دي اورېدلي ؟ هغه ورته وویل: نه. بیا حضرت عمر ورته وویل : نو ونیسه زما څخه د دغي یوې درې قصاص واخله. هغه ورته وویل چې نه یې اخلم. عمر ورته وویل چې : بیا نو ما وبخښه. خو هغه ورته وویل چې نه دي بخښم. نو وایي چې حضرت عمرخواشینی ځني رهي سو. بله ورځ د حضرت عمر په څېره کي د دې خواشینۍ نخښه له ورایه ښکارېده . نو یو چا دغه سړي ته وویل چې : د ښادۍ سې ورسه د امیرالمؤمنین مخ ته وګوره چې څونه خوابدی دی. نو هغه وو چې سړی ورغی او ورته ویې ویل چې ما بخښلی یې.

138 ـ یوه بله لنډه کیسه

 په سپرټ اف اسلام کي وایي چې د حضرت عمر د خلافت په پېر کي یوه داسي پېښه وسوه چې هم د عبرت وړده او هم له هغې څخه په ډاګه جوتېږي چې په اسلام کي پاچا او بې وزلی څه توپیرنه لري. او په هغه کي مساوات تر ټولو لوړ او سترځای لري. وایې چې " جبله " نومې د غسانیانو پاچا اسلام راوړ، اود حضرت عمر په مخکي د اطاعت د څرګندولو لپاره مدینې ته ورغی. حضرت عمر د هغه په ډېر درنښت هرکلی وکړ. کوم وخت چې هغه مکې ته ولاړی او دکعبې مبارکي طواف یې کاوه، یو بې وزلی سړی هم دغه مهال په طواف بوخت وو،چې نابېره د دغه حاجي دکالو یو پېڅکی د پاچا پر اوږو ولوېدی. هغه په قهرسو او دغه بې وزلي ته یې یوه داسي چپلاخه ورکړه چې غاښونه یې ور وایستل. د دې کیسې پاته برخه د حضرت عمر له هغې لیکنې څخه لولو، چې ابو عبیده ته یې،کوم چې په شام کي د اسلامي پوځونو سرلښکر وو، لیږلې وه: دغه بې وزلی سړی ماته راغی اود غور غوښتنه یې وکړه. ما جبله را وغوښت او پوښتنه مې ځني وکړه چې: ولي دي د یوه مسلمان ورور سره داسي بد سلوك کړی دی ؟ هغه راته وویل چې زما بې عزتي یې کړې وه اوکه د دغه پاك ځای لحاظ نه وای، نو ما به هلته وژلی وای. ما ورته وویل چې په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې خبرو دې خپل جرم نور هم دروند کړ. او ترڅو چې له دغه سرې څخه بخښنه ونه غواړې، نو قانوني سزاته به غاړه ږدي. جبله راته وويل : زه يو پاچا يم او هغه يو عادي سړى دى. ما ورته وويل چې دلته د پاچا او نه پاچا خبره نه راپورته کيږي. تاسي دواړه مسلمانان ياست او دواړه د قانون په وړاندي يو برابر ياست. هغه راته وويل: دغه سزا يوې بلي ورځي ته ټال کړئ. ماهم د مظلوم په اجازه سزا وځنډول. خو جبله د شپې وتښتېدى او اوس د " عيسوي سپو " سره ملګرى دى. (لومړنيو مسلمانانو به بازنطيني پاچهان په دغه لقب يادول. خو افسوس چې اوس عيسوي سپي ځينو خلکو د خپلو بادارانو په صفت منلي دي). ابن خلدون په خپل تاريخ کي ليکي : دغه مرتد پاچا د مړيني ترمهاله هلته په قسطنطنيه کي واوسېدى او په 20 س.کال ومړ. د ثقاتو په روايت جبله بيا پرخپل دې بد عمل پښېمانه سو او تل به يې د مرګ ترساعته پرخپلو د غوکړو ژړل.

139 ـ حضرت عثمان، مکه اوکعبه

دکعبې شريفي د حرم د پراختيا په هکله د حضرت عمر کار، د اسلام دريېم خليفه حضرت عثمان ته دلاري ډيوه سوه. کله چې د اسلام خلافت هغه ته ورسېد، نو د مسلمانانو شمېرنور هم زيات سو او له دې امله د حرم پراختيا ته يو ځل بيا اړتيا وليدل سوه. په کال 26س. (647ع.) کي چې حضرت عثمان مکې مکرمې ته د عمرې ادا کولولپاره ولاړ، هلته يې په دې هکله د صحابهْ کرامو سره سلا مشوره وکړه او د هغې سره سم يې په دغه کال حرم ته نژدې دېرکورونه رانيول او د هغو په له منځه وړلوسره يې حرم شريف نورهم ښه پراخه کړ. او د هغه څلورو لوروته يې برندې هم جوړي کړې. چې په دې ډول لومړنى سړى چې د حرم چاپېره يې برندې وداني کړي دي، حضرت عثمان دى. دغه مهال هغه د مکې د خلکو په غوښتنه د " شعيبيې" پرځاى د " جدې " د بېړيو تمځاى (بندر) هم جوړکړ، چې موږ يې په دې کتاب کي يادونه په څه تفصيل سره د " جدې " ترسرليك لاندي کړې ده.

140 ـ يوه تاريخي يادونه

لکه چې د امام ازرقي د تاريخ مکه او تاريخ المکآ المکرمه له څرګندونو څخه ښکاري حرم ته د نژدې کورونو څښتنان پرحضرت عمر او بيا پرحضرت عثمان باندي د خپلو کورونو په پلورلو او د هغو په له منځه وړلو نه وه خوښ. امام ازرقي وايي: ځينوکسانو د خپلوکورنو د پلورلو او د هغو د بيو د اخيستلو څخه ډډه وکړه. نو عمر هغو ته وويل: تا سو دکعبې په غولي کي کورونه جوړکړي دي. په داسي حال کي چې دکعبې غولى د چا ملکيت نه کېداى نه سي. خو زه د دې سره سره تاسوته د دغو کورونو بيه درکوم. خو چې هغو ونه منل، حضرت عمر د دغو کورونو بيې دکعبې په خزانه کي کښېښوولې او دکورونو د نړولو کار يې پيل کړ. هغو بيا وروسته دغه پيسې په خوښې سره واخيستلې. دغه راز د حضرت عثمان په وختو کي هم ځينوکسا نو د خپلو کورنو د خرڅولو څخه ډډه وکړه. کله چې حضرت عثمان هغه نړول، نو هغو شورماشور جوړکړ. حضرت عثمان را وغوښتل او ورته ويې ويل: ستاسي سره حضرت عمر هم دغسي وکړه، خو پر هغه مو چيغي ونه وهلې او زما سره تاسي زما حلم دې کار ته هڅولي ياست.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو يې د هغو د بندي کولو امر وکړ. خو د يوه صحابي چې عبد الله بن خالد بن اسيد نومېدی، په منځګړيتوب يې بيرته پرېښوول.

141 ـ شخړې، ډلې ټپلې او پرې او جنبې

ګرانو لوستونکو ته به دغه سرليك څه حيرانوونکی او عجبه غوندې ښکاره سي، چې د مکې اوکعبې په تا ر يخ کې د دې خبرو په باب ځرګندونو ته څه حاجت دې ؟ عرض دادی چې د حضرت عثمان ﷺ ترشهادت را وروسته په مسلمانانو کې شخړې، پرې جنبې، جګړې، ډلې او مخالفتونه را وټوکېدل. چې دې چارو د اسلام پر ټولو شوْونو، په هغو کې د مکې او مدينې پراوضاعو او د مقدسو حرمينو پرحال تاثير اچولی دی. او دغه تاثير ډېري تاريخي پېښې زېږولې دې. چې موږ په راتلونکو پاڼوکې اړکيړو د هغو په هکله يادونې وکړو. نو ځکه لازمه ده چې دلته لوموړی د دغو پرو جنبو په هکله څه رڼا واچوو. څو په راتلونکې کې د دغو اغېزو له امله د ځينو پېښوله بنسټيزو عواملو څخه په خبر تيا کې تاريخي مسائل وڅېړو. د سپرټ اف اسلام ليکوال اميرعلي وايې :" هر مسلمان چې د اسلام د ستر پېغمبر حضرت محمد مصطفی ﷺ سره مينه لرې په دې خبرو به افسوس وکړې او وبه شرميږي. هغه وايې افسوس خو پردې دی چې د انساني توکم مذهب او نړۍ والي وروولۍ په خپلوکې د جګړو اوکركو له ناخوالو څخه ځان خلاص نه کړای سو. او هغه مذهب چې مقصد يې مايوسي، او سره پاشلي نړۍ ته د هوسايۍ او نېکمرغۍ رسول وو، په خپله د غضبناكو جذباتو او واك د تر لاسه کولو د شوق له امله ټوټه ټوټه سو. په اسلام کې چې کومې ورانۍ رامنځته سوې، هغه د دنيوي حرص او د اشخاصو او طبقو د واك تر لاسه کولو دکوښښونو له امله وې. که نه د اسلام حقانيت په ډاګه کړه چې د عربو د تربګنيو اوکورنيو او قبيلوي ډېرو پخوانيو منازعو او جنګ جګړو سره سره مسلمانان د مځکې له يوه ګوټ څخه تربله ګوټه د طوفان په شان ورسېدل او د نړۍ فاتحان سول. هغه عرب چې تل به په جګړو او اختلافاتو اخته وه او د شپنو او نيمه كډوال ژوند يې وو، د اسلام په برکت د صحراوو له غارونو را ووتل اوپه دېرشوکالوکې يې له هندوکش څخه نيولې د اقيانوس د بحيرې ترغاړو د هر اولس دروازه ور وټکول. د اسلام پيغام يې هغو ته ورساوه او پای يې په ډېره لږ موده کې داسې يو سلطنت جوړکړچې په پراختيا کې ترهغه حکومت ډېر زيات وو، چې روميانو په پرله پسې پراختيا سره په ديارلسو سووکالو کې جوړکړی وو. خوله بده مرغه بالاخره هغه فرقوي پرې او جنبې او قبيلوي رقابتونه کومو چې عرب يې د رسول ﷺتر بعثته پوري يوکېدوته نه پرېښوول، نه يوازې د اسلامي ستري واکمنۍ د له منځه تللو لاملونه سول؛ بلکې د مسلمانانو د واکمنۍ د زوال او د هغو د خوارۍ او بدمرغۍ اسباب هم جوړسول. او څنګه چې د دغو قبيلوي او فرقوي تربګنيو نښانې تراوسه پورې په اسلامي نړۍ کې موجودې دي، دغسې د هغو د اغېزو له امله په اسلامي نړۍ کې خوارۍ او بې وزلۍ هم ورسره موجودې دي. ډې اوهسن (D Ohsson) وايې:" که چيرې د حضرت محمد ﷺمنونکې د خپل لارښود پرپله سم تللي وای او د لومړنيو خلفا وو تګ لاره يې غوره کړې وای، نو د دوی واکمني به د روميانو ترواکمنۍ لاهم ډېره پراخه وای. خو له ده مرغه چې د عربو حرص او سرکښۍ او د ځاني واکمنۍ ميني هغه کلکه، ټينګه او ستره ودانۍ ورانه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه کومه چې لومړنیو مسلمانانو په ډېره مېړانه او مینه جوړه کړې وه ". په هرصورت د اسلام مقدس دین د عیسوي دیانت غوندې د دننییو اختلافاتو او جګړو له امله سره ووېشل سو. او تاریخ پوهان د دې تفرقو ذمه وارېه پیل کي سیاسي اوکورني اسباب او مسایل او هغه قبیلوي زړې جګړې او د حسد مضبوط احساس بولي کوم چې قریش یې د بني هاشمو په خلاف راپاڅولي وه. البته په دې هکله خبري ډېري دي، خو موږ به له خپلې موضوع څخه نور لیري نه ځو، دغه پورتنۍ لنډې څرګندوني کفا یت کوي چې که په راتلونکو پاڼو کي د مکې اوکعبې د تاریخ په ځینو پړاوونوکي د دغسي مواردو سره مخامخ کیږو موږ به یې په اصلي عواملو پوهیږو او راته جوته به وي چې عیب په مسلماني کي نه؛ بلکي په مسلمان کي دی. یا : جنګ هفتاد ودو ملت همه را عذر بنه چـون ندیدندحـقیـقـت ره فسانه زدند

142 ـ د حضرت علي او معاویه شخړې او مکه اوکعبه

د حضرت علي کرم الله وجهه او حضرت معاویه د شخړو له امله په 39 س. کي د حج په موسم کي په مکه معظمه کي سخت تشویش رامنځته سو. که څه هم د دوی او نورو یوله بله مخالفتونه او جنګ جګړې د دې کتاب مورد بحث خبري نه دي، خو موږ د دې لپاره چې زموږ پر مورد بحث موضوع څه رڼا اچول سوې وي، اړیو د هغې سوابق ولټوو،کوم چې تفصیل یې په لاندي ډول دی: کله چې حضرت علي له مدینې څخه کوفې ته د بي بي عایشې سره د جګړې په نیت وتی، نو یې د 36 س. کال د لومړۍ خور په وروستیوکي قثم بن عباس د مکې د والي په توګه وټاکی. بیا د حضرت علي او معاویه ترمنځ د صفین تر مشهوري جګړې وروسته، د هغو او د هغو د پوځونو اوپلویانو پردې سلاسوه چې حضرت ابو موسىٰ اشعري او حضرت عمرو بن العاص به د دوی ترمنځ حکمیت کوي. نو هغه وو چې دوی تریوه کال خبرو اترو وروسته پرېکړه وکړه چې حضرت علي او معاویه دواړه دي له امارته معزول سي. او د امارت کار دي د خلکو مشورې ته پرېږدي. نو دوی د خلکو په وړاندي ودرېدل. لومړی ابو موسی اشعري وویل چې : موږ دواړو حکمانو په اتفاق علي او معاویه د امارت له کاره ګوښه کړل. بیا عمرو پاڅېدی او ویې ویل: دغه سړي چې څه خبري وکړې تاسي واورېدې. هغه خپل مشر معزول کړی دی او زه هم هغه د ده غوندي د امارت له کاره ګوښه کوم او خپل مشرحضرت معاویه د امیر په توګه ټاکم. وایي چې حضرت ابو موسىٰ اشعري پردې خبرو عمرو ته بدرد وویل او هغه یې هم جواب ورکړ. دغسي وایي چې د حضرت علي د پوځ مشر پرعمرو برید وکړ او په دره یې وواهه خو د عمرو زوی بیا راپاڅېد، هغه یې په دګره وواهه او د دې سره خلك ولاړ سول اوهر یو پرخپله تړه ولاړی. د دغي پرېکړي په تمسك حضرت معاویه خپل ځان خلیفه اعلان کړ. او یزید بن شجرآ الرهاوي یې د درو زرو جګړنو سره د حج په مهال مکې ته د حج د امیر په توګه ولېږی. څو هم په خلکو حج وکړي، هم له خلکو څخه د هغه لپاره بیعت واخلي، اوهم د علي والي له هغه ځایه وشړي. نوکله چې یزید مکې ته ورسېدی، د هغه او قثم ترمنځ شخړه رامنځته سوه او دواړو یو د بل امارت نه مانه. چې نژدې وو خبره جګړې او ژوبلي وژني ته ورسیږي. خو پای حاجیانو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پوهي کار واخیست، د کعبې شریفي خادم شیبه بن عثمان بن طلحه یې د حج د امیر په توګه غوره کړ او په دې توګه د جګړې مخه ونیول سوه.

143 ـ اموي پېر، مکه اوکعبه

اسلامي دولت له 37 س. کال څخه د فتنو او سره وېشني سره مخامخ سو. په دې چیمسلمانانو د علي کرم الله وجهه سره د شرعي خلیفه په توګه بیعت وکړ، خو د شام خلکو بیعت ورسره ونه کړ. او د حضرت معاویه ملا یې وتړل، کوم چې د حضرت علي له اطاعته ووتی او د هغه پرضد را پاڅېدی. چې له دې امله اختلافونه اوجګړې رامنځته سوې. په 41س. کال کي د حضرت معاویه په خلیفه کېدو سره د اموي خلافت پېر پیل سو، چې د معاویه په ګډون څوارلس تنه خلفا یونوي کاله پراسلام واکمن وه. په دې پېر کي له یوه پلوه ډېر کلك مخالفتونه او ډېري ستري او ناوړي پېښې رامنځته سوې، چې ډېره بده او زړه دردوونکې یې د حضرت حسین ؓ د شهادت پېښه ده، چې په تاریخونوکي پردې او نورو پېښو په مفصله توګه خبري سوي دي. بل د دې پېر د یوه واکمن عبد الملك بن مروان په زمانه کي د تاریخ ډېر ستر او نامتو ظالم امیرحجاج بن یوسف ثقفي رامنځته سوی، چې د ظلمونو په کیسو یې تاریخونه ډك دي، اوتر اوسه یې هرڅوك په دې صفت پېژني او کرکه څني کوي. زیات شمېر تاریخونه د دې دورې پر زیاتو واکمنانو نیوکي کوي، په مذهبي بې لاریو (انحرافاتو) یې تورنوي او غندي یې. خو د دې په عکس ټول تا ریخونه او اسلامي لیکوال او عالمان د دې پېر یو خلیفه حضرت عمر بن عبد العزیز(رح) ستایي، ان چې هغه په خلفای راشدینوکي شمېري. دغه راز تاریخونه وایي چې امویانو اسلامي خلافت کوم چې انتخابي وو، میراثي کړ او د اسلام واك په یوه اموي کورنۍ او بیا هم په عباسي کورنۍ کي وساتل سو. دغه راز اسلامي نظام هم ورو ورو دپردیو په پېښو او تقلید د بیزنطیني او ساماني ټولواکمنیو بڼه غوره کړه او ځیني تاریخونه لاوړاندي ځي او لیکي چې په دې دوره کي اسلامي نظام بېخي له دین څخه د سیاست لوري ته واوښت. دغسي شرایط طبعاً پر مسلمانانو او اسلامي امورو ډېره بده اغېزه کوي. له دې امله او د حضرت علي او حضرت معاویه د شخړو په سبب نژدې وو چې په کال39 س. کي په حرم شریف کي مرګ ژوبله پېښه سي. (د دې پېښي په هکله د دې کتاب په [195] مخ کي خبري سوي دي). د اموي واکمنۍ په وړاندي د حضرت ابن الزبیر د مقاومت له امله کعبې شریفي یوځل اور واخیست او دروند تاوان ور ورسېد. چې بیاله سره ابن الزبیر جوړه کړه. خو حجاج بیرته ونړول او پرخپله سلیقه (د جاهلیت د زمانې سره سمه) یې ودانه کړه. (په دې هکله هم د دې کتاب په [206] مخ کي په تفصیل سره خبري سوي دي). دغه شان لکه چې څه وروسته به وویل سي عبد الملك بن مروان پرمکه باندي د ابن الزبیر د واکمنۍ له امله خلك له حج څخه منع کړه. خوچي هغو جنجال کاوه ګردسره یې حج له مکې څخه بیت المقدس ته ولېږداوه. اوکله چې عباسیانو له بني امیه وو څخه واك ترلاسه کړ نو ځیني امویان د عبد الرحمان اموي په مشری اندلس ته ولاړه او هلته یې بېل واك ټینګ کړ. وایي چې د اندلس د بني امیه واکمنو خپلو دولتي کارکوونکوته حج ته د تللو اجازه نه ورکول چې نه چې هلته د عباسیانو تراغېزي لاندي رانه سي. نوڅوك چې د هغه مهال دغسي شرایطوته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګوري باید ووایي چې په دغسې اوضاع او احوالوکي باید اسلام هیڅ پرمختګ نه وای کړی. خو برعکس د اموي واکمنۍ پېر د اسلام د سترو بریو، د جهاد د حیرانوونکي پرمختګ او خپرېدو عصر وو. په دغه دوره کي د اسلام واکمني له ختیزه ترلوېدیزه، له اباسینه تر اتلس سمندر پوري وغځېده. چې داپه هغه پېرکي د مځکي پرمخ یو ډېر ارت او پراخ دولت بلل کېدی. پر دې سربېره په دې دوره کي په مذهبي، ادبي، علمي، عمراني او نورو ټولنیزو چاروکي هم د یادوني وړ پرمختګونه وسول. خو دکعبې د خدمت په هکله د دغي دورې د واکمنوکارونه دونه ډېرنه دي. البته څه کارونه چې په دې دوره کي دکومواکمنو لخوا سوي دي پرهغو د دې کتاب په بېلوبېلو برخوکي خبري سوي دي.

144 ـ په مکه مکرمه کي د حضرت معاویه ځیني کارونه

حضرت معاویه ؓ د خپل خلافت په پېر کي د مسجدالرام د رڼاکولو لپاره د مسلمانانو د بیت المال څخه یو مقدار شته د قندیلونو او تیلو او د هغو د نورو ضروریاتو د رانیولو لپاره بېل کړه. دغه راز هغه له شام څخه یوکوچنی منبر هم حرم ته وروړ او هلته یې د حج په مهال خطبه پر وویل. په دې توګه هغه لومړی خطیب بلل سوی دی چې د مکې په حرم کي یې پر منبرخطبه ویلې ده. هغه د دارالندوه ماڼۍ هم ترمیم او له سره ودانه کړه، ځو که کله هغه حج کوي، هلته پکښې واوسي، همداشان هغه په مکه کي خپل والي ته امروکړ چې د حرم انصاب (د مکې د حرم د ارشو د نخښو ځلي) د هغو په هکله د یوه پوه صحابي، محرز بن علقمه په مرسته، په دقت سره له سره نوي ودان کړي، چې هغه داکار وکړ. امیر معاویه ؓ دکعبې د خدمت لپاره یو شمېر مریان له شام څخه ورولېږل، چې بیا دا کار ترده وروسته نورو هم کاوه. دغه راز هغه د حج په مهال او دخدای تعالی په میاشت (رجب) کي دکعبې د خوشبویه کولو لپاره ډول ډول عطرونه له شام څخه ورلېږل او د هر لمانځه په مهال دکعبې د خوشبویه کولولپاره یې نفر ورته وټاکل. د دغه خلیفه په پېرکي د هغه په امرکعبې ته په کال کي دوه ځلي، دعاشورې په ورځ د دیباج د ټوکره (دیباج د دیبا معرب دی. دیباج نقشي مزیني ښایستې وربښمیني جامې ته وایي،کومه چې موږ ورته اتلس وایو). او د روژې په میاشت کي د قباطي د ټوکره غلاف (پوښ) ورکول کېدی. (قباطي یو ډول کتان وو چې د مصر د یوه کلي قبطیانو به جوړاوه). هغه په مکه مکرمه او د هغې په شاوخواکي د اوبو برابرولو کارته توجه وکړه، لس چینې یې د مکې په پاسنۍ سیمه کي له حرا نومي سیمي څخه تر اوسنۍ جعفرېې پوري، وایستلې. یوه بله چینه یې په کښته مکه کي وکیندل، چې د هري چینې سره یې د مکې د اوسېدونکو او حاجیانو لپاره د اوبو څښلو ځایونه ودان کړه او هم یې دکرني یوه کرونده او د خرماووبڼ جوړکړه. هغه په مکه مکرمه کي ودانیزو چاروته هم پاملرنه وکړه او د مروه،قراره او سویقه په لوړو سیمو کي یې لس ماڼۍ جوړي کړې. چې د حضرت معاویه د دې فعالیتونو په پایله کي د مکې د لوړي برخي په هره خواکي ماڼۍ او ودانۍ، بڼونه، د اوبو چینېلو سیستمونه، د ډول ډول توکو د خرڅولو بازارونه او دکانونه رامنځته سول.

145 ـ حضرت ابن الزبیر، مکه اوکعبه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عبدالله د زبیر زوی یو ډېر متقي، مهربانه او زړه ور شخصیت وو. د هغه پلار زبیر بن عوام بن خویلد درسول ﷺ د نیکه عبدالمطلب د لور بي بي صفیې زوی دی چې د رسول ﷺعمه کېدل. زبیرد پنځلس کلنۍ په شا وخواکي اسلام راوړی. حبشې او مدینې ته یې هجرت کړی، د اسلام په ټولو جګړوکي یې برخه اخستې، د مکې د فتحي له پنځو قوماندانانوڅخه وو، چې په " حجون " کي یې د رسول ﷺ لپاره خېمه ووهل او د اسلام بیرغ یې هلته د لومړي ځل لپاره اوچت کړ. دی له عشره مبشره وو څخه دی او رسول ﷺ دده په هکله ویلي دي : هر نبي لره حواري وي (وفادار او غوره مرستندوی) او زما حواري زبیردی. . دی د حضرت عثمان له مدافعینوڅخه وو، خوکله چې د " جمل" د جګړي په ورځ حضرت علي ﷺ د رسول ﷺ یو حدیث ورپه یاد کړ، نو هغه له جګړي راوګرځېد او مدینې ته ولاړ هلته د عمرو بن جرموز په نامه یوه سړي وواژه ، د هغه سر یې حضرت علي ته یووړ او د هغه سره یې د لیدني اجازه وغوښتل. حضرت علي وویل: هغه ته اجازه مه ورکوئ؛ بلکي د دوږخ زیرۍ ورته ورکړئ. زبیر، حضرت اسماء د ابو بکر صدیق لور غوښتې وه او عبدالله له هغې څخه پیداسو. مدینې ته تر هجرت وروسته په مسلمانانوکي لومړي زوکړی همدغه عبدالله دی، چې د هجرت په لسمه میاشت وزېږېدی. پلار یې رسول ﷺ ته وروړی، چې هغه مبارك ﷺ خرما وژوول او په خوله کي یې ورکړه او د عبدالله نوم یې پرکښېښود. کله چې حضرت معاویه ﷺ د 60 س. کال د خدای تعالی (رجب) په میاشت کي مړسو، د هغه زوی یزید د خلافت پرګدۍ کښېناست. هغه د مدینې منورې والي ولید بن عتبه ته ولیکل چې له حضرت حسین، حضرت عبدالله بن عمر او حضرت عبد الله بن زبیر څخه هرڅه ژر په زور بیعت واخله. خو حضرت حسین او ابن الزبیر د یزید له بیعت څخه سر وغړاوه او مکې مکرمې ته ولاړل. او حضرت ابن عمر ﷺ څو ورځې وروسته ولید ته ورغی او د ابن عباس ﷺ سره یو ځای یې د یزید سره بیعت وکړ. خو له دې امله چې ولید له حسین او ابن الزبیر څخه بیعت وانه خیستلای سوای، پر هغه په قهر سو او د مکې والي عمرو بن سعید یې د هغه پرځای مدینې ته وټاکی. هغه په همدغه کال عمرو بن الزبیر د عبد الله ورور چې د هغه سره یې دښمني درلوده د مدینې د پولیسو افسر وټاکی. هغه د عبد الله پلویان، دوستان او زامن او ان ورونه او ورېرونه ښه ووهل. بیا عمرو بن سعید هغه د عبد الله بن الزبیر سره جنګ ته وګوماری. هغه وویل: زه تیار یم چې د هغه سره وجنګېږم او دکعبې په زړه کي پر هغه برید وکړم. هغه ووچې د انیس بن عمرو اسلمي په ملګرتیا د دوو زرو پوځیانو سره مکې ته وخوځېد. هلته یې مکې ته نژدې په " ذي طوٰی " نومي ځای کي د مکې د اطرافو له خلکو څخه ماته وخوړه، څو پوځیان یې ووژل سول او نور یې تیت او پرك سول او پخپله عمرو بن الزبیرد عبد الله بن الزبیر لخوا په " عارم " نومي محبس کي بندي سو. او په یوه روایت تر وهلو لاندي مړ سو. حضرت حسین ﷺ د عراقیانو د بلني له امله هغه ځای ته د تللو په تکل کي سو. وایي چې حضرت ابن الزبیر په مکه مکرمه کي سهار او ماښام حضرت حسین ته ورتی او عراق ته د تللو مشوره به یې ورکول. خو حضرت ابن عباس ﷺ او نورو به بیا هغه له تللو راګرځاوه او په ډېر ټینګار سره به یې ورته ویل چې هلته مه ځه. خو هغه د هیچا دا ونه منل او د عراقیانو د پرله پسې غوښتنو او بلنو له امله د 60 س. کال د لوی اختر د میاشتي پرلسمه له مکې څخه کوفې ته وخوځېد، چې پای دکربلا په خونړۍ، دردونکې او تاریخي پېښه کي په شهادت ورسېد. په 63 س. کال کي د مدینې خلکو د امام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسين د وژلو له امله د يزيد بن معاويه د خلافت د نه منلو اعلان وکړ او له مدينې څخه د هغه د والي او د يزيد د قوم بني اميه وو د شړلو پرېکړه يې وکړه. يزيد د يوه سپين ږيري او ضعيفه سړي مسلم بن عقبه په قوماندانۍ د لسو، پنځلسو زرو کسانو په شاوخواکي پوځ ور ولېږی او امر يې ورته ورکړ، چې د مدينې ترلوټولو وروسته مکې ته د حضرت ابن الزبير د راپرزولو لپاره ولاړسه. هغه وو چې مسلم درې ورځې په مدينه کې عام قتل، لوټ او د خلکو هرڅه حلال وگرځول، چې په دې ترڅ کې د قرآن کريم ډېر قاريان او نور لويان شهيدان سول، ډېر شته لوټ سول، ښار وران سو او ستر

شر او فساد رامنځته سو. وايې چې په دې جريان کې د زرو په شا وخوا کې بې مړو ښځې بې پته او حاملې سوې. (په تاريخ مفصل اسلام کې وايې چې پرشپاړسوزرو پېغلو نجونو باند تېری وسو. چې ښايي مبالغه وي). په هر ډول په دې ستر ناورين کې د رسول ﷺ ډېر سترستر اصحاب د لسو زرو تنو عامو مسلمانانو په شمول و وژل سول او ډېر په سمڅو (غارونو) او نورو ځايونو کې پټ سول. دا پېښه چې په تاريخ کې د مدينې د " حره " د جگړې په نامه يادېږي د چار شنبې په ورځ د 63س. کال د لوی اختر د مياشتې پر 27 يا 28 نېټه وسوه. په دغه کال حضگرت ابن الزبير په خلکو حج وکړ او د امارت په هکله يې د شورا رايه منله. کله چې د دې پېښې خبر ور ورسېد ډېر ويرجن سو او د شاميانو سره د جگړې لپاره د تياري په لټه کې سو. چې ډېر خلك يې دې جنگ ته وهڅول او هغو هم بيعت ورسره وکړ. د64 س. کال د محرم الحرام په پيل کې مسلم بن عقبه د ابن زبير او د هغه د ملگرو سره د جنگ لپاره مکې ته وخوځېد. خو هغه په لار کې مړ سو او پرځای يې د يزيد د مخکنۍ لارښووني سره سم حصين بن نمير السکوني ته د جگړې قوماندانې وسپارل سوه. دغه مهال خدای تعالی يزيد هم د مځکې له سره واخيست او د دغه کال په لومړۍ خورکې ومړ. حصين بن نمير مکې ته ولاړ او د دواړو خواوو ترمنځ سخت جنگ ونښتی چې پای د مکې خلك تيت او پرك سول او ډېر يې ووژل سول. کله چې ابن الزبير او د هغه ملگرو ځانونه په محاصره کې وليدل، نو يې د کعبې شا وخوا خېمې ودرولې، څو د حرم شريف د درنښت له امله د شامي پوځونو له بريدونو خوندي پاته سي. خو د دې په خلاف شاميانو " ابي قبيس " او " قعيقعان " غرونو ته څرمه پر" سره غره " پنځه منجنيقه ودرول او د هغو په واسطه يې پردوی اوکعبه شريفه شپه او ورځ ډبري اوروله. چې بالاخره دکعبې شريفي پوښ (غلاف) اور واخيست او د کعبې ودانۍ ته دروند تاوان واوښت.ازرقي (رح) ليکي چې دغه پېښه د شنبې په ورځ د لومړۍ خور په دربيمه وسوه. خوځيني وايي چې ځينو وگړو شا وخوا اوربل کړی وو، له هغه څخه دکعبې پردې اور واخيست او دا پېښه رامنځته سوه. او ځيني نور بيا وايي چې ابن الزبير د شپې په تياره کې د مکې پريوه غره باندې د تکبير آواز واورېد، هغه د معلوماتو لپاره د نېزې په څوکه اور پورته کړچي د هغه يو بڅرکۍ دکعبې د رکن يماني او حجراسود ترمنځ پر پرده ولوېد او اورېې واخيست، او حجراسود له دې امله توره سوه؛ وچاودله اودرې ټوټې سوه. دا محاصره د دوهمې خور تر وروستيو روانه وه، چې د يزيد د مړيني خبر ور ورسېد.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه د 64 س. کال د لومړۍ خور پر (14) د (45) کالو په عمر مړ سوی وو، چې درې نیم کاله یا درې کاله اته میاشتې یې حکومت وکړ. ابن الزبیر د مکې له خلکو څخه څو تنه حصین ته ولیږل. هغو د خبرو په ترڅ کې دکعبې شریفې د دې سوځنې پړه پرحصین واچول او د هغې د سوځلو او ورانولو د ډېرې سترې ګناه په هکله یې څرګندونې وکړې. هغو حصین ته وویل چې اوس خو یزید مړسوی دی نو تاسې د څه لپاره جګړې او وژنو ته ملاتړلې ده ؟ ښه داده چې شام ته وګرځئ او وګورئ چې د یزید زوی دوهم معاویه څه وایې ؟ او آیا خلګ پر هغه راټولیږي که نه ؟ نو هغه وو چې حصین او ملګرویې د ابن الزبیرپه اجازه دکعبې طواف وکړ او وروسته د دوهمې خور پرپنځمه بېرته شام ته وګرځېدل او په دې ډول حضرت ابن الزبیر ترنوکالو پورې پرواک پاته سو او په دې وخت کې پرحجاز، یمن، عراق، مصر، خراسان او ان د شام پر ځینو برخو حاکم سو.

د 64 س. کال د لومړۍ خور پر(14) د یزید زوی چې معاویه نومېدی خلیفه سو. وایې چې دی ډېر ښه سړی وو. په یوه روایت یې شل ورځې او په بل روایت یې څلور میاشتې حکومت وکړ. د حکومت په مهال ناروغه وو، او د خلکوپه وړاندې هیڅ څرګند نه سو او د (21) کالو په عمر وفات سو. دغه مهال په شام کې مروان بن الحکم د خپلې واکمنۍ بنسټ کښېښود او په دمشق او د هغه په شا وخوا کې یې واك په لاس راوړ او د اموي ډلې په ملګرتیا یې د ابن الزبیر سره د مخالفت او جنګ جګړې لار خپله کړه چې د دې سره جوخت د خراسان خلکو د سلم بن زیاد سره بیعت وکړ، ان چې د خپل خلیفه په توګه یې خوښ کړ. د اسلامي واکمنۍ په ځینو نورو سیموکې ځینې نور پاڅونونه،حرکتونه او جنګ جګړې هم را منځته سوې چې په حقیقت کې د اسلامي خلافت ادارې د ملوك الطوایفی بڼه غوره کړه. خو د ابن الزبیر امارت په مکه کې ټینګ سو. هغه خپل ورور عبیدالله په مدینه کې خپل نایب وټاکی او عبید الله بني امیه له مدینې څخه وایستل. خو وروسته د مروان خبره هم دې ته ورسیده چې مصر یې ونیو او مدینه او عراق ته یې لښکرې ولېږلې. بیا د همدغه 65 س. کال د روژې په میاشت کې د مروان د مړینې خبر خپور سو. د هغه د مړینې کیسه داسې وه چې ډېرو خلکو داسې ګڼل چې د معاویه بن یزید ترمړینې وروسته باید د هغه ورور خالد بن یزید خلیفه سي. نو مروان د دې لپاره چې خالد د خلکو په سترګو کې خوار و ایسوي او خلك بیعت ورسره ونه کړي د هغه مور یې چې د یزید کونډه وه وکړه. خو څنګه چې خالد او مور یې په دې خبره وپوهېدل، نو یوه شپه چې مروان بیده وو، د خالد مور د هغه پرخوله بالښت ورکښېښود او ویې واژه. دا پېښه د 65س. کال د روژې پر دربیمه وسوه. چې په دې ډول د مروان د امارت دوره څه د پاسه نه میاشتې وه. وایي چې د مروان پلار " الحکم " د رسول له ډېرو سترو دښمنانو څخه وو. هغه د مکې د فتحې په ورځ اسلام ومانه او بیا مدینې ته ولاړ. خو حضرت پیغمبر هغه طایف ته جلا وطنه کړ او هلته مړسو. دا هم وایي چې مروان د حضرت عثمان د محاصرې د ناوړې پېښې ستر لامل وو. ځکه چې هغه د حضرت عثمان له خولې یو جعلي لیك د استازیو د یوې ډلې د وژلو لپاره مصر ته لېږلی وو. د ده په هکله په ځینو کتابونو کې نورې ډېرې ناوړې خبرې هم لیکل سوې دي. کله چې مروان مړ سو د 65 س. کال د روژې پر دربیمه د دمشق او مصر او د هغو د شا وخوا سیمو خلکو د عبد الملك بن مروان سره بیعت وکړ. هغه د مروان لومړنی زوی وو چې په 23 یا 26 س. کې زېږېدلی او په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

86 س. کي مړ سوی دی. څه د پاسه (21) کاله يې حکومت وکړ چې لومړي اووه کاله يې عبد الله بن الزبير د هغه په وړاندي مزاحمت وکړ او (14) کاله يوازي په شام کي واکمن وو.

146ـ د عبد الملك لخوا له مکې څخه د حج انتقال

څنگه چې ابن الزبير پر مکه واکمن وو او د حج په موسم کي به يې حاجيانو ته خطبې او ويناوي اورولې او د عبد الملك بد به يې ويل، نو د شام ډېرخلك د هغه لوري ته ورمات سول. له دې امله عبد الملك خلك له حج کولو څخه منع کړه. خو څنگه چې خلکو جنجال کاوه هغه د حج د لېږدولو لپاره د مسجدالا قصیٰ پر هغه ډبره چې رسول ﷺ د معراج په شپه پښه پر ايښې وه يوه ستره ودانۍ جوړه کړه، د بيت المقدس پرجومات يې د کعبې غوندي پردې وځړولې، خادمان يې ورته وگومارل او خلك يې د هغه طواف ته مجبوره کړه. هغو به تر طواف وروسته د لوی اختر په ورځ قربانۍ کولې او سرونه به يې خريل. وايي چې پردغه ودانۍ يې دونه شته ولگول او داسي ښايسته او خوشبو يه يې کړه چې هغه مهال په ټوله نړۍ کي تر هغې ښکلې مانۍ نه وه. (د ابن کثير تاريخ البدايآ والنهايآ اردو ژباړه 1247/8 او تاريخ مفصل اسلام 1/ 282). توبه العياذ بالله د سياست له ازميښته څخه. رشتيا رشتيا چې سياست ډېره بده بوختيا ده. په دې لوبه بوخت وگړي هرڅه چې يې په گټه وي مخ نه ځني اړ وي او د خپلو ځانو او گټو د ساتلو لپاره له هيڅ بد عمله ډډه نه کوي. دين، فضيلت، وجدان او پت د سياست په وړاندي هيڅ ارزښت نه لري. لکه چې ډېر ليدل سوي دي چې په دې کارکي زوی پرپلار رحم نه دی کړی، پلار د زوی سترگگي ور ايستلي او د بيگناه اوبې وزلو خلکو وژل، او د خدای په مځکه کي وراني او فساد خو په سياست کي يو عادي کارگرځېدلی دی. دا دی نن دغسي کارونه هغه کسان چې د بشر د حقوقو او دموکراسۍ غرغړې به يې وهلې د خپلو دموکراتو گوډاگيانو سره يوځای په دې يوويشتمه پېړۍ کي (؟) په افغانستان، عراق او نورو اسلامي ملکونوکي په خورا سپين سترگۍ او رسوايی سره ترسره کوي، چې ان د دوی د جنايت کارانه بمباريو له امله په لسگونو ماشومان هم د مندو او پلرونو سره يو ځای شهيدان کيږي. او دا چاري اوس يو عادي کارگرځېدلی دی. خو مسلمانان د مرگ په خوب بيده دي او د پردو غليمانو گوډاگيان د پردو په زور او چلول پر واکمن دي. عبد الملك په دې تدبير هم ونه کړای سوای ابن الزبير له منځه يوسي. نو يې د هغه سره په جگړه لاس پوري کړ. لومړی يې په 71 س. کال کي عراق ته لښکري واستولې او د ابن الزبير ورور مصعب يې وواژه او د هغه سر يې عبد الملك ته په دار الاماره کي وړاندي کړ. يوه عيسوي چې دا جريان وليد، ويې خندل. عبد الملك له هغه څخه د خندا علت وپوښتی. هغه وويل: ما په دې ودانۍ کي پر همدغه تخت وليدل چې د حسين رضسر يې ابن زياد ته راوړ. د ابن زياد سر يې مختار ته راوړ. د مختار سر يې مصعب ته راوړ. او اوس دادي د مصعب سر يې تاته راوړ. نو هغه وو چې عبد الملك سمدستي له تخته راکوز سو او امر يې وکړ چې دغه دکوفي دارلاماره مانــۍ ونړوي. بيا يې په 72 س. کال کي يو نامتو سفاك او بې باك سردار حجاج بن يوسف ثقفي چې د اسلام په تاريخ کي د ظلم او بې عدالتۍ يوه وتلې نمونه ده، د عبد الله بن الزبير د له منځه وړلو لپاره مکې ته ولیږی. حجاج مکه محاصره کړه او ابن الزبير په مسجد الحرام ننووت. حجاج د 72 س.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال د میانۍ د میاشتي په لومړۍ نېټه امر وکړ چې کعبه د منجنيق په واسطه په ډبرو وولي. لومړی منجنيق ويشتونکو له دې کاره ځخه ډډه وکړه، خوځې حجاج ورته وويل چې:" کعبه وولئ چې د عبد الملك له بخششونو څخه برخمن سئ "، نو هغو هم کعبه شريفه وويشتل او يورکن يې ور ونړاوه. بالاخره ابن الزبير تر اوو مياشتوکلابندی ورسته د 73 س. کال د لوی اختر په مياشت کې په دې جنګ کې د خپلو ټولو پلويانو سره شهيد سو. او حجاج يې سر عبد الملك ته وليږی او تنه يې د حجون په " کداء " نومي ځای کې وځړول. چې بيا يې وروسته دفن کړ او بيا حجاج د مکې له خلکو څخه د عبد الملك لپاره بيعت واخيست.

147ـ د قريشو لخوا د جوړي سوي کعبې په هکله د رسول ﷺ ناخوښي

لکه څنګه چې مو وړاندي وويل قريشو په ابراهيمي کعبه کي بدلون راوست . که څه هم حضرت محمد ﷺ پخپله دکعبې په وداني کي برخه درلوده، لکه چې د ډبرو په پورته کولو کي يې اوږه هم خوږ سوې وه او همدغه مهال، هغه په فهم او پوهه د ځانګړي نامه څښتن هم وو، خو قريشو دکعبې د ودانۍ پلان د خپلو لويانو په غونډه کي تصويب کړی وو. او لکه چې د واك د څښتنانو خصلت دی چې دوی يوازی خپل ځانونه په هرکار پوه بولي او د بل چاخبره که څه هم تردوی پوه وي، نه مني. دغسي په دې هکله هغوته د بل چاخبره د منلو نه وه. نوله دې امله حضرت محمد ﷺ هغه مهال په د ې هکله پټه خوله کېدل غوره وبلل. خو کله چې په نبوت مبعوث سو، نو حساس زړه به يې دکعبې شريفي دغه ناوړه بدلون ور زوراوه اوکله کله به يې په دې هکله خپلي مېرمني بي بي عايشې (رض) ته خپل د زړه درد وايه. يوځل بي بي عايشې د آنحضرت ﷺ څخه پوښتنه وکړه چې : د بيت الله شريفي وردکوم مصلحت له مخي دغونه لوړ جوړ سوی دی ؟ او د دغه ګردي دېوال " حطيم " حقيقت څه دی ؟ هغه وفرمايل :" عايشې ستا قوم دغه ور ځکه دونه لوړ جوړکړچي کعبې ته د خلکو دننه ورتلل د دوی په واك کي وي، چې چا ته يې زړه و غواړي ور پرې يې ږدي. اوچا ته چې يې زړه ونه غواړي ور پرې يې نه ږدي. او د حطيم د دغه ګردي دېوال برخه هم په کعبه شريفه کي داخله وه، خو ستا قوم د حلا لو پيسو د نه درلودلو له امله هغه همدغسي پرېښوول. عايشې که ستا قوم د جاهليت زما نې ته نژدې نه وای او زه پردې نه ببرېدلای چې دوی به د دې خبري پرسر يوله بله سره ونښلي، ما به ارومرو دغه برخه بيرته په بيت الله شريفه ګډه کړې وای. او دوې دروازې به مې؛ يوه د ختيزخواته، بله د لوېديز خواته ورکړې وای؛ چې په يوه به خلك ننوتلای او تربله به وتلای ". خو افسوس چې نا مساعد حالات او مذهبي، سياسي او اقتصادي مسايلو ته د رسول الله ﷺ پاملرني، د هغه د دغي هيلي د تر سره کېدو په لاره کي خنډ سوې او دکعبې د ابراهيمي بنسټونو د دغه بدلون درد يې پر زړه له نړۍ ولاړ. ـ صلوٰآ الله عليه وعلى آله وسلم ـ چې بيا حضرت عبد الله بن الزبير ﷺ د هغه مبارك ﷺ دغه هيله ترسره کړه.

148 ـ عبد الله بن الزبير او د کعبې بيا جوړول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عبد الله بن الزبير له يوې خوا له خپلې خاله بي بي عايشې (رض) څخه د قريشو دكعبې په باب د حضرت رسول ﷺ د ناخوښۍ په هكله اورېدلي او د هغه د دغه ارمان د پوره كېدو خيال يې درلود. او له بلې خوا د حصين د محاصرې په مهال دكعبې سوځني او شديد نقصان دا ضروري كړه چې كعبه بيا له سره ودانه سي. نو ابن الزبير په دې هكله سلا مشوره وكړه او تر درو ورځو استخارې وروسته يې وپتېيل چې د قريشوكعبه ونړوي او له سره يې د حضرت رسول ﷺ د هيلو سره سمه د ابراهيم ﷺ پر بنسټونو برابره جوړه كړي. ده دكعبې د نړولوكار د 64 س. كال د څلورمې خور (جمادي الثاني) په پنځلسمه ورځ پيل كړ او د حضرت عبد الله بن عباس ﷺ د مشو رې سره سم يې د بيت الله شريفې چار چاپېر څلور لرګين ستونونه ودرول او د ټوكره پرده يې پررا وګرځول، څو دكعبې غونډي بڼه غوره كړي او خلك په لمانځه كي هغې ته مخ كړي او طواف پر وكړي. حضرت ابن الزبير د كعبې شريفې د ودانۍ لپاره تر ټولو هغه ښه اهاك چې د يمن په صنعا كي مونده كيدل، د څلورو سوو دينارو په بيه رانيول او د " حراء " ، " ثبير " ، " المقطع " او" الخندمه " او نورو غرونو څخه يې ډبري راوړلې، او دغه رازيې د يمن د صنعا د ښار ډېري ښكلي مرمر ډبري چې " البلق " نومېدلې هم رانيولې. ابن الزبير ﷺ د ابراهيم ﷺ د كعبې اصلي بنسټونه لڅ كړه او د ښار عالمانو، صالحانو او مخورو مشرانوته يې وروښول. او بالاخره يې پر هغو باندې كعبه له نوي سره په ډېره ښكلې بڼه ودانه كړه. څنګه چې حضرت ابن الزبير" حطيم " هم په كعبه كي راوستی، له دې امله يې د اوږدوالي په نسبت، جګوالی كښته ښكارېدی. نو يې د قريشو د كعبې پرجګوالي نه ګزه نور ور زيات كړه، چې په دې ډول دكعبې دېوالونه په جګوالي اووه ويشت ګزه (تقريباً5،40ـ فټه) يا (14) متره او په بره درې فټه يا (91،5) سانتی وه. هغه كعبې شريفې ته د يوې دروازې پرځای، دوې دروازې؛ يوه د پخوا پرځای ختيز لوري ته او بله لويديز لوري ته وركړې، چې دواړې د مځكي سره برابري وې او په هره يوه كي يې دوې پلې كښېنولې. قريشو دكعبې دننه شپږ ستونونه وركړي وه. خو هغه درې ستونونه ځني ليري كړه او نور درې ستو نونه يې د خالصو عودو د قيمتي لرګيو څخه وركړه، چې د ژړ او سره رنګ په خورا ښكلي ګډون سره پسولل سوي وه. د هغو پنډوالی دېرش سانتي متره وو، چې اوس هم د څوارلسو پېړيو په تېرېدو سره صحيح او سالم پاته دي، چې البته په راوروسته كي د هغو د هر ستون پرلاندنيو برخو باندي، د هغو د ټنيګښت او ښايست لپاره د سپينو زرو درې پټري راګرځول سوي دي. اوكله چې په 1304س. كي د هغو په لاندنيو برخوكي څه درزونه پيدا سول، په 1314س. كي په ميخونو ټينګ او ونيول سول. دغه راز ابن الزبير دكعبې بام ته د ختلو لپاره دكعبې دننه د عراقي ركن لور ته د لرګيو زينه هم جوړه كړه او په هغو ډبرو يې چې دكعبې له ودانۍ څخه پاته سوي وې، دكعبې مطاف (طواف ځای) فرش كړ. ابن الزبير ﷺ حجراسود چې دكعبې د اور اخيستلو له امله ، درې ټوټې سوې وه، د كعبې له دېواله څخه تر را ايستلو وروسته د " ديبا " په يوه سپين، وربښمن پوښ كي و پېچل او په يوه صندخ كي يې قلف كړه او د شيبه بن عثمان په كور كي يې وساتل. بيا يې په خپل ځاي كي د ايښولو په مهال، عباد نومي خپل زوی او جبير بن شيبه بن عثمان ته وويل چې هغه په يوه پټو كي كښېږدئ او كله چې زه د ماپښين د جما عت لمونځ پيل كړم تاسې هغه پخپل ځای كي نصب كړئ. دا كار يې له دې امله وكړ، چې څوك بيا د قريشو د وخت غونډي د هغې د ايښوولو پر سركومه شخړه جوړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه کړي. بیا هغه پرهغې لاندې باندې د سپينو زرو خول راوګرځاوه. کله چې د کعبې د ودانۍ کار پای ته ورسېد، حضرت ابن الزبير مشك او عنبر، دننه او د باندې په ووهل او د " قباطي " په نامه د مصري کتان پوښ يې په واغوست او امر يې وکړ: پرکوم چا چې زما د اطاعت حق دی هغه دي د دې سترکار د سرته رسېدو له امله د شکر ايستلو په منظور " تنعيم " ته ولاړ سي او عمره دي راوړي. او چې څوك د اوښ د حلالولو وس لري، اوښ دي حلال کړي، څوك چې د پسه د حلالولو وس لري، پسه دي حلال کړي، او څوك چې د دې دواړو وس نه لري، د خپل وس سره سم دي صدقه ورکړي. نو هغه وو چې د 64 س. کال د خدای تعالی (رجب) د مياشتي په (27) ورځ تنعيم ته پياده ووتی، چې نور ډېر خلك هم ورسره ووتل او عمره يې راوړه. نورو خلکو هم ډېر څاروي قرباني کړه او ابن الزبير سل اوښان حلال کړه. په پای کي بايد زياته کړو چې ابن الزبير د مسجد الحرام د پراختيا دکار په لړکي په حرم پوري نښتي کورونه او د ابي شيبه وو دکور نيمه برخه په لس زره ديناره رانيول او په حرم يې ګډه کړه. دغه راز د اخبار مکه ليکوال امام ازرقي (رح) هم وايې چې ابن الزبير زما د نيکه " ازرق " نومي دکور يوه برخه په شل زره ديناره رانيول او په مسجد الحرام يې ګډه کړه او هغه ته يې پرخپل ورور مصعب بن الزبير چې د عراق امير وو، حواله ورکړه. خو څنګه چې مصعب او عبد الله دواړه د عبد الملك او حجاج سره په جګړو کي ووژل سول، هغو ته پيسې ونه رسېدې. همداراز ابن الزبير د مسجد يوه برخه هم وپوښل او هغه لومړی سړی وو،چې تر لمانځه د مخه او وروسته يې حجراسود مچ کړه او بيا د ده دغه عمل ترده وروسته اميرانو ښه وباله او په دې هکله يې د ده پيروي وکړه. وايې چې د قريشو او ابن الزبير د بناء ترمنځ (82) کاله وا ټن وو.

149 ـ عبد الملك، حجاج او دکعبې بيا جوړول

دکعبې پرهغې ودانۍ باندې چې ابن الزبير جوړه کړې وه، ترلسوکالو تېرېدو وروسته، حجاج وغوښتل چې هغه بېرته د جاهليت د زمانې سره سمه جوړه کړي. خو پدې هکله له عبد الملك بن مروان څخه بېرېدی، نو يې هغه ته ليك ولېږی چې ابن الزبير دکعبې په ودانۍ کي پخپل سر تصرفات کړي دي، او په هغې کي يې داسي زياتوالی راوستی دی چې اصلاً له کعبې څخه ندی. او اجازه يې څني وغوښتل چې هغه بېرته پرهماغه پخواني حال برابره جوړه کړي. کله چې عبد الملك دا اجازه ورکړه، حجاج په 74 س.کال کي هغه دېوال چې د حجراسماعيل په لوري وهل سوی وو، ليري کړ او دکعبې لويديز لوري ته دروازه يې بنده کړه او اصلي دروازه يې ور لوړه کړه او کعبه يې بيرته د قريشو لخوا د جوړي سوي کعبې په ډول جوړه کړه. وايې کله چې عبد الملك بن مروان پوه سو چې ابن الزبيردکعبې ودانۍ د رسول ﷺ د هغه حديث په موجب جوړه کړې وه. کوم چې له خپلي خاله بي بي عايشي صديقې (رض) څخه يې اورېدلی وو، پرخپله اجازه پښېمانه سو. خو حجاج کعبه جوړه کړې وه، او کار ترکار تېر سوی وو.

150 ـ خالد القَسري او دکعبې چارچاپېره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لمانځه دودول خالد بن عبد الله القَسري د عبد الملك او د هغه د دوو زامنو وليد او سليمان په وختوكي د مكې مكرمې والي وو. (د هشام بن عبد الملك لخوا د عراق، خراسان او سيستان د چارو واگي هم ورسپارل سوي وې، چې هغه بيا نور خراسان او سيستان ته د واليانو په توگه استول) كعبې شريفي ته د ده خدمت د مكې په واليانوكي تر ټولو څرگند دی. هغه په هغو پيسو چې وليد دكعبې د پسوللو لپاره ورلېږلي وې، دكعبې دروازه، دكعبې دننه دېوالونه او ستونونه وپسولل او دكعبې شا وخوا يې د شپې لخوا په ډېوو رڼاكړه. دغه راز ازرقي وايې چې د خالد تر ولايت د مخه ښځو او نارينه وو پركعبه شريفه باندي گډ طواف كاوه. خوكله چې هغه د مكې والي سو ښځي او نارينه يې په طواف كي سره بېل كړه او دكعبې شريفي پرهركنج يې ساتونكي و درول چې شلاخي به ورڅخه وې او نارينه او ښځي به يې سره بېلولې. بل ډېر ستر كار چې هغه كړی دی؛ دكعبې چار چاپېره د لمانځه دودول دي. پخوا دكعبې چار چاپيره د لمانځه صفونه نه درېدل، خلكو به د روژې تراويح د مسجد الحرام په لوړنۍ برخه كي ادا كولې چې محراب به لوړ او تر مقام ابراهيم وروسته ايښوول سوی وو، او امام به تر محراب وروسته او خلكو به د امام ترشا لمونځ كاوه. نو چې د چا به خوښه وه د امام سره به يې لمونځ كاوه او چې د چا به خوښه وه پركعبه شريفه به يې طواف كاوه. كله چې خالد بن عبد الله القسري د عبد الملك بن مروان لخوا د مكې والي وټاكل سو او د روژې مياشت سوه، نو خالد قاريانو ته امر وكړ چې د مقام ابراهيم ترشا ودرېږي او د مقتديانو صفونه دكعبې پرشا وخوا جوړ سي. دا له دې امله وو چې لمونځ كوونكي د مسجد په لوړنۍ برخه كي نه ځايېدل. نو يو چا خالد ته وويل: طواف دي د غير فرضي لمانځه، يعني تراويحو لپاره بند كړ؟ نو خالد امر وكړ چې د هري ترويحې ترمنځ دي د غونه وقفه كيږي چې خلك اووه ځلي پركعبه طواف وكړي. بيا خلكو ورته وويل چې كوم كسان چې د لمانځه لپاره د مسجد په پای او اطرافوكي نا ست وي، هغه د طواف د پايته رسېدو څخه نه خبرېږي، څو ځانونه لمانځه ته تيار كړي. نو خالد دكعبې خادمانو ته امر وكړ چې د هري ترويحې په وخت كي دي د طواف ترشپږم شوط پوري تكبيرونه وايي. نو هغو به په دغه وخت كي " الحمد لله و الله اكبر " ويل. كله چې به شپږم طواف وسو، نو به يې تكبيرونه بندكړه، څو خلك پوه سي چې طواف مخ پرختمېدو دی. نو چاچي به لمونځ كاوه هغه به يې لنډ كی او ځانونه به يې د تراويح لمانځه ته د طواف كوونكو سره يو ځاي چمتو كړه. كله چې به اووم شوط ترسره سو، نو به موْظف سړي په زوره وويل:" الصلوٰآ رحمكم الله ". وايې چې عطا ء بن ابي رباح او عمرو بن دنيار او نورو عالمانو دغه ترتيب ليدی، خو په دې هكله يې كوم اعتراض نه كاوه. ابن جريج ويلي دي چې ما عطاء (رح) ته وويل: " كه په مسجد الحرام كي خلك لږ وي، د مقام ابراهيم ترشا ودرېږي، اوكه پركعبه چارچاپېره صف جوړكړي ؟ هغه وويل پركعبه دي چارچاپېره صف جوړكړي. او دا آيت يې ولوست ﴿ :و ترٰی الملائكآ حافين من حول العرش ﴾ [الزمر : 75] ژباړه: او ته به وگورې ای محمده چې ملايكي د عرش چارچاپېره طواف كوونكي وي.

151 ـ د ابو حمزه خارجي لخوا د مكې نيول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوارج څوك دي؟ لكه چې د مخه مو وويل، د حضرت علي او حضرت معاويه تر منځ د صفين تر جګړې وروسته، هغوی پردې سلا سول چې حضرت ابو موسیٰ اشعري او حضرت عمرو بن العاص د دوی ترمنځ حكميت وكړي. نوكله چې حضرت علي له شام څخه كوفې ته ولاړی، هلته د هغه د پوځ يوه ډله چې شمېر يې د لسو، يا دوولسو زرو پوځيانو په شا وخواكي وو، د هغه له پوځ او اطاعته ووتل؛ ورته پورته سول او ويل يې چې :" حكميت بېله خدايه بل چا ته نسته. او علي ته نه ښايېدل چې ابو موسیٰ اشعري يې په حكميت منلی وای ". نو له دې امله يې حضرت علي كافر وګاڼه او څه نور تورونه يې هم پر ولګول. بالاخره د حضرت علي او هغو تر منځ سختي جګړې وسوې. نو څنګه چې دوی د حضرت علي او معاويه له شخړو او بيعته ووتل، ځكه يې نو دوی ته خوارج وويل. كه څه هم حضرت علي د خوارجو فتنه له منځه يووړه، خو د هغو باطله عقيده په اسلامي ټولنه كي پا ته سوه، چې وروسته وروسته ډېري ډلي ځني وټوكېدلې او په اسلامي هيوادو په تېره د فارس د خليج په څنډو، د عمان د سمندر په ټاپوګانو او د افريقې په ختيزو پولوكي يې فتنې واچولې. ان چې پاچهۍ او امارتونه يې جوړكړه. په دې لړكي عبد الله بن يحٰی الاعور الكندي يو خارجي مشر وو،چې د 129 س. په شا وخوا كي يې حضرموت، صنعا او ظفار ونيول او ځان يې " طالب الحق " وباله. هغه ابو حمزه مختار بن عوف ازدي، اباضي، بصري، خارجي د مكې نيولو ته وګوماری. دغه ابو حمزه به د مخه هركال مكې ته تی او خلك به يې د بني اميه وو د وروستي خليفه مروان (ثاني) بن محمد او د هغه دكورنۍ پرضد پارول. خو د 129 س. كال د حج په مهال هغه په مكه شريفه كي بل ډول څرګند سو. په دغه كال نابېره د عرفې په ډګركي توري لنګوټې او د نيزو سرونه وليدل سوه. د ابو حمزه سپاهيان وه چې شمېر يې په يوه روايت لس زره، او په بل روايت چې قوي ښكاري اووه سوه تنه وو. حاجيان د دوی په ليدو وبېرېدل. هغو ته يې وويل چې تاسي څوك ياست او څه كوئ ؟ هغو ورته وويل موږ د مروان ثاني او د هغه دكورنۍ مخالف يو. نو عبد الواحد بن سليمان بن عبد الملك چې د مكې او مدينې والي وو، سری ور واستاوه او د سولې په هكله يې خبري ورسره وكړې. هغو ورته وويل : موږ د خپل حج كارته ډېر ارزښت وركوو او هغه ډېر راته په زړه پوري دی. بيايې د هغو سره داسي سوله وكړه چې د حج د مراسمو د وروستۍ ورځي ترپا يته رسېدو به ټول په سوله كي اوسو. بيا دوی اونورحاجيان بېل بېل په عرفات كي ودرېدل. كله چې د حج د مراسمو د پايته رسېدو وخت راورسېدی، عبد الواحد مكه بېله جګړې ابو حمزه ته پرېښوول. وروسته ابو حمزه په مكه كي ابرهه بن الصباح الحميري د خپل استازي په توګه پرېښووی او خپله د مدينې په لوري وخوځېد. په لاركي يې په " قديد " نومي ځای كي د مدينې د خلكو سره نښته وسوه او ډېر يې ووژل. وروسته ابو حمزه مدينې منورې ته ورسېد اوعبد الواحد شام ته وتښتېد. ابو حمزه تردرو مياشتوپه مدينه كي و اوسېد ی. وروسته يې خپل يو ملګری هلته پرېښووی او پخپله له مدينې ولاړی او د مدينې د باندي په " وادي القرٰی " نومي ځای كي د مروان د څلورو زرو سپاهيانو سره، چې قوماندان يې عبد الملك بن عطيه سعدي نومېدی مخامخ سو او ووژل سو. خو په يوه بل روايت كي وايي چې په دې جګړه كي د ابو حمزه قوماندان او ملګري ووژل سول او ابن عطيه، ابو حمزه په مكه مكرمه كي وموند او په جګړه كي ابرهه بن الصباح او ابو حمزه دواړه په كال 130 س. كي ووژل سول. بيا ابن عطيه په طالب الحق پسي يمن ته ولاړ، هلته يې هغه وواژه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سر يې مروان ته واستاوه. مروان ورته وليکل چې مکې ته د حج د امير په توګه ولاړ سه. څنګه چې د مکې په سفرکي د هغه سره لږ نفر وه، ځينو عربو د هغه د حج د امارت مکتوب ونه مانه او ده او د ده ملګرو ته يې ووېل چې تاسي غله ياست او ويې واژه. بايد ياده کړو چې په پورته مطلب کي ذکرسوی مروان هغه دی چې مروان حمار يا مروان ثاني يې ورته ويل. په " مختصر تاريخ خلافت اسلاميه " کي وايي چې:" دده په پېرکي خوارجو چې تردې مهاله چپ وه، سرونه راپورته کړه او پر مکه مکرمه او مدينه يې قبضه ولګول". مروان ثاني د عباسيانو سره په جګړه کي ماته وخوړه او مصرته وتښتېد او د 132س. کال د لوی اختر (ذي الحجې) د مياشتي پر (28) د عباسيانو سره په مخامخ مقابله کي د مصر په " بوصير" نومي ځای کي ووژل سو، اوپه دې توګه خلافت عباسيانوته ورسېدی.

152 ـ عباسي خلفاء، مکه اوکعبه

د عباسي خلافت لومړی دوره د 132 س. کال د لوړی خور له (14) څخه پيل او د 656س. کال د صفري ترڅلورمي يې دوام وکړ، چې مرکز يې انبار او بغداد وو. په دې پېرکي (37) تنه خلفاګء يو په بل پسې واکمن سول. دوهمه عباسي دوره له 659س. څخه پيل او تر923س. پوري يې دوام وکړ چې دارالخلافه يې قاهره (مصر) وو. په دې دوره کي (17) تنه خليفه ګان يو په بل پسې د خلافت پرګدۍ کښېنستلي دي. دغه دواړي دورې چې يوه تر (524) کالو اوبله تر(264) کالو وغځېدې سره له دې چې ځيني تاريخ ليکونکي ځيني نيوکي پرکوي، د اسلام د وياړلي تاريخ زريني پاڼې جوړوي. په دې پېرکي مسلمانانو داسي سوبې وکړې، او اسلام داسي پکښې خپورسوی چې د سترو بريو د بدبو يې د ډېرو ځواکمنو واکمنيو ډېري کلکي او دنګي ماڼۍ ولړزولې، ډېري پياوړې ټولواکمنۍ يې راوپرزولې، او ډېري ليري ليري سيمې يې د اسلام د اتلو سپا هيانو تر پښو لاندي کړې او ويې نيولې. دغه راز په دې پېرکي علومو او فنونو په بېلو بېلو برخوکي داسي ستر پر مختګونه وکړه چې وړانګو يې ټوله نړۍ پر سر واخيسته او ډېر ستر تمدن يې رامنځته کړ. خو د دې سره سره په دې دوروکي د بېلتون، مذهبي او سياسي ډلو جوړېدو، فتنو، ورانيو، کورجنګی او ملوك الطوايفی اور هم ډېرځه لولپه کړه. په هرصورت په دې هکله څېړني زموږ دکتاب موضوع نه ده. اوڅه چې موږ يې څېړو او را سپړو هغه،هغه څه دي چې په دغو اوږدو کلونوکي د مکې اوکعبې په اړه ترسره سوي دي. البته په دې اړه ډېرڅه سوي دي. چې يو څه يې موږ د دې کتاب په بېلو بېلو برخوکي ياد کړي او يا به په خپلو خپلو ځايوکي خبري پر وکړو. سمدستي په عامه توګه ويلای سو چې عباسيانو په تېره د هغو ځواکمنو واکمنو يا د دغه پېر نورو دولتي چارواکو عمراني او مدني چاروته د پاملرني او اسلامي شعايرو او مقدساتوته د درناوي او خدمت په لړکي، د مکې او مدينې د چارو سمون او د کعبې خدمت، ساتني، بيا بيا رغوني، د حرم د پراختيا او ښکلا او د حج د نورو متبرکو اماکنو د ودانۍ او د حاجيانو د هوسايی د وسايلو د برابرولو لپاره، ډېر څه کړي دي. په دې پېرکي ډېرو واکمنو د مسلمانانو عقايدو او غوښتنو ته په درنه سترګه کتلي او د هغو د رفاه او هوسايی اسباب يې په کار او لګښت برابرکړي دي. دغه راز په دې پېرکي پر مکه او کعبه ډېري بدي ورځي هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي. اوږېري نادودي او جفاوي يې هم ليدلي دي، چې موږ به په راتلونکو پاڼوکي د هغو پېښو په هکله چې د يادوني وړ دي ترخپلي وسي يو په بل پسې رڼا واچوو ان شاء الله.

153 ـ د عباسيانو په دوره کي د مکې اوکعبې په اړه لنډ پېښليك

په 145س. کال کي : کله چې د عباسي دورې دوهم خليفه ابو جعفر عبد الله المنصور د خلافت پرګدۍ کښېنستی داسي آوازه سوه، چې د امام حسن بن علي ؓ له پښتګته څخه محمد بن عبد الله (النفس الزکيه) د مخالفت رېی (بيرغ) پورته کوي. له دې امله منصور د محمد وروڼه او ځيني نور بني حسن بنديان کړل. کله چې دا خبره په مدينه کي محمد بن عبد الله ته ورسېده، په کال 145س. کي يې بغاوت وکړ، خپل ځان يې په مدينه کي خليفه وباله اوخپل ورور ابراهيم يې بصرې ته ولېږی، چې هغه بصره، اهواز اوفارس ونيول. او دغه راز يې په يوه روايت حسن بن معاويه او په بل روايت يې محمد بن حسن بن معاويه مکې ته ولېږی. چې هغه مکه ونيول او د عباسيانو والي سري نومی بن عبد الله يې له هغې وايستی. څه موده وروسته محمد بن عبد الله دی مدينې ته ور وغوښتی، خو هغه لاپرلاري وو،چې منصورد محمد سره جګړې ته عيسی بن موسی د يوه ستر لښکرسره ورولېږی. د دغه کال د روژې پرپنځلسمه د دواړو ترمنځ سخت جنګ ونښتی او پای محمد بن عبد الله النفس الزکيه ماته وخوړه. کله چې محمد بن حسن مدينې ته نژدې " قديد " نومي ځای ته ورسېدی له دې پېښي خبرسو اووتښتېدی. په 169س. کال کي : د موسی بن الهادی د خلافت په مهال د حسن بن علي ؓ له پښته څخه حسين بن علي بن حسين د هغه په خلاف را وپاڅېدی، د مدينې والي عمر بن عبد العزيز ته يې ماته ورکړه، او مکه او تقريباً ټول حجاز يې ونيوی. الهادي د هغه د مقابلې لپاره محمد بن سلمان د پوځ سره ورولېږی او د ترويې په ورځ يې د مکې څخه درې ميله ليري حسين بن علي ته ماته ورکړه او ويې واژه. په 170س. کال کي: د دغه کال د لومړۍ خور پر (15) هارون الرشيد عباسي خليفه سو. د عباسيانو په دوره کي د ده عصر له هره پلوه ښه بلل سوی دی. په تېره د ده په پېرکي دکعبې او نورو متبرکو اماکنو ډېر ښه خدمت سوی دی. وايې چې مسلمانان د عبد الملك او حجاج له وختو دکعبې د ودانۍ په هکله له دې امله چې حجاج پرخپله سليقه برابره جوړه کړې وه، اندېښمن او دوه زړه وه، چې آيا بيرته د ابن الزبير په ډول جوړه سي که په همدې بڼه پاته سي؟ دغه اختلاف نظر د هارون الرشيد تر وختو پاته وو. کله چې هغه خليفه سو، و يې غوښتل چې کعبه ورانه کړي او له سره يې د ابن الزبير د ودانۍ غوندي جوړه کړي. په دې هکله يې له امام مالك (رح) څخه فتوٰی او مشوره وغوښته. هغه ورته وويل چې:" داکار مه کوه. ځکه د بيت الله شريفي په پلاوو پلاوو نړولو او جوړولو له امله د هغې سترتوب د خلکو له زړونو څخه وزي او د واکمنو د لاس لوبونې کيږي؛ هر نوی واکمن به مخکنۍ ودانۍ نه سي زغملای او نړوي به يې او له نوي سره به يې جوړوي. چې دا چاري د دې درنې خوني سره نه ښايي". له دې امله هارون الرشيد دکعبې د بيا جوړولو څخه تېر سو. دغه خليفه دکعبې شريفي پر ترميم، تزئين او خدمت سربېره، نه واره دکعبې حج هم کړی دی او بېخي ډېر شته يې پرحرمينو لګولي او پربې وزلو وېشلي دي. يو ځل يې د حج لپاره له بغداد څخه احرام وتاړه. بل ځل له مکې مکرمې څخه تر منا او عرفات پوري

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پښو ولاړی او د نورو سپېڅلو ځایونو زیارت یې هم پرپښو وکی. همدا راز یې د 179س. کال په روژه کې له دې امله چې د ده یو پیاوړی مخالف خارجي ولید بن طریف ووژل سو، د شکرانې په دود عمره وکړه، بیا مدینې منورې ته ولاړی او د حج د وخت تر را رسېدو هلته پا ته سو، او پخپله او په خلکو یې حج وکړ او دا کال یې هم هغسې وکړه لکه تېرکال چې یې کړي وه. په 199س. کال کي : په عراق کي د محمد بن عبد الله ورور ابراهیم کوم چې د منصور په خلافت کي یې بصره ونیول او بیا په جنګ کي ووژل سو، څه او لاده پاته وه. له هغو څخه یو محمد بن اسما عیل بن ابراهیم وو. څنګه چې د هغه د پلار ژبه ګونکۍ وه هغه ته یې " طبا طبا " یا " ابن طبا طبا " ویل. د دغه طبا طبا ډېله زیاتره زید یه وه، کوم چې د ده امامت یې مانه. په 199س. کي طبا طبا پورته سو او د خپل امامت او خلافت دعوه یې وکړه. د بني شیبان په نامه د یوې قبیلې مشر" ابو السرایا " سري بن منصور بیعت ورسره وکړ او د هغه په ملاتړ یې په لږو ورځوکي یو ستر لښکر جوړکړ اوکوفه یې ونیول. دغه مهال نابېره طبا طبا مړ سو. وایې چې ابو السرایا زهر ورکړي وه. بیا دغه ابو السرایا ډېري سوبي وکړي، خو وروسته بیرته دولتي ځواکونو په مداین کي ماته ورکړه. خو د دې سره سره هغه د حسن بن علي ۞ له پښته حسین افطس بن حسن بن علي زین العابدین مکې ته ولېږی. دغه مهال په مکه کي د مامون الرشید چارواکي د مسرورخادم اکبر په نامه او سلیمان بن داود بن عیسٰی په نامه موجود وه، هغو د " افطس" له بیري د حج په مهال مکه خوشي کړه. افطس طواف او سعی وکړه، عرفې او مزدلفې ته ولاړ، خلکو ته یې د سهار لمونځ ورکړ، او د حج په شپوکي په منا کي تر اوسېدو وروسته یې د کعبې پوښ وکیښ او بل هغه پوښ یې په واغوستي چې د ځان سره یې راوړی وو، حاجیان او د مکې خلك یې لوټ کړه، دکعبې دوه سوه قنطاره طلا او نور هغه څه چې د جاهلیت له زماني څخه تردغه مهاله په کعبه او د کعبې په زیرمتون (خزانه) کي خوندي وه ټوله یې چور کړه. وایې چې په دغه کال حاجیانو بېله امام او خطبې څخه حج وکړ.کله چې ابو السرایا تر ماتې وروسته په تېښته تېښته تر" جلولا " نومي ځایه ورسېدی، د هغه ځای والي ونیوی او زنځیراو زولانه یې نهروان ته ولېږی، او حسن بن سهل وزیر ته یې وسپاری. چې هغه په 200س.کال کي وواژه او تنه یې د بغداد پرپله وځړول. افطس تردغه مهاله لا پر مکه واکمن وو، خوچې د ابو السرایا له مرګه یې واورېدل و یې لیدل چې د ده اود ده د ملګرو د بدو خویونو او اعمالو له امله خلك بد ځني وړي. نودی او ملګري یې، محمد بن جعفرالصادق ته ورغلل او ورته ویې ویل چې موږ ستاسره بیعت کوو. که څه هم هغه په دې نه ووخوښ، خو د محمد د زوی علي په واسطه یې هغه قانع کړ او د 200س.کال په لومړۍ خور یې بیعت ورسره وکړ او د خلکو څخه یې هم،که د هغو خوښه وه که یې نه وه خوښه، بیعت ورځني واخیست، او د امیرالمؤمنین نوم یې پرکښېښبووی. خو د هغه د زوی علي او افطس د ناوړو کارونو له امله هغه هیڅ واك نه درلود. له دې امله ابراهیم بن موسٰی کاظم بن جعفرالصادق د خپلې کورنۍ سره یمن ته ځني ولاړی، هلته یې په ډېره لږ موده کي د یمن ډېري سیمي ونیولې او ډېر خلك یې ووژل. د یمن والي اسحاق بن موسٰی بن عیسٰی عباسي ځان له مرګه وژغوری او مامون ته یې ځان ورساوه. هغه ډېر پوځ او د جګړې سامان د هغه په واك کي ورکړ. کله چې اسحاق مکې ته ورسېدی، محمد بن جعفرالصادق ته یې ماته ورکړه او څنګه چې محمد وتښتېدی، نو هغه یې د نیولو په لټه کي سو او هري خواته یې سړي پسي ولېږل. محمد امان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وغوښتی، اسحاق یې امان ومانه او مکې ته یې راوستی. هغه د مامون د خلافت سره بیعت وکړ او د هغه پرنامه یې خطبه وویل. (ابن خلدون) خو ابن جریراو شفاء الغرام وایې چې اسحاق چې له ابراهیمه وتښتېدی په " مشاش " نومي ځای کي د مکې ځیني اوسېدونکي کوم چې د علویانو (افطس او محمد بن جعفرالصادق) له لاسه تښتېدلي وه ورسره ملګري سول او اسحاق د محمد سره جنګ وکړ. خو وروسته یې جنګ ښه ونه ګاڼه او عراق ته رهي سو. پرلاري هغه پوځ پرېپښ سو چې د عباسیانو پلوی هرثمه نومي د عیسٰی بن یزید جلودي او ورقاء بن جمیل په مشرۍ مکې ته لیږلي وو. اسحاق بېرته د هغو سره یوځای مکې ته وګرځېدی، پای یې علویان مات کړه او محمد بن جعفر امان وغوښتی. چې له مکې وایستل سو او بیا یې مدینې ته نژدې، څو ځلي د مدینې د والي هارون بن المسیب سره جنګونه وکړه، خو پای مات سو او ډېر خلك یې ووژل سول. بیا یې له جلودي او ورقاء څخه امان وغوښتی، هغه امان ورکړ او چې د 200س. کال د لوی اختر د میاشتي لس ورځي پاته وې په مکه کي جلودي منبر ته پورته کړ، جلودي تر هغه یوه پله لوړ ولاړ وو، او په داسي حال کي چې توره قباپې اغوستې وه وېې ویل: " ماته ویل سوي وه چې مامون مړسوی دی، نو څکه ما ځان امیرالمؤمنین وباله. خو اوس چې د هغه ژوند راته جوت سو، نو زه معذرت غواړم. په دې توګه یې ځان خلع کړ، له خدایه یې د بخښني غوښتنه وکړه او بیا عراق ته رهي سو. څنګه چې مامون په مروکي وو، هلته ورغی. مامون وباخښه، خو څو وخته وروسته مړسو او د جنازې لمونځ یې مامون ورکړ. دغه راز په همدغه 200س. کال یوه بله ډېره ناوړه پېښه هم په مکه کي وسوه: لکه چې مخکي مو وویل ابراهیم بن موسٰی کاظم یمن ونیوی او یو سړی یې امیرالحجاج وټاکی او د ډېر پوځ سره یې مکې ته ولېږی. کله چې مزدلفې ته نژدې د بطن نخله ، بستان ابن عامر ته ورسېدی، خبرسو چې ابو اسحاق بن هارون الرشید د امیر الحجاج په توګه د ډېر پوځ سره راغلی دی. نو چې د هغه سره یې د مخا مخ کېدو وس په ځان کي ونه لیدی په همدغه بستان ابن عامرکي تم سو. دغه مهال د حاجیانو او سو داګرو یوه قافله هلته ورسېده چې دکعبې شریفې پوښ او عطرونه ورسره وه. د دغه سړي پوځیانو پوښ، عطرونه او د سوداګرو شته ټوله لوټ کړه او حاجیان او سوداګر په ډېره بده ورځ مکې ته ورسېدل. د دې خبر په اورېدو سره جلودي د ابو اسحاق په اجازه د دغه سړي پرلښکرو ور ودانګل، ډېر یې ووژل او ډېر یې اسیران کړه او دکعبې پوښ او هغه شته یې چې د دغه سړي نفرو بلي خواته نه وه وړي بیرته ځني واخیستل. دغه اسیران یې لس لس دُرې ووهل او خوشي یې کړه. چې بیایې د یمن د لارې په اوږدوکي فقرکاوه او پای له لوږې اوکالو نه درلودلو له امله مړه سول. وایې کله چې جلودې محمد نومی د مامون حضورته بېوی، نو یې په مکه کي یزید بن محمد بن حنظله المخزومي خپل نایب ټاکلي ووکوم چې بیا په 202س.کال کي ابراهیم بن موسٰی کاظم مکه په زور ونیول او یزید یې وواژه. په 251س کال کي: د دغه کال په لومړۍ خور کي اسماعیل سفاك بن یوسف علوي په مکه معظمه کي پاڅېدی، د مکې والي جعفر بن فضل بن موسٰی وتښتېدی. اسماعیل بې خرته وژل او لوټول وکړل، دکعبې شریفې پوښ، دکعبې د زیرمتون سره او سپین زر او عطرونه او د مکې د خلکو نژدې دوه لکه دیناره، د ابو جعفرکور او د خلیفه د امیرانوکورونه یې ټول لوټ کړل او د مکې یو څه برخه یې وسوځل. بیا یې پنځوس ورځي وروسته پرمدینه منوره شوا خون ور وړ. او بیا دوهم ځل مکې ته ورغی. دا ځل یې مکه داسي محاصره کړه چې ډېر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاجیان له لوږې او تندې مړه سول او دونه ګراني سوه چې ډوډۍ، اوبه او غوښې په ډېره لوړه بیه هم په مشکل پیداکېدې. بیا تر (57) ورځې وروسته، جدې ته وخوځېد، هلته یې پر خلکو خواړه بند کړل، د سوداګرو مالونه یې لوټ کړل او په بېړیوکې چې هر څونه مالونه وه ټوله یې چورکړل، بیا د حج په مهال بېرته مکې ته ورغې. له دې پېښو چې المعتز عباسي خلیفه خبر سو، نو یې محمد بن احمد بن عیسیٰ چې " کعب البقر " یې ورته ویل او عیسیٰ بن محمد المخزومي یې د یوه غښتلي لښکر سره، مکې ته ولېږل، هغو د اسماعیل سره سخته جګړه وکړه، چې له دې امله یوولس سوه حاجیان شهیدان سول او پا ته وتښتېدل. په دغه کال پر عرفات باندې د درېدو لپاره نه دورځې چا ته موقع په لاس ورغله نه د شپې. (تاریخ طبري او شفاء الغرام) او ابن خلدون زیاتوي چې اسماعیل تردې وروسته بیاجدې ته ولاړی او بیا یې هغه لوټ کړه. او پای تر پاڅېدو یوکال وروسته دکوي په ناروغي مړسو. څنګه چې اسماعیل کوم اولاد نه درلود، د هغه پرځای محمد اخیضر کښېنستی. هغه پریمامه برید وکړ او د توري په زور پرواکمن سو. د ده تر مړیني وروسته د یمامه واکمني د دوی په کورنۍ کې پاته سوه، ترڅو چې قُرامطه پرغالب سول. په 256 س. کې: په دغه کال د خلیفه المهتدي په پېرکي علي بن الحسن هاشمي د مکې والي وو. هغه د لومړي ځل لپاره د مسجد الحرام په ناسته کې ښځې اونارینه سره بېل کړل، په دې ډول چې د مسجد الحرام په ستونونو پوري یې رسۍ وتړلې، چې یوې خواته به یې ښځې اوبلې خواته به یې نارینه ناست وه . په 265 س. کال کې: د ابو عیسیٰ محمد بن یحیٰی المخزومي په نامه یو سړی د مکې والي وو. ځیني وایي چې دغه والي خلیفه معتمد عباسي ټاکلی وو، خوځیني وایي چې فضل بن عباس ټاکلی وو. په هرصورت معتمد د هغه په زور لیري کولوته اړسو. نو یې ابو المغیره بن عیسیٰ المخزومي ته دا دنده وسپارل. هغه د ابو عیسیٰ سره جنګ وکړ او ویې واژه او خپله د مکې والي سو. د ابو المغیره په هکله دا هم وایي چې د معتمد د ورور موفق لخوا،کوم چې بیا د معتمد په ژوندوني مړسو،د مکې د والي په توګه ټاکل سوی وو. دغه راز تاریخونه دا هم وایي چې هغه په 265 س. کال کې د زنګ د واکمن علي بن احمد لخوا ټاکل سوی وو. لکه چې ابن جریر هم وایي چې په 265س.کې ابو المغیره د هغو زنګیانو سره چې د ده سره ملګري وه، په زوره په مکه ننوتی. علي بن احمد ته یې " صاحب الزنج " ویل ځکه چې د بصرې زنګباریان د هغه ملاتړي وه. هغه په کال 254س. کې پورته سو،کار یې جوړ سو، ترقي یې وکړه، او د خلیفه المهتدي لښکروته یې پرله پسې ماتي ورکړې اوترڅوارلسوکالو وروسته یې راوپرځاوه. علامه فاسي (رح) وایي چې دغه د زنګ واکمن علوي نه وو،خو هغه خپل ځان علوي بالله او د خدای په مځکه کې یې ډېره وراني وکړه. په 266 س. کال کې: د دغه کال په لومړۍ خور کې ابو الساج نومي د عمرو بن لیث صفار یو قوماندان چې د اهواز او کوفې حکمران وو او د عمرو د لښکرځې څخه بغداد ته تې، په جندي شاپورکي مړسو او د هغه زوی محمد د عمرو لخوا د حرمینو او د مکې د لاري والي سو.کله چې محمد مکې ته ولاړی ابو المغیره د ترویې په ورځ جنګ ورسره وکړ. خو محمد هغه تېښتي ته اړ ایستی او د هغه شته یې حلال وګرځول. په267س. کال کې : په دغه کال کې د ډېري ګرمۍ له امله، ډېر خلك د حج په لارکي بېرته وګرځېدل او ډېر بیا حج ته ولاړل. خو ډېر یې په لارکي مړه سول. دغه راز په همدغه کال کې د احمد بن طولون او عمرو بن لیث صفار د عاملانو (چارواکو) تر منځ د دې خبري پر سر شخړه رامنځته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوه چې په مسجد الحرام کې د منبرپه ښي لوري کې دې کوم یو خپل رپۍ (بیرغ) ودروي . هريوه دعوه کول چې ولایت د هغه د مشردی. پای توري وایستل سوې او ډېرخلك له جوماته ووتل . د مکې د والي هارون بن محمد نفرو چې زنګیان وه د عمرو بن لیث صفار د عامل لوری ونیو او هغه پرکوم ځای چې یې غوښتل هلته خپل رپۍ ودراوه . هارون خطبه لنډه کړه او خلك سلامت پاته سول. په 268س. کال کې په دغه کال بېرته ابوالمغیره مکې ته ولاړی. د مکې والي هارون بن محمد هاشمي د هغه مقابلې ته تیاري ونیول او د دوو زرو تنو په شا وخواکې عسکر یې غونډکړل.خو ابو المغیره د " مشاش " د اوبو چینه کوره کړه او بیا جدې ته ولاړی. هلته یې د خلکو خواړه لوټ کړل اوکورونه یې ور وسوځول، چې له دې امله په مکه کې ډوډۍ ډېره ګرانه سوه. په دغه کال هارون په خلکو حج وکړ او ابن ابو الساج د پېښو د مخنیوي او د لارو د ساتنې کار پرغاړه اخستی وو. په 269س.کال کې:

احمد د طولون زوی چې په خټه " طغز ترك " وو په 220س. کې زېږېدلی وو. کله چې د معتز عباسي خلیفه لخوا د مصر د ادارې چارې د ترکانو سرغنه " باکباك، یا بایکباك " ته وسپارل سوې، هغه احمد بن طولون په مصرکې د خپل نایب په توګه وټاکی. ابن طولون د خپل لیاقت او ښو اجراآتو له امله ترقي وکړه او د یوه خپلواك واکمن غوندي یې مصر اداره کاوه. خو وروسته د معتمد عباسي ورور، موفق ور سره وران سو او پرهغه باندې یې پر منبر باندې د لعنت ویلو حکم ورکړ. دغه حکم یې مکې شریفې ته هم ولېږی، څو د حج په موسم کې پر ابن طولون لعنت وویل سي. د 269س.کال د لوی اختر په میاشت کې احمد بن طولون خپل دوه سرداران محمد بن سراج او غنوٰی نومی د دوو زرو پیاده اوڅلورسوه اویا سپروسره مکې ته ولېږل. هغوکله چې دوې ورځې میانی ته پاته وې، د چارشنبې په ورځ مکې معظمې ته ورسېدل. دغو سردارانو د مکې قصابانو او ځینو نورو دکاندارانو ته، دوه دوه دیناره او نورو مشرانوته یې اووه اووه دیناره ورکړه. هارون بن محمد عباسي چې دغه مهال د مکې والي وو، د مصریانو له بیرې له مکې وتلی وو، او په بستان ابن عامرکې اوسېدی. موفق، جعفر د باغمردې زوی مکې ته ور واستاوه. کله چې درې ورځې د لوی اختر میاشتې ته پاته وې، د دووسوو سپرو سره مکې ته ورسېدی. هارون د یوسل و شلو سپرو، دوو سوو توروپوستو، د عمرو بن لیث د دېرشو سپرو او د عراق د دوو سوو پیاده وو په ملګرتیا د هغه هرکلې ته ووتی. دې ځواکونو جعفر غښتلی کړ او ټولو د ابن طولون د نفرو سره مقابله وکړه. د خراسان (اوسني افغانستان) حاجیانو هم د جعفرسره کومك وکړ . پای د ابن طولون دوه سوه تنه په جګړه کې د مکې په زړه کې ووژل سول. اوپاته یې غروته وتښتېدل، پټ سول او اسان او شته یې لوټ سول. جعفر ته د غنوٰی خېمه په لاس ورغله او دوه سوه زره دیناره یې پکښې ومونڈل. هغه مصریانو، قصابانو او نوروته امان ورکړ او په مسجد الحرام کې یې هغه لیك چې پر ابن طولون باندې د لعنت ویلو په باب ور رسېدلی وو ولوستی. پرمصرباندې د ابن طولون او د هغه د اولادې واکمنې له 213س. څخه تر292س. پورې دوام وکړ. په 271 س. کال کې: په دغه کال یوسف بن ابي الساج چې د مکې والي وو، بدر نومی" طایي " مریی چې د حاجیانو امیر وو، ونیوی. نو یوې ډلې عسکرو د ابن ابي الساج سره جګړه وکړه، څو چې مریي یې خوشې کړ، او ابن ابي الساج یې بندي کړ او بغداد ته یې ولیږی. دا جګړه د مسجد الحرام د دروازو سره ونښته. په 295 س کال کې :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغه کال د لوی اختر د میاشتي په دوهمه لسیزه کي د ترکانو د امیر عج بن حاج او د اجنادو په نامه د نورو حاجیانو تر منځ نښته وسوه؛ یو شمېر پکښي ووژل سول اونور حاجیان بستان بن عامر ته وتښتېدل. چې د هغې خوا په بېرته راګرځېدوکي د داسي تندي سره مخامخ سول، چې یو شمېر یې له دې امله مړه سول. وایې چې یوه سړي په خپل ورغوي کي متیازي کولې او چښلې به یې.

154ـ صفاریان، مکه اوکعبه

یعقوب بن لیث صفار چې د سیستان، یعني د افغانستان د اوسني نیمروز ولایت اړوند زرنج ته نژدې د قرنین په کلي کي زېږېدلی وو، زموږ له ملي اتلانو څخه دی. هغه چې په یوه مسګره کورنۍ کي لوی سو، په خپله هېښنده مړانه او ځوانمردي له 238س.کال څخه د خپلي مړیني ترمهاله (په جندي شاپور کي په کال 265س. کي وفات سو) په واك کي وو او په 254 س.کال کي رسماً د سیستان واکمن سو او بیا یې د برېښنا په څېر په پرله پسې سوبو اوسنی افغانستان، کرمان، طبرستان، د ایران ټولي شمالي سیمي او ځیني نور ځایونه ترخپلي ولکې لاندي راوستل. بیا د خلیفه معتمد عباسي د را پرزولو او د بغداد د نیولو په نیت وخوځېد ، خو د د جلې د سیند په ختیز کي په دیر العاقول نومي ځای کي یې له معتمد څخه ماته وخوړل. دغه اتل واکمن او ترهغه وروسته د هغه ورور عمرو بن لیث صفار په خورا برم، ځوانمردي، شجاعت او عدالت واك چلاوه. په سیستان کي واك ته د یعقوب تر رسېدو د مخه د حالاتو د ناسموالي له امله د جمعې لمونځ نه کېدی، خو کله چې دی هلته واك ته ورسېد، هلته یې د جمعې لمونځ له سره جاري کړ. تاریخونه د ده او د ده د ورور د واړو د ښې دینداری کیسې کوي، په بېلو بېلو ځایونو کي یې جوماتونه او رباطونه جوړ کړي او په خیر او خیرات او بخششونو ورکولو یې نوم ایستلی وو. کله چې یعقوب فارس ونیو معتمد عباسي ته یې د 257س.کال د دوهمي خور په میاشت کي ډېر سوغاتونه ولېږل چې په هغو کي پنځوس دانې د سرو او سپینو زرو بتان وه کوم چې یعقوب دکابل او کندهار د بودایانو له بت تونونو څخه تر لاسه کړي وه. یعقوب معتمد ته ولیکل چې دغه بتان دې کعبې شریفې ته ولیږي چې هلته یې ویلي کړي او پیسې یې د حاجیانو د هوساینې پر چارو ولګوي. د " تاریخ سیستان " او نورو په وینا معتمد عباسي یعقوب ته پر خراسان، طبرستان، ګرګان، فارس، کرمان، او سیند او هند باندي د واك چلولو د فرمان لېږلو سره یوځای د بغداد د شرطې (امنیت ساتني) مشرتوب هم هغه ته وسپاری او د دې سره سره اووه کاله د یعقوب پر نامه په حرمینو شریفینو کي خطبه ویل کېده. دغه راز کله چې عمرو د واك پر ګدۍ کښېنستی هغه ته هم د فارس، کرمان، اصفهان، ګرګان، طبرستان، سیستان، هند او سیند او ماوراء النهرد واکمنۍ فرمان ورکړه سو او د بغداد د شرطې مشري او د حرمینو د ولایت چارې ور وسپارلې سوې او د هغه نوم یې پر بیرغونو او نورو ولیکی. چې عمرو بیا په وار سره په کال 266 او 271 س. کي خپل خپلوان محمد بن ابي الساج او یوسف بن ابي الساج د ځان له لوري د مکې مکرمې والیان وټاکل او د دود سره سم به د حج په مهال د عمرو علم د مسجد الحرام د منبر سره ایښوول کېدی.

155 ـ د قُرمُطیانو فتنه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چې قُرامُطه وو دکعبې شريفي ډېره ستره او تارخي بې حرمتي کړېده. او دغه راز يې د خداى د دغه متبرك کور پر زيارت کوونکو او د مکې پراو سېدونکو ستر تاريخي ظلمونه کړي دي، ځکه نو تر پورتني سرليك لاندي په بېله او ځانګړې توګه څرګندوني کوو. په تاريخ الحضاراَ العربياَ الاسلامياَ کي وايي چې: د قرمطيانو حرکت د 261س. کال په شا وخواکي دکوفې په اطرافوکي را څرګند سو، چې حمدان قُرمُط ته منصوب دی او تر هغو په عراق، اهواز او يمن کي خپرېدی، څو چې ابو سعيد جنابي په کال 286 س. کي په بحرين کي را پاڅېدی او بدو عرب پر را غونډ سول. خو طبري د 268 س. کال د پېښوپه ترڅ کي وايي : په دغه کال ګڼه سوه چې يوه ډله د قُرمُطيانو په نامه دکوفې په شاوخوا کي را پاڅېدلې وه . د دوی دکار پيل داسي وو چې يوسړی د خوزستان څخه راغلي وو او دکوفې په يوه سيمه کي چې" نهرين " ورته وايي، مېشت سوی وو. دغه سړي زاهدي او له ډول او سينګار (تجمل) څخه بې زاری څرګندول، ډېرلمونځونه به يې کول او د خپل لاس له کاره يې خواړه خوړل. د دغه سړی سره چې به څوك کښېنستی د دين پرکاربه يې باعثه کاوه اود دنيا له کاره به يې بې رغبتی ته باله او ورته ويل به يې چې انسان بايد د ورځي پنځوس لمونځونه وکړي. بيا به يې ورته ويل چې د پيغمبر له کورنۍ څخه د يوه امام لپاره د بلني کار پر مخ بيايي يو وخت چې دغه سړی ناروغه سو، يوه سړي چې پرخپلو غويو به يې بارونه وړل او سړي سترګي يې وې (دغه سړي ته له دې امله خلکو" کُرميته " ويل چې کرميته په نبطي ژبه د سور سترګي معناورکوي). هغه خپل کور ته بوتی، چې بيا تر ښه کېدو وروسته هم د دغه سړي کور ته تي. دغه مهال يې د خپل مذهب څرګندونه وکړه او خلك يې د هغه منلو ته وبلل. چې د هغه ځای خلکو هم د ده خبري ومنلې. نو هرڅوك چې به د ده په دين کېدی، ده به يو دنيارځني اخيست او ويل به يې چې دا د امام لپاره اخلم. بيا يې له خپلو پيروانو څخه دوولس تنه استازي د نقيبانو په نامه وټاکل او د خپل مذهب د تبليغ او هغه ته د خلکو رابللو لپاره يې هري خواته ولېږل. کومو بزګرانو چې به د ده به خوله پنځوس لمونځونه کول دکرکيلې کار به ځني پاته وو. بالاخره دکوفې والي هغه بندي کړ. خو بيا له بنده وتښتېدی او څنګه چې د خپل ځان پر مرګ وبېرېدی شام ته ولاړی او د هغه سړي په نامه چې دی يې د ناروغۍ په مهال په کورکي او سېدی په " کرميته " ونومول سو. چې بيا دغه کرميته په " قُرمُط " واوښت . تر دې وروسته دغه مذهب هم په دغه نامه شهرت وموند. وايي چې دې مذهب په کوفه کي ډېره ترقي وکړه. او په زرګونو مسلمانان په دې فتنه مبتلا سول. وروسته د فرج بن يحيٰى بن عثمان کاشاني په نامه يوه سړي چې ځان يې د مهدي له استازو باله، په کوفه کي دقرمطي حکومت د ټينګولو هڅي وکړې خو بريالی نه سو. بيا د قرمطي مذهب يوه بل پيرو ابو سعيد حسن بن بهرام جنابي په کال286س.کي په بحرين کي د دې مذهب د خپرولو او حکومت د ټينګولوکوښښونه وکړل چې په دې کارکي بريالی سو. او په بحرين کي د هغه او د هغه د راتلونکي نسل واکمني ټينګه سوه. پای په 364س. کال کي د دغي فرقې واکمنۍ ته د اصغر بن ابو الحسن ثعلبي لخوا د پای ټکی کښېښوول سو. او اصغراو د هغه راتلونکي نسل پربحرين واکمن سو. علامه ابن کثير په خپل تاريخ کي ليکي: " دغو وګړو د هغو فاطميانو (عبيديانو) سره ټينګي اړيکي درلودې کوم چې د افريقا په لوېديزه برخه (اوسني تونس)کي واکمن سوي وه. د هغو مشر ابو محمد عبيدالله مهدي بن ميمون القداح وو، چې په حقيقت کي يهودي وو، خو خپل ځان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مسلمان او د بي بي فاطمې (رض) اولاد باله اوپه دې توګه واکمنۍ ته ورسېدی". ځيني وايي څنګه چې عباسي خلفا وو دی ياغي باله نويې يهودي وګاڼه او د القادر بالله په زمانه کي يې د فقها وو او قاضيانو په لاسليك د مصر فاطميان د فاطمې اولاد نه، بلکي يهوديان وبلل. (په دې هکله به په راتلونکو پاڼوکي په مفصله توګه خبري وسي). په هرصورت ابن خلدون ليکي چې له دغو قرمطيانو څخه د ابو سعيد جنابي زوی ابوطاهر سليمان چې د دغه عبيدالله مهدي له تابعانو څخه وو او د هغه پرنامه يې خطبه ويل په کال312س. کي د حاجيانو پرقافلو يرغلونه وکړل، ډېر شمېر يې ووژل، ډېريې بنديان کړل ښځې او ماشومان يې پربتې بيابان پرېښوول. چې بيا خپل په خپله مړه سول او په نتيجه کي له عراق څخه مکې ته د حاجيانو تګ بند سو. بيا خليفه مقتدر په کال 317 س. کي منصور ديلمي د قرامطه وو ټکولوته وګوماری. هغه د ترويې په ورځ د ابوطاهرقرمطي سره سخت جنګ وکړ، خومات سو. ابوطاهر د ترويې په ورځ دونه حاجيان مړه کړل چې د حرم غولۍ او د زمزم څا په ډك سو. او پرهغو سربېره يې د مکې د ښار او اطرافو او د خراسان او نورو ځايونو کابو دېرش زره تنه ترتيغ تېرکړل او ټول شته او اسباب يې ورڅخه لوټ کړل. هغه دکعبې شريفي پرده (غلاف) څيري کړ، دکعبې دروازه يې وکښل او هغه ډېر بيي شيان يې چې د مخه د اسلام مشرانو او نوروکعبې ته په سوغات ورکړي وه، ټول چورکړل. وايي چې دوو قرمطيانو غوښتل چې د مېزاب رحمت ناوه وکاږي او يو يې سي. خو هغه يې پر سر ولوېده او مړه سول. د مقام ابراهيم په هکله وايي چې هغه د حرم خادمانو په غره کي پټ کړی وو او په لاس يې وَرَنه غی. خو د حجراسود په هکله ويل کيږي چې د317س.کال د لوي اخترد مياشتي پر(14) د يکشنبې په مازديګر جعفر بن حلاج د ابوطاهر په حکم حجراسود له کعبې وکښل او بحرين ته يې يووړه څو ددوی دواکمنۍ په منځي (مرکز) " هجر " نومي ښارکي عبادتځای جوړکړي؛ هغه پکښې کښېږدي اوخلك يې لمانځني ته وروبولي. خو بياڅلور ورځي کم دوه ويشت کاله وروسته چې د مکې او نورو مسلمانانو ډېرو هلوځلو،ګواښونو او تلاښونو څه ځای ونه نيوی او قرمطيانوته پرله پسې باجونو ورکولو څه ګټه ونه کړه،کله چې د هغو مشرد خوړونکي (جذام) په ناروغي مړسو د بحرين د هجر له ښاره د 339س.کال د لوی اختر د مياشتي پرلسمه د چارشنې په ورځ بيرته مکې ته ور وړه سوه اوپه کعبه شريفه کي په خپل هماغه پخواني ځای کي کښېښول سوه. ابن خلدون وايي :" کله چې عبيدالله مهدي له دې پېښو خبرسو نو ابوطاهرته يې يو تهديد آمېزه ليك ولېږی چې د دې ليك په رسېدوسره قرامطه د عبيدالله له حکومت څخه واوښتل". خو علامه ابن کثير بيا وايي چې:" د عبيدالله مهدی لخوا پر ابوطاهرباندې دا ملامتيا د سياست له مخي وه."

156 ـ د قُرمطيانو تر فتنې وروسته د مکې اوکعبې حالت

د قرمطيانو د 317س. کال ترفتنې وروسته د عباسي پېر ترپايه پوري د مکې او حج په اړه ډېري پېښي سوي دي. خو څنګه چې مخکي د هغو سمو او په ترتيب غونډولو ته زياته پاملرنه نه ده سوې، ډېر شيان موږ ته په هر اړخيزه توګه نه دي څرګند. البته ترکومه ځايه چې موږ ته څرګند سوي، په دغه دوره کي که ځيني کلونه د حج مراسم په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

امن و امان تېر سوي او ځينو واکمنو کعبې ته پوښونه او سوغاتونه وړي او ځينو هلته عدل و انصاف او امن ټينګ کړی خو زياتره کلونه مکه او په هغې کي د خدای کور، د حج مراسم او حاجيان او نور مسلمانان د ډول ډول ناخوالو، بدامنيو، ژوبلي، وژني او ظلمونو او تېريو ښکارسوي؛ لکه چې ډېرکلونه د لارو د نه امنيت له امله ډېر مسلمانان د حج د فريضې له اداينې پاته سوي، ځيني کلونه پرلارو غلو، ظالمو واکمنو او داړه مارانو شکولي، ځيني کلونه په مکه کي د حج د مناسکو د ترسره کېدو څخه بې برخي سوي؛ بلکي زياتره وژل سوي او ژوبل سوي او شته يې ځني اخيستل سوي دي. چې دا حالت په مستقيمه او غير مستقيمه توګه د قرمطيانو، عباسي، يمني او نورو واکمنانو او د ځينو مذهبي باطلو ډلو ټپلو د حرص او ځان غوښتنو او شخصي، فرقوي، سياسي اغراضوله امله د مخالفتونو، شخړو اوجنګ جګړو ييبره او زېږنده وو. لکه چې کله به د يوه واکمن عمالو مکه په زور نيولې وه، کله به د بل. کله به د يوه پرنامه خطبه ويل کېده،کله به د بل. په دې سبب په دغه دوره کي د مکې معظمې هغه پخوانی شهرت له منځه ولاړی او د هغې اصلي اوسېدونکي (قريش) د حالاتو د ناسمتيا او پرله پسې فتنو او ورانيو له امله په مکه، ياله هغې څخه بهر په نورو ملکونو کي په بې وزلي او ورکنومي کي پټ او ګوښه اوسېدل. نوځنګه چې دلته د دغسي ناخوالو له يادولو څخه بېله دې چې د ګران لوستونکي د سردردۍ او زړه بداوۍ سبب سي، بل څه نه متصورکېده، ځکه مو د هغو له ذکره صرف نظر وکړ. البته په دغه دوره کي ځيني ښې او د يادولو وړ پېښې په لاندي ډول څرګنديږي : په کال 366س. کي : په دغه کال کي د ناصرالدوله (1) ابي محمد الحسن بن عبد الله بن حمدان لور جميلې داسي حج وکی چې د ښو چارو په تر سره کېدو او سم ترتيب او تنظيم کي د مثال په ډول ياديږي. دې بختوري ښځي څلور سوه کجا وې د حج پر لاري رواني کړي وې چې ټولي په يوه رنګ وې او څوك نه پوهېدل چې دا په کومه يوه کي ناسته ده. هغې د حرمينو مجا ورينو ته ښې جامې او ډېر شته ورکړه او کله چې يې پرکعبه سترګي ولګېدې لس زره درهمه يې پر وشيندل. وايې چې د دې په قافله کي ډېر او ښان وه چې ډېري سپين سري ښځي او د لاري په اوږدوکي نور نارينه پردغه اوښانو د حج په سفر ورسره رهي سول. هغې ډېر شته د حج پر لاري او په حرمينو کي هم ولګول. په 367 س. کال کي : په دغه کال کي د مصراو افريقې واکمن العزيزبالله علوي مکې معظمې ته تللي وو. هلته ـــــــ---(1) ناصرالدوله د سيف الدوله ورور وو او دوی دواړو د متقي عباسي په وختوکي زيات واك درلود ،سيف الدوله د متقي اميرالامرا وو او ناصرالدوله د موصل واکمن وو.او دغه جميله د الطائع عباسي په وختوکي حج ته تللې وه. غله ورته ورغلل او ورته ويې ويل چې: موږ به پنځوس زره درهمه درکړو ته د حج د چارو او حاجيانو واك اختيار موږ ته راکړه، بيا څه چې موږکوو ته کار مه رالره. هغه ورته وويل ښه دی تاسي ټول سره راغونډ سئ، څود دغي معاملې ترون د ټولو په مخکي ترسره سي.کله چې دوی ټول څه د پاسه دېرش تنه سره راغونډ سول. العزيز ورته وويل:کوم بل يو مو پا ته دېکه نه ؟ هغو ورته وويل چې نه بل څوك مو نه دی پا ته. بيا عزيز ټول ونيول او لاسونه يې ور پرې کړل. په 397 س. کال کي: په دغه کال کي که څه هم په ثعلبه کي د ابن جراح د مزاحمت له امله د عراق خلکو حج ونه کړ، خو د مصر د حاجيانو سره د مصر واکمن الحاکم د کعبې پوښ او د حرمينو د اوسېدونکو لپاره مال او پيسې ورلېږلي وې. په 342 س. کال کي: په دغه کال هم په لار کي د بې امنيتی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له امله د عراق خلکو حج ونه کړ، خو له مصر څخه د حج د کاروان سره مکې ته د کعبې پوښ، د خيرات لپاره مالونه او د مکې د امير لپاره سوغاتونه ور ورسېدل. په 455 س. کال کې: په دغه کال د يمن واکمن علي بن محمد الصليحي حج ته ولاړی، د مکې واك يې تر لاسه کړ، ښه چاري يې تر سره کړې، د خلکو سره يې احسانونه وکړل، عدل يې ټينګ کړ او مفسدين يې وټکول. په دغه کال حاجيانو داسي په امن وامان حج وکړ چې د مخه هيڅا نه وو کړی. د الصليحي د سياست او هيبت له امله حاجيانو شپه او ورځ په فارغه زړه عمرې کولې او شته او نور سامانونه يې خوندي وه. چې له دې امله ده ته د خلکو خولې په مننه او دعا وو خلاصي سوې. په 470 س. کال کې: په دغه کال عباسي خليفه المقتدي له بغداد څخه يو منبر مکې ته ورولېږی، څو هلته په مسجد الحرام کي ددغه خليفه په نامه دخطبې ويلو په وخت کي کار ورځني واخلي. کله چې منبر وررسېدی دعراقي او مصري عسکرو تر منځ فتنه رامنځ ته سوه، شرايط بدل سول، خطبه دمصر دواکمن په نامه وويل سوه، او هغه منبر يې مات کړ او ويې سوځاوه. په 621 س. کال کي: له دغه کال څخه پر له پسي څلور کاله خلکو په ډېره هوسايي او امن و امان کي حج وکړ. چې هم د شام لاري په امان وې او هم په حرمينوکي امنيت وو. او سبب يې دا وو چې د مدينې منوري امير د شام د واکمن عيسیٰ له پلويانو څخه وو، چې هره شپه به يې د شام پر حاجيانو باندي د هغو د امنيت د ساتلو لپاره پيرې درولي وې. او په مکه معظمه کي له دې سببه امنيت وو، چې په دغوکلونوکي هغه د مصر د ايوبي واکمن الکامل ترواك لاندي راغلې وه. نو په دې سبب د مفسدينو لاسونه لنډ او حاجيانو ته دکعبې ننوتل اسانه سول. ځکه چې د حج په مهال ترپايه شپه او ورځ د هغې دروازه د حاجيانو پرمخ پرانيستې وه. وايي چې کامل دکعبې خادمان (بني شيبه) د يو مقدار پيسوپه ورکولو، په دې راضي کړل چې له حاجيانو څخه کعبې ته پرننوتلو باندي څه وانه خلي او د هغې دروازه ونه تړي. دوی به دکعبې پرننوتلو له حاجيانو پيسې اخيستې، چې په دې ډول به خلکو ته ډېر تکليف رسېدی. هغو به دکعبې پردروازه داسي ګڼه ګوڼه جوړه کړې وه، چې ځيني به د ځينو پر اوږو سپاره وه، نو به يو پربل سره لوېدل، چې کله کله به ځيني مړه سول او د ځينو به هډونه مات سول او ځيني به ټپي سول. په 655س. کال کي : په دغه کال ېبله د حجاز د خلکو د نورو سيمو خلکو حج ونه کړ، ځکه چې په دغه کال چنګېزيانو پر بغداد يرغل ور وړی وو. په کال 656 س. کي يې د خليفه په وژلو سره، هلته اسلامي واکمني پای ته ورسول او د بغداد د عامي وژني او لوټ او ورانۍ تاريخي پېښه يې رامنځته کړه. علامه فاسي (رح) وايي: په دې عامه وژنه کي مغولو اتلس لکه وګړي ووژل. چې ترديې وروسته له عراق څخه مکې ته د حاجيانو تګ د دې پېړۍ په پاته کلونوکي بېخي لږ سو او نور د حج په مناسکو او مشاعروکي د عراقيانو مشري ګردسره پای ته ورسېده.

157 ـ د اسلامي دولت سره وېشل او پرمکه اوکعبه باندي د هغه اغېزې

اسلامي دولت د څلورو خلفا وو په وختوکي متحد او پياوړی وو. خو لکه مخکي چې مو وويل دغه دولت د حضرت عثمان ترشهادت وروسته د حضرت علي په پېرکي د کورنيو شخړو اوجنګ جګړو او تفرقو ښکارسو. خو بياهم يو واقعاًً خالص، سپېڅلی او سوچه اسلامي دولت وو. اما اختلافات د هماغه د رسول د وفات له مهاله لږ يا ډېر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

راڅرګند سول او له همدې امله د بني امیه وو په دوره کې د تشیع ډلې ربړه په اسلام کې په ښه څرګندتیا رامنځته سوه. چې تفصیل یې داسي دی: کله چې رسول ﷺ وفات سو،د هغه دکورنۍ غړو (اهل بیتو) خپل ځانونه یوازې د اسلام د خلافت مستحق بلل او نور قریش یې د دې وړ او مستحق نه ګڼل. خو لکه چې پوهیږو تر رسول ﷺ وروسته لومړی حضرت ابو بکر، بیا حضرت عمر، بیا حضرت عثمان ته د اسلام د خلافت واګې وسپارل سوې، او بیا حضرت علي د اسلام خلیفه سو. که څه هم په دې هکله اختلافات د رسول ﷺ تر وفات وروسته را ټوکېدلي وه او په تاریخونوکي په دې باب مفصلي خبري سوي دي، خو عملي شخړي او جګړې پرحضرت عثمان باندې د تورونو لګولو او د هغه ترشهادت وروسته، رامنځته سوې. په دې هکله هغه څه چې د مکې اوکعبې معظمې په باب پېښ سوي، د دې کتاب په مخکنیو پاڼوکې خبري پرسوي دي. د دې منازعو یوه لویه پایله دا سوه چې د بني امیه وو څخه خلافت د ابو مسلم خراساني په مټ بني عباسوته ولېږدول سو. خو د دې دولت په رامنځته کېدوسره د تشیع ربړې نورهم زور واخیست، اسلامي دولت هم عملاً سره ووېشل سو. او د ملوك الطوایفۍ بڼه یې خپله کړه. لکه چې د عباسي واکمنۍ ترڅنګ په اندلس کې د عبد الرحمان اموي په مشری یو بل اسلامي دولت هم جوړ سو او وروسته بیا په نورو اسلامي سیموکې یو په بل پسې نور اسلامي دولتونه هم رامنځته سول. دا خو د اسلامي تاریخ پېښې دي چې بشپړ او مفصل څېړل یې د اسلام د تاریخ کار دی. خو موږ دلته هغه څه څېړو چې په دغه مهال او یا د دغو کشمکشونو له امله مکې مکرمې ته ور پېښ سوي دي. په عمومي توګه د دغو حوادثو مطالعه موږ دې پایلې ته رسوي چې کله له مدینې منورې څخه د خلافت مرکز انتقال سو او دا حوادث راوټوکېدل بیا مدینې او مکې ته هماغه د رسول ﷺ د وختو پخوانی برم ورپاته نه سو او د دغه دوو مقدسو ښارونو اوسېدونکو د لاښو ورځو پرځای ترډېره مهاله بدې ورځې لیدلي دي. په تېره د حج په موسم کې کعبې دغه د خدای ﷻ سترکور او د هغه زیارت کوونکو هم ډېرې نادودې لیدلي دي. چې البته په دې هکله موږ په اموي دوره کې او په هغې کې د هغو د مخالفینو لخوا د مکې اوکعبې په اړه پېښې مخکې څېړلې دي. دغه راز مو د عباسیانو په دوره کې اود هغو د مخالفینو لخوا د مکې په اړه هم ښې او بدې پېښې تر یوې اندازې وڅېړلې. اوس به دا وڅېړو چې په عباسي دوره کې پر مکه معظمه باندې د دوی واك څنګه او ترکله وو ؟ البته تردې څېړلو وروسته به بیا د ځینو نورو رامنځته سوو اسلامي دولتونو ښه او بد د مکې اوکعبې شریفې په هکله وڅېړو ان شاء الله.

158 ـ پرمکه مکرمه با ندې د عباسیانو د واك څرنګوالی

ترامویانو وروسته له لویه سره عباسیانو پرمکه مکرمه باندې واك چلاوه. اوخپل والیان به یې چې زیاتره به عباسیان وه هلته ټاکل. خوکله کله به ځینو علویانو اونورو مکه په زور ونیول او بیا به یا د جنګ جګړو یا څه نورو شرایطو د رامنځته کېدو په نتیجه کې د عباسیانو ترواك لاندې راغله. لکه چې په دې هکله مخکې څه څرګندوني هم سوي دي. کله کله به پخپله عباسیانو هلته داسې خلك د والیانو په توګه ټاکل چې له اصله به عباسیان نه وه. په 301س. کال کې د مقتدر عباسي په وختو کې محمد بن سلیمان په مکه کې د عباسي خلافت له اطاعته سر وغړاوه او د هغه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرضد یې د حج په موسم کې خطبه وویل او په دې ډول یې هلته د بني سلیمانو امارت ټینګ کړ. بیا د قرمطیانو فتنه او پرمکه معظمه باندې د هغو چپاوونه وه. بیا په 358س. کال کې د المغرب د عبیدیانو د کاله المعز لدین الله د هغه د خادم قائد جوهرکاتب صقلي په مټ مصر ونیوی. په دې ترځ کې لومړني شریف جعفر بن محمد بن الحسن بن محمد بن موسی علوي مکه په زور ونیول اوهلته یې د المعز لدین الله په نامه خطبه وویل. په سمط النجوم العوالي کې وایي چې د معز په وختوکې له بغداد څخه ترحلب پورې او په نورو ټولو ختیزو ولایتونوکې خطبه د مطیع عباسي پرنامه ویل کېده اوله حلب څخه ترالمغرب پورې د حرمینو په شمول خطبه د المعز په نامه ویل کېده. خو په وروسته کې چې د مکې مکرمې او نورو ځایونو پرسرد عباسیانو او عبیدیانو رقابت توند سو داسې شرایط راغلل چې په مکه مکرمه کې کله د عباسیانو اوکله د عبیدیانو پرنامه خطبه ویل کېده. داسې ښکاري چې په عمومي توګه عباسیانو پرمکه او مدینه باندې د هغو د خلافت له مرکز څخه د لیرې والي اوځه نورو عواملو له امله بشپړ واك نه درلود. اوکه به والي هم دوی ټاکلی وو، یوازې خطبه به د دوی پرنامه ویل کېده او نور واك یې نه وو.

159 ـ په مکه مکرمه کې د بني سلیمانو واکمني

لکه چې مخکې مو وویل له لویه سره عباسیانو پرمکه باندې واك چلاوه. خوکله کله به ځینو نورو علویانو په زور ځنې ونیول. خو زیا تره به دا نیول د څه مهال لپاره وه. اوبیا به بیرته مکه د عباسیانو ترواك لاندې راغله، لکه چې لومړی په کال 145س. کې محمد بن الحسن بن معاویه یا حسن بن معاو یه مکه د محمد المهدي (النفس الزکیه) په نمایندګې په زور ونیول. بیا په کال 169س. کې حسین بن علي په زور ونیول. بیا په کال 199س. کې حسین افطس په زور ونیول. بیا په کال 202س. کې ابراهیم بن موسی الکاظم بن جعفر په زور ونیول. بیا په کال 251س. کې اسماعیل سفاك په زور ونیول. تردې وروسته په مکه کې یوازې خطبه د عباسیانو پرنامه ویل کېده. او د دوی واك به تش په نامه پرچلېدی. خو څنګه چې د مستعین او معتز له وختو څخه د عباسیانو واك نور هم مخ پر کمزوري کېدو سو او هره خوا فتنې او پاڅېدني سوې په کال 301س. کې محمد بن سلیمان نومي ګردسره په مکه کې د بني سلیمانو د واکمنۍ بنسټ کېښېښووی. هغه د المقتدر عباسي له اطاعته سر وغړاوه او د حج په موسم کې یې داسې خطبه وویل: " الحمد لله الذي اعاد الحق الی نظامه، و ابرز زهرالایمان من اکمامه، وکمل دعوآ خیرالرسل باسباطه لا ببني اعمامه صلی الله علیه وعلی آله الطاهرین. وکف عنهم ببرکته اساءآ المعتدین. وجعلها کلماآ باقیآ في عقبه الی یوم الدین ". ژباړه : ټولې ستاینې لوی څښتن لره دي چې حق یې خپل نظام ته راوګرځاوه اود ایمان شګوفه یې د هغه له لستو نړې راڅرګنده کړه او د خیرالرسل (پیغمبر) ﷺ بلنه یې د هغه په لمسیانو بشپړه کړه، نه د هغه د اکا په زامنو. او د هغه په برکت یې پردوی باندې د دښمنانو عداوت او بدي بې اغېزې کړه. او د هغه بلنه یې د تل پاته کلمې په توګه د هغه په توکم کې د قیامت تر ورځې پرېښوول. بیایې داشعرولوستی: ژباړه: موږ د توري په زور د حق لار لټوو. او هغه قوم ته چې سرکښې یې کړې او پر موږ یې ظلم کړی خپل ځواك ور ښیو. دغو به له عرا ق څخه پر موږ باندې هره بلا را نازلول. څنګه چې د دغه محمد نومي مذهب زیدیه وو، کوم چې د امامیه مذهب یوه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګه ده، نوخپل لقب یې " زیدي " ایښي وو. د محمد بن سلیمان په وختوکي لا د عراق حاجیان مکې ته تلل خو په 312س. کي ابوطاهرقُرمُطي د هغو پرقافلو یرغلونه وکړل چې په نتیجه کي له عراق څخه تر317س. پوري مکې ته د حاجیانو تلل بند سول. او په 317س. کي چې له عراق څخه مکې ته حاجیان ورغلل، بیا هلته قُرمُطیانو ستر، تاریخي لوټ، وژل، او وراني او دکعبې بې حرمتي وکړه. لکه چې د دې پېښو په هکله مخکي هم موږ د دې کتاب په (219) مخ کي د قرمطیانو د فتنې ترسرلیك لاندي خبري کړي دي. بیا په 327س.کي قرمطیانو د عراق حاجیان مکې ته د حجې د اخیستلو په مقابل پرېښوول او په دغه کال په مکه کي خطبه د الراضي عباسي په نامهوویل سوه. بیا په 329س. کي په مکه کي خطبه د المتقي عباسي په نامه وویل سوه. بیا په 334س. کي خطبه د المطیع عباسي په نامه وویل سوه. بیا په 342 س.کي د عراق او مصرحاجیان مکې ته ورغلل. خو د دې پرسر چې خطبه د عراق د واکمن احمد بن بو یه پر نامه وویل سي که د مصرد واکمن ابن الاخشید پر نامه ؟ د هغو ترمنځ جنګ وسو. چې پای مصریان مات سول او خطبه د ابن بویه پرنامه وویل سوه . احمد بن بویه د دیلم وو، چې د قزوین د سمندر په جنوب کي اوسېدی او له اهواز څخه یې بغداد ته لښکری وروستې. خلیفه مستکفي یې هرکلی وکړاو د معز الدوله لقب یې ورکړ او د هغه دوو ورونو ته یې د عضد الدوله او رکن الدوله لقبونه ورکړه. محمد بن طغج الاخشید د متقي عباسي لخوا په 331س. کي د حرمینو، مصر او شام والي وټاکل سو او ترهغه وروسته یې د ده زامنو ابو القاسم اونجور او ابو الحسن علي ته هم دغه منصب سپارلی وو. چې د طغج الاخشیدي خادم،کافور الاخشیدي د هغه کفالت کاوه. بیا په کال348س. کي د بغداد او مصرحاجیان مکې ته ولاړه. د عراقي حاجیانو امیر محمد بن عبید الله علوي وو. هغه د مصر د حاجیانو امیر تېر ایستی او ورته ویې ویل چې دواړه به د خلیفه پرنامه د خطبې پر ویلو اتفاق وکړو او نه به د ابن بویه پرنامه خطبه وایو، نه د ابن اخشید پرنامه.کله چې د مصر امیر ور سره ومنل، د عراقیانو امیر منبرته ورغی او امر یې وکړ چې د معز الدوله بن بویه پرنامه دي خطبه وویل سي. چې بیا کافور الاخشیدي له دې امله پرخپل ټاکلي امیر په قهر سو او ویې واژه. په 356س. کي د عراق د حج قافله بیا مکې ته ورغله. خو د مصریانو د حج قافله بنو سلیمو لوټ کړه او د هغو امیر یې وواژه. بیا په 357س. کال کي د عراق حاجیان مکې ته ورغلل او په مکه کي د بختیا ر بن معزالدوله پرنامه خطبه وویل سوه. خو په بغدادکي مطیع عباسي خلیفه وو. بیا څنګه چې سابور نومي د ابوطاهر قُرمُطي زوی خپل اکا احمد قُرمُطي وواژه، د ابوطاهر او احمد د اولادې ترمنځ شخړي پېښې سوې، چې مطیع عباسي د هغو ترمنځ سوله وکړه او د احمد زوی حسن یا ابو الحسن یې د هغه ځای امیر وټاکی. له دې امله د حج په موسم کي د مطیع پرنامه او ترحج وروسته د حسن یا ابو الحسن قُرمُطي پر نامه خطبه ویل کېده. بیا په کال 360س. کي حسن یا ابو الحسن قُرمُطي د مصر د عبیدیانو له اطاعته بېخي ووتی او د مطیع عباسي پرنامه یې خطبه وویل. چې له دې امله مطیع د خوښۍ د څرګندولو په توګه تور بیرغونه ور ولېږل. دغه حسن قُرمُطي بیا دمشق ونیوی، په هغه ځای کي یې د عبیدیانو والي جعفر بن فلاح وواژه او هلته یې هم د مطیع پرنامه خطبه جاري کړه. بیا ابو الحسن یا حسن قُرمُطي په مصرکي مړسو. کله چې ابو الحسن مړسو د مکې د ولایت واك بېرته بنو سلیمانو ته ورسېدی او د محمد بن سلیمان لمسی، لومړی شریف جعفربن حسن بن محمد بن سلیمان د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې واکمن سو. چې د معز عبیدي پرنامه یې خطبه وویل، او هغه هم رسماً د مکې والي وټاکی. بیا جعفر مړ سو او د هغه زوی عیسٰی بن جعفرد مکې والي سو. او د ده د مړیني ترکال 384س. پوري یې ولایت دوام وکړ. او څنګه چې د مصر معز عبیدي په 365س. کي مړسو، دغه عیسٰی نومي د معز د زوی العزیز عبیدي پرنامه د خطبې ویل بندکړه. ځکه نو د عزیز لښکرو مکه محاصره کړه اود مکې پرخلکو یې ډېره تنګسه راوسته. چې پای د حرمینو اوسېدونکو له مجبوریته د هغه اطاعت وکړ. بیا په 384س. کي د عیسٰی تر مړیني وروسته د هغه ورور ابو الفتوح حسن بن جعفر د مکې والي سو چې دغه ابو الفتوح په کال 390س. کي د الحاکم عبیدي په امر مدینه منوره هم له بني المهنا وو څخه ونیول. خو بیا په کال402س.کي الحاکم عبیدي ته یاغي سو او هغه د ده د اکازوی ابو الطیب د مکې والي وټاکی. او بیا بیرته ابو الفتوح او الحاکم سره جوړسول او د ابو الفتوح شان او شوکت ورځ په ورځ زیا تېدی او واکمني یې په مکه مکرمه کي ټینګېدل. بیا په کال 427س. کي د مستنصر بن ظاهر عبیدي په نامه خطبه وویل سوه او بیا دغه د مکې او بني سلیمانو سردار ابو الفتوح په کال430س. کي د خپلي واکمنۍ په څلوېښتم کال وفات سو. بیا د هغه زوی شکر د مکې واکمن سو. هغه مدینه منوره هم ونیول او ترڅو چې په کال 453س. کي مړکېدی (23) کاله د حرمینو واکمن وو. او څنګه چې هغه اولاد نه درلود د هغه د مړیني سره سم د بني سلیمانو واکمني هم پر مکه مکرمه باندي پای ته ورسېده او تر هغه وروسته د هغه یو مریی واکمن سو. بیا د بنو ابي الطیب الحسینیون په نامه چې هغو ته یې هم سلیمانیون ویل او د شکرله ټله څخه وه پر مکه واکمنان سول. خو تاریخونو د دوی شمېر اود واکمنۍ موده نه ده ښوولې.

160 ـ د مکې امارت او هاشمیان

د مکې دغه هاشمي امیران د ابو هاشم محمد بن حسن بن محمد بن موسٰی بن عبد الله ابي الکرام بن موسٰی جون اولاده ده. د دوی او بني سلیمانو ترمنځ به تل شخړي رواني وې. علامه ابن خلدون او د سمط النجوم لیکوال وایي چې:" کله شکر مړ سو د مکې امارت دغو بني هاشمو ته ورسېدی، او د دوی مشر دغه مهال ابو هاشم محمد بن جعفر بن ابو هاشم محمد بن حسن وو چې د مصر د واکمن مستنصر عبیدي پرنامه یې خطبه ویل". خو په شفاء الغرام کي وایي چې د " مرآۤ " لیکوال د 455س. کال د پېښو په ترځ کي وایي چې:" په دغه کال د یمن واکمن علي بن محمد الصلیحي دکعبې کومي ګېڼې چې بنو ابي الطیبو لوټ کړي وې بېرته یې ځني واخیستې. بیا یې محمد د مکې په امارت وټاکی اوخپله یمن ته ستون سو". شفاګء الغرام زیاتوي چې:" دغه محمد د شکر زوم وو". او ابن خلدون د هغه صفت کوي او وایي چې:" ده پربني هاشمو په ډېره نېکنامي حکومت وکړ او د هغه د ځانګړو ښېګڼو له امله ډېر نامتو سو". خو شفاء الغرام بیا د ابن اثیر د الکامل او نورو په حواله وایي چې :" هغه، د هغو ترکمنو له بیري له مکې وتښتېدی کوم چې په کال 484س. کي پرمکه مسلط سول. دغو ترکمنو د محمد څخه هغه مالونه غوښتل چې ده له کعبې څګخه اخستي وه". دغه راز ابن اثیر د دغه محمد بن ابي هاشم نور ډېر بد هم وایي. ښایي دا له دې امله وي چې هغه په کال 486س. کي حجاج لوټ کړه او ډېر یې ځني ووژل. او لکه چې مخکي اشاره ورته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسوه په 462س. کي يې دکعبې ګېنې هم اخستي وې. علامه ابن خلدون د خليفه قائم عباسي او امير محمد د اړيکو په هکله ليکي :" کله چې سلطان الپ ارسلان سلجوقي پربغداد مسلط سو خليفه قائم له هغه څخه هيله وکړه چې هررنګه چې کېدونې وي بايد د حج لار پرانيستل سي. سلطان ډېر سامان اوشته په دې لار کي په کار واچول او د حج پرلارو له پرتو عربو څخه يې ضمانتونه واخيستل. چې په پايله کي په کال 456 س. کي د عراق د حج قافله مکې ته ورسېدل. ابو الغنايم زينبي هم د حاجيانو سره مکې ته تللی وو. او بل کال له مکې څخه بيرته ولاړی. په کال458س. کي اميرمحمد د عبيديانو له اطاعت څخه واوښتی او د عباسي خلافت اېل (مطيع) سو. چې له دې امله هغه ځه خواړه او نورچي له مصرڅخه مکې ته راتلل بند سول. ځکه نو د مکې اوسېدونکو اميرمحمد ملامت کړ او نصيحت يې ورته وکړ. چې بيايې بيرته د عبيدي خليفه پرنامه خطبه جاري کړه. خليفه قائم اميرمحمد ته د يوه ليك په ور استولو ډېرګواښونه وکړه، خو د دې سره يې ډېر سامان او شته هم د مکې د خلکو د زړونو د په لاس راوړلو لپاره ور ولېږل. چې وروسته په کال462س.کي د حج په موسم کي اميرمحمد بيرته د عباسي خليفه پرنامه خطبه وويل او له دې امله يې مصرته د خپل معذرت په هکله ليك واستاوه. تردې وروسته په 463س. کي عباسي خليفه بيا ابو الغنايم زينبي د عراقي قافلې امير وټاکی او مکې ته يې واستاوه. دا ځل د هغه سره يو لوی پوځ هم وو. او د اميرارسلان له لوري د مکې اميرته دېرش زره ديناره او يو ډېر بيه خلعت هم لېږل سوی وو. د حج په موسم کي امير محمد د عباسي خليفه په پلوي داسي خطبه وويل :" الحمد لله الذي هدا نا اهل بيته الى الراى المصيب و عوض بنيه لبساً الشباب بعد لبساً المشيب و امال قلوبنا الى الطاعاً، و متابعاً امام الجماعاً ". ژباړه: ټول ثنا اوصفت هغه لوی څښتن لره دی چې موږ د رسول ﷺاهل بيتو ته يې غوره او سمه لار راو ښوول. او اولادو يې د ځوانۍ جامې د زړښت ترجامو اغوستلو وروسته بدلي کړې او زموږ زړونه يې خپل طاعت ته او د جماعت امام (عباسي خلافت) ته راکښل. وروسته بيا دغه محمد نومي مدينه منوره هم ونيول. بيا القائم عباسي مړ سو او هغه ځه چې به يې مکې ته لېږل بند سول. ځکه نو محمد بن جعفر د عباسيانو خطبه بنده کړه. بيا زينبي په بل کال ډېر شته ور وړه او اميرمحمد بيرته د عباسي خلافت خطبه جاري کړه. خو په 470س. کي چې المقتدي، ختلغ نومی ترکي، د يوه نوي ډول جوړ سوي منبر سره چې په (210 او211) مخونوکي يې يادونه وسوه مکې ته د عراقي حاجيانو د امير په توګه ور ولېږی. (دا لومړی ترکی دی چې د حجاجو د امير په توګه مکې ته تللی وو)، اتفاقاً د شيعه وو او اهل سنتو تر منځ او عراقي او مصري پوځيانو ترمنځ ، نښتي وسوې او خطبه پر مقتدي نه، بلکي د مصر د واکمن المستنصر عبيدي پرنامه وويل سوه. بيا په کال 473س. کي د شيعه ګانو او اهل سنتو ترمنځ د فتنې او فساد اور بل سو، د مستنصر عبيدي پرنامه خطبه بنده سوه. او د المقتدي پرنامه وويل سوه. را وروسته کلونه هم ختلغ د حاجيانو د امير په توګه مکې ته تلی او ترهغه وروسته بيا خمارتګين نومی دې چاري ته وګومارل سو. څو چې سلطان ملك شاه سلجوقي او د هغه وزير نظام الملك وفات سول. او د هغو تر وفات وروسته په مکه معظمه کي د عباسي خلفا وو پرنامه خطبه ويل هم بند سول. او څنګه چې سلجوقي واکمنان په خپلوکي په جګړو اخته وه او د مکې پر لار پرتو عربو لوټمارۍ کولې، ځکه نو له عراق څخه مکې ته د حاجيانو د قافلو تلل هم بند سول. په دې ترڅ کي د بغداد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عباسي خليفه مقتدي هم وفات سو او پرځای يې زوی مستظهرد خلافت پرګدۍ کښېنستی. دغه مهال د مصر عبيدي واکمن مستنصر هم وفات سو او زوی يې مستعلي واکمن سو. چې په مکه کي يې پرنامه خطبه وويل سوه. وايې چې امير محمد بن جعفر ترڅو چې مړکېدي تر 487س. کال پوري د مکې امير پاته سو. هغه د مکې لومړی والي وو چې ترڅه د پاسه سل کاله وروسته يې د عباسيانو پرنامه خطبه وويل. د ده د امارت موده د ابن خلدون په قول (33) کاله وه. قاسم بن محمد: د امير محمد تر مړيني وروسته په 487 س.کال کي د هغه زوی قاسم د المقتدي عباسي د وفات او د المستظهر عباسي د خليفه کېدو په کال، د مکې والي سو. خو په همدغه کال سپهبد بن سارتګين پرمکه مسلط سو او قاسم له مکې وتښتېدی چې بيا يې پوځونه را ټول کړه او سپهبد ته يې ماته ورکړه او بيرته يې د مکې د ولايت واګې په لاس کي واخيستې. د هغه د واکمنۍ پېر په بد امنی اوپرېشانی تېرسو. خو ځينو نورو چې بنو مزيد يې ورته ويل او د " حلې" په نامه د يوه ځای واکمن وه، هلته يوڅه امن ټينګ کړ، چې له دې امله بيا هرکال د عراق حاجيان مکې ته تلل او په کال 512س. کي نظرخادم نومی د عراق د خليفه مسترشد لخوا چې په همدغه کال خليفه ټاکل سوی وو، د عراق د حاجيانو سره مکې ته واستول سو او د خليفه خلعت او مال او زر يې د مکې امير ته ورسول. قاسم د خپل امارت په دېرشم کال په 518س.کي وفات سو. فتيله يا ابو فتيله: بيا د قاسم زوی فتيله يا ابو فتيله د المسترشد عباسي د خلافت په مهال د مکې والي سو اود عباسي خليفه پرنامه يې خطبه اود هغه ښه وويل. وايي چې د ده تر مرګه د عراق د حج قافله د نظرخادم په مشری مکې ته ورتله او ده ته به يې د خليفه خلعت او نور شته او زر ور وړل. دی د خپل امارت په لسم کال په 527 س. کي وفات سو. هاشم بن فتيله: بيا د فتيله زوی هاشم د المسترشد تر وژلو دوه کاله د مخه د مکې والي سو او د مرګ ترمهاله چې 549 يا 551 س.کال دی، د هغه ځای والي وو. قاسم بن هاشم: بيا د هاشم زوی قاسم د مکې والي سو چې خطبه يې د هغه مهال د عباسي خليفه المقتفي اود هغه تر وفات وروسته د هغه د زوی المستنجد پرنومونو ويل. او مکې ته به نظرخادم د عراق د حاجيانو د امير په توګه ورتی. علامه فاسي وايي چې د قاسم ولايت تر 556س. پوري دوام وکړاو بيا د دغه کال د حج په مهال د ځينو بدو چارو له امله چې هلته کېدې د عراق د حاجيانود اميرله بيري له مکې وتښتېدی. بيا د هغه اکا عيسٰی د مکې والي سو. خو قاسم بيرته د 557س. کال په روژه کي مکه ونيول او لږ وروسته بيا ووژل سو. په سمط النجوم العوالي کي وايي چې المقتفي عباسي په کال 552س. کي دکعبې لپاره يوه ښکلې دروازه جوړه کړه او د نظرخادم په لاس يې ور ولېږل. عيسٰی بن فتيله: ترقاسم وروسته د هغه اکا عيسٰی بن فتيله د مستنجد د خلافت په مهال د مکې والي سو. د ده په دوره کي د عراقيانو د حج قافلې هرکال پرله پسې مکې ته تلې. کله چې مستنجد په 566س.کي وفات سو. د هغه زوی مستضئي خليفه سو. هغه د عراقي حاجيانو د قافلې سره طاشتګين ترکي ولېږی. عيسٰی د ده د مړيني ترکال570س. پوري پر مکه واکمن وو. خو تاريخونه وايي چې د هغه ورور مالك بن فتيله د ولايت پر سر ور سره وران سو، د 566 س.کال د عاشورا په ورځ مکې ته ننوتی او نيمه ورځ پرهغې واکمن وو. څنګه چې د هغه اود هغه د ورور د پوځونو ترمنځ نښته وسوه، مالك بيرته له مکې ووتی او بياسره جوړ سول. د دغه عيسٰی د امارت په مهال،د مصر د عبيديانو واکمنی ته صلاح الدين ايوبي (رح) په کال567س.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي د پای ټکی کښېښووی. چې د همدغه صلاح الدین پرنامه په حرمینو کي خطبه جاري سوه. بیا په 575س. کي مستضئي عباسي وفات سو او د هغه زوی الناصر عباسي خلیفه سو. او د هغه پرنامه په حرمینو کي خطبه جاري سوه. داود بن عیسٰی: تر عیسٰی وروسته د هغه زوی داود بن عیسٰی د مکې واکمن سو. خو د 571س. کال د خدای تعالی د میاشتي په نیمایي کي له امارته گوښه کړی سو. او سبب یې داوو چې د ده د امارت په وختوکي د خلیفه الناصر مور حج ته تللې وه. کله چې بیرته بغداد ته ولاړه ناصرته یې د هغه ځای په هکله د داود د ناوړوکړنو حالات وویل، ځکه یې نو هغه له کاره لیري کړ. خو ابن خلدون دغه کیسه په عیسٰی پوري تړي. مکثر بن عیسٰی: بیا د هغه ورور مکثر بن عیسی په 571س. کي د مکې والي سو. د دغه کال د حج په موسم کي د ده او د عراقي حاجیانو د امیر طاشتکین ترمنځ سخته جگړه وسوه چې ډېره مرگ ژوبله او وراني او لوټ پکښي وسو. او په پایله کي یې مکثر په همدغه کال له امارته گوښه سو. امیرقاسم بن مهنا: بیا مکه امیر قاسم بن مهنا الحسیني د (مدینې امیر) ته وسپارل سوه. دغه مهال لا مستضئي خلیفه وو او هغه د مکې ولایت ده ته ورکړ. هغه درې ورځې د مکې پر ولایت پاته سو، خوښنگه چې یې د دغه ولایت د چارو د پرمخبېولو وړتیا په ځان کي ونه لیده،له ولایته یې استعفاوکړه. په دې ډول داود بن عیسٰی بیرته د مکې والي وټاکل سو،خو دا شرط پرکښېښوول سوچي نور به له حاجیانو څخه هیڅ ججه نه اخلي. اما دانه ده څرگنده چې دغه داود ترکومه د مکې والي وو. خو دا څرگنده ده چې مکه به کله د ده لاس اوکله د ده د ورور مکثر لاس ته لوېدلې وه. چې بیا تر پرله پسې لسوکالو یعني تر597س.کاله مکثر د مکې والي پاته سو. دا د مکې د هواشمو وروستی واکمن وو چې ابو قتاده مکه ځني ونیول او دی د نخلې په ناوه کي په کال 600س.کي وفات سو. په دې منځ کي په کال 581س.کي د صلاح الدین ایوبي ورور سیف الدین طغتگین بن ایوب د مکې والي سو. هغه په مکه کي په اذان کي د " حي علی خیرالعمل " ویل منع کړه. د مکې یوه ډله وران کار چوپړیان (مریان) یې ووژل. د دراهمو او دینارو سکه یې د خپل ورور صلاح الدین ایوبي پرنامه ووهل او په داسي حال کي چې مکثر یې ملگری وو داود ځني وتښتېدی.

161 ـ پرمکه مکرمه باندي د بني قتاده وو واکمني

قتاداًآ النابغهکوم چې ابو عزیز یې ورته ویل، د موسٰی جون له توکمه څخه دی. او لکه چې د مخه د هواشمو په هکله وویل سوه، هغه هم د دغه موسٰی جون له اولاده څخه وه. قتاده د څو نورو ملکونو د نیولو په ترڅ کي پر مکه معظمه هم برید وکړ، هغه یې د مکثر له لاسه په 599س. کي وایستل او د خلیفه ناصر عباسي پرنامه یې خطبه وویل. د ده د واکمنۍ سیمه ډېره پراخه وه. او پر مکه سربېره پر ینبوع، د یمن پرشا وخوا، پرنجد او د مدینې منورې پرځینو برخو هم د ده د واکمنۍ بیرغونه په بریالیتوب رپېدل. د مکې د نیولوڼاره د قتاده د تمې سبب د بني هاشمو په ناسمو چارو اخته کېدل او د هغو ظلم و زیاتی وو. تاریخونه وایي چې قتاده یو جابر، وژونکی، سخت زړه او هیبتناکه او زړه ور، خو احتیاط کاره سړی وو. چې خورا ډېر پوځ یې درلود او عرب ډېرځني ببرېدل. د قتاده د واکمنۍ په مهال په کال 608س.کي په منا او مکه کي یوه لویه فتنه رامنځته سوه چې ډېر عراقي حاجیان پکښي ووژل سول.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ډېر شته يې لوټ سول. په دغه کال د عراقي حاجيانو امير علاء الدين محمد بن ياقوت وو، د دمشق د حاجيانو مشر د شاروخ النجمي ورور صمصام اسماعيل وو، او د بيت المقدس د حاجيانو مشر شجاع علي بن سلار وو، او د ايوبي واکمنو دکورنۍ د يوه واکمن الملك العادل ابو بكر سيف الدين بن ايوب خور ربيعه خاتون هم د دمشق د حاجيانو په ډله کي وه. کله چې يوم النحر (د لوی اخترلومړۍ ورځ) سوه د جمراتو تر ويشتلو وروسته د اسماعيليه يا باطنيه ډلي يوه سړي د قتاده د اکا له زامنو څخه پر يوه سړي باندي چې ښځي قتاده ته سوی وو، په دې گومان چې دی قتاده دی، بريد وکړاو د جمرې د ويشتلوځای ته نژدې يې وواژه. اود مکې اشراف د غچ اخيستلو لپاره سره راغونډ سول، په مناکي دوو غرونوته وختل او په داسي حال کي چې د لا اله الا الله او الله اکبر نارې يې وهلې خلك يې په ډبرو او نورو وويشتل او د اخترپه ورځ او شپه او ورپسې ورځ يې لوټمار هم وكړ، چې له دواړو لوريو څخه ډېرخلك ووژل سول. بيا قتاده د عراقيانو مالونه چورکړه او ويې ويل چې تاسي خو زما د وژلو قصد کړی وو، نوزه په خدای لوړم که يو عراقی لاهم ژوندی پرېږدم. چې بيا د عراقيانو د حج امير محمد بن ياقوت، له بيري دربيعه خاتون خېمې ته پناه ورووړه. ربيعې قتاده ته وويل چې: د دې مسلمانانو گناه څه ده ؟ قاتل دي هم وواژه اوهم دي دا پېښه د مسلمانانو د لوټولو لپاره پلمه کړه او په حرامه مياشت او په حرم کي دي د دوی ويني وبهولې؟ او ته پوهېږې چې زه څوك يم ؟ نوکه له دې کاره لاس وانه خلې زه بيا درسره پوهېږم. بيا د بيت المقدس د حاجيانو مشر ابن سلار، قتاده ته ورغی، و يې ېبراوه او ورته و يې ويل چې: نور ارام کښېنه که نه خليفه به له بغداده او موږ به له شامه دربانديې راسو000 نو هغه وو چې بيا قتاده شخړه بس کړه او سل زره ديناره يې وغوښتل چې دېرش زره يې د عراق د حاجيانو له اميرڅخه واخيستل. وايي چې درې ورځې پرله پسې خلك د ربيعه خاتون د خېمې پرشا وخوا ځيني تږيان، وږي تږي او ځيني مړه پراته وه. او ژوندي يې بيا په ډېر بدحالت بغداد ته ورسېدل. بيا په کال 609س.کي خليفه ناصر عباسي قتاده ته ډېر شته او سوغاتونه ور ولېږل او د دغي پېښي په باب يې هيڅ ونه ويل، بلکي د عراقي حاجيانو امير ته يې دنده ورکړې وه چې قتاده وغولوي او ويې هڅوي چې بغداد ته ورسي. نو هغه قتاده ته وويل چې د بغداد واکمن ته داسي اطلاع ورغلې چې د مکې شرفا وو صرف د يوځو حاجيانو شته لوټ کړي دي، بلکي خليفه اود هغه وزير ته بغداد ته بللي يې. نو هغه وو چې قتاده بغداد ته رهي سو،کله چې د عراق " المشهد الغوري " ته ورسېدی، هلته د هغه هرکلي ته د بغداد يو شمېرخلك ورغلي وه. د دغو خلکو په ډله کي يو بې وزلی سړی هم وو،چې يو زمری يې په زنځير تړلی وو اوكشاوه يې.کله چې قتاده هغه وليدی پر بدفالي يې ونيوی او ويې ويل: زما او د داسي ښار يې سره څه چې زمريان لا دغسي پکښې خوار وي. نو سمدستي بيرته حجاز ته وگرځېدی او عباسي خليفه ته يې دا شعرونه وليکل:

بلا دي ولو جارَت عليَ مريقاَ

ولی کَفُ ضرغام اذا ما بسطتها

تظل ملوك الارض تلثم ظهرها

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَ اَترُكها تحت الرهان ثم ابتغى

وما انا الا المسك في كل بقعاَ

و لو اَنني اعرٰى بها و اَجُوع

بها اشترى عزالو رى و ابيع

و في بطنها للمجد بين ر بيع

خلا صاً لها اني اذً لو ضيع

يضوع و اما عندكم فا ضيع

ژباړه: زما هیواد ماته د ښه ژوند او هوسايی ځای دی. که څه هم پرما ظلم پکښي وسي يا لڅ يا وږی پکښي وګرځم. زه د پياوړي زمري پنجه لرم. کومه چې په خلاصېدوېي د دنيا عزت رانيسم او پلورم. د نرۍ پاڃهان د دغي پنجې شا مچوي. او په دننه کي يې وچکالی ځپلوته پسرلی دی. آيا زه دغه پنجه د ژرندي تر پله لاندي کړم؟ او بيا د هغې د ژغورني هڅه وکړم؟

او که داسي وکړم، نو زه به ټيټ سړی يم. زه هرځای د مشکو غوندي خوشبويه کوم. خوستاسي په اند زه يوخواربوشکی يم.

يادونه :

دغه شعرونه ابن خلدون په بېلو لفظونو او سمط النجوم په بېلو لفظونو راوړي دي. خو موږله دواړو څخه هغه څه وليکل چې نسبتاً درست په نظرراغلل. کله چې الناصر عباسي دا بيتونه ولوستل له قهره سره و ايشېدی او له ډېره غضبه سره سور او شين سو. او شريف قتاده ته يې وليکل:" امابعد : فاذا نزع الشتاء جلبابه، ولبس الربيع اثوابه، قاتلناكم بجنود لا قبل لكم بها، ولنخرجنكم منها اذلیٍ وانتم صاغرون ".ژباړه : کله چې د ژمي بو ډۍ خپل پوړنۍ ليري کړي او د پسرلي ناوې ښکلي جامې واغوندي، په داسي پوځونو به مو ووژنم چې په تاسي کي به د هغو سره د مقابلې همت نه وي اوله هغې (مکې مکرمې) څخه به مو په ډېره خواري وباسم. په داسي حال کي چې تاسي به ډېر کوچني سوي ياست .

قتاده د دې ليك په رسېدو سره په مدينه منوره کي خپلو د اكازامنو ته ليك واستاوه، د مرستي غوښتنه يې ځني وکړه او د شعر په ژبه يې داسي ورته وليکل: ای زما د اکازامنو، د موسٰی، جعفراو د حسين اولادې. څنګه زموږ څخه په صبرناست ياست. ای زموږ د اکا اولادې موږ او تاسي خو د يوې ستري وني د ښاخونو غوندي يو. نوموږ مه پرېږدی چې پوپناسو. کله چې يو ورورېل ورورکوم خوړونکي ځناورته پرېږدي، نولومړی يو ورورخوري بيا پردې بل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورگرځي. په دې ډول د هغه په مرسته ډېر وکړي ورغلل. اوکله چې دغه ليك د ناصر عباسي پلويانو ترلاسه کړهغه يې خيري کړ. خوکله چې ناصر عباسي په خبر سو ډېرانعامونه ، شته او جايدادونه يې قتاده ته ورکړه او په دې ډول يې د هغه سره د جنګ جګړې مخه ونيول .

بيا قتاده د عراقي حاجيانو د امير په مشوره د بخښني لپاره د خپل زوی سره يوه ډله مخور بغداد ته ولېږل چې له ځانو سره يې کفنونه اخستي وه او توري يې په غاړو ځړولي وې .

کله چې بغداد ته ورسېدل له دې پېښې څخه د پښېمانۍ په دود يې په ژړاوو پيل وکړ، چې نور خلك هم پررا ټول سول او هغو هم بې واكه ژړاوي ورسره پيل کړې. اود دې پېښې په هكله يې معذرت وغوښتی. کله چې دا خبر ناصر ته ورسېدی، هغه هم تردې ناكرده ورتېر سو .

وايي چې قتاده لومړی په مکه شريفه کي ښې چاري ترسره کولې اود مصر د عبيدي واکمنو مفسد پلويان يې له مکې پسي واخيستل. خو وروسته يې بدوکارونو ته لاس واچاوه. له حاجيانو څخه يې بيرته د ججو اخيستل پيل کړه، ان چې هغوی يې لوټول او خطبه يې هم پرخپل نامه ويل. او ويل به يې چې ترناصر عباسي زه زيات د خلافت مستحق يم. دغه راز ده

د حرم د حنفي او شافعي مذهبونو امامان هم ووژل. د ده په پېر کي هم د جوماتونو په اذانو کي د " حی علىخيرالعمل " جمله ويل کېدل. پای خدای تعالی د خپل زوی حسن په لاس د 617 يا 618 س. کال د لومړۍ خور په مياشت کي وواژه، چې عمر يې اويا کاله وو .

او دواکمنۍ موده يې اتلس يا نولس کاله وه. د وژلو کيسه يې په دې ډول ده: کله چې قتاده د يوې ستري ډلې سره له مکې څخه مدينې ته رهي سو په " وادي الفرع " نومي ځای کي يې د ناروغۍ له امله واړول. او د پوځ سره يې خپل ورور او حسن نومی خپل زوی ولېږی.کله چې لږ څه ليري سو د قتاده ورورځينو پوځيانو ته وويل چې قتاده مړسوی

دی تاسي ما د مکې اميرکړئ. کله چې حسن دا خبره واورېده يو سړی يې ور ولېږی او هغه يې په خفه وواژه، او بيا يې په حرم کي د مکې اشراف او مخور راغونډکړل، خپل اکايې په تابوت کي ايښی وو، رايې وړی او خلکو ته يې داسي وښوول، چې دا ګواکي د هغه د پلار تابوت دی. او په دې ډول يې له خلکو څخه بيعت واخيستی او بيايې خپل اکا د شپې ښخ کړ. بيا يې له ينبع څخه خپل ورور را وغوښتی او په داسي حال کي چې د خپل پلار په حال يې نه وو خبرکړی ويې واژه.کله چې بيا قتاده له مدينې منورې راغی او په دې خبرو خبرسو ويې پتېيل چې حسن ووژني. نو يې حسن را وغوښتی او بد رد يې ورته وويل او تهديد يې کړ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو حسن د يوه مريي او يوې مينځې په مرسته،کومو چې د قتاده خدمت به يې کاوه د خپل پلار لاسونه وتړل او په خفه يې وواژه، بيا يې د دې لپاره چې د پلار د وژلو خبر يې رسوا نه سي هغه مريی او مينځه يې هم ووژل. خو ځيني بيا وايي چې حسن خپل پلار په زهرو مړ کی .

ترقتاده وروسته د هغه زوی او وژونکی حسن نومی د مکې والي سو او د دغي کورنۍ ور پسې سړي چې وروسته وروسته ډېر سول او په شرفا وو مشهور سول او د مکې والي ته به يې هم شريف ويل تر1343س. کاله پوري (د دغي لړۍ د وروستي واکمن شريف حسين د راپرزولو ترمهاله) پر مکه واکمن وه. خو لکه څنګه چې ګران لوستونکي پوهيږي د مکې اميران تر630 س. پوري ترېوې اندازې خپلواک وه. خو وروسته به د مکې د امارت پرسرتل د دغي کونۍ د واکمنو اود مصر او يمن د واکمنو ترمنځ شخړې رواني وې. چې کله به په مکه کي د مصر د واکمنو پرنامه خطبه ويل کېده اوکله به د يمن د واکمنو پلويان هلته په واک کي وه. بيا داسي ښکاري چې د مکې پرسر د مصر او يمن د واکمنانو لګګي درګي د656 س. کال په شا وخواکي ،کله چې مغولو په بغدادکي عباسي خلافت ګردسره له منځه يووی، پای ته رسېدلي او بيا مصري واکمنو په يوازي سر تر923س.کال پوري د مکې کالخوايي کوله او د هغې واليان يې ټاکل. خو په دغه کال کي عثماني واکمن سلطان سليم خان شام، مصراو حرمين ونيول او په حرمينوکي خطبه د ده پرنامه و ويل سوه. چې وروسته په مصر او حرمينوکي عثماني واك ټينګ سو. اما پر مکه مکرمه باندي هماغه د قتاده دکورنۍ واکمنان واکمن پاته سول. (په دې هکله دې ددې کتاب 247مخ هم وکتل سي)، چې په دې ډول مکې مکرمې په دغه اوږده پېرکي ډېري بدي ورځې ليدلي دي. او ډېري ويني ان په حرم کي، پکښې توسوي دي. د دغو اشرافو وروستی علوي شريف حسين پاشا وو چې د1326س.کال دکوچني اختر په شپږمه د ترکي واکمن لخوا وټاکل سو. خو وروسته يې د انګرېزانو په لمسه په 1334س. (1914ع.)کي ځان د حجاز پاچا اعلان کړ. بيا د1343 س. کال د لومړۍ خور په اوومه ملك عبد العزيزبن عبد الرحمان د سعودي عربستان د اوسنيو واکمنانو د سرسړمکې مکرمې ته ننوتی او د1344س.کال د دوهمي خور په لومړيوکي ملك حسين د حجاز له واکه لاس واخيستي، چې بيا د دغه ملك عبد العزيز لخوا خالد بن لويي د مکې حاکم سو،کوم چې د ملك عبد العزيز خپل او د هغه د پوځ له مشرانو څخه وو. بيا امير فيصل ته، چې وروسته د سعودي پاچا سو،د خپل پلار ملك عبد العزيز په نيابت د مکې، مدينې او حجازواك وسپارل سو.

162 ـ څله يې د مکې اميرته " شريف " ويل؟

کله چې د المطيع عباسي د خلافت په وروستيوکي په کال358س. کي جوهر قائد رومي صقلي، د المغرب د واکمن المعز لدين الله عبيدي مريي، د هغه لپاره مصر ونيوی او بيا مکې ته ولاړی او هغه يې هم د معز لدين الله تر ولکې لاندي راوستل. نو يې په مکه کي د شرفا وو د واکمنۍ بنسټ کښېښووی. تردغي نېټې وروسته به په مکه کي يوه نفر علوي د مکې د شريف په نامه واك چلاوه او د حج د چارو او د حاجيانو کالخوايي به يې کوله. لومړی شريف چې د افريقي اود مصرد واکمن معز لدين الله لخوا حکومت او شرافت تر لاسه کړ، جعفر بن محمد وو. دغه جعفرد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې د بني سلیمانو د لړۍ څخه یوتن دی چې د حسن یا ابو الحسن قُرمُطي ترمړیني وروسته یې د مکې واك په لاس راوړ او د دغو بني سلیمانو د لړۍ وروستی واکمن شکر دی، چې په کال 452س. کي وفات سوی دی. تردې ورسته د مکې شرافت هواشموته ولېږدول سو،کوم چې هغه هم علویان دي. بیا په 597س. کي شریف قتاده د مکې واکمنۍ ته ورسېد کوم چې د جعفرد ورور شریف عبد الله لمسی وو. پر مکه باندي د واکمنۍ دغه اصول تر1343س. کال پوري چلېده. خو په تاریخونوکي زیاتره دغه لقب د لومړي ځل لپاره د قتاده د نامه سره ډېر لیدل کیږي او بیا وروسته د مکې نورو واکمنو ته استعمال سوی دی. دکتور حسین قره چانلو وایي:" د شرفا ووپه دوره کي د حج مراسم خورا پرتمین ترسره کېدل. وایي کله چې د حج مراسم پیلېده، د مکې شریف به په داسي حال کي چې سپین کالي به یې اغوستي وه اود خدای د اطاعت په دود به یې توره په غاړه کي اچولې وه، دکعبې طواف به یې کاوه. دغه مهال به د شافعي مذهبو څخه یوسړی د زمزم پرگمبته درېدی اوکله چې به امیرد طواف یو شوط (یوه دوره) پوره کړه، دغه سړي او شریف به خپل دواړه لاسونه پورته کړه او تکبیربه یې وایه. بیا به چې امیرخپل طواف بشپړکړنورو خلکو به طواف پیل کړ. دغه مهال به یې دکعبې پردې پورته کولې. ټولي دروازې به پرانیستي وې، دکعبې دننه به یې ډېوه بله کړې وه او حاجیانو به کوښښ کاوه چې د مرمر پرهغه سره ډېره لمونځ وکړي چې د رسول ﷺ د لمانځه ځای باله سي) ." د دغي ډېري د رنګ، دکعبې د نس د فرش او په کعبه کي د رسول ﷺ د لمانځه په هکله د دې کتاب [281] او [284] مخونه وګورئ(

163 عبیدیان، مکه اوکعبه

لکه چې د مخه مو یادونه وکړه د بني عباسو په وختوکي اسلامي دولت سره ووېشل سو. چې په دې لړکي په المغرب کي یو بېل دولت را منځته سو او بیا په دغه سیمه کي د عبید الله المهدي په نامه یوه سړي چې ځان یې علوي او فاطمي باله. خپل واك ټینګ کړ، چې بیایې دغه واك اولادې ته پاته سو. او واکمنۍ یې د عبیدیانو یا فاطمیانو په نامه شهرت وموند. د دغي لړۍ د یوه تن معز لدین الله د واکمنۍ په مهال په کال 358س.کي د هغه مریي جوهر قائد پر مصر یرغل وکړ،دغه مهال په مصرکي د اخشیدیانو وروستی واکمن کافوراخشیدي وفات سوی وو او دواکمنۍ په هکله ګډوډي پکښي پېښه سوې وه، چې د دې ګډوډۍ څخه په ګټه اخیستنه، هغه مصر ونیوی او پای له المغرب څخه ترحلبه د حرمینو په ګډون د دغه معز عبیدي پرنامه خطبه وویل سوه. او په دغو سیموکي د دغو عبیدیانو واك ټینګ سو. چې په 362س. کي معز عبیدي خپله پلازمېنه مصر وټاکی. د دغو عبیدیانو د نسب په هکله ډېر تاریخونه وایي چې دوی د بي بي فاطمې (رض) د اولادې څخه نه دي او ځانونه یې په درواغو فاطمیان بلل. بلکي وایي چې د هغونیکه مجوسي وو، اود دوی زیاتره کسان داسي زندیقان وه چې له اسلامه وتلي وه او ځینو به انبیا وو او صحابه وو ته شکنځل کول. ان چې عبید الله المهدي ته په باطني اوخبیث وایي. او وایي چې ده د اسلام کمزوري غوښتل. ماچي کوم تاریخونه لوستي دي، په هغوکي یوازي ابن خلدون د دې خبرو پلوي نه ده کړې او هغه دوی فاطمیان بولي. حافظ ذهبي په خپل تاریخ " دول الاسلام " کي د عبیدالله المهدي د یهودي توب په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هکله وايي: حسين بن محمد بن احمد بن عبد الله القداح علوي " سلميه " نومي ځای ته ولاړی،کوم چې د ده د نيکه شته هلته په امانت ايښوول سوي وه. هلته د ده په مخ کي د ښځو خبره را منځته سوه او يوچا ديوه يهودي پښ دکونډې صفت وکړ، چې ډېره ښايسته وه. اود دې غونډي يو ښکلی زوی هم له دغه يهودي څخه ورپاته وو. نو دغه حسين علوي دغه ښځه په نکاح کړه چې بيا پرهغه ډېره گرانه سوه. دغه راز د هغې زوی هم ډېر پرگران سو او علم او پوهه يې ور زده کړه. چې پای ستر سړی او د لوی همت څښتن ځني جوړ سو. نو څنگه چې حسين علوي زوی نه درلود دی يې په زوی گلويني ونيوی او ويل به يې چې دی زما ميراث خور دی. له دې امله به د علويانو پلويانو او مبلغانو د دغه يهودي د زوی پرنامه ليکونه ورلېږل. او حسين هم خپل ټول شته هغه ته وسپارل او خپلو پلويانو ته يې امروکړ چې د هغه اطاعت او خدمت وکړي او د خپلو، خپلوانو څخه يې يوه ښځه هم ورپه نکاح کړه. بياکله چې حسين مړسو، دغه د يهودي زوی يې ځای ناستی سو او ځان يې عبيد الله وباله، خپل لقب يې" مهدي " غوره کړاو خپل نسب يې امام جعفرصادق او حضرت علي کرم الله وجهه ته منسوب کړ. او د علوي دعوت خپرولوته يې دوام ورکړ. په دې ترڅ کي د هغه يوه پلوي او مبلغ له المغرب څخه حال ورته ولېږی چې موږ دلته ډېري سوبې کړي دي او اوس موږ دلته ستا راتلوته سترگي پر لار يو. څنگه چې د ده دغه خبري د المکتفي عباسي په وختوکي خپرې سوې نو دی يې ور وغوښتی. خو دی اود ده زوی نزار نومی ځني وتښتېدل اود 297س. کال د لومړی خور په وروستۍ لسيزه کي په داسي حال کي چې د ده ملگري ورسره وه د قيروان " رقاده " نومي ځای ته ورسېدل او په يوه مانۍ کي يې واړول او امر يې وکړچي په دغه ټوله سيمه کي دي د ده نوم په خطبه کي ياد سي. بيا يې د جمعې په ورځ خلك په زوره خپل بيعت ته وبلل. نوکه به چا د ده مذهب مانه ښه کړنه به يې ورسره کول اوکه به يې نه مانه نو بندي کاوه به يې. چې په دغه ډول يې د مړيني ترمهاله، ترکال 322س. پوري واك وچلاوه. د ده په وختوکي قُرامته وو،کومو چې له دغه المهدي سره اړيکي درلودې په مکه کي ستره فتنه رامنځته کړه. چې د دې کتاب په مخکنيو پاڼو کي خبري پر وسوې. بيايې زوی نزار د القائم با مرالله په لقب د ده د مړيني ترکال333 س. پوري په دغه ډول واکمن وو. بيا د نزار زوی اسماعيل د المنصور په لقب واکمن سو. او بيا د هغه زوی معد د المعز لدين الله په لقب واکمن سو چې پای يې مصر هم ونيوی. د مصرد نيولو سره سم حرمين شريفين هم هغه ته تسليم سول او په مکه مکرمه کي هم د ده پرنامه خطبه وويل سوه. د ده په مهال د مکې والي جعفرنومي ته د شريف لقب ورکړه سو اوهلته په اذان کي د " حي على خيرالعمل " ويل پيل سول. وايي چې دغه المعز لدين الله کعبې شريفي ته د سره ديباج يو ډېر بيه او ښکلی پوښ يا سايوان ورکړ،کوم چې په ډېرو سرو زرو، ملغلرو، او ډول ډول ياقوتو پسوللی وو او د حج اړوند آيتونه په زمروتو پر ليکلي وه. کله چې المعز مړسو د مکې والي عيسٰی بن جعفرد ده د زوی العزيز پرنامه خطبه ونه ويل. ځکه نو د العزيز لښکرو مکه محاصره کړه او د هغې پرخلکو يې تنگسه راوسته. دغه راز د عبيدي لړۍ يوه بل واکمن الحاکم د مکې بل امير ابو الفتوح ته امر وکړچي د ابو بکر صديق او عمر فاروق بد ووايي. خو هغه دا کار ونه کړاو ورته ياغي سو. چې بيا بيرته سره جوړسول. له دې پرته د دغي لړۍ د واکمنو لخوا د مکې اوکعبې سره د ښو په هکله په کتابونوکي زما څه نه دي په سترگو سوي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

164 ـ ایوبي پېر، مکه اوکعبه

د سلطان صلاح الدین ایوبي پلار نجم الدین ایوب بن شاذي روادي کرد وو. د هغه دوست بهروز د سلطان مسعود بن محمد بن ملك شاه لخوا د بغداد کوتوال وټاکل سو، او دغه راز یې هغه ته د تکریت دکلا واك اختیار هم ورکړ. نو بهروز بیا نجم الدین ایوب د تکریت حاکم وټاکی چې د خپل وفات ترمهاله د دغه ځای حاکم وو. یو وخت د موصل حاکم عمادالدین زنګي د سلطان مسعود په ملاتړ په کال 520 س.کي د خلیفه مسترشد په جنګ ورغی خو ماته یې وخوړه. نوکله چې بیرته موصل ته تی، تکریت ته ورسېدی. نجم الدین ایوب څه دلاري څوری ورته ورکړ، اود دجلې له سیند څخه د تېرېدو لپاره یې پل ورته جوړکړ. په دې منځ کي د ده کشر ورور اسدالدین شېرکوه په تکریت کي یو سړی وواژه، او ده یا ورور یې نجم الدین ایوب د هغه فدیه ورنه کړه. ځکه نو بهروز هغه له کاره ګوښه کړاو بیا یې دواړه ورونه له تکریت څخه وایستل. وروسته دواړه ورونه عمادالدین ته ورغلل، هغه ښه وضع ورسره وکړه او جاګیرونه یې ورکړه. کله چې زنګي په کال 532 س. کي بعلبك ونیوی، نجم الدین ایوب یې هلته خپل نایب وټاکی. کله چې په 541س. کي عمادالدین زنګي وفات سو، نود دمشق حاکم فخرالدین طغرکین پربعلبك یرغل وکړ او هغه یې کلابندکړ. پای نجم الدین ایوب په دې شرط وسله پرمځکه ورته کښېښوول چې هغه ته به په دمشق کي جاګیر ورکوي. نو هغه وو چې نجم الدین ایوب دمشق ته ورسره ولاړی. خو اسد الدین شېرکوه د عماد الدین زنګي د زوی نور الدین محمود سره پاته سو او هغه یې سپه سالار وټاکي. بالاخره دغه سلطان نور الدین محمود زنګي د دغو دوو ورونو په کومك په 549 س. کي دمشق ونیوی. دغه مهال د مصر فاطمي واکمني مخ پرله منځه تلو وه او صلیبیانو د مصرځیني ښارونه هم نیولي وه. ان چې د قاهرې پردرباربانديي یې هم تسلط ټینګ کړی وو، او ججه یې ځني اخیستل. دغه وخت په مصرکي العاضد واکمن وو. خو د ده ټول واك د ده وزیرصالح بن زریك ځني اخستی وو. بیا شاور نومي وزیر پر العاضد مسلط سو. بیا د ضرغام په نامه یوسړی د العاضد وزیرسو. او شاور یې پسي واخیستی. نو هغه وو چې شاورشام ته وتښتېدی اوپه کال556س. کي یې نور الدین محمود زنګي ته شکایت وکړ او ورته ویې ویل چې که ته داسي پوځ راسره ولېږې چې ما واك ته ورسوي او بیا په مصرکي په خپلواکه توګه واوسي، زه به تاته د مصرد مالیو یوه دریمه درکوم. نو هغه ووچې هغه خپل سپه سالار اسد الدین شېرکوه د پوځ سره ورسره ولېږی. شېرکوه، ضرغام وواژه او شاوریې د هغه پرځای په مصرکي وزیر وټاکی. خوکله چې هغه وزیر سو غداري یې وکړه او شېرکوه ته یې له مصرڅخه د وتلو حکم ورکړ او پرخپله ژمنه ونه درېدی. نوهغه وو چې شېرکوه هم بلبیس نومی ځای اود مصرختیزښارونه ونیول. شاور چې دا حال ولیدی له صلیبي پرنګیانو څخه یې مرسته وغوښته. بیا مصري او صلیبي دواړو لښکرو شېرکوه په بلبیس کي تردرو میاشتوکلابندکړ. دغه مهال سلطان نور الدین محمود زنګي په نورو ځایوکي صلیبیانوته ماته ورکړه.کله چې دغو مصري اوصلیبي لښکرو واورېدل چې په نورو ځایونو کي صلیبیانو ماته خوړلې ده، د شېرکوه سره یې سوله وکړه اودغه کلابندي یې بیرته پرېښوول. او شېرکوه هم بیرته شام ته ولاړی. خو د شاور څخه یې د دې غدارۍ غچ اخیستل له زړه نه وه وتلي. چې بیا یې د شاور او فرنګي سره جنګونه وکړه. آخرفرنګیانو له شاورڅخه غټې غټې ججې اخیستې او پای یې مصرکلابندکړ او څو ځایونه یې ځني ونیول؛

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېري ورانۍ يې وکړې او ډېر مسلمانان يې ووژل. او په دې ترڅ کي شاورد مصر يوه ښارته داسي اور واچاوه چې تر (54) ورځو لګېدی. دغه مهال خليفه العاضد د سلطان نورالدين محمود څخه په څو وارو مرسته وغوښته او د خپلو ښځو وربښتان يې ور ولېږل او ورته ويې ليکل چې زما په داد ورسېږه او ښځې مې له پرنګيانو څخه وژغوره. نو هغه اسدالدين شېرکوه او د شېرکوه وراره صلاح الدين يوسف بن نجم الدين ايوب او نور ډېر تکړه پوځيان او لښکر مصرته ولېږل. کله چې مصر ته ورسېدل پرنګيانو مصر پرې ايښی وو. شېرکوه د العاضد لخوا ډېرښه استقبال سو، شاور ووژل سو او شېرکوه د العاضد وزير وټاکل سو. خو له بده مرغه دغه شېرکوه دوې مياشتي او پنځه ورځې وروسته د564س. کال د څلورمي خور په مياشت کي وفات سو. بيا العاضد د مصر د ټولو لويانو او مخورو په خوښه صلاح الدين ايوبي د مصر وزير وټاکی،کوم چې په مصرکي د سلطان نورالدين محمود نايب بلل کېدی. صلاح الدين ايوبي د پرنګيانو سره ترجنګونو اوښو سوبو وروسته، د 567 س. کال د حسن حسين د مياشتي له دوهمي جمعې څخه د العاضد پرنامه خطبه بنده کړه اود عباسي خليفه المستضئ پرنامه په مصرکي خطبه ويل پيل سوه. او العاضد هم پس له څو ورځو د دغه 567س. کال د حسن حسين د مياستي په عاشورا مړسو او په دې ډول تر (208) کالو وروسته په مصرکي د عبيديانو د واکمنۍ ټغر ټول سو، چې مسلمانان ډېر په خوشاله سول. که څه هم بيا ځينو عبيدي پلوو حاکمانو له پرنګيانو مرسته وغوښته چې صلاح الدين ايوبي د يوې کودتا له لاري ليري کړي، خو خدای داسي ونه کړه. نوکله چې سلطان نورالدين محمود زنګي په کال 569 س. کي وفات سو، صلاح الدين ايوبي د مصر او شام خپلواك واکمن سو. دغه د اسلام اتل بچي د 583 س.کال د خدای تعالی په مياشت کي د مسلمانانو لومړۍ قبله (بيت المقدس) د صليبي نصراني پاچهانو له (91) کلنۍ قبضې او ظلم او تعدی څخه وژغورل او نور ډېر ملکونه يې هم دکفارو له لاسه وايستل، چې له مصر او شام څخه يې تر يمن او افريقا پوري يو پراخ اسلامي سلطنت ټينګ کړ. لويه خدايه ! نن هم د مسلمانانو دغه لومړنۍ قبله د يهودو په لاس کي ده. مسلمانان د کفارو له لاسه تباه او برباد دي. اسلام د صهيونيت او نصرانيت له سترو خطرو سره مخامخ دی. مسلمانان نن هم سخت سره بې اتفا قه دي او غداران پکښې ډېر سوي دي، خو صلاح الدين ايوبي غوندي څوك نسته. نو لويه څښتنه ! ستا بيت المقدس ته، ستا اسلام ته، ستا بنده ګا نوته او ستا دښمنا نو ته، بيا يو ايوبي را و پاڅوې آمين. لنډه داچي د ايوبي په واکمن کېدوسره د هغه مشر ورور شمس الدوله توران شاه بن ايوب په کال 568 س. کي مکه او يمن هم خپل کړه او په حرمينو کي د سمط النجوم په قول د صلاح الدين ايوبي پرنامه اود شفاء الغرام په قول د سلطان نورالدين محمود پرنامه خطبه وويل سوه (څنګه چې په دغه کال سلطان نورالدين ژوندی وو او صلاح الدين ايوبي دغه مهال په مصر کي د هغه نايب وو، ښايي په دغه کال خطبه د نورالدين په نامه ويل سوې وي. او څنګه چې په 569 س. کي نورالدين مړسو او صلاح الدين پاچا سو نو ښايي په 569س.کال په حرمينو کي د سلطان صلاح الدين پرنامه خطبه ويل سوي وي). بيا په کال581 س.کي د يمن والي اود صلاح الدين ايوبي وروروسيف الاسلام طغتګين بن ايوب مکې ته ولاړی، هلته يې په اذان کي " حي علی خيرالعمل " ويل بند کړه د مکې ډېر مفسد چوپړيان (مريان) يې ووژل اود خپل ورور سلطان صلاح الدين پرنامه يې د دراهمو او دينارونو سکه ووهل. ابن جبير په خپله سفرنامه کي وايي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هغه سیف الاسلام طغتګین دننه په حرم کې ولیدی چې پرښې اړخ یې مکثرد مکې والي او پرکینې اړخ یې د شرعي قاضي ورسره وه او په داسې حال کې چې مکثر سپین کالي اغوستي او سپینه لنګوټه یې تړلې وه، طواف یې کاوه. بیا په کال 572 س. کې سلطان صلاح الدین ایوبي له هغو حاجیانو چې د سمندر له لارې به حج ته تلل،د ججو اخیستلو دود له منځه یووړ، اود دې په عوض یې دمکې امیر،دکعبې مجاورینو او عالمانو او فقیرانوته د نغدو پیسو او نورو اوقافو ورلېږل ومنل. چې په دې توګه حاجیانو ته اساني او هوسایي پېښه سوه او خلك په خوشاله سول. وایې چې له هر حاجي څخه به اووه نیم مصري دیناره اخیستل کېدل. اوکه به چا نه درلوده،که به څه هم نشتمن وو، ترهغو به یې بندي کاوه چې د عرفې ورځ به تېرېده. ان چې ابن جبیر وایي چې که به چادغه روپۍ نه سوای ورکولای، په ډول ډول دردوونکو عذابونو به یې اخته کاوه، لکه په خصیتینو ځړول او داسې نور. او دا عذاب د مصرد عبیدیانو په دوره کې وو. دغه رازد ایوبي کورنۍ نورو واکمنو هم د حج پرلارو او په مکه کې ښه امنیت راوستلی وو. د حاجیانو ښه خدمتونه یې کړي او د کعبې حرمت او عزت یې ساتلی وو. لکه چې د شام واکمن ملك معظم عیسىٰ ایوبي په کال 611س. کې د حج کولو په ترځ کې ډېرشته خیرات کړل او د مکې په ځینو برخو کې یې یولړسمونیز کارونه او ټولنیز خدمتونه ترسره کړل. په 621 س. کال کې د مصر ملك الکامل ایوبي دکعبې خادمانو بني شیبه وو ته ډېري پیسې ورکړې، څو دوی نور دکعبې دروازه د حاجیانو پرمخ پرانیستې پرېږدي. په 624س. کې د میافارقین سلطان شهاب غازي ایوبي حج ته پرشپېږو سوو اوښانو مالونه بارکړل. صرف له دوی څخه د یوه تن ملك مسعود یوسف په هکله شفاء الغرام، سمط النجوم او نور وایي چې دغه ملك یوسف اقسیس چې د یمن واکمن وو او د مصر د واکمن ملك کامل زوی وو، په مکه کې ناوړه کارونه کړي دي. ده په کال 620 س.کې ترحج کولو وروسته د مکې د والي حسن سره د صفا او مروه په منځ کې جنګ وکړاو له مکې یې وایستی. او بیا د ده عسکرو په مکه کې لوټماري هم وکړه. دغه راز وایي چې دی به د زمزم د اوبو پرګمبته ختی او د حرم کَوتَري به یې په توپك ویشتلې. بل دا چې د هغه مریانو به په صفا او مروه کې د سعیي په مهال خلك پرپښو په تورو وهل او ورته ویل به یې چې ورو ورو درومئ ځکه چې سلطان په دارالسلطنه کې نشه بیده دی، چې راویښ یې نه کړئ. (د ده د اوسېدو ځای صفا او مروه ته نژدې وو، او دارالسلطنه یې ورته ویل)،خوداسې ښکاري چې داخبري سمي نه وي ځکه یو خود دغوخبرو ترذکرکولو وروسته د شفاء الغرام لیکوال علامه فاسي وایي چې هغه مفسدین له مکې وشړل، پرمقام ابراهیم باندې یې ګمبته جوړه کړه اود ده د ولایت په مهال مکې ته د مصراو یمن د حاجیانو تلل زیات سول، ځکه چې د ده له هیبته اشرار لږسول او لارې په امنیت سوې. دغه راز ابن کثیر هم په خپل تاریخ کې وایي چې ملك مسعود اقسیس بن کامل په مکه کې له عدله کار اخیستی، زیدیه یې له هغه ځایه وشړل او د حج لارې په امن کې سوې. خو په دې پسې ابن کثیر هم د هغه د ظلم او تعدٰی یادونه کوي والله اعلم. پاته دې نه وي چې سلطان صلاح الدین ایوبي په کال589 س. کې وفات سو او د هغه تر وفات وروسته د هغه پر واکمنۍ د هغه دکورنۍ نه تنه نارینه او یوه ښځینه واکمن سول. د دوی ټولود واکمنۍ پېر (82) کاله اوڅلور میاشتې وو، چې بیا تردوی وروسته په مصر کې د ممالیکو واکمني رامنځته سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

165ـ د مصر مماليك، مكه اوكعبه

مماليك د مملوك جمع ده او مملوك مريي ته وايي. په مصركي د ايوبيانو ترواكمنۍ وروسته په كال648س. كي د هغو مماليك (مريان) واك ته ورسېدل. د دوی واكمني په تاريخ كي سترځاى لري. د دوی دور په حقه سره د پرله پسې خو ځښت او غوړېدو دور وو، چې په بهركي به يې جگړې، پراختيا او بري په برخه وه. او په دننه مصركي يې اقتصادي سمونونه، علمي لاسته راوړني او ټولنيز بدلونونه را منځته كړل. دوی ځيني تاريخ ليكونكي ترك اوځيني يې تركمن بولي. او پردوو ډلو بحريه اوچراكسه مماليكو يې وېشي. (چركسيان اصلاً د قفقاز وه) په دوی كي ډېر سترسړی ملك ظاهر بيبرس تېر سوی دی. ډېر مؤرخين دی د ده دښواعمالو، سمونونو او فتوحاتو له امله د مماليكو د واكمنۍ رشتيانی بنسټ ايښودونكی بولي. ده عباسي خلافت چې مغولو په بغدادكي له پښو وغورځاوه بيرته په مصركي را ژوندی كړاو هلته يې په كال659س. كي احمد ابو القاسم عباسي د المستنصر بالله په نامه او ترهغه وروسته يې په كال661س. كي ابو العباس احمد د الحاكم بامرالله په نامه په ډېر درناوي د اسلام خليفه گان وټاكل. چې دې لړۍ بياتر 923س. كال پوري دوام وكړ. او په دغه كال هم د مصر عباسي خلافت اوهم د مصر د چراكسه مماليكو حكومت دواړه د سلطان سليم خان عثماني لخوا پای ته ورسېدل. د مصر دغو واكمنو د نورو ښو چارو ترڅنگ د مكې،كعبې او حج چاروته هم پاملرنه كول. لكه چې همدغه ملك ظاهر بيبرس د مغولي تاړاكگرو په وړاندي په مېړانه ودرېدی. او پرهغو باندي تربرياليتوب وروسته يې هركال د مكې مكرمې او مدينې منورې سپېڅلو حرمينوته سوغا تونه او تحفې لېږلې او هلته يې ډېر متبرك اماكن ترميم او ودان كړه. هغه ابو نمي رسماً د هغه ځای والي وټاكی. او بيا يې د هغه د زامنو د ولايت په مهال هم د مكې چاري سمبالولې. دغه راز هغه په كال 667س.كي حج ته ولاړی، پرخپلو اوږو يې كعبې ته اوبه ور وړلې او په خپلو لاسونو يې هغه پرېو له. او بيا يې هرحاجي دكعبې دننه ته پرېښووی، چې د هر يوه سره به يې جلا جلا روغبړكاوه. دغه راز د مماليكو يوه بل واكمن ملك الصالح په مصركي د باسوس او سندبيس په نومونو دوه كلي دكعبې شريفي د غلاف د جوړولو د لگښتونو لپاره وقف كړه چې د ده له وختو څخه بيا ترسعودي پېر پوري به دكعبې غلاف له مصر څخه د مصري محمل سره ورلېږل كېدی. چې د مصر له خزانې څخه ډېري پيسې د دې كار لپاره بېلي سوي وې. د مماليكو يوه بل واكمن ملك شعبان قلاوون د مكې د حرم د الحزورې مناره جوړه كړه. ملك ناصر فرج، مسجد الحرام، چې په كال 802 س.كي د اور اخيستلو په ډېره ناوړه او دردونكې پېښه كي متضرر سوی وو،له سره ترميم كړ. هغه د بيسق په نامه خپل يو امير ور ولېږی او په ډېره لږ موده كي يې تر پخوا لا ښه جوړ كړ. بيا ملك مؤيد شيخ محمدي د 618س. كال په وروستيوكي مسجد الحرام ته يو ښكلی منبراو دكعبې د دروازې زينه ور وليږل، اود حُنين د اوبو چينه يې هم له سره پاكه كړه او د هغې اوبه يې مكې ته ورسولې. دغه راز ملك ظاهر ططرد مكې شريف حسن بن عجلان ته هركال د مصرله خزانې څخه شل زره ديناره ور استول. اوكله چې ملك عزيز يوسف واك په لاس كي واخيستی. د مكې شريف بركات بن حسن بن عجلان ته يې سوغاتونه او خلعتونه ور ولېږل. اميرسودون محمدي يې د پنځوسو تنو اسپكيانوسره د مكې د امنيت ساتلو لپاره ور ولېږی. دغه راز د ملك اشرف يوه امير، جان بيگ نومي منا ته نژدې يو بڼ جوړكړ، او ډول ډول وني

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې پکښې کښېښوولې. بیا سلطان اشرف قایتبای د مکې شریف محمد بن برکات ته سوغاتونه ولېږل، د مکې له حاجیانو څخه یې د حجو اخیستل له منځه یوړل او د 874 س. کال په وروستیو کې یې د خیف جومات ډېر پراخه کړاو ښه یې ودان کړ. هغه ته نژدې یې د حج د امیرانو لپاره کورهم جوړکړ، او هلته یې د حاجیانو د څښلو د اوبو د تسهیلاتو د برابرولو ترڅنګ څه نور عمراني کارونه هم ترسره کړه. د څلورو مذهبونو د تدریس، څلور مدرسې، د بې وزلولپاره مرستون، د یتیمانولپاره ښوونځي او نور یې هم هلته ودان کړه. دغه راز یې یو شمېرکتابونه هم د دغو مدرسو د شاګردانو لپاره ور ولېږل. هغه په مصرکي ډېري مځکي د مکې لپاره وقف کړې، چې د هغو حاصلات به یې هر کال د مکې اوسېدونکو ته لېږل. دغه راز د دغه پاچا په امر په کال884 س. کي کعبه د باندي او دننه په ډېرو درنو مراسمو پرېولل سوه او په دغه کال کي یې حج هم وکړ. مصري محمل یې هم وروړ، اود مکې د امراوو، مخورو او نورو ډېرو اوسېدونکو سره یې هم ډېري نېکۍ وکړې. بیاکله چې په کال886س. کي مسجد نبوي د اور اخیستلو په ناوړه پېښه کي وسو،نو دغه ټولواک هغه بیرته تر پخوالا په ډېره ښه توګه ودان کړ، او په مدینه کي یې هم د مکې غوندي مدرسه او مرستون جوړکړه. اود مسجد نبوي کتابتون ته یې هم ډېرکتابونه ولېږل. بیا ددې لړۍ وروستي واکمن قانصوه الغوري په مسجد الحرام کي ډېرتعمیراتي کارونه وکړه، ډېري ودانۍ یې جوړي کړې اود مصري حاجیانو په لارکي یې هم د هغو د هوسایي وسایل او د څښلو د اوبو آسانتیاوي برابري کړې.

166 ـ عثماني واکمني، مکه اوکعبه

کله چې سلجوقي واکمنو د چنګیزي تاړاکونوله امله خپل ټاټوبی پرېښود او روم ته یې مخه کړه، د ترکو د اغوز له ټبرۍ څخه یو سړی چې ارطغرل نومیدی ورسره ملګری سو،کوم چې (340) تنه غښتلي مېړني ورسره وه ، د سلطان علاوالدین کیقباد سلجوقي خدمت یې غوره کړ او د هغه په پلوي یې ډېري سوبې وکړې. کله چې دغه ارطغرل په 697 س.کي وفات سو. سلطان علاوالدین د هغه زوی عثمان ته سوغاتونه، توره او نغاره ولېږل او دکفارو د ملکونو نیولو ته یې وګوماری. بیا چې سلطان علاوالدین مړسو عثمان د پاچهي پرتخت کښېنستی او د عثماني پیاوړي امپراطورۍ بنسټ یې کښېښود. عثماني واکمني د اصحابو او تابعینو تر واکمنۍ راورسته ډېره ښه واکمني وه. په دې دوره کي قسطنطنیه فتح سوه،کومه چې د هغې له جوړېدو څخه چانه وه فتح کړې. لومړنیو مسلمانانو له 47 س. څخه څو ځلي د هغې د فتح کولو کوښښ کړی وو، خو بریالي سوي نه وه. دغه راز عثماني دولت په اروپاکي هم ستري سوبي وکړې چې د اسلام دښمنان یې پېړۍ پېړۍ هرځای غلي کړي وه او د اسلام او د مسلمانانو برم او عزت یې ډېر ښه ساتلی وو. عثماني واکمني پای د صلیبي او صهیوني طامعو ، حاسدو او مغرضو ځواکونولخوا د آزادۍ ، د بشرد حقوقو، برابرۍ او نړۍ والي سولي او امنیت تر شعارونو لاندي ؟! را وپرځول سوه. کله چې په کال 923 س. کي سلطان سلیم عثماني مصر ونیوی او پر زیاتره اسلامي نړۍ یې واك ټینګ سو. دغه مهال د مصر وروستي عباسي خلیفه د خلافت عنوان هم هغه ته وسپاری اود مکې والي شریف برکات د خپل دیارلس کلن زوی شریف ابو نمي په لاس د رسول ﷺ خرقه، رپۍ، هغه قرآنونه چې د حضرت عثمان او حضرت علي په لاسونو لیکل سوي وه، د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويس قرني خولۍ اود حرمينو کلۍ سلطان سليم ته ولېږلې. چې په دې سلطان ډېر خوښ سو او د مکې او مدينې امارت يې د پخوا په شان هغو ته وسپارل. دغه مهال وو چې د هغه رسمي خطيب په قاهره کې د خطبې په ترڅ کې هغه ته " خاقان البرين والبحرين و خادم الحرمين الشريفين " وويل. چې تردې وروسته نورو عثماني واکمنو هم دغه لقب کاراوه. د مکې په هکله د عثمانيانو د دولت نظام داسي وو: پرمکه به د علوي اشرافو څخه يو تن امير وو. بل ترکي به ترامير په ټيټه رتبه د مکې والي بلل کېدی، چې مالي او پوځي چاري به يې سمبالولې. د محکمې قاضي به هم ترك وو، چې د استنبول له " دار مشيخآ الاسلام " څخه ټاکل کېدی او چې يوکال به يې پوره سو، نور به يې په مکه کې قضا نه سواى کولاى او بل به يې پرځاى ورتی. دغه راز به په مکه کې عثماني پوځ او د پوليسو ځواکونه، چې له ترکي او عربي پوځيانو او ساتونکو څخه به جوړ وه، د هغو د مشرانو سره به هلته اوسېدل، چې د عامه امنيت خوندي کول به يې پرغاړه وه. عثمانيانو اسلام ته د ډېرو سترو او تاريخي خدمتونو په لړکي د حرمينو چاروته هم ډېره کلکه پاملرنه کول او د حرمينو او د حج د لارو د امنيت ساتلو، د مکې او مدينې منورې د ودانۍ او د هغو ځايونو د عالمانو، فقها وو، فقراوو اوعامو خلکو د هوساېې او سوکالۍ لپاره يې تاريخي او له و ياړه ډك کارونه کړي دي. چې موږ دلته يوڅه بيانوو: په 923 س.کي عثمانيانو يوه ډله افريقايي کارگران وگومارل چې د مکې د لارو او د چښنگ د اوبو د زيرمو د سمون چاري ترسره کړي. چې په پايله کي يې د مکې په بيلو بيلو سيموکي د څښاك د اوبو آسانتياوي برابري سوې. د حجاز علوي شريفانو او اوسېدونکو به هرکال د عثماني خلفا وو څخه نغدي مرستي ترلاسه کولې. هرکال به د قسطنطنيې دربار د حج له قافلې سره د سرو زرو صندخ لېږی، څو په حجازکي ووېشل سي. د ټولواکمنۍ د زيرمتون اود مصرله عوايدو څخه به ډېري پيسې او غلې دغو مقدسو اماکنو ته لېږل کېدې چې تريوې اندازې به د دغو ځايونو د خلکو بې وزلي په ليري کېده. دغه راز عثماني ترکانو د مکې او مدينې د دغو سپېڅلو حرمينو امنيت ښه ټينگ کړی وو، او د حاجيانو د کاروانونو سره به يې هم امنيتي ځواکونه لېږل. د سلطان سليمان قانوني په وختوکي له يوې خوا په مکه کي ودانيزکارونه پيل سول. له بلي خواد مکې د زبيدې د مشهوري ولې دله سره او سم جوړولو او مکې ته د عرفات د چينې د اوبو د رسولوکار پيل سو. سليمان قانوني نامتو معمار او د استنبول د جامع جومات جوړونکی مکې ته ولېږی، څو دکعبې شريفي د بيا رغوني نقشې برابري کړي. چې يوشمېرکارونه د ده په وختوکي وسول. او د ولې کار د لسوکلونو تر زښت زيات زيار او درنو لگښتونو وروسته بشپړ سو. دغه راز د مسجد الحرام د ودانۍ کارهم د دريم سلطان مراد په وختوکي سرته ورسېد. بيا سلطان مراد غازي دکعبې شريفي د بيا ودانۍ تاريخي کار ترسره کړ. چې د دې سترو ودانيو په هکله د دې کتاب په نورو پاڼوکي په بېله بېله توگه خبري سوي دي. لنډه دا چې د دغه پېر دواکمنو لخوا په مکه، مدينه او نورو ځايوکي پرله پسې ودانيز او ترميماتي کارونه روان وه. چې ستر ستر لگښتونه به يې پرکول او ډېر تکړه ترکي معماران به يې ورلېږل. چې پاى مکې او مدينې کټ مټ د عثماني ښارونو بڼه غوره کړه. چې په هغو کي به په لرغونې څېره کورونه، زياتي گومبتي، ښکلي منارې، او په ودانيوکي ښکلي ترکي ښويي خښتي ترسترگوکېدې. دغه رازد مکې په وچه دره کي ښکلي بڼونه را منځته سول، او د ترکي خلفا وو او هندي او نورو امراوو په بخششونو، لرغوني متبرك آثار او اماکن

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترميم سول، او نوي ماڼۍ او ودانۍ هم پکښې جوړې سوې. ډېرې مدرسې،کتابتونونه او جوماتونه پکښې جوړ او ډېر مرستونونه، روغتو نونه اوپخلنځې پکښې تاسيس سول. اود دې ترځنګ د جوما تونو او زيارتونو هم ښه پالنه کېده.

167 ـ د سلطان مراد لخوا د کعبې بيا جوړول

د حجاج بن يوسف لخوا د کعبې تر بياجوړوني وروسته د (966) کالو په موده کې،کعبې شريفې کله کله ترميم ته اړتيا پيداکول، چې د وخت د واکمنو لخوا به ترسره کېدل. (په دې هکله به په راتلونکو پاڼو کې ځرګندوني وسي). خو په کال1039 س. کي د برات (شعبان المعظم) د مياشتې د نولسمي نېټې د چارشنبې په سهار په مکه شريفه کې داسي يو زورور اورښت وسوچي د مخه يې چا سارې نه وو ليدلی. دغه توپاني اورښت د پنجشنبې په ورځ د برات په شلمه هم و اورېدی. چې د سېل اوبه يې دکعبې دننه د دېوالو ترنيمي لوړې سوې اوپه نتيجه کې شامي يا دحطيم د لوري دېګوال او دکعبې د ختيز اولوېديزد لوريو دېوالونه يوڅه ونړېدل او دکعبې دننه زينه هم ولوېدل. د دې ترځنګ دغه سېلاب د خلکو کورونه وران کړل، په زرګونو وګړي يې ووژل او نور ډېر مالي تاوان يې ورساوه. کله چې د دغه زړه دردونکي پېښې خبرخپورسو، د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه مکې شريفې ته دغونه وګړي ورغلل، چې تابه ويل د حج موسم دی. بالاخره د څلورم مراد عثماني په امرلايق مهندسان راغونډ سول، مشوره يې سره وکړه او دا متبرك مکان يې د 1040 س. کال د لوی اختر (ذي الحجې) د مياشتې په دوهمه تقريباً د شپږ نيمو مياشتو شپه او ورځ هلوځلو وروسته بيا کټ مټ د حجاج د ودانۍ په ډول، ودان کړ. په دې بيا جوړونه کې زياتره هغه پخوانۍ ډبرې وکارول سوې. خو د هغو ډبرو پرځای چې د وخت په تېرېدو سره شوړېدلي وې د " شبيکه " د غره ډبرې پکښې کارسوې. دکعبې شريفې د ودانولو په دغه کارکې د مکې امير مسعود بن ادريس بن حسن او د هغه ترمړيني وروسته د مکې بل امير عبد الله بن حسن، د مصر اميرمحمد پاشا الباني، د مدينې قاضي سيد محمد افندي، رضوان بيګ معمار او نورو دولتي چارواکو، ديني عالمانو او مخورو برخه اخستې وه. د نوموړي ټولواك دکعبې د ودانۍ په کارکې، دکعبې شريفې دېوالونه له حجر اسود پرته ټول ونړول سول، خو تهدابونه يې هماغسي د پخوا پرحال پاته سول او پرهغو پخوانيو بنسټونو باندې، نوې دېوالونه پورته سول. چې په دې ډول ترحجر اسود لاندې برخه اوس هم د عبد الله بن الزبير ودانې ده. خو له دې پرته دکعبې اوسنۍ ودانۍ هماغه د عثماني څلورم مراد ودانۍ ده چې د حجاج د ودانۍ په شکل ودانه سوې ده. تردې وروسته نورو هم دکعبې ودانۍ د ضرورت او د وخت د غوښتنو سره سم ترميم کړېده.

168 ـ د ترکا نو په پېر کې د حج ځرنګوالی

د عثمانيانو په وختوکي په مکه مکرمه، په تېره په عرفات کې د حج مناسك او مراسم په ډېرو خوښيو، سترتوب او پرتمين توب لمانځل کېدل. د لوی اختر د مياشتي (ذي الحجي ګ) په نهمه کله چې به د عرفات پرغونډۍ (جبل الرحمت) اود هغه پرشا وخواپه لکونو ماړه او بې وزلي په يوه لباس (احرام) کې سره راغونډېدل. يو نېك چارى

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپین ږیری چې د مکې قاضي به وو، په داسي حال کي چې احرام به يې تړلی وو او پراوښ به سپور وو را څرګند به سو، شامي، ترکي او د مکې د شریف توپونو به په داسي درزي سلامي ورکړه چې په ټوله شا وخوا، دښتو او غروکي به يې ازانګې پورته سوې. د دې امام په لیدو به د حاجیانود لبیك ویلو زوږ آسمان ته وخوت. امام به منبرته نژدې ورغی، وبه دریدی ترشابه يې یو پراوښه سپور حبشی مریی ولاړ وو او پرامام به يې سپین سایوان نیولی وو. امام به په ډېر خوندور او فصیح آوازخطبه ویل. او ترهرو پنځو دقیقو وروسته به يې دسمال ښوراوه. چې ورسره سم به له څلورو خواوو نورو خلکو هم دسملونه ورته ورپول او په زوره زوره به يې تلبیه وویل. دغه مراسم به د ورځي له څلورو بجو څخه پیلېدل او خلکو به په ډېر شوق او ذوق د خدانتعالی حمد او ثنا او تلبیه ویل او د خدای د رحمت هیله به يې کول. په دې ترځ کي به شامي او مصري محملونه (کجاوې) راغلې. دغه مهال به له یوې خوا د باجې غږوونکود ډلي خوږ او موزون آواز په غرونوکي پورته سو او له بله لوري به د توپونو درزی سو. محملونه به جبل رحمت ته په نژدې کېدو سره ودرېدل، امام به خطبه پای ته ورسول او په ډېره عاجزي او زاریو به يې دعاوي وکړې. چې په هغوکي به د مکې شریف، رئیسان، امیران، د پاچاناییب، مخوراو بې وزلي ټول شامل وه. د دعاتر ویلو وروسته به د حج د مبارکی آوازونه په غرو او دښتوکي پورته سول. د خوښیو د څرګندولو په دود به اورلوبي (آتشبازی) پیل سوې اود سلامۍ توپونه به وویشتل سول. پوځیانو به د سلامۍ مراسم ترسره کړل. بلېندي (مشعلونه) به ولګېدل او د لمر تر لوېدو وروسته به ټول حاجیان د مزدلفې په لوري رهي سول او دا مراسم به په عرفات کي پای ته ورسېدل.

169ـ په عثماني پېرکي د مکې د حکومتي چارواکو ورځنۍ کړني

د ترکانو په وختوکي د مکې د حکومت اداري د حرم د امهانئ د دروازې (باب امهانئ) مخامخ سهیل لوري ته په بازار کي وې. هلته به د مکې والي، د پوځ د مشر او د پولیسو دفترونه وه. د باب القضا سره به د قاضي القضات محکمه وه. څنګه چې مکه د حجاز دارالخلافه وه، هلته به دوه ډوله حکومتي چارواکي په کار بوخت وه. انتظامي چاري به د مکې د شریف په لاس کي وې چې " سید الجمیع " به يې ورته ویل. او مالي او پوځي چاري به د مکې والي اداره کولې. والي به په عامه توګه ترك وو او د ترکانو لخوا به ټاکل کېدی. چې شیخ الحرم به يې ورته ویل. بیا ترکانو مسجد الحرام ته د " دائرآ الاوقاف " په نامه اداره جوړه کړه. چې د دغي ادارې مشرته يې " مدیرالاوقاف " ویل. کوم چې د مسجد الحرام ټولي اړوندي چاري به يې پرمخ بېولې. او په ځانګړو دفا تروکي به يې د مسجد الحرام د ټولو موْ ظفینو نومونه ثبت سوي وه. دا اداره به له اداري پلوه په شیخ الحرم پوري، کوم چې د مکې والي وو مربوطه وه. او د مالي پلوه به يې د آستانهْ علیا (قسطنطنیې) په نظارت الاوقاف (د اوقافو وزارت) پوري اړه درلوده. د مکې شریف به له سهاره ترمازدیګره اهمي مسالې او مقد مې فیصله کولې. د مازدیګر او ماښام لمونځ به يې په مسجد الحرام کي کاوه. د ماښام ترلمانځه وروسته به يې په خپل کورکي د خپلو اولادونو او مېلمنو سره لیده کاته کول او ډوډۍ به يې ورسره خوړل. د جمعې په ورځ به يې په دارالاماره کي چې په شاهي کلا کي وو،د مکې د والي اونورو چارواکو او مخورو سره لیدل. تردې لیدنو کتنو وروسته به خلك د والي سلام ته ورتلل او شریف به د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمعې لمونځ په حرم کې کاوه. کله کله چې به په خپل اوړني استوګنځي (طايف) کې وو، په پرتمينو مراسمو به حرم ته ورتی او د جمعې او مازديګر ترلمانځه وروسته به بېرته طايف ته تی. دغه راز د مکې د خلکو دا معمول وو چې د مکې شريف ته به يې په کال کې يو وار د مکې د باندې په يوه سيل ځای کې ډوډۍ کوله. چې هغه به په سترو او پرتمينو مراسمو جوړولو سره هلته د خپلو خاصو ملګرو سره ورتی. خلکو به دعاوې ورته کولې اود ده په مخ کې به يې ده ته د " يعيش " (ژوندی دې وي) شعارونه ورکول. د ډوډۍ ترخوړلو وروسته به يې د " بدو " خلکو د آس د سپرلۍ او خنجر او توري وهلو د هنرننداره کول او بيا به بېرته ښارته تی.

170 ـ محمد بن عبد الوهاب، سعودي مشران، مکه اوکعبه

په کال 1223 س.کې سلطان محمود ثاني د عثماني ترکيې پاچا سو. د ده په وختوکي چې عيسوي هيوادونه د ترکانو سره په جګړه بوخت وه. او نوري کورنۍ ستونزې هم ور پېښې وې، د نجد ربړه د يوې ستونزمني ربړې په توګه را منځته سوه. نجد د اوسني سعودي عربستان هغه برخه ده، چې د مکې او بصرې په منځ کې پرته ده. نجد د لوړې مځکې په معنادی. ځنګه چې دغه مځکه ترحجاز او نورو لوړه ده، ځکه نو نجد ورته وايي. محمد بن عبد الوهاب نجدي په کال 1115س. کي چې د 1703ع. سره سمون خوريد نجد په العينيه کي وزېږېد،کوم ځای چې د ده کورنۍ هلته اوسېدل او پلار يې هم هلته قاضي وو. ده تر علم حاصلولو وروسته خپل تحريك په لاره واچاوه. وايي چې خلك د ده د افكارولهـ املهـ لهـ ده څخه ګوښه ګرځېدل اوپه ښه سترګه يې نه ورته کتل. پلار يې هم د ده لهـ انتقادونو او اعتراضونو څخه خوښ نه وو. او ورور يې هم چې شيخ سليمان نوميدی، د ده د تعليماتو مخالفت وکړاو د ده د افکارو په رد کي يې کتابونه وليکل. خو وايې چې بيا بيرته ورسره پخلاسو او د ده افکارېې ومنل.کله چې د العينيې حاکم هغه له خپلي سيمي وايستی، نو د نجد اړوند " درعيې" ته ولاړی. ځکه هلته ځينو عالمانو او د محمد بن سعود مېرمني (کله چې محمد بن عبد الوهاب د محمد مېرمني ته خپل دعوت وړاندي کړ، هغې له خپل مېړه څخه وغوښتل چې د هغه بلنه ومني) او پخپله محمد بن سعود،کوم چې هغه مهال د درعيې حاکم وو او د سعودي کورنۍ د سر سړی دی، د هغه ننګه وکړه، د هغه عقايد يې ومنل او د هغوخپېرولو ته يې ملا وتړل. محمد بن عبد الوهاب ويل چې زه خلك له شركياتو څخه توحيد ته را بولم. اوځان يې د امام احمد بن حنبل په مذهب باله. خوکله چې د ده عقايد د مکې مکرمې عالمانو ته ورسېدل، پرهغه يې دکفر فتوا ورکړه او مکې ته يې د وهابيانو ورتلل منع کړه. محمد بن عبد الوهاب په 1206 يا 1207 س. کي د (92) کالو په عمر وفات سو. هغه مهال چې محمد بن سعود، محمد بن عبد الوهاب ته پناه ورکړه، يعني د 1158 س. کال په شا وخواکي، د محمد بن سعود امارت پردوو، درو ښارونو باندي وو،کوم چې د نجد په حنيفه ناوه کي واقع وه. دغه محمد بن سعود چې په کال1726ع. کي د درعيې امارت ته رسېدلی وو، د خپلي مړيني ترکال (1760ع.) پوري د دغه ځای حاکم وو. د هغه تر مړيني وروسته، د هغه زوی عبد العزيز د پلار ځای ناستی سو. د ده د واك ارشو ډېره پراخه سوه او تر رياض، الاحساء،کربلا، بحرين، عمان او رأس الخېمې پوري وغځېده. په کال 1218 س.کي عبد العزيزد يوه ايراني لخواچي عثمان نومېدی و وژل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو او زوی يې سعود نومي د هغه ځای ونيو. د ده په وختو کي هم د سوبو لړۍ پر مخ روانه وه. چې په دې لړکي په کال 1218س. کي مکې معظمې ته ننوتی. دوه کاله وروسته مدينې منورې ته ورسېدی او د مکې شريف غالب نومی يې د سعودي واکمنۍ اېل (مطيع) کړ. بيا يې د يمن، عسير، تهامه، نجران او د خليج د غاړو رياستونو ته مخه کړه او مسقط او عمان يې په سعودي واکمنۍ ورګډکړل. د سعود په پېرکي د عربو جزيره د ده د سلطنت ترسيوري لاندي راغله، له دې امله ده ته سعود کبير وايي. د خلاصاَ الکلام او تاريخ مکه ليکوالان پردغه سعود لګېږي او وايي چې هغه ډېر مسلمانان قتل عام کړه، د معلٰی د هديري قبې او د حضرت عبد الله بن عباس او رسول ﷺد زامنو د روضې، د بي بي خديجې د زيارت او د رسول ﷺ ، ابو بکر او علي د زېږېدو دځايونو قبې يې ونړولې. په کال 1221س. کي يې شاميانو او مصريانو ته خبر ورکړچي بيا به د حج محملونه مکې ته نه لېږي. دغه راز يې هغه د طبلو او مزاميرو له راوړلو او وهلو څخه هم منع کړه. بل کال چې شامي محمل مکې ته نژدې ورسېدی، څنګه چې وهابيانو مکې ته نه پرېښووی، نو د شام حاجيان بېله حج کولو، له لاري بېرته وګرځېدل او مصري محمل چې مکې ته ورسېدی، سعود د هغه د سوځولو امر ورکړ. او د دې سره سره يې په مکه کي جار و واهه چې بيا به مکې ته ړيرخريلي نه راځي. څکه نو تردې وروسته مکې ته د شامي او مصري محملونو ورتلل بند سول. دغه راز په 1221 س. کي وهابيانو په مدينه منوره کي هم لوټ وکړ او د ټولو زيارتونو قبې يې ونړولې. او د نبوي حجرې د خزانې ډېر بيي جواهرات يې هم لوټ کړه .

)دا د خلاصاَ الکلام او تاريخ مکه څرګندوني دي، چې په سمتيا او ناسمتيايې خدای ﷻ علم لري .(عثماني دولت چې د سعود دا چاري او پر مختګونه ونه زغملای سوای، نو يې د عراق والي پر راپورته کړ. هغه چې څه ونه کړای سوای، بيايې د شام والي پر راوپاڅاوه. خو چې هغه هم څه ونه کړای سوای بيا يې په 1805ع. کي محمد علي الباني د مصر والي وټاکی اود سعودي واکمنۍ له منځه وړلوته يې وګوماری. هغه ډېره موده د عثمانيانو په مرسته د سعودي واکمنۍ پرضد جګړې په لاره واچولې چې په دې ترڅ کي يې په کال 1228س. کي بيرته مدينه، مکه، جده او طايف له سعود څخه ونيول. په کال 1229 س. کي سعود کبير وفات سو او د هغه زوی عبد الله واکمن سو. هغه په پوځي چارو کي ډېره تجربه نه درلوده او له بلي خوا د هغه د پلار اکا عبد الله بن محمد بن سعود دواکمنۍ دعوه وکړه. چې په دې ډول د سعودي کورنۍ په ليکوکي درز ولوېدی .

محمد علي پاشا خپل زوی ابراهيم پاشا د ډېروځواکونو سره د نجديانو سره جګړې ته وګوماری. چې پای يې نجديان مات کړه. په کال 1818ع.کي درعيې سقوط وکړ او دغه نوې را منځته سوې واکمني له منځه ولاړه. عبد الله بن سعود، د هغه وزير او د هغه يو بل نژدې ملګری مصرته، بيا قسطنطنيې ته ولېږل سول او بيا د سلطان محمود له خوا د " آياصوفيې " په ډګرکي اعدام سول. درعيه د ابراهيم پاشا په امر ورانه سوه، په زرګونو مسلمانان ووژل سول اوکورونه يې ونړول سول .

171 ـ د ترکي بن عبد الله بن محمد بن سعود را پاڅېدنه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکي چې د عبد الله د پلارد اکا زوی ووځه مهال پټ وو، خو په کال1823ع. کې په نجد کې راڅرګند سو او ځانته يې ملګري او مرستندويان وموندل. رياض يې ونيو اوتر 1834ع. يې حکومت وکړ. د دغه کال د مى په نهمه د سعودي کورنۍ د يوه غړي مشاري نومي په اشاره ووژل سو او مشاري خپل ځان واکمن اعلان کړ. چې بيا يوه مياشت يا څلوېښت ورځي وروسته د ترکي زوی فيصل نومي، مشاري له واکه را وپرځاوه او اعدام يې کړ. او د پلار پرګدۍ کښېنستی. خو ترلسوکالو وروسته، د 1837ع. د مى په مياشت کي مصريانو رياض ځني ونيو او فيصل مصر ته بندي بوتلل سو.

172 ـ د ترکي د زوی او لمسيانو واکمني

فيصل بن ترکي په1843ع. کال کي له بنده وتښتېدی. د دغه کال په دوبي کي يې رياض ونيواو د سعودي واکمنۍ د بيا ژوندي کولوکوښښونه يې له سره پيل کړل، چې په دې لارکي ډېر بريالی پرمخ ولاړ. په 1282س. (1865ع.)کي فيصل ووژل سو او د ده د دوو زامنو عبد الله او سعود ترمنځ د امارت پرسرجګړې پيل سوې.چې تردېرشوکالو يې دوام وکړ. بالاخره په 1875ع. کي سعود وفات سو. په دې ترڅ کي ځيني سيمي بيرته عثمانيانو ونيولې. د نجد ځيني سيمي د حائل امير ابن رشيد ونيولې او انګريکزانو پرعمان واك ټينګ کړ. علاوتاً په کال1888 ع.کي ابن رشيد رياض هم ترخپل واك لاندي راوستی. په 1889ع. کال عبد الله هم مړ سو. خلکو د فيصل دوهم زوی عبد الرحمان خپل واکمن وټاکی. عبد الرحمان رياض بيرته ونيو. خو ابن رشيد بيرته ځني قبضه کړ. ځکه نو عبد الرحمان د خپلي کورنۍ سره لومړی قطر بيا دوې مياشتي وروسته بحرين او بيا کويت ته مهاجر سو. دغه مهال يعني د 1294س. کال د څلورمي خور پر (14) د مکې شريف عبد الله بن محمد بن عبد المعين تر (19) کالو امارت وروسته وفات سو. له 1295س. څخه تر1299س. پوري د نجد او حجاز حالات ډېرګډوډ وه. اوپه 1299 س.کي عون بن محمد بن عبد المعين د مکې والي وټاکل سو.

173 ـ د اوسني سعودي بنسټ ايښوونکی ملك عبد العزيز

په کال 1880 ع.کي چې سعودي کورنۍ په جګړه اخته وه د عبد الرحمان بن فيصل په کورکي عبد العزيز وزېږېدی. په 1901 ع.کي د يوويشتوکالو وو چې دکويت د شيخ مبارك الصباح په مشوره او مرسته يې وپتېيل چې ښېله لښکرو په څو تنو رياض ونيسي. نو د څګلوېښتو تنو سره په دې نيت له کويت څخه ووت. څو مياشتي يې په ربع الخالي کي تيري کړې. بيا دکويت شيخ مبارك الصباح او د هغه پلار عبد الرحمان بيرته ور وغوښت، خو هغه د شپېتو تنو سرتيرو سره د رياض په لوري وخوځېد. کله چې رياض ته د يونيم ساعت مزله په واټن نژدې سو، شپه يې هلته تېره کړه. بيا يې شل تنه ملګري، اوښان او نور سامان هلته پرېښوول او ورته ويې ويل چې که په څليرويشتو ساعتوکي تاسي ته زما لخوا کوم پيغام ونه رسېدی، تاسي به بېرته کويت ته درومئ. بيا پياده مخ پر رياض ور رهي سو. د ښار په د باندي بڼونوکي يې خپل ورور محمد او نور (23) تنه ملګري پرېښوول. ترسهار د مخه د (15) تنو ملګروسره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رياض ته ننووت او د خرما وو د ونو په بڼونوكي په پټه د آل رشيد كلا ته ورسېدی. د آل رشيد دكلا دروازه يې په توره ووهل. (وايي چې اوس هم پردغه دروازه باندي د توري نخښه سته اودغه دروازه دیادگار په توگه ساتل کيږي) او سمدستي په كلا ننوتی،د آل رشيد د محافظانو سره يې مقابله وکړه او د آل رشيدو د واكمن په گډون يې ټول له منځه يووړل. دا د 1902ع. د جنورۍ (15) نېټه وه. سهار په رياض كي په هرلوري آوازه خپره سوه چې عبد العزيز،د آل رشيد واكمن له منځه وړی دی. له دې سره عبد العزيز د يوه پياوړي واكمن په څېر د خپل ملك ډېري سيمي يو په بل پسې خپلي كړې او د نجد واكمن سو. خو ځيني تاريخ ليكونكي، لكه برناديت غانم او نور په دې عقيده دي چې :" څنگه چې انگرېزانو د تركانو سره دښمني كول، نو د هغو دښمنان يې هم تقويه كول. او څنگه چې دكويت دولت د انگرېزانو لخوا حمايه كېدی، نو عبد العزيز هم دكويت په مستقيم او قوي ملاتړ او د انگرېزانو په غير مستقيم ملاتړدغو بريو ته ورسېدی". ان چې پل بون آنفان او پي يرمارتلو فرانسوي تاريخ ليكونكي وايي چې:" عبد العزيز عثمانيان له هفوف نومي ځای څخه د انگرېزانو په مرسته وايستل". دغه راز دغه تاريخ ليكونكي زياتوي:" څنگه چې عثماني تركانو په حائل كي د آل رشيد له كورنۍ‌څخه ملا تړكاوه، نو وهابيان دې ته اړسول چې د سرجان فليـبي په هڅونه د انگرېزانو پلو ونيسي". دوی وايي چې: " فليبي دابن سعود سره د انگرېزانو پټ جاسوس وو،چې د انگرېز ـ هند د دولت لخوا دې كار ته گومارل سوی وو.

174 ـ د مكې شريف حسين او پر حجاز باندي د عبد العزيز بريد

له بله پلوه د عثماني خلافت د لمر ډوبېدو په شپېوكي چې د استنبول مقاماتو امير حسين ته د مكې د شريف عنوان وركړ، په خپل لاس يې داسي سړی وټاكی چې پای يې پرعثماني واكمنۍ او خلافت وروستی گوزار وكړ. د دغه شريف حسين په هكله ډول ډول نظريې وركول سوي دي. د ده پلويانو هغه يو پياوړی ولسپال باله. څنگه چې هغه ليدل چې د عثمانيانو واك له منځه تلونكی دی،له فرصته يې گټه اوچته كړه او د انگرېزانو سره يې په پرده كي اړيكي ټينگي كړې. په كال 1916ع. كي يې د طايف او مكې خلك د تركانو پرضد را وپارول او جنگ يې پيل كړ. دغه مهال تركي عسكرو د شريف حسين مانۍ بمبارد كړه، خو نابېره يوه مرمۍ پركعبه شريفه ونښته او دكعبې غلاف اور واخيست. كله چې تركانو دغه اور واژه د مكې خلكو داسي گومان وكړچې دغه كار تركانو قصدي كړی دی. نو يې دغه ټول تركي سرتيري ووژل او د هغو قوماندان يې چې په پټه يې تړلی وو، د مكې په كوڅوكي وگرځاوه. په دې جنگ جگړو او الوگولوكي كرنيل ټی0 ای0 لارنس شخصاً اغېزه لرل. اوله حسين څخه يې ننگه كول. دغه سړی چې په لارنس اف عربيه (د عربو لارنس) مشهور سو د 1928ع. كال په شا وخوا كي په اوسنۍ پښتونخوا (صوبه سرحد) كي هم د اعليحضرت شاه امان الله غازي پرضد د پاڅوَنو لپاره د مكار انگرېز لخوا په پټ ماموريت (جاسوسي) وگومارل سو، او په ميران شاه كي يې د " ايرمين شاه " په نامه جاسوسي فعاليت كاوه. بيا د ملا په جامه كي د افغانستان ختيز ته ننووت او د اغتشاش اور يې بل كړ. القصه په دې ډول شريف حسين د 1334 س. كال د برات

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاشتي پرنهمه د عربي هیوادونو د خپلواکۍ په نامه، خپل ځان په حجاز کي له عثماني واکمنۍڅخه، خپلواك او" د مسلمانانو خلیفه " اعلان کړ. دغه مهال هغه د خپل زړه له هیلو پرده پورته کړه او ویې ښوول چې هیله لري چې د ټولو عربو پاچا سي. له بله پلوه ده ته داسي یو ترون د لاسلیکولو لپاره وړاندي سو چې د ده د خپلواکۍ له منځه وړونکی او په حجازکي د لوېدیزیانو دواك ټینګوونکی وو. چې ده هغه ونه مانه. د ده د خپلي کمبلي سره د پښو داسي سم نه غځوني او د ټولو عربو او اسلام د یوموټېی کېدو او پرهغو باندي د ټولواکۍ ټینګولو خیالونو انګرېزانو ته(چې پرده باندي یې ډېره پانګه ښندلې وه) ور وښوول چې د حسین له ملاتړه د لاس اخیستو اوپه خپل برخلیك پسي د هغه د روانېدو مهال را رسېدلدی. ځکه انګرېزان د دې غوښتونکي وه چې د عربو واړه واړه او یوله بله دښمن دولتونه جوړ او پردغه حال وساتي. او د خپل نفوذ سیوری پرهغو او د اسلامي نړۍ پرنورو برخو وغوړوي. د هند یو لیکوال ناز انصاري د سعودي د تاریخ په هکله په خپل کتاب کي وایي چې: " سلطان عبد العزیز بن عبد الرحمان د 1914 ع. کال په جګړه کي د برتانیې دغولوني په دام کي ونه نښتی او [د آزادو عربو] د را منځته کېدو په جال بندنه سو. خو څنګه چې یې د ترکانو سره پلرنۍ دښمني درلوده، انګرېزان د هغه په بیطرفه پاته کېدو کي بریالي سول او له دې پالیسۍ څخه پای انګرېزانوته ګټه ورسېده. چې د دې په بدل کي انګرېزا نو، ملك عبد العزیز ته د جنګ ترپایته رسېدو پوري د میاشتي پنځه زره پونډه معاش ورکاوه ". د جنګ تر پایته رسېدو وروسته برطانیه او فرانسه د مکې د شریف سره پرخپلو ژمنو ونه درېدل. شریف په قهر او مایوسه سوخوځه یې نه سوای کولای. د تهران د پوهنتون استاد دکتور حسین قره چانلوپه خپل کتاب حرمین شریفین کي وایي چې د انګلستان لخوا په یوه سترګي وهلو سره د " اسلامي خلافت کمیټې " عبد العزیز ته لیك ولېږی او وړاندیز یې ورته وکړچي حسین له حجازه وشړي. دلته باید ووایو چې که د اسلامي خلافت له کمیټې څخه مطلب په هند کي جوړه سوې خلافت کمیټه وي کومه چې د رئیس الاحرار مولانا محمد علي جوهر او د هغه د وروරمولانا شوکت علي او نورو لخوا په بمبئي کي د انګریزي ښکېلاك پرضد تاسیس سوې وه، نو د قره چانلو خبره دغي کمیټې ته د انګلستان د اشارې په هکله د باور وړنه ده. البته په دې هکله د انګلیسانو او عبد العزیزاړیکي د برنادیت غانم له څرګندونو هم جوتیږي. هغه وایي چې په دې اړه د برتانیې سیاسي معتمدکوم چې د مخه یې هم د عبد العزیز سره ملاقا ت سوی وو، ریاض ته ولاړی او د عبد العزیز سره یې وکتل. نو هغه وو چې عبد العزیز د حجاز دولت ته د جنګ اعلان وکړ او د 1824ع. کال په جون کي یې د نړۍ مسلمانانو ته پیغام ولېږی او له هغو څخه یې وغوښتل چې دغه، د ده په وینا درواغجن خلیفه په رسمیت ونه پېژني. انګلیسانو هم د شریف حسین له ملاتړه لاس واخیستی او د فرانسې د دولت سره یوځای یې د وهابیانو په وړاندي خپله دوستانه بیطرفي وساتل. پای حسین د 1343س. کال د لومړۍ خور پرڅلورمه، د 1924ع. کال د اکتوبر پر درېیمه د اویاکالو په عمر د خپل زوی علي په ګټه له واکه لاس واخیستی، د دغه کال د لومړۍ خور پرلسمه جدې ته ولاړی. هلته تریوې اوونۍ تېرولو وروسته عقبې ته ولاړی. بیایې د انګرېزانو د لوربینو له امله هغه ځای هم پرېښووی او د قبرس په جزیره کي یې اوسېدل غوره کړه. څو چې د 1931ع. کال د جون پرڅلورمه یې له نړۍ څخه سترګي پټي کړې. د ده زوی علي هم په ده پسي څو ورځي وروسته جدې ته وتښتېدی او سلطان عبد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

العزيز د 1924ع. کال د اکتوبر پر اتلسمه مکې مکرمې ته ننوتی. د 1925ع. کال د جنورۍ په میاشت کې یې جده هم محاصره کړه او پای علي هم د 1925ع. کال د دسمبر پراتلسمه له واکه لاس واخیست او د سلطان عبد العزیز پوځونو جده هم ونیول. درې ورځې وروسته امیر علي د عدن له لاري عراق ته ولاړی او د 1344س. کال د څلورمي خور پراوومه چې د 1925ع. کال د دسمبرد (25) سره سمون خوري ټول حجازد سلطان عبد العزیز تر واك لاندي راغي او په دې ډول نجد او حجاز سره یوځای سول. پای عبد العزیزته د 1344 س. کال د څلورمي خور پر (25) د 1926ع. کال د جنورۍ پرلسمه د جمعې په ورځ باب الصفا ته نژدې په حرم شریف کې د یوې ستري غونډې په ترڅ کې د حجاز د سلطان نوم ورکړه سو، او په دې ډول د نجد او حجاز پاچاسو. پرده باندي ځیني پوهان په خپلو کتابو نوکي د نیوکو په لړکي وایي چې ده په 1915ع. کې د انګرېزانو سره یو تړون لاسلیك کړچې د هغه له مخي یې ځان د هغو تر اثر لاندي راوستی. بل وایي چې بریتانیا د 1925ع. د نومبر په پیل کې دوه تړونونه؛ یو د عراق اوبل د اردن سره پر عبد العزیز باندي وتپل. چې د یوه له مخي یې له هغه دښته چې نجد او سوریه یو له بله سره نښلوي، سترګي پټي کړې. او هغه یې ختیز اردن ته پرېښووی. اود دوهم له مخي د نجد او عراق د پولود اختلافاتو په هکله د پرېکړې حق انګلستان ته ځانګړی سو. دغه راز د دوهمي نړۍ والي جګړې په پیل کې ملك عبد العزیز سعودي عربستان بیطرفه وباله خو وروسته اقتصادي ستونزو د امریکا او انګلستان مرستوته اړکړ، او په کال1944ع.کي امریکا د دغه هیواد په ظهران کې یو لوی اوسمبال هوایي ډګرجوړکړ. چې له دې سره سعودي عربستان د المان پرضد جګړې ته ور ودانګل، او امریکایانو په سعودي عربستان کې خپل موجودیت ته پراختیاورکړه. که څه هم په کال 1927ع. کې انګلستان د می د میاشتي پرشلمه د سعودي عربستان خپلواکي په رسمیت وپېژندل؛ د سعودي واکمنۍ سره یې د دوستی او حسن تفاهم تړون لاسلیك کړاو د 1915ع.کال تړون یې لغو اعلان کړ او د سعودي مطلقه او تامه خپلواکي یې ومنل. خو دا یوڅرګند حقیقت دی چې امریکایان، انګرېزان او نورکفار د عربي هیوادونو او ځینو نورو اسلامي هیوادونو په چارو کې ستر لاس لري. هغوی یې په ډول ډول بنو په ډول ډول ناخوالو اخته کړي، او خپله کفري او نوې ښکېلاکي ولکه یې پرټینګه کړې ده. ان چې دکال 1990ع. را په دې خوا کله چې عراقي پوځونو پرکویت ور ودانګل، امریکایي پوځونه د سعودي په خاوره کې مېشت سول، چې تراوسه هلته پراته دي. او د اسلامي هیوادونو د ناپامیو او اختلافاتو له امله دکفارو واك نور هم پر اسلامي هیوادونو غلبچ اوپیاوړی کیږي. لکه چې دغه دی د 1382 لمریزکال د پسرلي په لومړۍ ورځ د امریکا او انګرېزجنایتکاروکفارو د عراق پر اسلامي خاوره وسله وال یرغل وکړاو په شلو ورځوکي یې په عراق کې تربې خرته قتل عام او شدیدو بمباریو او ورانیو وروسته د صدام حسین حکومت دړې وړې کړ. او عراق یې اشغال کړ. القصه تر1932ع. کال پوري سلطان عبد العزیز ته " ملك الحجاز و نجد و ملحقاتها " ویل کیدل، خو د دغه کال د سپتمبر په اتلسمه ملك عبد العزیز د یوه پاچایي فرمان په ذریعه د خپل هیواد نوم " المملکآ العربیآ السعودیآ " کښېښود. او د سپتمبر پر (23) په دغه نامه رسماً ونومول سو. چې په دې مناسبت هرکال دغه ورځ په سعودي کې د ملي ورځې په توګه لمانځل کیږي. ملك عبد العزیز د 1373س.کال د لومړۍ خور پردوولسمه د1953ع. کال د نومبر پر نهمه وفات سو او پرځای یې د هغه زوی ملك

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سعود بن عبد العزيز پاچاسو. د 1964ع. كال د نومبر پر دوهمه ملك سعود له كاره گوښه كړی سو او پرځای يې ملك فيصل پاچا سو. د 1975ع. كال د مارچ پر (25) فيصل د خپل اكا زوی لخوا ووژل سو او پرځای يې د فيصل ورور ملك خالد پاچا سو. د 1982 ع.كال د جون پردوولسمه ملك خالد وفات سو، پرځای يې اوسنی ملك فهد پاچا سو.

175 ـ په عثماني پېركي مصر، مكه اوكعبه

لكه چې د مخه مو وويل عثماني دولت د سعود اعمال او پرمختگونه ونه زغملای سوه. اوپه دې لټه كي سو چې د هغه مخه ونيسي. په دې لړكي يې محمد علي الباني د سعودي واكمنۍ له منځه وړلوته وگوماری. خودې سړي هم پای لكه د مكې شريف حسين، عثماني واكمنۍ ته ستونزي وزېږولې. مصر بالاخره د نورو ربړو په لړكي تركانو ته يوه نوې ربړه سوه. چې د اروپايانو لاسوهني ته يې هلته لار پرانيستل او د تركيې د تجزيې اود مصر د خپلواكۍ لامل سوه. د دې ربړو سترلامل دغه محمد علي وو. محمد علي يو هوښيار او زړه ور سړی وو. چې د البانيې اوسېدونكاو د هغه د زېږېدو په ځای " كاوالا " كي د تنباكو وو سوداگر، اوپه عين حال كي د ايله جاري لښكرو صاحبمنصب وو. په 1798ع. كي د مصر د نيولولپاره د فرانسې د ناپليون بوناپارت د لښكركښيو په مهال په مصركي دندي ته وگومارل سو، چې په ښه توگه يې ترسره كړه. بياكله چې يې له مصرڅخه د فرانسويانو تروتلو وروسته په مصركي د عثماني سلطان د ولكې د تش په نامه ټينگولو لپاره څه خدمتونه وكړل، په كال 1805ع. كي د دې لپاره چې گوندي د درعيې سعودي واكمني راو پرزوي، د سلطان محمود ثاني لخواد مصرحكومت ته وټاكل سو. هغه د مصر د پرمختيا لپاره څه كارونه وكړل. د مصرد پخوانيو واكمنانو (مماليكو) پاتي شوني يې چې بغاوتونه به يې كول له منځه يووړل. په مصركي د پنبې دكښت د ښه دودولو له لاري يې ډېر شته په لاس راوړل او د مصر پوځ يې د هغو فرانسوي صاحبمنصبانو او انجنيرانو په استخدامولو ښه جوړ او د اروپا په طرز يې تربيه او سمبال كړ.كله چې د محمد علي پښې په مصركي ټينگي سوې اود عثماني واكمنانو لخوا هم پرله پسې د درعيې د واكمنانو سره د ډغري وهلو غوښتني ځني كېدې، نو هغه لومړی د حرمينو شريفينو چارو ته پام واړاوه. څو هم د هغو هندي او يمني مالونو پرتجارت چې د جدې له لاري ترسره كېدی، ولكه ټينگه كړي او هم وهابيان له مكې او مدينې څخه وباسي. وايي چې تركي واكمنو د محمد علي سره ژمنه كړې وه چې كه هغه وكولای سي چې مكه او مدينه د وهابيانو له منگولو وباسي د ده له زامنو څخه يوه ته به د دمشق د ولايت چاري وسپاري. نو هغه وو چې محمد علي پر عربي جزيره باندي د بريدونو لپاره تياري ونيول او پرسعوديانو باندي يې تاكتيكي بريدونه پيل كړه. د محمد علي اود مكې د شريف غالب تر منځ د ليكونو په واسطه پټ تماسونه ونيول سول. د مكې شريف چې سعود په زور اېل (مطيع) كړی وو، محمد علي ته پټ ليكونه لېږل؛ د ملاتړ وعده يې وركړې وه او ورته څرگنده كړې يې وه چې د حجاز اوسېدونكي دې ته سترگي په لاره دي چې تركان يې له وهابيانو وژغوري. د درعيې د امارت لخوا دكربلا ترنيولو او ورانولو او پرحجاز باندي د واك ترټينگولو وروسته د نولسمي پېړۍ په پيل كي له يوې خوا د درعيې د امارت يرغليز

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملیات بابېز سول، له بلي خوا د 1804 او 1809 ع. کلونو په منځ کي په عربي جزیره کي کاختي او وچکالي سوه. له بله پلوه دکولرا وبا تیته سوه، لکه چې هره ورځ به په درعیه کي په لسګونو وګړي مړه کېدل. او بالاخره په پوځي چاروکي د درعیې د وروستیو واکمنو د نه تجربې اوخپل منځي اختلافاتو له امله محمد علي پاشا او د هغه دوه زامن طوسون پاشا او ابراهیم پاشا ترډېرو جګړو او تلفاتو وروسته په کال1813ع. کي بریالي سول چې مدینه، جده او مکه ونیسي او په کال 1818ع. کي بریالي سول چې درعیه ونیسي او بیاېې له وګړو خالي او ورانه ویجاړه کړي. کله چې محمد علي جده ونیول د مکې شریف غالب یې هرکلي ته ور ووتی او بیا دواړو په کعبه شریفه کي د یوبل سره د دوستی لوړه وکړه. خو له دې امله چې ترکي واکمنو له محمد علي څخه غوښتي وه چې غالب ونیسي، هغه ورته په چم کي وو اما څنګه چې د مکې د شریف مرکز ډېر غښتی او پیاوړی وو په ښکاره یې نه سوای نیولای. نو یې دی او د ده زامن په چل ول ونیول. د هغه دکور سامانونه اوشته یې لوټ کړل او د هغه دکورنۍ سره یې ډېره بده وضع وکړه. محمد علي د هغه پرځای د هغه خپل یحیٰی بن سرور د مکې د شریف په توګه وټاکی او د هغه سره یې خپل استازی حسین پاشا پرېښووی. بیا یې غالب او د هغه زامن مصر ته بندي بوتلل اود مکې د نیولوله امله یې هلته جشن ونیوی. بیا یې غالب او د هغه زامن د ترکي واکمنو په امر په سلانیك نومي ځای کي بندیان کړل، څو چې په کال1231 س. کي غالب وفات سو. خدای دې وبخښي. خو په دې ترځ کي یو په بل پسې داسي پېښي رامنځته سوې چې بالاخره انګرېزانو خپل اروپایي استازی ج. سادلرد محمد علي د زوی ابراهیم پاشا د ملاقات لپاره ور ولېږی او له هغه څخه یې وغوښتل چې د انګرېزانو او مصریانوګډ عملیات د وهابیانو پرضد تر سره سي. خو ابراهیم پاشا دا ونه منل ځکه هغه د انګرېزانو په بدو نیتونو پوهېدی. له دې امله د 1819 ع. په منځ کي جدې او بیا مدینې منورې ته ولاړی او سادلر یې له جدې څخه وشړی. او په عین وخت کي یې خپل زیات پوځونه له نجد او د جزیرآ العرب له ختیزو سیمو څخه وایستل. ټولي کلاوي او دفاعي مورچلي یې ړنګي کړې ؛ ډېر ښاروي یې ووژل؛ ونې یې پرې کړې اوکښتونه یې وجاړ کړل. په دې ډول د محمد علي ولکه پر مکه او ټول حجاز ټینګه سوه او ترکال 1840ع. پوري په مکه کي د ده واك چلیدی،چې هلته یې څه سمونیز کارونه وکړل او ډېرو اشرافو ته یې معاشونه وټاکل. محمد علي پاشا د دې فداکاریو په بدل کي له ترکي واکمنو وغوښتل چې د هغو د وعدې سره سم په مصرکي د ده واك موروثي کړي او د شام حکومت هم وروسپاري. خو سلطان محمود د ده یوه غوښتنه هم ونه منل. ځکه نو محمد علي وغوښتل چې له زوره کار واخلي. هغه په کال1831ع.کي خپل زوی ابراهیم پاشا د پنځو زرو تنو پوځیانو سره شام ته ولېږی. په 1832ع. کي یې دمشق ونیوی،کوچنۍ آسیاته یې ور ودانګل اوقونیې ته ورسېدی. چې په دې ډول به یې هرځای ترکان د ماتي سره مخامخ کول. د ابراهیم پاشا دې بریو ټوله اروپا ولړزول. عثماني سلطان هم قسطنطنیې ته د مصریانو له نژدې کېدوڅخه وارخطاسو، نو یې د روس له ښار (تزار) څخه مرسته وغوښتل. ښار چې دا موقع له خدایه غوښته سمدستي یې جنګي بېړۍ او پوځیان د " بوسفور" څنډوته ولېږل. خو دې اقدام انګرېزان، فراسه، او اتریش سخت وبیرول. ځکه یې نو پرسلطان فشار راوړچي د محمد علي غوښتني ومني او بهانه یې لیري کړي. هغه وو چې په کال1833ع.کي سلطان د محمد علي سره سوله وکړه شام اود " اطني" په نامه یو بل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولایت یې هغه ته ورکړ، چې په دې توګه محمد علي پرمصر، شام او حجاز او څه نورو ځایونو واکمن سو او یوه لویه ټولواکمني یې تشکیل کړه. په دې ډول څار نیکولای اړسو چې خپل پوځونه له اسلامبول څخه ور وبولي. خو د عثماني دولت سره د 1833ع. کال د اسکلهٔ خونکار د تړون له مخې یې هغه ټولي ګټې چې په پام کې یې لرلې ترلاسه کړې، سلطان د روسیې تحت الحمایه سو، او تورسمندر د روس پراخه پوځي بندر سو. چې له دې امله بیا ټول ستراروپايي هیوادونه اړسول چې په ډېره ځیر تیاسره د ترکیې چارې وڅارې او پای داسې سوه لکه ترکیه چې د اروپا ترساتنې لاندې راغلې وي. پنځه کاله وروسته بیا سلطان محمود د شام د نیولولپاره د محمد علي سره د خورا ډېرو منظمو لښکرو په ور استولو ډغري ووهلې، خوبیا یې ماته وخوړل. د دې ماتې خبرهغه مهال ترکیې ته ورسېدی چې سلطان محمود د 1839ع. کال د جولای په لومړۍ ورځ مړسو. او د هغه شپاړس کلن زوی عبد الحمید د هغه ځای ناستی سو. دغه مهال د اروپايي هیوادونو جاه طلبۍ او سیالۍ پرخروښ راغلې او په رشتیا سره یې پر ترکیه باندې دکالخوايي (قیمومیت) په لوري لومړي ګامونه اوچت کړه. پای په داسې حال کې چې انګرېزدغه مهال، یعنې په 1839 ع. کې عدن نیولی وو. او خپله سمندري اډه یې د هند په سمندر کې تاسیس کړې وه. د انګرېز او اتریش پوځي بېړیو د اسکندریې په وړاندې لنګر واچاوه او ګواښ یې وکړ چې ښارپه توپونو ولي. ځکه نو محمد علي تسلیم سو، خپل پوځونه یې له شام څخه راو بلل اوپه 1256س. (1840ع.) کې د سلطان عبد الحمید سره د محمد علي د سولې په پایله کې هغه یوازې د مصر پاچا سو او د سلطان لخوا فرمان ورکړه سوچې هغه دې د مصرخدیو وبلل سي. او دا خطاب دې د هغه دکورنۍ په لړۍ کې پاته سي. د خلاصآ الکلام لیکوال سید احمد بن زیني دحلان وایي چې د دغې سولې له شرایطو څخه یودا وو چې محمد علي پاشا به حجاز او شام خوشې کوي اود ترکیې پاچا ته به یې پرېږدي. ځکه نو هغه خپل ټول پوځونه له حجاز څخه مصر ته ور وبلل. چې البته د دې ور بللو یو سبب د انګرېزانو فشار او بل سبب یې دا وو چې مصر په ځواکمن کړي. څو د اړتیا په مهال وکړای سي د انګرېز او ترکیې سره په وجنګېدلای سي. او په دې ډول د هغه لاس له حجاز څخه وختی، خو په مصرکې د هغه اود هغه د اولادې خپلواکې واکمنۍ ترڅه مهاله دوام وکړ. چې بیا مصر د انګرېزانو ترواک لاندې راغی. له پورتنیو سیاسي او جنګي چارو پرته د مصرخدیوګانو کعبې شریفې ته د هغې پوښ او څه نور ورلېږل، چې دکعبې د پوښ او مصري محمل ترسرلیکونو لاندې خبرې پرسوې دي.

176 ـ د ترکانو، وهابیانو، سعودیانو، شریف حسین او نورو د شخړو پایلې

د عثماني دولت اوخلافت د وروستیو واکمنانو د ناسموکارونو، د ترکانو د لویانو او سیاست بازانو د یوله بله د مخالفتونو او ناوړوکړنو، د وهابیانو، سعودي مشرانو، مصریانو، شریف حسین او نورو عربو د یوله بله شخړو، جنګونو، بېلتون غوښتنو او بغاوتونو او د انګرېزانو او نورو سره د ځینو واکمنو د ساز و باز په پایله کې، عثماني دولت او خلافت چې د ټولي نړۍ د مسلمانانو سترګې ورته کږې وې، په ډول ډول کړاوونو اخته او پای له منځه ولاړی. پرنګیانو پرعربي خلیج واک ټینګ کړ. مصراو نور ځیني هیوادونه یې ونیول. شریف حسین یې له واکه بې برخې او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوارکړ. د عربي هیوادونو په چاروکي د برطانیې او نورو لاسوهني ته لار اواره سوه. لوېدیز د اسلامي نړۍ پرسیاست برلاسی سو. یوله بله ناجوړ او بې واکه واړه واړه عربي حکومتونه را منځته سول. او د زیاترو اسلامي هیوادو رهبران د هغو لاسپوڅي سول.

177 ـ سعودي عربستان ، د آسیا په جنوب لوېدیزکي

د عربو د ټاپووزمي په کابو (75) فیصده مځکه کي، چې تقریباً (2149690) مربع کیلو متره کیږي، موقعیت لري. دا هیواد چې د عربو د ټاپووزمي په زړه کي د شمالي عرض البلد د (16°،5-32°) او ختیز طول البلد د (35°-56°) ترمنځ پروت دی. د ختیزلوری له فارس خلیج څخه، د لوېدیزلوری ته ترسره سمندرگي پوري غځېدلی دي. څلورخواوي یې: شمال : اردن، عراق اوکویت. جنوب : یمن او عمان. ختیز : عمان، قطر، عربي متحده امارات اوفارس خلیج (عربي خلیج) اولوېدیز : سور سمندر گی (بحیرهْ احمر یا بحر قلزم) . د سعودي عربستان د ټولو پولواوږدوالی په وچه کي (4415) کیلو متره دی. اوپه ختیز اولوېدیزکي له اوبو سره (2640)کیلو متره پوله لري. کوم د یادولو وړ سیند نه لري. وچه او سوځنده، توده هوا لري. او اوربښت یې خورا لږدی. دغه هیواد د عربو په ټاپووزمه کي د آسیا تر ټولو لوی عربي هیواد دی. د دغه هیواد په جنوب ختیزه برخه کي د (ربع الخالي) لوی، وچ ډاگ پروت دی. ریاض یې پلاز مېنه (پایتخت) دی او 1999ع.کال د جولای د میاشتي د سرشمېرني له مخي (21504613) تنه نفوس لري. چې په دې کي (5321938) تنه بهرني کارگران،کوم چې په سعودي کي کارکوي هم شامل دي. سعودي عربستان د اداري وېش له پلوه پرڅوارلسو ولایتونو وېشلی دی. اساسي قانون نه لري او چاري یې د اسلامي شریعت پربنسټ اداره کیږي. په سعودي کي د سیاسي ډلو د جوړېدو او سیاسي فعالیت اجازه نسته. د دغه هیواد اقتصاد پرتیلو ولاړ دی او د نړۍ د تیلو تر ټولو غټه زېرمه (د نړۍ د تثبیت سوي زېرمي26 فیصده) لري. اوس اوس د نفتو لومړۍ درجه صادرونکی او سترتولیدونکی دی. او د تیلو د صادرونکو هیوادونو په ټولنه (OPEC)کي د مشرتابه چاري پرمخ بیایي. په سعودي عربستان کي د بودجې (75) فیصده عواید، (10) فیصده غیر خالص کورنی تولید او د صادراتو (90) فیصده عواید له تیلوڅخه لاس ته راځي. او د سړي سرکلنی عاید یې نه زره ډالره دی.

178 ـ د سعودي تاریخي سوابق

اوسنی سعودي عربستان د اسماعیل د اولادې اصلي ټاټوبی دی. دا هیواد د قبایلي استوگنو پراستوگنځایونو مشتمل یوداسي ملك وو،چې بېل بېل مدنیتونه پکښي ټوکېدلي دي. حضرت محمد د 571ع. کال د اپریل پرشلمه د همدغه هیواد په ډېر ستراو متبرك ښار مکه معظمه کي زېږېدلدی. پرڅلوېښت کلنۍ د اسلام په پیغمبري

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکښې مبعوث سوی او له همدغه ځایه د اسلام د لمر په راختو سره د عربو د یووالي، سترتوب او نېکمرغۍ پېر پیل سوی، او له همدغه ځایه اسلام په ډېره لږ موده کي په شمال کي تر هسپانیې او په ختیزکي تر اندونیزیا پوري خپور سوی دی. کعبه، مکرمه، مسجدالحرام او د حج نور مقدس اماکن او د حضرت محمد مصطفی ﷺ مقدس قبر، نبوي مسجد او د اسلام نور تاریخي سپېڅلي آثار په سعودي عربستان کي دي. په شپاړسمه عېسوي پېړۍ کي پرتګالیانو چې مځکي یې ځیني نوري سیمي هم نیولي وې، پر مکه معظمه د تېري پلان جوړکړ. ځکه نو عثماني ترکانو د مسیحیانو د احتمالي خطر د شنډولو په مقصد د عربستان لوېدیزو برخوته پوځونه واستول او بالاخره یې دغه سیمه ونیول. خو لکه چې د تاریخ له مطالعې څخه څرګندیږي، پرهغې یې واك دونه ټینګ نه وو. په تېره د منځني نجد پرسیمه باندي عثماني خلافت یوازي په نامه واك درلود. ترلومړۍ نړۍ والي جګړې ډېر د مخه انګرېزانو د سعودي عربستان د ساحلي سیمو، ان له نجد سره اړیکي ټینګي کړې. په کال 1914ع. کي چې ترکانو جګړه وبایلل، نو انګرېز د عثمانیانو په خلاف د عربو ملاتړ وکړاو د عثمانیانو پرضد یې د مکې شریف حسین راوپاڅاوه. چې بالاخره هغه خپل ځان د حجاز خپلواك واکمن اعلان کړ، چې بیا وروسته ملك عبد العزیزحجاز ځني ونیوی او د حجاز او نجد له ګډون څخه یې اوسنی سعودي عربستان تشکیل کړ.

179 ـ د سعودي عربستان پرمختیا

له اوس څخه شپېته کاله د مخه د سعودي عربستان د خلکومالي او اخلاقي حالت ډېر خراب اوکمزوری وو. دغه مهال سعودي یو بې وزلی هیواد وو. او ستره عایداتي منبع یې د حج موسم وو. د دې ځای خلکو به په وچوخرما وو، د اختري په غوښو او د حاجیانو په خیرات ګزاره کول. کله چې ملك عبد العزیز پاچا سو، نو د هغه دا هیله وه چې د ده د هیواد خلك ښه ژوند ولري او د حاجیانو هم ښه خدمت وکړي، او د هوسایۍ اوسوکالۍ اسباب یې برابر کړي. ده په هیوادکي د راډیو سټېشنونه تاسیس کړه، د جدې د څښاك د اوبوشبکې یې سمي کړې او د ټولنیزو خدمتونو نور وسایل یې رانیول. له دې امله خورا ډېر بهرني پورونه پر واوښتل، چې د ورکولو لپاره یې هیڅ نه درلودل. ملك عبد العزیز ډېر زیرك، هوښیار، روڼ اندی اود متحرك شخصیت درلودونکی سړی وو. ده ګڼل چې کوم ولس چې ښه ژوند ونه لري نه یې دین سرلوړی کیږي نه دنیا. د دې روحیې په درلودلو سره هغه یو سړی د چارلس ګرین په نامه په جده کي خپل ملاقات ته ور وباله. چارلس ګرین یو موړ امریکایي وو، چې سوریې، فلسطین او د منځني ختیز ځینو نورو سیمو ته یې تګ راتګ کاوه. او په یمن کي یې څه سړکونه او پلونه جوړکړي وه. چارلس ګرین د ملك عبد العزیز اود هغه د خزانې د وزیرشیخ عبد الله سلیمان سره د 1923ع. کال په مارچ کي وکتل. هغه دوی ته وویل چې عرب تر مځکي لاندي ډېر ښه ذخایر لري، چې د هغو د راایستلو لپاره بایدکوښښ وسي. او وعده یې ورکړه چې د سعودي د خاوري دکانونو د پلټني لپاره به یو ماهر ور ولېږي. دوې میاشتي وروسته د مسټر کارل ټوچل په نامه یو جیولوجیسټ (مځکپوه) جدې ته ورسېدی. هغه لومړی په جده کي د څښاك د اوبو د سمون کار ترسره کړاو بیا یې په نجد کي تر یو نیم کال پوري د تیلو د پلټني کار بشپړکړاو خپل رپوټ یې پاچا ته وړاندي کړ. پاچا د شهزاده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیصل پرلاس، چې دغه مهال لندن ته تی، د برتانیې سره تماس ونیو. خو څنګه چې دغه مهال برتانویان په بحرین، ایران، عراق،کویت اونوروکې د تیلو د را ایستلو په کار بوخت وه، د سعودي د تیلو د رااېستلو سره یې دلچسپې ونه ښوول، نو ټوچل د امریکا د تیلو شرکتونه په خبرکړه. پای د " سټنډرډ آیل کمپني اف کالیفورنیا " (سوکال) سره د شپېټو کالو لپاره تړون لاسلیك سو. دغي کمپنۍ بیا د " عربین، امریکن آیل کمپني " (ارامکو) په نامه شهرت وموند. چې په نړۍ کې د تیلو د را ایستلو ترټولو ستره کمپنۍ ده. دې کمپنۍ یو په بل پسې شپږڅاګان وکیندل چې ګرده وچ وختل. خو تر پنځو کالو پرله پسې پلټنو وروسته په کال1938ع. کې له اووم څا څخه چې (4727) پټه کیندل سوی وو، ډېر تیل را ووتل. چې په نتیجه کې سعودي نه دا چې له بهرنیو پورونو خلاص سو؛ بلکې د نړۍ د تیلو د تر ټولو غني زیرمو په درلودلو سره د تیلو تر ټولو غټ صادرونکي هیواد سو. چې د تیلو د صادرونکو هیوادونو په ټولنه)ګګ (OPEC کې د مشرتابه چاري پرمخ بیایي. پای د تیلو له برکته سعودي د دې وړ سو چې د ملك فیصل په وختو کې د روس او امریکا سره ډغري ووهي او هغوی دې ته اړ کړي چې ومني چې سعودي عربستان هم یو ځواك دی. خو د سترو ځواکونو د ملك فیصل دا جراءت خوښ نه سو او د یوې توطئې په لاره اچولو سره یې هغه د خپل وراره په لاس وواژه. بیا ملك خالد د سعودي دواك پرګدۍ کښېنستی. خو دی د سترو ځواکونو په مکاری او چل ول نه پوهېدی، ځکه نو د سعودي د ځواکمنتیا کچه را ټیټه سوه. او اوس چې د ملك فهد پېر دکه یې څه هم په دیني او دنیوي دواړو برخوکي د ستاینې وړ خدمتونه کړي دي، خو په مجمو عي توګه د ملك په اقتصاد کې کومه ښکاره پرمختیا نه ده راغلې. ده پرکویت باندي د عراق د برید له امه د امریکایي پوځنو مرسته وغوښتل، چې سمدستي هلته مېشت سول. امریکایان د ځنځو غوندي د سعودي د خلکو او نورو عربو ملي شتمنۍ زبېښي او په یو ډول نه یو ډول د دوی د تیلو ذخایرلوټوي. اوس په ظاهره په سعودي عربستان کې هم هغه څه تر سترګو کیږي چې یو پرمختیایي هیواد یې باید په ابتدایي توګه ولري. خو د دې سره سره د پرمختیا دا بڼه سرسري ده او واکمنو په دې برخه کې هغه کارونه چې ښایي، نه دي کړي. دلته باید ومنو چې بهرني پردي ځواکونه نه غواړي اونه پرېږدي چې په سعودي کې بنسټیز صنایع را منځته سي. خو بیا هم باید سعودي واکمني په هیواد کې د بنسټیزو صنایعو ودې، پراختیا او را منځته کېدوته زیاته پاملرنه وکړي. ځکه صنعت د یوه هیواد د پرمختیا د ملا د تیر هډوکی باله سي. او له دغسي بنسټیزو صنایعو پرته به دا هیواد سره د دې چې د تیلو ستر ذخایر به هم ولري، هیڅکله به په تېره په همدې یوویشتمه پېړۍ کې د سیالانو سیال نه سي. که سعودي دولت همدغسې د بهرنیانو پرپالیسیوکړنه وکړي، نو راتلونکې به یې هیڅکله روښګانه نه وي. او تل به د هغو لاس ته ګوري. او څرګنده ده چې هغه ملك چې د نورو لاس ته ګوري، هیڅکله په خپلواکې کې ژوند نه سي کولای. د سعودي اوسنی حال ډېر ښکلی او زړه راکښونکی بریښي. پراخ پراخ سړکونه ،بشپړ ترافیکي نظام، هوایي ډګرونه، د بسونو اډې، هرځای د ټیلیفونونو سهولتونه، مشروبات، ډول دول ایرکنډېشنډ موټران، په سلګونو تر مځکه لاندي او پر مځکه سربېره د ترافیکو د تلو راتلو لاري او تونلونه، ډول ډول هوایي پلونه، ایرکنډېشنډ مانۍ، د ډول ډول ګېڼو او د ژوند د نورو وسایلو ستر ستر مارکېټونه، اتومات زینې او لفټونه او په ډول ډول وسایلو سمبال هوټلونه او ودانۍ، د هیڅکله نه تلونکي برېښنا پرمختللی نظام،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلکو د دارو درملو ډېراو پرمختللي سهولتونه، امن و امان او عدل و انصاف دا ټوله هغه څه دي چې سړي ته ورپه زړه کوي چې دا هیواد د نړۍ یو نادر هیواد دی. خو د دې سره سم دا په پام کې راګرځي چې آیا سعودي به د ژوندانه دغه طرز ترپایه وساتلای سي ؟ نو دلته سمدستي دې ته پام اوړي چې نه ! ځکه ترڅوچي په دې هیواد کي بنسټیز درانه صنایع را منځته نه سي او له تیلو پرته نور صادراتي اقلام ونه لري دا نظام به خدای مه کړه ډېر بد را وپرځي. نو کشکي سعودي له اغیارو څخه وژغورل سي. څو د درانه صنعت د ټکنالوژۍ د ترلاسه کولو لپاره لاس په کارسي.

180 ـ د سعودي حکومت لخوا د کعبې بیا رغونه

سعودي کورنۍ ته،کومه چې دکال 1902ع. څخه پرسعودي عربستان واکمنه ده، خدای ﷻ د حرمینو شریفینو د عظیم الشان او ډېر عصري تعمیراو توسیع او د حاجیانو د ډېر ښه خدمت، ډېر ستر ویاړ ور په برخه کړی دی. موږ به دلته سمدستي دکعبې د سعودي رغوني په هکله معلومات وړاندي کړو او بیا به په خپل ځای کي د مسجدالحرام د سعودي ستر ودانیز او پراختیایي کار په هکله څرګندوني وکړو. د 1377س. کال د حسن حسین د میاشتي په لومړیوکي ملك سعود بن عبد العزیزبن عبد الرحمان آل سعود، دکعبې شریفي د بام اودننه چت د بدلولو حکم ورکړ. د دې پاچایي فرمان سره سم د عالمانو، انجنیرانو اوکارګرانو یوه ودانیزه کمیټه جوړه سوه چې مشر یې د دغو تعمیراتي چارو قراردادي شیخ محمد بن عوض بن لادن وټاکل سو. کله چې دکعبې د بیارغوني لپاره د تیاریو چاري بشپړي سوې، ترټولو د مخه د 1377س. کال د دریمي خور په یوویشتمه نېټه پرکعبه شریفه باندي د عبد الله بن الزبیرد پردې غوندي، پرده راوګرځول سوه او بیا د همدغه کال د خدای تعالی د میاشتي په اتلسمه نېټه د جمعې په ورځ ولیعهد شهزاده فیصل بن عبد العزیزد ملك سعود په نماینده ګي (ملك سعود د یوې سختي ناروغۍ له امله دې مراسموته نه سوای راتلای)، دکعبې د بام د نړولوکار د یو لړ مراسمو سره پیل کړ، او ورپسې د یکشنبې په ورځ دکعبې د بام د ودانۍ کار پیل سوچي د 1377س. کال د برات د میاشتي ترشپږویشتمي نېټي پوري دکعبې بام،دکعبې دننه د لرګین چت زینه، دننه د لرګیو چت ، دننه دېوالونه، دننه دري ستونونه، دکعبې دروازه او د هغې ملحقات اونور په عصري او قیمتي موادو او وسایلو په ښکلي او عصري ډول جوړ او ترمیم سول. او هغه لرګین مېخونه چې دکعبې پوښ په بندېدی هم د اوسپني په مېخونو بدل سول. بیا په کال 1417س. کي څلوېښت کاله وروسته څرګنده سوه چې دکعبې شریفي چت بیا سمون او رغوني ته اړتیا لري. نو هغه وو چې د سعودي عربستان د اوسني پاچا ملك فهد په امردکعبې شریفي پرښا وخوا د یو ډول لرګي پرده راوګرځول سوه، چې یوازي حجر اسود ځني ښکارېده او په داسي حال کي چې د عمرې طواف کونکو طواف پرکاوه د هغې چت نوی او ترمیم کړل سو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

181 ـ سعودي واکمني او دکعبې او حاجيانو خدمت

لکه چې د مخه مو هم وويل د تيلو په برکت سعودي د نړۍ د پرمختيايي هيوادونو په ليکه کي ودرېدی او ستربدلون پکښې را منځته سو. دغه رازسعودي واکمنو هلته داسي يو امنيت را منځته کړی دی چې نه يې د عربو په تاريخ کي ساری موندل کيږي او نه يې په اوسنۍ نړۍ کي بل ځای ساری سته. هلته خلك بيله کومي بيري دکورونو دروازې پرانيستي پرېږدي او بيديږي. ځيني هټۍ وال (دکانداران) د شپې لخوا د خپلو هټيو ورونه نه تړي د لمانځه په وخت هټۍ وال يوه معمولي پرده د هټۍ پرمخ راځړوي. يا يوازي ورپوري کوي او د جماعت لمانځه ته ځي اودا بيره نه وي ورسره، چې څوك به يې له هټۍ څخه څه غلاکړي. ټکسي وان موټردروي اولمانځه ته ځي اودا بيره نه وي ورسره چې څوك به يې د موټرکومه هينداره يا بل شی غلاکړي. اوسمهال د حج د لارو او مکې امنيت او د حاجيانو د سر، شتو او عزت خوندي توب د راشده خلفا وو ترواکمنۍ را وروسته د حج او مکې په تاريخ کي ساری نه لري. چې دا ټول د قرآن کريم د احکامو د پلي کولو پايله ده. په مکه مکرمه کي اوس هم ځيني لرغوني آثار او پخوانۍ سپېڅلي ودانۍ سته چې ښايي ځيني د اسلام په لومړيوکي هم وې. چې د وخت د حاکمانو او اميرانو لخوا مهال په مهال ترميم سوي او تراوسه خوندي پاته سوي دي. خو په نورو برخوکي د مکې ښارد سعودي د نورو ښارونو غوندي ډېر بدلون موندلی اوداسي نوی او ښکلی سوی، چې د نړۍ د ډېرو پرمختللو ښارونو غوندي ايسي. هلته هرځای پراخه واټونه، ستري ستري ماڼۍ اود نوي تمدن او پرمختيا ډول ډول نمونې ترسترګوکيږي. چاچي شل، دوه ويشت کاله د مخه حج يا عمره کړې وي او اوس مکې مکرمې يا مدينې منورې ته ولاړسي. هلته به دی يوازي د هغه مهال کعبه اود نبوي جومات يوه برخه وپېژني او نوربه هرڅه ورته نوي وي. هلته دکعبې او نبوي جومات شا وخوا دونه پراخه سوي او دونه ودان سوي اوښکلي سوي چې نور سړی نه سي ويلای چې دا يانه دی سم يا دا لا پاته دی. هلته لکه څنګه چې دکعبې او نبوي جومات سربېرنه شا وخوا ودانه سوې، هغونه د دغو مقدسو ځايونو تر مځکي لاندي برخي هم په ډېره عصري او مډرنه بڼه ودان سوي دي. ترحرمينو لاندي د هغو اړوند ډېر تاسيسات، د موټرانو سړکونه او تمځايونه هم ودان سوي دي. د مکې ټول ټرافيك د تونلونو له لاري ترحرم لاندي تېريږي، راتېريږي. د حرمينو اړوند په زرګونو تشنابو نه چې خورا پاك او نظيف هم دي د ډېرو اوبو سره تر مځکه لاندي جوړ سوي دي. چې د تلونکو راتلونکولپاره ډېري ساده او اتومات زينې لري اوڅليرويشت ساعته د حاجيانو دګټې اخيستني لپاره په کار لوېدلي دي. دغه راز د حرمينو په غولي کي داسي ډېري کارسوي دي چې د ډېري تودوښې سره سره سړې وي اوپښې نه سوځي. چې دا ټول د علم او پوهي او ننني پرمختللي ټکنالوژۍ له برکته دي. لنډه دا چې سعودي حکومت دکعبې، مسجد الحرام اونورو متبرکو اماکنو د بې ساري ودانولو په باب سترکارونه کړي. چې د هريوه په باب په دې کتاب کي په جلا جلا توګه څرګندوني سويدي. سعودي واکمنۍ له ښايسته ډېروکلونو راپه دې خوا دې ته ملاتړلې ده چې د مکې او مدينې د زيارت کونکو لپاره ډېرښه خدمتونه اوسهولتونه رامنځته کړي. څوزيارت کونکي خپل مذهبي فرائض په امن، هوسايي او ډاډسره ترسره کړي. د دې مقصد لپاره سعودي واکمني هرکال خپلي هلي ځلي زياتوي اوهرکله چې د حج موسم رانژدې کيږي خپل ټول انساني اونور وسايل پرکار راولي اود

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاجیانو خدمتونه اوخوندي توب یقیني کوي. د حاجیانو له راتلو څخه ترستنېدو پوري د سعودي له هوايي ډګرونو څخه نیولې د حکومت ټول اړوند وزارتونه اواداري یوله بله په همغږي اومرسته کي کوښښ کوي چې حاجیانوته ډېرښه او په لوړه کچه خدمتونه اوهوسایی برابري کړي. د حکومت اړوندي اداري خپل پلانونه او تدابیر د حاجیانو تر ورتلو ډېر د مخه چمتوکوي او د حج د لویي کمېټې،کوم چې کالخوایي يې دکورنيو چارو وزیر پرغاړه لري، سپارښتونوته عملي جامه وراغوندي. مثلاً حج په مهال دغه وزارتونه او اداري د حج او حاجیانو د چارو په سمبالښت کي برخه اخلي: د حج او اوقافو، دکورنیو چارو، عامي روغتیا، مخابراتو، ټرانسپورټ، ملي دفاع او هوايي چلند، اطلاعاتو او سوداګرۍ وزارتونه او سعودي سره میاشت، ملي ګارډ، د اسلامي نړۍ سازمان، د حرمینو د چارو اداره، د حج ساتندوی ځواکونه، د مسجد الحرام د چارو اداره، د مکې مکرمې ښاروالي، د سعودي عربستان د څارندویانو ټولنه، د اوبو رسولو د چارو اداره، د قرباني د غوښوڅخه دګټې اخیستني پروژه او د حج د موسم د څېړنو مرکزاو داسي نور.

182ـ په سعودي پېرکي د کعبې په حرم کي جګړه

د اسلام په څوارلس کلن تاریخ کي په خپل نوعیت کي دا لومړۍ بده او زړه بوږنوونکې پېښه ده چې کعبه شریفه ځینو عناصرو ونیول اوپرله پسې څوارلس ورځې طواف ونه سو او د حرم ارشو د اذان او اقامت له نېکمرغۍ څخه بې برخي وه. دغي ډلي دکعبې شریفي سپېڅلتیا ترپښو لاندي کړه اود حرم فرش يې د حاجیانو په وینو ولاړه. د 1400س.کال د حسن حسین د میاشتي په لومړي سهارچي د 1979ع. د نومبرد شلمي سره سمون خوري،کله چې د حرم امام شیخ عبد الله بن سبیل د سهار د لمانځه څخه سلام وګرځاوه، دغه ډله په داسي حال کي چې د الله اکبر او جهاد جهاد ناري يې وهلې او تفنګچې، توپکان اوماشین ګنې ورسره وې، د بوټو سره حرم ته ننوتل. څو تنو امام ونیوی اوځینو په مُکبره کي لاوډسپېکرقبضه کړ. دغه مهال په حرم کي نژدې یولك لمونځ کوونکي موجود وه. کوم چې زیاتره بهرني حاجیان وه. د برید کوونکو شمېرله دوو سوو څخه تر پنځو سوو پوري اټکل کېدی. چې زیاتره يې سعودي اوځیني مصري، یمني،کویتي، سوډاني، عراقي او پاکستاني وه. دغه وګړي د یوه مخکي جوړ سوي پلان له مخي اوږدې جګړې ته تیار راغلي وه. د دوی سرغنه اووه ویشت کلن محمد بن عبد الله قحطاني وو چې څلور کاله يې د مکې مکرمې په پوهنتون کي د اسلامي قانون په برخه کي زده کړې کړې وې. دوی د حرم ټولي دروازې وتړلې اود اذان کوونکي له کوټې څخه یوه سړي په عربي ژبه اعلان کړه چې: " موعود مهدي، کوم چې نوم يې محمد بن عبد الله دی راغلی دی ". بل سړي په عربي لیکل سوې وینا واورول اود هغه اردو ژباړه یوه بل سړي وویل. دغه تش په نامه مهدي هم په میك کي اعلان وکړچي :" زه د نوي پېر مهدي یم. زما سره بیعت وکړئ ". بیا مقام ابراهیم ته ورغی. د وسلې په زور يې خلك بیعت ته ور وبلل. اودغه مهال پخپله د دغي ټولۍ غړو د هغه سره بیعت کول پیل کړل، چې ګوندي نور خلك وغولېږي او بیعت ورسره وکړي. خو هیڅ حاجي داکار ونه کړ. دکعبې امام هم بیعت کولو ته اړ ایستل سو. خو هغه داکار هیڅ ونه کړ. دغه مهال دولتي چارواکود برېښنا مزي وشکول چې په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرم کي توره تیاره سوه، اوخلك سخت وبېرېدل. کله چې هغو وغوښتل چې له حرم څخه د باندي ولاړ سي ټولي دروازې تړلي وې. چې له دې امله نورهم وارخطاسول. زیات وګړي له هغي لاري څخه چې نوي باب السلام ته ترمځکه لاندي بهرته وتلې وه، ووتل او ډېر نور د صفا اومروه په منځ کي د لوړوکړکیو څخه بهر وغورځېدل او ځانونه يې وژغورل. د حرم امام د برید کوونکو له منګولو په يو ډول ځان وژغوری، سمدستي يې له یوې کوټې څخه دولتي چارواکي له پېښي څخه خبرکړه. ده هم خپله چوخه وغورځول او په عامو خلکو کي بهرته ووتی. په دې ترځ کي برید کوونکي د حرم په منارو او نورو مهموځایونوکي خزه سول اوکله کله يې دګولیو واري هم کول. سمدستي ملك خالد د (32) تنو ديني عالمانو غونډه جوړه کړه. هغو د قرآن او نبوي احادیثو په رڼاکي د رایو په اتفاق پرېکړه وکړه چې د دغو وسله والو کسانو په وړاندي له تشدد څخه کار اخیستل د شریعت سره سم کاردی. اود مسلمانانو د ځانو د ژغورني او ساتني لپاره ورکړني ډېري ضروري دي. تردې فتوا وروسته د حرم دباندي پارکینګ له پوځي جیپونو، چې ماشین ګنې پکښي درول سوي وې ډك سو. سخت امنيتي تدابیر ونیول سول، شا وخوا کورونه او ودانۍ خالي سوې او بیا سخت جنګ پیل سو، چې څوارلس ورځي يې دوام وکړ. د دې جګړې له امله د مروه لوري ته د مسعٰی وروستۍ دروازه ماته سوه، د هغې د دواړو لورو دېوالونه ونړېدل، دحرم ختیزلوري ته هغه دېوال چې مروه له صفا څخه بېلوي بشپړ وران سو، پردېوالو، دروازو اوکړکیوباندي دګولیو اورولو نخښي ښکارېدې، د برېښناټیوبونه، بادپکې او ایرکنډېشنونه وران ویجاړ سول. د حرم پرمنارو باندي چې برید کوونکوګولۍ ځني اورولې، د دولتي ځواکونو لخوا دګولیو د اورېدلو نخښي له ورایه ښکارېدې. د حرم ډېر ستونونه ونړېدل. د مسجد الحرام ځیني دروازې په بشپړه توګه له منځه ولاړې. د حرم د دوهم پوړ ټولي زینې وراني سوې. د حرم د ستونو د مرمر ښکلي اوقیمتي ډبري جلاسوې. د حرم په زیر زمینیو کي اوبه ودرېدې. د جګړې په جریان کي سعودي پوځیانو د دې لپاره چې برید کوونکي د وسلو پرمځکه ایښوولوته اړکړي ټایرونه وسوځول چې تر ډېرو ورځو يې ډېر بد بوی پورته کېدی. بالاخره د حسن حسین د میاشتي د څوارلسم او پنځلسم په شپه ترخونړي برید وروسته ځیني یاغیان ووژل سول او ځيني ژوندي ونیول سول. د دغه کال د حسن حسین پر شپاړسمه چې د دسمبرد اوومي سره سمون خوري،کله چې حرم شریف بیرته د عبادت لپاره پرانیستل سو، سعودي ټلویزیون داسي تفصیلات خپاره کړه: د سعودي عربستان دکورنیو چارو وزیر پاچازوي نایف بن عبد العزیز وویل :" له مفسدینو څخه دکعبې شریفي د پاکولو او پرهغې باندي د بیا کنټرول ترلاسه کولو لپاره د سعودي د ملي ګارډ او وسله والو برید کوونکو ترمنځ شدید جنګ وسو. په دې جګړه کي (75) تنه یاغیان او (60) تنه د ملي ګارډ سرتیري ووژل سول او د څلورو پاکستانیانو په ګډون (26) تنه حاجیان شهیدان اوپه سلګونو نور ټپیان سول. (170) تنه د بیت الله شریفي د حرمت او سپېڅلتیا له منځه وړونکي ژوندي ونیول سول". چې له هغو څخه پنځوس تنه د ټلویزیون پرپرده هم وښوول سول. د سعودي دکورنیو چارو د وزارت د یوه بل بیان سره سم له نیول سوو څخه (63) تنه اعدام سول، ځیني د بېلو بېلو مودو په بند محکوم سول او یو شمېر ښځي چې د برید کوونکو په ډله کي وې دارالنسوان ته وسپارلي سوې. د تاریخ مکاّ المکرمه لیکوال مولانا محمد عبد المعبود وايي چې په دې شخړه کي هلي کاپټرو له پاسه د ګازو ګولۍ و اورولې. او ټانکونه، توپونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دوسله وال پوځ نور وسایل هم په کار ولوېده. 183ـ په سعودي پېرکي په حرم کي د ایرانیانو مظاهره او اړودوړ ځوکاله د مخه لکه چې د لیبیا مشر معمر القذافي ویلي وه چې حرمین شریفین دي د اسلامي نړۍ یوه ګډ انتظام ته وسپارل سي. په دې پسي دغه خبري ایرانیانو هم کولې او په د هکله به یې کال په کال د حج سمینارونه اوکنفرانسونه جوړول او ایراني حاجیانو به په مکه مکرمه کي کله ناکله مظاهرې هم کولې. چې سعودي حکومت به د هغو په وړاندي له زغم څخه کار اخیستی. د سعودي واکمنو د ادعاله مخي په کال 1406س. کي په هوايي ډګر کي د ایراني حاجیانو له (95) بکسونو څخه یوپنځوس کیلوګرامه چاودېدونکي مواد ونیول سول. چې دا یې په مکه کي دوران کارۍ ترسره کولو لپاره سعودي ته لېږدول. په نوي ډيلي کي د سعودي د سفیر شیخ فواد له خولې به پخوا له ایران څخه دېرش، پنځه دېرش زره تنه د حج لپاره مکې ته تلل. خو بیا سره له دې چې ایران د عراق سره د جګړې په اقتصادي ستونزو هم اخته وو په 1407س. (1987ع.) کي د هغو شمېر نژدې یونیم لکوته لوړسو. سعودي سفیر زیاتوي چې موږته پته ولګېده چې په دغو وګړو کي ستر شمېر " پاسداران انقلاب " ، پوځیان او د حزب الله غړي او نور دغسي کسان وه. دکال 1407س. د لوی اختر د میاشتي شپږمه د 1987ع. کال د جولای (31) د جمعې ورځ د مازدیګر مهال وو، چې د مکې د العزیزیه په محله کي پارکینګ ته نژدې د ایراني حاجیانو راغونډېدل پیل سول. چغې، نارې یې پیل کړې. د آیت الله خمیني د عکسونو پوسترونه یې بېل بېل ځایونه ونښلول. د ټیلیفون او نورو خادوته د ورختلو لپاره یې زینې استعمال کړې. سوټې او ډنډې یې راوړلې او هغه چاقو ګان او چړې یې چې په کالوکي یې پټې کړي وې په لاسوکي ونیولې. د ځینو مظاهره کوونکو په لاسونو داسي ساعتونه وه چې پرلیکل سوي وه: " لبیك یا خمیني " او په داسي حال کي چې ځیني غټ غټ عکسونه، شعارونه، بیرغونه او لاوډسپېکرونه یې هم را اخستي وه، پرسړکونو او لارو یې بندیزونه واچول او د ترافیکو عادي جریان یې مختل کړ. چې له دې امله په زرګونو په موټرانوکي ناستي ښځې او واړه ماشومان وبېرېدل. دغه مهال ځینو عربو او نورو حاجیانو د مظاهرې له مشرانو څخه وغوښتل چې دا لړه پای ته ورسوي. خو هغو و نه منل او د مسجد الحرام پرلور رهي سول. کله چې د مکې ځینو اوسېدونکو مداخله وکړه هغو هجوم پر ور وړ. دغه مهال د څارندوی ساتونکو چې هلته یې امنیتي چارې ترسره کولې د ایرانیانو ، د مکې د استوګنو او نورو حاجیانو ترمنځ د تصادم د مخنیوي لپاره مداخله وکړه. خو ایرانیانو په ډنډو، چړو او ډبرو پرخلکو او امنیتي ساتونکو بریدونه وکړه او څارندوی او امنیتي ځواکونه یې مداخلې ته اړکړه. کله چې اوبه ترسر واوښتې، نو هغو اود ملي ګارډ پوځیانو ته حکم وسوچې مظاهره کوونکي تیت او خپاره کړي او د امنیت ټینګښت ته پاملرنه وکړي. چې له دې سره سم اخ وډب پېښ سو او مظاهره کوونکو په تېښته پیل وکړ. چې په دې ځغاستو او منډوکي مرګ ژوبله را منځته سوه. مظاهره کوونکو موټرانو او موټرسیکلانو ته اورونه واچول، د امنیتي ځواکونو وسایط یې وسوځول او د ټیلیفون او نورو دفاترو ځینو ودانیوته یې د نقصان رسولو او اور اچولوکوښښونه هم وکړه .

سعودي واکمنو ادعا کول چې امنیتي ځواکونو مردکي نه دي اورولي. اوکوم ایرانیان چې ووژل سول زیا تره ښځې اوسپین ږیري وه. کوم چې په مظاهره کي ګډون ته اړکړی سوي وه. کله چې ځغاستي پیل سوې دغه وګړي د مظاهره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکو تر پښو لاندي سول. دغه راز د سعودي امنيتي ساتونکي ايرانيانو په چړو ووهل او مړه سول. د دې لګي درګي په پايله کي (402) تنه ووژل سول چې (85) تنه يې سعودي وګړي او امنيتي سرتيري وه، (42) تنه يې د بېلو بېلو هيوادونو حاجيان وه (275) تنه يې ايراني مظاهره کوونکي وه. چې زياتره يې ښځي وې. د دې پېښي ټپيان (649) تنه وه چې (145) تنه يې سعودي وګړي او امنيتي ساتونکي ، (201) تنه د نورو هيوادو حاجيان او (303) تنه ايرانيان وه. تر دې پېښي وروسته سعودي واکمنو ادعا وکړه چې ايرانيانو غوښتل چې پر مسجد الحرام باندي قبضه وکړي. او ځينو نورو ويل چې د هغو دا خيال وو چې د حرم په نيولو سره غوښتنه وکړي چې حرمين دي تر اسلامي نړۍ وال کنترول لاندي راسي. دا ادعاوي هم وسوي چې په دې مظاهره کونکوکي د ايران ځيني پوځي او ملکي غټ چارواکي هم شامل وه .

د " صهباى حج " په نامه د يوه نسبتاً ضخيم کتاب يوه ايراني ليکونکي آيت الله عبد الله جوادي آملي هم په دغو مظاهروکي ګډون درلود، هغه دغه ورځ د جمعهْ خونين او دغه پېښه د فاجعهْ خونبار او حادثهْ سهمګين اعصار په نامه توصيفوي او وايي چې دغه لاريون له مشرکانو څخه د تبرا او د مسلمانانو د يووالي لپاره، د آيت الله خميني په لارښوونه او د سعودي حکومت په مخکني توافق په لاره اچول سوی وو، خو سعودي چارواکو د دې لاريون غريب او بې پناه ګډون کوونکي په خورا بي رحمۍ وټکول، چې په سلګونو تنه ښځي او نارينه مسلمانان مړه او په سلګونو نور ټپي اوخفه سول. دغه آيت الله وايي چې دغه وژني په سړه او توده وسله او اوښکي بهوونکي او خفه کوونکي ګاز ترسره سوې او د ماشينګنو درزی د الهي امن په حرم کي پورته سو او په حرامه مياشت او بلد امين کي يې محرم زيارت کوونکي له مشرکانو څخه د تبرا په جرم داسي په وينو ولړل او د شهيدانو د جسدونو له ورسپارلو څخه يې هم ترډېرو مودو ډډه وکړه. له دې پرته يې نور ارواپي او غيرارواپي جرمونه هم وکړه، چې نه يې قلم د ليکلو او نه يې ژبه د ويلو وس لري. (لويه څښتنه زموږ د مهال د ډېرو پوهو مسلمانانو يو له بله حال ان په الهی حرم کي لا له دغه قبيله دی، نوته د دي خپل اسلام او بې وزلي مسلمان حافظ سې).

184ـ دکعبې شريفي د ودانۍ بيا بيا سمون او روغونه

مخکي څرګنده سوه چې کعبه شريفه يوولس واره بيا جوړه سوې ده. دغسي په اسلامي دوره کي دکعبې وداني ځوځلي ترميم او روغه سوې هم ده چې، تفصيل يې په لاندي ډول وړاندي کيږي: په 814 س. کال کي دکعبې شريفي بام کمزوری سو. ميزاب رحمت ته نژدې او د کعبې دننه په لرګين چت کي د نصب سوو کولکونو (روشندانونو) سره پردېوال اوبه څڅېدلې چې ممکن ډېر تاوان يې رسولی وای. خو هغه په خپل وخت له سره ترميم سو، دکولکونو خراب سوي لرګي بدل سول او يماني رکن ته نژدې دکولك چوکاټ نوی ورته نصب سو. دغه راز پر بام باندي هغه لرګين ميخونه کوم چې دکعبې پوښ به په بندېدی هم بدل کړی سول .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په 838س. کال کي اميرسودون المحمدي دکعبې چت نوی کړاو په 843س. کال کي بيا دغه اميردکعبې شريفي د بام هغه برخي چې اوبه ځني څڅېدلي په اهاکو اوګچو پلسترکړې او د بام د مرمر ډبري يې هم مرمت کړې. دغه راز ده دکعبې د دنني چت د څلورو واړو کولکونو چوکاټونه ايسته کړل او او له سره يې دکعبې دننه سم کښېښوول. په 848 س. کال کي دکعبې شريفي په لوېديز دېوال کي څه نقص پيداسو چې د پلستر په واسطه سم سو. همداراز د ميزاب رحمت لاندي چې کومي ډبري را لوېدلي وې، هغه هم اصلاح او بيرته هلته نصب سوې. په 883س. کال کي هم دکعبې د دېوالونو او ستونونو څه مرمت کاري وسوه. په 931س. کال کي د مصر د والي ابراهيم پاشا په حکم، د جدې د امير او د مکې مکرمې د مشايخو ترڅارني لاندي دکعبې د چت پرماتو سوو لرګيو د اوسپني پتري ووهل سول او د هغو وی نو خوړلي ځايونه په سميټو ډك سول. خو داکار پايښتی جوت نه سو او په 959س. کي بيا د هغو ترميم ته اړتيا وليدل سول. چې عثماني پاچا سلطان سليمان خان بيا د هغو د ترميم حکم ورکړ. ځيني ديني عالمان په دې نظروه چې ترڅو دکعبې شريفي کوم شی ونه لوېږي. يا د هغې دکوم ځای ترميم ته ډېر سخت ضرورت پېښ نه سي. نو د هغې د تعظيم دا تقاضاده چې نه دي ترميمېږي اونه دي بدلېږي. خو چې چت يې ښه وکتی، نو ځيني لرګي مات سوي وه او ولوېدل، نو يې د هغو پرځای نوي لرګي ورکړه او ګردسره يې د پخوا په شان جوړکړه. د يوولسمي پېړۍ په لومړيوکي دکعبې په شامي دېوال کي درز پيداسو چې په 1019 س.کال کي ډېرسو. نو عثماني سلطان احمد خان د سلطان محمد زوي دکعبې د نړولو اراده وکړه او و يې پتېيل چې دکعبې يوه ډبره به په سرو زرو او بله به په سپينو زرو وپوښي. خو ديني عالمانو له دې کاره منع کړاو ورته ويې ويل چې دکعبې د دې درزونو چاره په يوه کمر بند کيږي. نو سلطان احمد خان د اتيا زرو دينارو په بيه د ژړو د پيتل کمربند چې په سرو زرو پوښلی وو ورته جوړ کړ. په 1045س.کال کي د مکې د امير په وړانديز، د عثماني پاچا لخوا، رضوان بيګ معمار دکعبې شريفي د ترميم د چارو د تر سره کولو لپاره، مکې ته ورغی، دکعبې د ترميم چاري يې ترسره کړې اود هغې بام يې د مرمرپه نوو ډبرو فرش کړ. په 1073س.کال کي دکعبې د چت د يوه لرګي د ماتېدوله امله د هغه بيا ترميم ته اړتيا وليدل سوه چې د جدې د والي سليمان بيګ ترڅارني لاندي دکعبې د چت د ماتو اوخرابو لرګيو پرځای نوي لرګي ورکړه سول. په 1099س. کال کي دکعبې د بام هغه لرګين مېخونه کوم چې دکعبې پوښ په بندېدی، خراب سوي او نوي کېدو ته يې اړتيا پيداسوې وه. محمد بيګ نومي معمار له جدې څخه غټې غټې تختې وغوښتې، يو چوکاټ يې ځني جوړکړاو دکعبې پربام يې د دېوالونو پر پای کار نصب کړ او دکعبې پوښ يې په وتاړه. د 1106س. کال په حسن حسين (محرم الحرام) کي دکعبې د چت هغه لرګی چې خراب سوی وو، بدل کړه سو. د 1109س. کال د حسن حسين په مياشت کي بيا دکعبې ځيني وران سوي لرګي بدل کړی سول او دکعبې دننه زينه له سره جوړه سوه. چې اووه پلې يې د مرمر له ډبرو او نوري يې د يوډول کلك لرګي څخه جوړي سوې. کله چې داکار د لومړۍ خور (ربيع الاول) په مياشت کي بشپړ سو، د جدې والي په همدې مناسبت څلوېښت وزګړي حلال کړل او پربې وزلو يې ووېشل او څه نغدي پيسې يې هم خيرات کړې. په 1295س. کال کي دکعبې شريفي پربام د مرمرد ډبرو نوی فرش ووهل سو. په 1297س. کي د چت ځيني لرګي بدل سول او فرش يې هم نوی کړه سو. په1316س.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال کي د بام د مرمر ډبرو په فرش کي څه درزونه پيدا سول چې د هغو له امله دکعبې دننه اوبه ننوتلې، او دغه درزونه د اهاکو، سمیټو او هګیو د سپینو په یو ډول سره ګډه سوې مساله بندکړی سول .

185ـ د کعبې شريفې سدانت (خدمت)

دکعبې شريفې سدانت عبارت دی د هغې د دروازې د پرانيستلو، تړلو،کلي ساتلو، دروازه وانی اوخدمت څخه. دغه خدمت لکه چې په دې بحث کي به څرګنده سي په بني شيبه وو پوري اړه لري. او دوی ته د خدای ﷻ او رسول ﷺلخوا سپارل سوی او بل چا ته نه سي سپارل کېدای. (دکعبې توليت، د مکې امارت او اسماعيل) تر سر ليك لاندي مو وويل چې: لوی څښتن ﷻ د کعبې توليت اوخدمت او د مکې او د نورو ملکونو د امارت چاري حضرت اسماعيل ﷺته وسپارلې، چې بيا د هغه زوی نابت د هغه ځای ناستی سو. او بيا د هغه په مورنۍ نيکه مضاض د بيت الله شريفي متولي سو. بيا عمالقه وو، جرهمو او خزاعه وو د کعبې د خدمت چاري سمبالولې. بيا د يمن واکمن اسعد تبع الحميري کعبې ته پوښ ورکړ او د لومړی ځل لپاره يې په کعبه کي دروازه هم نصب کړه او قلف يې هم ور واچاوه. خو دا نه ده معلومه چې د دې قلف کلي به د چا چا سره وه. خو په تاريخونوکي چې څرګنده ده، هغه دا ده چې تر تبع وروسته ډېر پخوا دکعبې د قلف کلي د حُليل خُزاعي سره وه، کوم چې د کعبې متولي او د مکې واکمن وو. بيا هغه دا کلي خپلي لور حبٰی ته وسپارل، بيا هغې خپل مېړه قُصیٌ ته وسپارل. ځيني وايي چې حبٰی وويل چې زه د کعبې د سدانت (خدمت) چاري نه سم سمبالولای، ځکه يې دکعبې کلي خپل ورور ابو عبشان ته ورکړه، خو هغه شرابخور وو او د کعبې کلي يې پرقصي په يوه کوچني مشك شرابو خرڅه کړه. په هرصورت لکه چې د " قصي بن کلاب " تر سر ليك لاندي مو وويل د بيت الله توليت قصي ته ورسېدی. قصي په خپل ژوند کي د حجابت، سقاياَ رفاده، ندوه، لواء، قياده او ځيني داسي نوري اډانې جوړي کړې. او کله چې سپين ږيرتوب ته ورسېدی هغه يې د خپلو زامنو ترمنځ ووېشلې او د حجابت او څه نوري دندي يې خپل مشر زوی عبد الدار ته ورکړې او د کعبې کلي يې هم ور وسپارل. بيا عبد الدار د حجابت چاري خپل زوی عثمان ته وسپارلې. بيا دغه دنده د هغه زوی عبد العزٰی، بيا د عبد العزٰی زوی ابو طلحه عبد الله او د ابو طلحه عبد الله ترمړيني وروسته د هغه زوی طلحه ته او د طلحه ترمړيني وروسته د هغه زوی عثمان ته ورسېده. بيا لکه څنګه چې مو (دکعبې کلي بيرته عثمان ته ورکول) ترسرليك لاندي وويل د مکې ترفتحې وروسته رسول ﷺ دغه دنده هماغسي د پخوا په شان عثمان ته وسپارل. څنګه چې عثمان د رسول ﷺ سره مدينې منورې ته ولاړی، دغه دنده يې خپل د اکا زوی شيبه بن عثمان بن ابي طلحه ته وسپارل چې تر نن مهاله د کعبې حجابت د همدغه شيبه په کورنۍ کي پاته دی. د شيبه پلارعثمان چې د طلحه ورور او د ابي طلحه عبد الله زوی وو د احد په جګړه کي د مشرکينو بيرغ لېږداوه اوکافر ومړ او شيبه د مکې ترفتحې وروسته مسلمان سو. د کعبې د اوسنيو خادمانو (شيبيونو) د توکم لړۍ همدغه شيبه بن عثمان بن ابي طلحه ته رسيږي.

Download from: ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library